ŞEYHÜLİSLÂM MEDHİYELERİNDE İDEAL DİN ADAMI

PORTRESİ

VEHBİ AKDİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

T.C.

ORDU ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

ŞEYHÜLİSLÂM MEDHİYELERİNDE İDEAL DİN ADAMI PORTRESİ

VEHBİ AKDİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

AKADEMİK DANIŞMAN

Doç. Dr. Necip Fazıl DURU

ORDU 2015

T.C.
ORDU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Bu çalışma jürimiz tarafından 29/07/2015 tarihinde yapılan sınav ile Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Necip Fazıl DURU
ODÜ Fen- Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edebiyatı

Üye: Doç. Dr. Abdullah EREN
ODÜ Fen- Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edebiyatı

Üye: Yrd. Doç. Dr. Ayşe ÇELEBİOĞLU
Artvin Çoruh Üniv. Fen Edebiyat Fak., Türk Dili ve Edebiyatı

ONAY:

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.
29/07/2015

Doç. Dr. Gökhan ÖZSOY
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya, kullandığım başka yazarlara ait her özgün fikre kaynak gösterdiğimi bildiririm.

29/07/2015

VEHBİ AKDİ

ÖZET

[AKDİ, Vehbi]. [Şeyhülislâm Medhiyelerinde İdeal Din Adamı Portresi], [Yüksek Lisans Tezi], [Ordu], [2015]

Tezimizde II. Murat zamanından itibaren Osmanlı Devleti'nde karşımıza çıkan şeyhülislâmlık makamı ve bu makamda bulunan şeyhülislâmlara divan şairinin bakış açısını değerlendirmeye çalıştık.

Şeyhülislâmlık makamı, şeyhülislâmların ve müftülerin hayatları ayrıntılı bir şekilde incelenerek Osmanlı Devleti'nin ilk şeyhülislâmından sonuncusuna kadar kişilerin tamamı hakkında bilgi edinildi. Edinilen bu bilgiler ışığında Şeyhülislâmlar tanınmaya çalışıldı.

16 ve 19. yüzyıl arasındaki divan şairlerinin belli sayıdaki eseri taranarak divanlardaki kaside, kıt'a ve tarih manzumeleri dikkatle incelendi. Bu inceleme sonunda bir şeyhülislâm portresi çıkarılmaya çalışıldı. Konuya uygun beyitler bu çalışmaya dâhil edildi.

Çalışmamız sonuç ve kaynakça hariç olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde şeyhülislâmlık makamı, şeyhülislâmlar ve müftüler hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca bu bölümde şiir yazılan şeyhülislâmlar ve hangi şairin hangi şeyhülislâma şiir yazdığı da gösterilmiştir. İkinci bölümde divan şairlerinin şiirlerinden hareketle beyitler yorumlanarak ideal şeyhülislâm portresi ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise şeyhülislâmlara ve müftülere yazılan şiir örneklerinden bir seçki oluşturulmuştur.

Çalışmamızda divan şairlerinin eserlerinden yola çıkılarak şeyhülislâmlık makamı, şeyhülislâmların ve müftülerin özellikleri, bu kişilerde bulunması gereken vasıflar belirlenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Divan şairi ve şiiri, şeyhülislâmlık makamı, şeyhülislâm, müftü, portre

ABSTRACT

[AKDİ, Vehbi]. [The ideal portrait of ecclesiastics in shaykh-al-islam Eulogiums], [post graduate thesis], [Ordu], [2015]

In this thesis, The authority of shaykh-al-islam that we see in the Ottoman Empire since II. Murat and the Ottoman poets' point of view to the authority of shaykh-al-islam and the shaykh-al-islams are tried to be analysed.

The authority of shaykh-al-islam, the lives of shaykh-al-islams and muftis are all analysed detailly. The information about all shaykh-al-islams from the first one to the last in the Ottoman Empire is tried to be found out. Shaykh-al-islams are tried to be identified in the light of all these information.

The ode, quatrain and historical poems in Ottoman poetry are detailly analysed by searching a certain number of poets' works between the 16th and the 19th centuries. As a result of this analysis, a portrait of shaykh-al-islam is tired to be sketched. Suitable couplets are included in this study.

This study consists of three parts except result and references. In the introduction part, the information about the authority of shaykh-al-islam, shaykh-al-islams and muftis are presented. Also, in this part, those shaykh-al-islams to whom poems were written and which poets wrote poems to which shaykh-al-islams is studied. . In the second part, a portrait of shaykh-al-islam is introduced by interpreting couplets with reference to Ottoman poetry. In the third part, an anthology of poetry samples that were written to shaykh-al-islams and muftis are presented.

In this study, the authority of shaykh-al-islam that Ottoman poets tried to represent in their works, the characteristics of shaykh-al-islams and muftis and the qualifications they should have are all tried to be analysed.

Key words: The Ottoman Poetry and Poets, the authority of shaykh-al-islam, shaykh-al-islams, muftis, portrait.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı :	Vehbi AKDİ
Doğum Yeri ve Tarihi:	ORDU, 25.09.1982
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi:	Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi:	Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	
Bilimsel Etkinlikleri :	
İş Deneyimi	
Uygulamalar :	
Projeler **:**	
Çalıştığı Kurumlar :	2004-2008 Gölköy Özel Genç Başarı Dershanesi, 2008-2015 Ordu Final Dergisi Dershanesi
İletişim	
E-Posta adresi :	**vehbiordu@gmail.com**
Telefon :	**530 321 73 48**
Tarih ve İmza :	

ÖN SÖZ

Hazırladığımız tezimizde II. Murat Dönemi'nde tesis edilen ve Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kadar ayakta kalan Şeyhülislâmlık makamının ve bu makamdaki şeyhülislâmların ayrıca müftülerin divan şairinin gözündeki yerini beyitlerden hareketle tespit etmeye çalıştık. İncelememizi üç ana bölümde topladık.

Giriş bölümde, Şeyhülislâmlık makamı çeşitli kaynaklardan yararlanılarak etraflıca tanıtılmıştır. Şeyhülislâmın tanımı ve lakapları, makamın Osmanlı Devleti'nde ortaya çıkış süreci, kurumsallaşması ve şeyhülislâmların görevleri tespit edilmiştir. Ayrıca tezimizde şiir örneklerini kullandığımız şairlerin ve kendisine şiir yazılan şeyhülislâmların adlarına bu bölümde yer verilmiştir.

Birinci bölümde ise taranan kırk altı divandan fişlenen beyitlerden hareketle portresi çizilecek kişilerin özellikleri belirlenmiştir. Şeyhülislâm ve müftü portresinde kullandığımız beyitler ışığında müftü ve şeyhülislâmların özellikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Kırk altı divan şairinin kaside, kıt'a ve tarih manzumelerinden örnekler aldığımız beyitler dikkatle incelenmiş, beyitlerin yorumlanmasına çalışılmıştır. Bu bölümde şeyhülislâm portresi çıkarılırken her özellik ayrı başlık altında incelenmiş ve her özelliğe uygun verilen örnek beyitlerle, belirlenen özellikler desteklenmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise kaside, kıt'a ve tarih örneklerinden bir seçki oluşturulmuştur. Çalışmamızda manzumelerle ilgili yapılan kısaltma ve numaralandırmada: İlk kısaltma nazım şeklini; ilk sayı manzumenin sıra numarasını; ikinci kısaltma beyti; ikinci sayı beyit numarasını; üçüncü kısaltma sayfayı; üçüncü sayı da sayfa numarasını göstermektedir.

Bu çalışmamızda eksiklik olmadığını iddia edemeyiz. Çünkü çalışmamız şeyhülislâmlık ve müftülük üzerine genel bir bakış açısı özelliği taşımaktadır. Ayrıca çalışma belli sayıda divan üzerinden yürütülmüştür.

Yüksek lisansa başladığım dönemden itibaren bana emeği geçen, engin bilgilerini benimle paylaşan, bu çalışma boyunca bana yol gösteren, tez konumu seçmemde bana yardımcı olan, Sayın hocam Doç. Dr. Necip Fazıl DURU' ya teşekkürü bir borç bilirim.

ORDU 2015

İÇİNDEKİLER

I.BÖLÜM

ŞEYHÜLİSLÂM MEDHİYELERİNDE İDEAL DİN ADAMI PORTRESİ

II.BÖLÜM

SEÇİLMİŞ ŞİİRLER

KISALTMALAR

age.	:	Adı geçen eser.
b.	:	Beyit.
b.	:	Bin.
C.	:	Cilt.
DİA	:	Diyanet İslam Ansiklopedisi.
DT.	:	Doktora tezi.
haz.	:	Hazırlayan.
Hz.	:	Hazret.
H.	:	Hicri.
K.	:	Kaside.
KT.	:	Kıt'a.
md.	:	Madde.
M.	:	Milâdî.
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı.
TTK	:	Türk Tarih Kurumu.
öl.	:	Ölüm.
S.A.V.	:	Sallallahü Aleyhi ve Sellem.
s.	:	Sayfa.
Ş.	:	Şeyhülislâm
T.	:	Tarih.
TDV	:	Türk Diyanet Vakfı
vd.	:	Ve diğeri.
Yay.	:	Yayınevi.
YLT	:	Yüksek lisans tezi.
yy.	:	Yüzyıl.
y.t.	:	Yayın tarihi yok.
y.y.	:	Yayınevi yok.

GİRİŞ

1. Şeyhülislâmın ve Fetvânın Tanımı

Osmanlı Devleti'nin bünyesinde varlığını uzun zaman boyunca devam ettiren şeyhülislâmlık makamı, şeyhülislâmlarla ilgili tanım ve görüşler şu şekildedir:

"Osmanlı Devleti zamanında dînî meselelerle şerîat mahkemelerine bakan en yüksek rütbeli din adamı."[1] "Din işlerinden sorumlu kişi."[2] "Kabinede sadrazamdan sonra yer alan ve genellikle din işlerinden sorumlu olan üye."[3] "İlmiye teşkilâtının başındaki âlimin unvanı."[4] "Yaşlı kimse, reis, bilge anlamlarındaki şeyh ile İslâm kelimesinden oluşan şeyhü'l-İslâm tabiri, İslam dünyasında önde gelen ulema ve sûfîlere verilen şeref unvanı olarak X. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkmış, daha sonra 'âlimlerin en kıdemlisi, reisi' manası kazanarak bir unvan halinde kullanılmıştır."[5] "İlmiye sınıfının en yüksek rütbesidir. Fatih'in Kanunnâmesi'nde müftü karşılığı kullanılan Şeyhülislâm kelimesi, aslında bir ta'zim sözüdür. Diyânet İşleri Reisliğini karşılar."[6] "İlmiyye sınıfının başında bulunan zâtın unvanıdır. Halk arasında hafifletilerek Şehislâm suretinde de kullanılırdı."[7]

Bu tanımların yanı sıra kaynaklarda müftülük ve fetva ile ilgili şu ifadeler kullanılır:

"Şeyhülislâm ilmiye sınıfının başında bulunan zatın sıfatıdır. Osmanlı Devleti'nde, dört ehl-i sünnet mezhebinden Hanefî fıkhı üzerine kendisine sorulan umumî ve hususî şer'î ve hukukî meselelere ait dinî hükümlere uyarak karar veren kişiye müftü adı verilmiştir."[8]

---

[1] Ferit Devellioğlu, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 2012, s. 1162.
[2] Mehmet Kanar, **Farsça Türkçe Sözlük**, Say Yayınları, İstanbul, s. 988.
[3] **Türkçe Sözlük**, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009, s. 1862.
[4] Mehmet İpşirli, "Şeyhülislâmlık md.", **Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, C. 39, TDV Yay., Ankara, 2010, s. 91.
[5] İpşirli, age., C. 39, s. 91.
[6] İskender Pala, **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yayınları, İstanbul, 23. Baskı, 2013, s. 431.
[7] Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. 3, MEB Yay., İstanbul, 1993, s. 347.
[8] Ali Fuat Bilkan, Yusuf Çetindağ, **Şeyhülislâm Şairler**, Hece Yayınları, Ankara, 2006, s. 13.

"Kendisine sorulan genel ve özel mahiyetteki şer'î ve hukukî meselelere dört ehl-i sünnet mezhebinden Hanefî fıkhı üzerine cevap veren zâta müftü adı verilmiştir."[9]

2. Şeyhülislâmların Lâkapları

Şeyhülislâmlık makamında bulunan kişiler, sadece bu isimle zikredilmemiş tarihi süreç içerisinde birçok farklı sıfatla anılmşlardır.

"Şeyhülislâmlar, şeyhülislâm kelimesinden başka; Müftü'l-enâm, Fahrü'l-İslâm, Şemsü'l-İslâm, Nizâmü'l-İslâm, Hüccetü'l-İslâm gibi kelimeleri de unvan olarak kullanmışlardır."[10]

Bununla birlikte ta'zim ve yüceltmek için "İmâdü'l-İslâm, Fahrü'l-İslâm, Rüknü'l-İslâm, Zeynü'l-İslâm, Şemssü'l-İslâm, Cemâlü'l-İslâm, Ziyâü'l-İslâm, Bahâü'l-İslâm, Hüccetü'l-İslâm, Burhânu'l-İslâm, Nizâmü'l-İslâm"[11] gibi birçok ifade kullanılmıştır.

Şeyhülislâm unvanı dışındaki terimlerden de anlaşılacağı üzere kullanılan sıfatların çoğunda İslâm kelimesine yer verilmiştir. Lakaplardaki İslâm kelimesi de bu kişilerin dinsel yönüyle ön planda olduklarının en önemli göstergesidir.

3. Şeyhülislâmlığın Osmanlı Öncesi Tarihi Gelişimi

Şeyhülislâmlık makamının tarihi gelişimi uzun bir geçmişe sahiptir. Bilkan ve Çetindağ eserlerinde şeyhülislâmlık makamının Osmanlı öncesi gelişimini şu şekilde özetler:

"Şeyhülislâmlık, IV. asrın ikinci yarısında ortaya çıkan tazim ve şeref unvanlarından birisidir. Bu tarihten sonra Hicret'in beşinci ve altıncı asırlarında Hanefî âlimlerinden Şeyhü'l-islam unvanını ihraz edenlerden Ebu'l-Hasan Aliyyü's-Suğdi, Ata b. Hamzatü's-Suğdî, Ali b. Muhammedü'l-Esbicanî, vb."[12]

"Şeyhülislâm, sadece fâkihlere ve bilhassa, Memlükler devrinin başlangıcında, fetvaları ile şöhret kazanan fıkıh âlimlerine tevcih olunabilen (ancak resmi olmayan) bir

---

[9] **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, C. 12, Konya, , [y.y], [y.t], s. 422.
[10] Abdülkadir Altunsu, **Osmanlı Şeyhülislâmları**, [y.y], Ankara, 1971, s. 44.
[11] Pakalın, age., s. 347.
[12] Bilkan, vd., age., s. 14.

şeref unvanı hâline gelmiştir. Bu sûretle 700 (1300) yıllarına doğru şeyhülislâm tâbiri, bir miktar şöhret kazanmış her müftînin takınabileceği bir unvan olmuştur."[13]

4. Şeyhülislâmlığın Osmanlılardaki Tarihi Gelişimi

Beş asır boyunca varlığını sürdüren, kurumsallaşması zaman alan şeyhülislâmlık makamının ortaya çıkışı ve gelişimiyle ilgili çok farklı görüşler ortaya atılmıştır. Görüşlerdeki farklılık sadece şeyhülislâmlık makamının ortaya çıkışıyla da sınırlı değildir. İlk şeyhülislamın kim olduğu, 498 yıl boyunca Osmanlı Devleti'nde bu makamda kaç kişinin görev yaptığı konusunda da farklı görüşler mevcuttur. Konuyla ilgili görüşler tarihi vesikalardan da yararlanılarak aşağıdaki alıntılarla gösterilmiştir.

"Osmanlı Devleti'nin kuruluşu sırasında şeyhülislâm unvanıyla birçok zâtın mevcudiyeti bilinmektedir. Ancak ilk başlarda bu unvan resmî değildir. Fazilet ve kemallerine binaen bazı insanlara bu unvan veriliyordu. Osmanlılarda ilk şeyhülislâm unvanının Mevlana Elvan Fakih'e verildiğini görüyoruz. Feridun Bey Münşeatı'nda Evranos Bey'e ait fermanda: 'Umum Rumelî vilayetine şeyhülislâm tayin olunan Fahrü'l-ulemâ Elvan Fakihe riayet idüp gözleyesün. Ulemâyı izam verere-i enbiyâdur kemal-i lutf u şefkatle mer'î ve muteber tutup ibkâ-i dîn-i mübîn ve icrâ-i şer'-i metîn anların vücûd-ı şerîfleri ve enfâs-ı latîfeleri berekâtında bilüp hâtır-ı âtırlarını rencîde itmekden begâyet hazer idesün.' diye yazılıdır. Pakalın bu rivayeti naklettikten sonra: 'Feridun Bey eski fermanlarla muharreratı tahrif ederek bulunduğu asrın şivesine uydurduğu sabit olduğuna nazaran Evranos Beye ait fermanın aslı görülmedikçe şeyhülislâm unvanının Elvan Fakîh hakkında kullanıldığı şüpheli kalır. Bu da bize Feridun Beyin naklettiği bu rivayete şüpheyle bakmamız gerektiğini gösterir. Ayrıca burada kullanımından anlaşıldığı kadarıyla bu unvan bizim bildiğimiz şeyhülislâmlık makamının o zamandan başladığını göstermez. Bu olsa olsa baş müftî anlamını ifade edebilir der. Diğer taraftan İlmiyye Salnâmesi'ne tetkik yazan Ali Emirî Efendi de ilk şeyhülislâm Elvan Fakih olduğunu inanır. Ancak hem Ahmed Refik Bey, hem Vakanüvis Lutfî Efendi ve hem de Devhatü'l-Meşâyih yazarı Müstakim-zâde Süleyman ilk şeyhülislâmın Mehmed Şemsüddîn Fenârî Efendi olduğunu düşünür."[14]

[13] Bilkan, vd., age.,s. 14-15.
[14] Bilkan, vd., age., s. 15.

"Osmanlılarda bu unvan en parlak devrine, İstanbul Müftüsünün şeyhülislâm olarak kabul edilmesiyle kavuşmuştur; şeyhülislâmın makamı Osmanlı devletinde zamanla, diğer İslam ülkelerinde hiçbir zaman erişemediği dinî ve siyasî bir ehemmiyet kazanmıştır. Bu müessese, XV. Asrın başlarında, bugünkü bilgilerimize göre1424'e doğru başlamıştır. Bu da II. Murad dönemine denk gelir. Bu tarihte, imparatorluğun en büyük müftüsüne şeyhülislâm denmeye başlanmıştır. Zaten Osmanlılarda ilk şeyhülislâm olarak da II. Murad Devri'nde Molla Şemseddîn Fenârî gösterilmektedir. Bu zât müderris ve Bursa Kadısı iken 1424'te Müftiyü'l-enâm olmuş ve üç vazifeyi birlekte yürütmüştür. 1453'ten itibaren İstanbul Müftüsü bu adı taşır. Onun için şeyhülislâmlara sonraki asırlarda da müftî efendi denmiştir. Molla Şemseddin Fenârî ile başlayan şeyhülislâmlık 1920'de şeyhülislâm diye tayin edilen Medenî Mehmed Nûrî Efendi'ye kadar devam etmiştir. Bu durumda Osmanlı Devleti'nde 498 yıl süren bu makamda 130 kişi şeyhülislâmlık yapmıştır."[15]

Yakut, şeyhülislamlık makamının Osmanlı devlet teşkilatındaki gelişim safhalarını ve bu makama getirilen kişilerle ilgili bilgileri şu şekilde ifade eder:

"Yapılan araştırmalar II. Murad döneminde fetva vermekle görevli bir makamın varlığına işaret etmekle birlikte, bu makamın diğer görevlerden soyutlanıp bağımsızlaştığı konusuna açıklık getirmiyor. Örneğin pek çok kaynak tarafından ilk müftü olarak gösterilen Molla Fenârî'nin fetva verme görevinin yanında Bursa Kadılığını sürdürdüğü de unutulmamalıdır. Yine İstanbul'un alınmasından sonra İstanbul Kadılığı görevine getirilen Hızır Bey'e (ö.1459) fetva verme görevi de verilmiştir. Bizce önemli olan, devlet örgütü içinde "bütün görevlerden bağımsız" bir fetva mekanizmasının kuruluşudur. Çünkü yukarıda belirttiğimiz, Molla Fenârî, Hızır Bey gibi isimlerin üstlenmiş oldukları görev ve yetkiler, hemen hemen bütün İslam devletlerinde görülen fetva vermekle görevli bir makam olan müftülerin görev ve yetkileri arasındadır. Aralarındaki fark başkent kadısı ve müftüsü olmaları nedeniyle Osmanlı padişahlarının fetva ihtiyaçlarına cevap vermelerinden kaynaklanmıştır."[16]

"Osmanlı Devleti'nde fetva vermekle yükümlü bağımsız bir makamın ortaya çıkması Fatih Sultan Mehmed dönemine dayandırılabilir. Fatih Sultan Mehmed, izlemiş olduğu merkeziyetçi politika doğrultusunda yönetici-asker sınıf üyelerini kul kökenli

[15] Bilkan, vd., age., s. 15-16.
[16] Esra Yakut, **Şeyhülislâmlık, Yenileşme Döneminde Devlet ve Din**, Kitap Yayınevi, 4. Baskı, 2014, İstanbul, s. 30.

kişilerden atayarak istediği zaman görevden alıp hatta katlettirirken, askeri sınıfın bir diğer kolu olan ulemayı da şeyhülislâm yoluyla yönetim altına almıştır."[17]

Altunsu da meşihat makamındaki şeyhülislam sayısı, ilk şeyhülislam, makamdaki değişikliklerle ilgili sayısal verilere yer vererek konuya şu şekilde açıklık getirir:

"Osmanlı tarihinde 129 şeyhülislâm gelmiş geçmiştir. Bu sayının dışında bâzı kaynaklarda iki şeyhülislâm ismine daha rastlanmaktadır. Bunlar, Molla Yegân ile Yekçeşm Hüseyin Efendiler'dir. Molla Yegân, Aydın'da doğmuş, müderrislik, müftülük, kadılık yaptıktan sonra Bursa'ya yerleşmiştir. Molla Hazır, Molla Gürânî gibi Fatih'in hocalarını yetiştirmiştir. Kendisinden sonra görevini üç torunu yönetmişlerdir. 1431'de Molla Fenârî yerine Şeyhülislâmlığa yükselmiş 1436'da ölmüş ise de büyük bilginin ismine resmî salnâmelerde rastlanmamaktadır. Bu tarihlerde, resmi kayıtlarda Molla Fahrüddin-i Acemî Efendi Şeyhülislâm olarak gözükmektedir. Yine Yekçeşm Hüseyin Efendi'nin ismine de salnâmelerde rastlanmaktadır. 1703 yılında Edirne Olayı sırasında ayaklanan âsiler İstanbul'da Paşmakçızâde Ali Efendi'yi Şeyhülislâm olarak ilan etmişler, Padişah Sultan II. Mustafa'nın iradesi gecikmiş ve kendisi de durumun tehlike arz etmesi nedeniyle özür dilemiş, üç gün sonra asiler İmam Mehmet Efendi'yi ikinci kez şeyhülislâmlığa getirmişlerdir."[18]

"Osmanlı meşîhat tarihinde ilk Şeyhülislâm İstanbul Müftüsü ismiyle 1424-1425 tarihinde atanan Molla Şemsüddin-i Fenârî Efendidi'dir. 498 yıl kadar süren Osmanlı Meşîhat döneminde 129 (131) şeyhülislâm gelmiş, bunlar arasında 185 tebeddül (değişme) olmuş, 54 kez de aynı kişiler yeniden göreve çağrılmışlardır."[19]

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere meşihat makamının kurumsal hale gelmesi, ilk şeyhülislâmın kim olduğu, bu makamda görev yapanların sayısı gibi konularda araştırmacılar arasında bir fikir birliği yoktur.

5. Şeyhülislâmların Atanma Şekli

Osmanlı şeyhülislamlarının göreve getiriliş şekillerinde belirli bir prosedüre bağlı kalınmaz. Bununla ilgili olarak Bilkan ve Çetindağ şu tespitlerde bulunurlar:

"Şeyhülislâmlar önceleri kazasker veya bu kazasker mazullerinden seçilirdi. Bazen de bu iki kazaskerliğin pâyesini almış olup fakat fiilen kazaskerlik etmemiş

---

[17] Yakut, age., s. 30.
[18] Altunsu, age., s. 40.
[19] Altunsu, age., s. 40.

olanlardan tayin olunurdu. Ancak Ebussuud Efendi'den itibaren genellikle Rumeli kazaskerlerinden ya da mazullerinden tayin etme şekline dönüşmüştür."

"Şeyhülislâm tayininde birinci derecede sadr-ı âzam müessir olduğu gibi vezir-i âzam azlinde de bazen şeyhülislâmın müessir olduğu görülmektedir. Bazen padişah sadr-ı âzama sormadan da kendi münasip gördüğü kazasker veya kazasker mazullerinden birisini şeyhülislâm yaptığı gibi vezir-i âzamın mütalaasını alarak yaptığı da olurdu."[20]

Yakut da Bilkan ve Çetindağ gibi şeyhülislam atamasında padişahın inisiyatifine dikkat çekerek konuyla ilgili olarak şunları söyler:

"Osmanlı Devleti'nde şeyhülislamlar padişah tarafından atanmakla birlikte, vezir-i âzamların da bu atamalarda büyük etkisi vardır. Fakat zaman zaman padişahlar, kendi uygun gördükleri kişileri şeyhülislâmlık makamına getirirken hiç kimsenin görüşünü alma gereği duymamışlardır."[21]

Uzunçarşılı ise şeyhülislam atamasına şekil bakımından yaklaşarak eserinde şu ifadelere yer verir:

"Vezir ile şeyhülislâm namzeti olacak kişi Topkapı Sarayına geldikten sonra ikisi birden padişah tarafından kabul olunurdu. Bunlar huzura girince padişah üç adım yürüyerek bunları karşılar ve şeyhülislâm namzeti, padişahın elini öperek yere serilen ehram üzerine otururdu. Padişah namzete kendisini şeyhülislâm tayin edeceğini söyler ve o da kabul edince şeyhülislâmlara mahsus (ferve-i Beyza) denilen beyaz çuhayla kaplı erkân samur kürk giydirmek suretiyle tayin muamelesini yapar ve aynı surette onunla beraber huzurda bulunan vezir-i âzama da samur hil'at giydirip bazı vesayada bulunduktan sonra avdetlerine müsaade ederdi."[22]

6. Şeyhülislâmların Görev ve Yetkileri

Osmanlı İmparatorluğu'nun en önemli kurumlarından biri olan şeyhülislamlık makamının temel görevi aydınlatılması gereken konularla ilgili fetva vermektir. Yakut, bu durumu eserinde şe şekilde ifade eder:

"Şeyhülislâmlık makamına getirilen kimselerin en önemli görevi fetva vermektir."[23] Bunun dışında Yakut, konuyu daha da açarak şeyhülislâmların görev ve

---

[20] Bilkan, vd., age., s. 17
[21] Yakut, age., s. 30.
[22] İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Teşkilatında İlmiyye Teşkilatı**, TTK Yay., Ankara, 1998, s. 178.
[23] Yakut, age., s. 33.

yetkileri hakkında şu ifadeleri kullanır: "Osmanlı şeyhülislâmları, fetva verme görevlerinin dışında farklı sorumluluklar da yüklemişlerdir. II. Beyazid döneminde, 1506'da, İstanbul ve diğer şehirlerdeki hükümdar vakıflarının idarelerinin denetimi görevi Şeyhülislâm Zenbilli Ali Cemali Efendi'ye verilmiş ve böylece 'şeyhülislâm nezareti' adıyla yeni bir organ ortaya çıkmıştı. Süreç içeride ulema ve Meşihat üyelerinin kurduğu vakıfların denetimi de şeyhülislâmlara verilince, bu görev tezkereciler tarafından sürdürüldü."[24]

"II. Beyazid, İstanbul'da kendi adıyla yaptırılmış olduğu medresenin müderrisliğini de şeyhülislâm olanlara şart koşmuştu. Bu medresenin ilk müderrisi dönemin Şeyhülislâmı Zenbilli Ali Cemali Efendi oldu. Vakıf şartlarına göre, haftada bir gün ders vermek zorunda olan şeyhülislâmlar, işlerinin çokluğu nedeniyle kendilerine bir 'ders vekili' atarlardı. Her şeye rağmen bu görev şeyhülislâmlık makamı ile medrese geleneği arasında yapısal bir köprü oluşturmuştu."[25]

"Şeyhülislamların diğer görevleri arasında medrese öğrencilerinin derslerini denetlemek (yine işlerinin yoğunluğunu bahane ederek bu görevlerini de ders vekillerine vermişlerdi), sarayda düzenlenen huzur derslerine padişah tarafından önceden belirlenen sayıda katılacak mukarrir [huzur dersleri hocası] ve muhatapları [dinleyiciler] seçip saraya göndermek de vardı."[26]

"Şeyhülislamın başı çektiği ulema, yargı, fetva, eğitim ve öğretim olmak üzere üç ana görev üstlenmişti. Bu görevler kadılar, müftüler ve müderrisler tarafından yerine getiriliyordu."[27]Yazarın da açıkça belirttiği üzere şeyhülislam sadece fetva vermez. Zaman içinde şeyhülislamın fetva dışındaki alanlarda da görev ve yetkileri artırılmış, şeyhülislamlar adalet ve eğitim işlerinin yürütülmesinden de sorumlu tutulmuşlardır.

Bilkan ve Çetindağ da şeyhülislamların görev ve yetkilerinden bahsetmişler ve eserlerinde bu konuyla iligili şu ifadelere yer vermişlerdir:

"Şeyhülislâmın en önemli görevi fetva vermekti ve en büyük müftüydü. Şeyhülislâmların fetvalarındaki en önemli özellik ise şer'î delil göstermekle yükümlü olmamalarıdır. Ayrıca şeyhülislâm, dinî hükümleri yorumlayarak devlet adamlarının karar ve davranışlarının şer'e uygunluğu hakkında görüş verecek tek kişidir. Padişahların

---

[24] Yakut, age., s. 36
[25] Yakut, age., s. 36.
[26] Yakut, age., s. 36
[27] Yakut, age., s. 36.

tahttan indirilmesi için dahi onların fetvası şarttır. Fetva vermek konusunda en üst merci olan şeyhülislâmlar birer kadı değildir ve yargılama yetkisi yoktur. Bu yüzden fetvaları yargı kararı sayılmaz. Ancak hiçbir kadı onun verdiği fetvayı reddetme cüreti gösteremezdi."[28]

"Bunlarla beraber 982H.(1574) tarihine kadar, müderris, mevalî ve müftülerin tertip ve telhisleri hususu vezir-i âzamlara ait iken, vezir- i âzamların cahil olmaları sebebiyle bu iş şeyhülislâmlara bırakıldı."[29]

7. Şeyhülislâmların Protokoldeki Yeri

Şeyhülislamlık makamıyla ilgili en ilginç husus bu kişilerin devlet protokolünde belli bir kurala bağlı kalınmadan varlıklarını sürdürmeleri ve Divan-ı Hümâyun'da yer almayışlarıdır. Şeyhülislâmların devlet protokolündeki yeriyle ilgili tespitler şu şekildedir:

"Şeyhülislâmlar, devletin protokolünde hiçbir formaliteye bağlı kalmamıştır."[30] "Şeyhülislâm, Osmanlı hânedânı hariç, imparatorluğun sadrazamdan sonra gelen ikinci şahsiyeti, ikinci büyük görevlisidir."[31] "Önceleri protokolde kazasker, şeyhülislâmdan önce geliyordu. Şeyhülislâmın kazaskere tedaddüm etmesi, onun şefi durumuna gelmesi, sadrazamdan sonra devletin ikinci görevlisi haline yükselmesi, XVI. asrın başlarında, Zenbilli Ali Efendi ile gerçekleştirmiştir. Ancak Ebussuud Efendi ile bu durum daha açık olarak ortaya çıkmıştır."[32] "Şeyhülislâmlar Divan-ı Hümâyun âzası olamamışlar, nadiren şer'î meselenin halli için veyahut yanlış bir kararı düzeltmek üzere Divan-ı Hümayun'a davet edilmişlerdir."[33]

8. Şeyhülislâm Tayini İçin Aranan Vasıflar

Devlet kademesinde önemli bir yere sahip olan şeyhülislâmlık makamında bulunacak kişide belli özelliklerin olmasına dikkat edilirdi. Konuyla ilgili olarak Akgündüz eserinde önemli tespitlere ve alıntılara yer vermiştir. Yazarın ifadeleri şu şekildedir:

---

[28] Bilkan, vd., age., s. 19-20.
[29] Bilkan, vd., age., s. 19-20.
[30] Altunsu, age., s. 43.
[31] Yılmaz Öztuna, **Büyük Osmanlı Tarihi**, C. 8, Ötüken Yay., İstanbul, 1994, s. 52.
[32] Uzunçarşılı, age., s. 179.
[33] Bilkan, vd., age., s. 21.

"Osmanlı Devleti'nin din işleri hakkındaki en salâhiyetli merci olan Şeyhülislâmlık makâmına gelecek zâtın, yüklendiği görevin ağırlığını kaldırabilmesi için iki kadıaskerliği de yapma şartının aranması isâbetli bir fikirdir. Zîrâ müderrislik hayatından başlayarak kadıaskerliğe yükselinceye kadar kazanılan tecrübeler, Meşîhat Makâmı'nın sorumluluklarını yerine getirme husûsunda o zâta yardımda bulunacaktır."[34]

"Müverrih Şem'dânî-zâde, Şeyhülislâmlık makâmında bulunan zevâtın hangi özelliklere sâhip olması gerektiğine dâir şu mühim görüşleri dile getirmektedir: 'Hak budur ki, ilimsiz kadı ve müftî sermayesiz bezirgân gibidir. Bâhusûs Meşîhat-i İslâmiye Makâm-ı İbn-i Kemâl ve Ebussu'ûd'dur. Haklarında efdalu'l-fuzelâ ve a'lemu'l-ulemâ deyû berâtlarında ve fermânlarında tahrîr olunur. Efdal şöyle dursun fazl dahî olmîcak bu tahrîrât kizb ve iftirâ olur. Eğer böyle liyâkatsiz adam, ömrünün tûlü sebebine sadr-ı merkûma su'ûd ettikte mahcûb olur, aklı olsa mevtini temennî eder. Bâhusûs böyle vezîr-i fazılın (Dâmâd Ali Paşa) asrında Şeyh-i Meşâyih-i İslâm hil'atini iktisâb etmiş ola, tamam mağbûn olur.' Bu sözlerden anlaşıldığına göre, Şeyhülislâmlık makamına tayin edilecek zâtın geniş bir ilmîye dirâyete sâhip bulunması ve taşıdığı üstün vasıflar ile ulemânın en mümtâzı olduğunu göstermesi gerekmektedir. Aksi halde kendisine verilen a'lemu'l-ulemâ sıfatı sâdece lafta kalacak, hak etmediği bir sıfat ile anılacaktır. Aynı zamânda görünüşte belli kademeleri geçtiği için yani ömrünün tûlü sebebiyle Şeyhülislâmlığa getirildiğinden bu görevi sürdürürken herkese karşı mahcup olma durumuyla karşılaşacaktır. Öyleyse Meşîhat Makâmı'na tayin edilecek zevâtın her bakımdan bu görevi sütlenmeye layık olan ulemâ arasından seçilmesine dikkat edilmeli, böyle ulvî bir makâma sıradan kimselerin tayini engellemelidir."[35]

"Koçi Bey'in Risâle'sinde de Şeyhülislâmlığa getirilecek zâtta bulunması lâzım olan vasıflar şöyle sıralanmaktadır. 'Ulemânın a'lem ve efdali ve etkâ (en çok takva sahibi) ve evra'ı ve esen (yaşça en büyüğü) ve eslahı Şeyhülislâm ve müftî'l-enâm olup ândan aşağı Rumeli ve Anadolu Kadıaskerleri bu tertîb üzere istihkâklarına göre riâyet olunurdu. Ve sadr-ı fetvâ mahalline musâdif olduktan sonra min ba'din ma'zûl olmazdı, zîrâa fetvâ mansıbı azîz ve şerîf ve güzîde-i menâsıb-ı ilmiyedir.' Burada sayılan sıfatlara bakarsak, Şeyhülislâm olacak zâtın ilim yönünden emsallerini geride bırakması yanında takvâ ve verâ gibi dînî hayâtla ilgili vasıflarda da en üst seviyede bulunması

[34] Murat Akgündüz, **Osmanlı Devletinde Şeyhülislâmlık**, Beyan Yay., İstanbul, s. 165-167.
[35] Akgündüz, age., s. 165-166.

gerekmektedir. XI/XVII. asır başlarına kadar Meşîhat Makâmı'na getirilen zevâtta, zikredilen bu vasıflar kemâl derecesinde görülmüş, ancak sonraki devirlerde aynı niteliğe sâhip âlimlere her zamân rastlanmamıştır."[36]

"Şeyhülislâmlığa tayin edilecek zevâtta aranan vasıfları en mükemmel şekilde sıralayan siyâsetnâme mâhiyetindeki bir eserde ise şu vecîz ifadeler bulunmaktadır: 'Şeyhülislâm olan akâid-i amâlin müşkilküşâsı, umûr-ı nâsın mutasarrıf ve müdebbiri, sübül-i hüdânın muzîi ve münîri, fenâ-i dünyânın teberdârı, bekâ-yı uhrânın haberdârı, safâ-yı naîmin muhbiri, cefâ-yı cahîmin münziri olmakla külliyyât ve cüz'iyyâtta, şeriyyât ve örfiyyâtta, akliyyât ve nakliyyâtta, asliyyât ve feriyyâtta âlim ve amil ve zâtında müstakîm ve dindar ve mütedeyyin ve perhizkâr, velhâsıl zamânının ilm-ü amelde efdali ve asrının istikâmet-i diyânette ekmeli olmak gerektir.' Tabiîdir ki burada zikredilen sıfatların hepsine bir zâtın sâhip olması pek kolay değildi, ama Şeyhülislâmlık makâmına getirilecek âlimlerde bu vasıflardan en azından bir kaçının bulunması îcâb ederdi. Nitekim yukarıda sayılan vasıflardan ekserîsini şahsında birleştiren İbn-i Kemâl, Ebussu'ûd Efendi, Yahya Efendi gibi zevâtın Meşîhat Makâmı'na gelmesi, hem devletin geleceği açısından, hem de dînî ve ilmî sâhadaki meselelerin isâbetli bir şekilde çözülmesi yönünden verimli bir dönemin geçmesini sağladı."[37]

[36] Akgündüz, age., s. 166-167.
[37] Akgündüz, age., s. 166-167.

9. Kendisine Şiir Yazılan Şeyhülislâmlar

Şeyhülislam	**Şair**	**Doğum/Ölüm**	**Meşihat Süresi**
Ebussu'ûd Efendi	Bâkî (16. yy.)	1490-1574	Ekim 1545-22. 8. 1574
Ş.Yahyâ Efendi	Süheylî (16. yy.)	1553-27. 2. 1644	21. 5. 1622/24. 10. 1623 22. 5. 1625/10. 2. 1632 7. 1. 1634/27. 2. 1644
Koca Çivicizâde Mehmet Muhittin Efendi	Edirneli Nazmî (16. yy.)	1476-18. 9. 1547	21. 2. 1538/Ekim-Kasım 1542
[Ebussu'ûd Efendi]	Âşık Çelebi (16. yy.)	1490-1574	Ekim 1545-22. 8. 1574
Bostanzâde Mehmed Efendi	Nev'î (16. yy.)	1535-1. 4. 1598	3. 4. 1589/10. 5. 1592 11. 7. 1593/1. 4. 1598
Hoca Şerîf Mehmed	Nef'î (17. yy.)	1568-2.7.1615	2.8.1601/4.1.1603 5. 6. 1608/2. 7. 1615
Hoca Sadettinzâde Mehmet Es'ad Efendi	Nef'î (17. yy.)	1570/22. 5. 1625	2. 7. 1615/21. 5. 1622 4. 10. 1623/22. 5. 1625
Ş. Yahyâ Efendi	Sabrî Mehmed Şerîf (17. yy.)	1553-27. 2. 1644	21. 5. 1622/24. 10. 1623 22. 5. 1625/10. 2. 1632 7. 1. 1634/27. 2. 1644
Ş. Hüseyin Efendi	Sabrî Mehmed Şerîf (17. yy.)	1572/7. 1. 1634	10. 2. 1632/7. 1. 1634
Ş.Ebu Mehmed Saîd Efendi	Sabrî Mehmed Şerîf (17. yy.)	1593/1662	27. 2. 1644/16. 1. 1646 3. 9. 1651/16. 8. 1652
İmâm Mahmut Efendi	Vahyî (17. yy.)	?/1717	20. 5. 1713/15. 12. 1714
Mehmet Bahâyî Efendi	Şeyh Mehmet Nazmî (17. yy.)	1595/2. 1. 1654	18. 7. 1649/2. 5. 1651 16. 8. 1652/2. 1. 1654
Sunizâde Mehmed Emin Efendi	Ş. Mehmet Nazmî (17. yy.)	?/ Ağustos 1665	3.2.1662/21.11.1662

Bolevî Mustafa Efendi	Ahmet Nâmî (17. yy.)	1591/Eylül 1675	23.5.1657/20.3.1659
Ebu'l-meyâmîn Mustafa Efendi	Eğirdirli Şeyhî Efendi (17. yy.)	1546/23. 11. 1606	8. 2. 1603/8. 6. 1604 28. 7. 1606/23. 11. 1606
Ş. Yahyâ Efendi	Eğirdirli Şeyhî Efendi (17. yy.)	1553-27.2.1644	21. 5. 1622/24. 10. 1623 22. 5. 1625/10. 2. 1632 7. 1. 1634/27. 2. 1644
Ebu Saîd Mehmet Efendi	Beyânî (17. yy.)	1593/1662	27. 2. 1644/16. 1. 1646 3. 9. 1651/16. 8. 1652
Ş. Yahyâ Efendi	Râmî (17. yy.)	1553-27. 2. 1644	21. 5. 1622/24. 10. 1623 22. 5. 1625/10. 2. 1632 7. 1. 1634/27. 2. 1644
Ebu Saîd Mehmet Efendi	Râmî (17. yy.)	1593/1662	27. 2. 1644/16. 1. 1646 3. 9. 1651/16. 8. 1652
Bayramzâde Zekeriyâ Efendi	Filibeli Vecdî (17. yy.)	1514/11. 7. 1593	10. 5. 1592/11. 7. 1593
Ş. Yahyâ Efendi	Nâilî (17. yy.)	1553-27. 2. 1644	21. 5. 1622/24. 10. 1623 22. 5. 1625/10. 2. 1632 7. 1. 1634/27. 2. 1644
Sunizâde Mehmed Emin Efendi	Nâilî (17. yy.)	?/ Ağustos 1665	3. 2. 1662/21. 11. 1662
Mehmet Bahâyî Efendi	Nâilî (17. yy.)	1595/2. 1. 1654	18. 7. 1649/2. 5. 1651 16. 8. 1652/2.1.1654
Cafer Efendizâde Sunu'llah Efendi	Nev'îzâde Atâyî (17. yy.)	1552/10. 4. 1612	2. 10. 1599/2. 8. 1601 4. 1. 1603/8. 2. 1603 8. 6. 1604/28. 7. 1606 23. 11. 1606/5. 6. 1608
Hoca Sadettinzâde Mehmet Şerîf Efendi	N. Atâyî (17. yy.)	1568/2. 7. 1615	2. 8. 1601/4. 1. 1603 5. 6. 1608/2. 7. 1615
Hoca Sadettinzâde Mehmet Es'ad Efendi	N. Atâyî (17. yy.)	1570/22. 5. 1625	2. 7. 1615/21. 5. 1622 4. 10. 1623/22. 5. 1625
Ş. Yahyâ Efendi	N. Atâyî (17. yy.)	1553-27. 2. 1644	21. 5. 1622/24. 10. 1623 22. 5. 1625/10. 2. 1632 7. 1. 1634/27. 2. 1644

[Hoca Sadettin Efendi]	Ş. Yahyâ Efendi (17. yy.)	1536/30. 9. 1599	1. 4. 1598/30. 9. 1599
Çatalcalı Ali Efendi	Sâbir Pârsâ (17. yy.)	1631/19. 4. 1692	21. 02. 1674/26. 9. 1686 10. 03. 1692/19. 4. 1692
Bostanzâde Mehmed Efendi	Neşâtî (17. yy.)	1535/1. 4. 1598	3. 4. 1589/10. 5. 1592 11. 7. 1593/1. 4. 1598
Mehmet Bahâyî Efendi	Neşâtî (17. yy.)	1595/2. 1. 1654	18. 7. 1649/2. 5. 1651 16. 8. 1652/2. 1. 1654
Ebu Saidzâde Feyzullah Efendi	Bosnalı Sabit (17. yy.)	?/2. 9. 1703	25. 6. 1690/9. 3. 1692 19. 4. 1692/22. 6. 1694
Mustafa Efendi	Feyzî Halil Paşazâde (18.yy.)	1679/4.3.1745	13.4.1736/4.3.1745
Pîrîzâde Mehmed Sahip Efendi	F. H. Paşazâde (18. yy.)	1674/1748	6.3.1745/5.4.1746
Mehmed Es'ad Efendi	F. H. Paşazâde (18. yy.)	1684/1752	20.7.1748/11.8.1749
Pîrîzâde Osman Sahip Efendi	F. H. Paşazâde (18.yy.)	1710/2.3.1770	25.10.1768/2.3.1770
Dürrizâde Mustafa Efendi	Mekkî (18. yy.)	1702/1174	26. 7. 1756/18. 2. 1757 29. 4. 1762/23. 4. 1767 27. 2. 1774/29. 9. 1774
Feyzullâh Efendizâde Murtazâ Efendi	Mekkî (18. yy.)	1694/1757	2. 6. 1750/12. 1. 1755
İranî Abdullâh Efendi (Vassaf)	Mekkî (18. yy.)	1662/1761	12. 1. 1755/8. 6. 1755
Çelebizâde İsmail Asım Efendi	Mekkî (18. yy.)	?/16. 2. 1760	30. 6. 1759/16. 2. 1760
Pirizâde Osman Sahip Efendi	Mekkî (18. yy.)	1710/2.3.1770	25. 10. 1768/2. 3. 1770
Seyyid Yahyâ Tevfîk Efendi	Mekkî (18. yy.)	1715/27. 3. 1791	14. 3. 1791/27. 3. 1791
Paşmakçızâde Seyyid Ali Efendi	Şehdî (18. yy.)	1638/22. 2. 1712	23. 7. 1703/23. 8. 1703 26. 1. 1704/1. 2. 1707 16. 6. 1710/22. 2. 1712

Paşmakçızâde Seyyid Ali Efendi	Şeyhülislâm İshak Efendi (18. yy.)	1638/22. 2. 1712	23. 7. 1703/23. 8. 1703 26. 1. 1704/1. 2. 1707 16. 6. 1710/22. 2. 1712
Paşmakçızâde Seyyid Ali Efendi	Mirzâzâde Sâlim (18. yy.)	1638/22. 2. 1712	23. 7. 1703/23. 8. 1703 26. 1. 1704/1. 2. 1707 16. 6. 1710/22. 2. 1712
Ebezâde Abdullâh Efendi	M. Sâlim (18. yy.)	?/1714	13. 2. 1712/14. 3. 1713
Sadrettinzâde Sadık Mehmet Efendi	M. Sâlim (18. yy.)	1630/11. 11.1709	1. 2. 1707/25. 1. 1708
Ebu İshak Kara İsmail Naim Efendi	M. Sâlim (18. yy.)	1643/1724	9. 12. 1716/6. 5. 1718
Abdullah Efendi	Nâbî (18. yy.)		
Pirizâde Osman Sahip Efendi	Nâşid (18. yy.)	1710/2. 3. 1770	25. 10. 1768/2. 3. 1770
Pirizâde Mehmed Sahip Efendi	Ref'et Mehmed 'Azîz (18. yy.)	1674/1748	6. 3. 1745/5. 4. 1746
İsmail Efendizâde Mehmet Esat Ef.	R. M. 'Azîz (18. yy.)	1684/1752	20. 7. 1748/11. 8. 1748
İsmail Efendizâde İshak Efendi	R. M. 'Azîz (18. yy.)	1679/1734	22. 10. 1733/31. 10. 1734
Kara Halil Efendizâde Mehmet Sait Ef.	R. M. 'Azîz (18. yy.)	?/1754	11. 08. 1749/2. 6. 1750
Reiszâde Mustafa Aşir Efendi	Halil Nûrî (18.yy.)	1728/1804	30. 08. 1798/11. 7. 1800
Maraş Müftüsü Abdullâh Efendi	Hasmî (18. yy.)		
İranî Abdullah Efendi (Vassaf)	Sâlik Efendi (18. yy.)	1662/1761	12. 1. 1755/8. 6. 1755
Kara Halil Efendizâde Mehmet Sait Efendi	Sâlik (18. yy.)	?/1754	11. 08. 1749/2. 6. 1750
Feyzullâh Efendizâde Mustafa Efendi	Sâlik (18. yy.)	1679/4. 3. 1745	13. 4. 1736/4. 3. 1745

İsmail Efendizâde Mehmet Esat Efendi	Sâlik (18. yy.)	1684/1752	20. 7. 1748/11. 8. 1748
Çelebizâde İsmail Asım Efendi	Haşmet (18. yy.)	?/16.2.1760	30. 6. 1759/16. 2. 1760
İsmail Efendizâde Mehmet Esat Efendi	Haşmet (18. yy.)	1684/1752	20. 7. 1748/11. 8. 1748
Feyzullâh Efendizâde Mustafa Efendi	Haşmet (18. yy.)	1679/4. 3. 1745	13. 4. 1736/4. 3. 1745
Hacı Veliyüddîn Efendi	Haşmet (18. yy.)	?/25. 10. 1768	17. 2. 1760/6. 9. 1761 23. 4. 1767/25. 10. 1768
Damatzâde Feyzullâh Efendi	Haşmet (18. yy.)	1669/1761	8. 6. 1755/26. 7. 1756 18. 12. 1757/26. 1. 1758
Seyyid Feyzullâh Efendi	Fâik Mahmud (18. yy.)	?/2. 9. 1703	14. 2. 1688/2. 3. 1688 25. 5. 1695/27. 7. 1703
Paşmakçızâde Seyyid Ali Efendi	F. Mahmud (18. yy.)	1638/22. 2. 1712	23. 7. 1703/23. 8. 1703 26. 1. 1704/1. 2. 1707 16. 6. 1710/22. 2. 1712
Sadrattinzâde Sadık Mehmet Efendi	F. Mahmud (18. yy.)	1630/11. 11. 1709	1. 2. 1707/25. 1. 1708
Ebezâde Abdullâh Efendi	F. Mahmud (18. yy.)	?/1714	13. 2. 1712/14.3. 1713
İmâm Mahmut Efendi	F. Mahmud (18. yy.)	?/1717	20. 5. 1713/15. 12. 1714
Yenişehirli Abdullâh Efendi	Şeyhülislam Es'ad Efendi (18. yy.)	?/1743	6. 5. 1718/30. 9. 1730
Ebu İshak Kara İsmail Naim Efendi	Nedîm (18. yy.)	1643/1724	9. 12. 1716/6. 5. 1718
Seyyid Feyzullâh Efendi	Edirneli Kâmî (18. yy.)	?/2.9.1703	14. 2. 1688/2. 3. 1688 25. 5. 1695/27. 7. 1703
Ebezâde Abdullâh Efendi	E. Kâmî (18. yy.)	?/1714	13. 2. 1712/14. 3. 1713
Ebu İshak Kara İsmail Naim Efendi	E. Kâmî (18. yy.)	1643/1724	9. 12. 1716/6. 5. 1718

Mirzâ Mustafa Efendi	E. Kâmî (18. yy.)	1630/1720	15. 12. 1714/27. 6. 1715
Çelebizade İsmail Asım Efendi	Sünbülzâde Vehbî (18. yy.)	?/16.2.1760	30. 6. 1759/16. 2. 1760
Pirizâde Osman Sahip Efendi	S. Vehbî (18. yy.)	1710/2.3.1770	25. 10. 1768/2. 3. 1770
Vassafzâde Mehmet Esat Efendi	Sünbülzâde Vehbî (18. yy.)	1707/1778	1. 12. 1776/20. 7. 1778
İshak Efendizâde Mehmet Şerîf Efendi	S. Vehbî (18. yy.)	1717/1789	20. 7. 1778/12. 9. 1782 19. 9. 1789/17. 10. 1789
Mehmet Kâmîl Efendi	S. Vehbî (18. yy.)	1728/1800	4. 3. 1788/19. 8. 1789
Mekkî Efendi	S. Vehbî (18. yy.)	1714/1797	24. 11. 1787/4. 3. 1788 27. 3. 1791/12. 7. 1792
İshak Efendizâde Mehmet Şerîf Efendi	Şeyh Gâlib (18. yy.)	1717/1789	20. 7. 1778/12. 9. 1782 19. 9. 1789/17. 10. 1789
Erzurum Müftüsü Abdurrahman Efendi	Erzurumlu Zihnî (18. yy.)		
Dürrizâde Abdullâh Efendi	Mehmet Nebîl (19. yy.)	?/1822	22. 11. 1808/22. 9. 1810 12. 6. 1812/22. 3. 1815
Mekkizâde Mustafa Asım Efendi	M. Nebîl (19. yy)	1773/20.11.1846	27. 11. 1818/3. 9. 1819 25. 9. 1823/26. 11. 1825 8. 2. 1833/20. 11. 1846
M.Zeynelabîdîn Zeynî Efendi	Ebubekir Celâlî (19. yy.)	1749/1823	22. 3. 1815/27. 1818
Mekki Efendi	E. Celâlî (19. yy.)	1714/1797	24. 11. 1787/4. 3. 1788 27. 3. 1791/12. 7. 1792
Seyyid Yahyâ Tevfîk Efendi	E. Celâlî (19. yy.)	1715/27.3.1791	14. 3. 1791/27. 3. 1791
Karahisarlı Seyyid İbrahim Efendi	E. Celâlî (19. yy.)	1701/19.5.1783	12. 9. 1782/19. 5. 1983
Müftîzâde Ahmet Efendi	E. Celâlî (19. yy.)	?/1791	10. 2. 1786/24. 11. 1787
Dürrizâde Mehmet Arif Efendi	E. Celâlî (19. yy.)	?/1810	23. 8. 1785/10. 2. 1786 12. 7. 1792/30. 8. 1798
Salihzade Ahmet Esad Efendi	E. Celâlî (19. yy.)	1737/1814	21.5.1803/14.11.1806 15.8.1808/22.11.1808

Reiszâde Mustafa Aşîr Efendi	E. Celâlî (19. yy.)	1728/1804	30. 08. 1798/11. 7. 1800
Seyyit Mehmet Ataullâh Efendi	E. Celâlî (19. yy.)	1759/1811	14. 11. 1806/13. 7. 1807 14. 7. 1807/21. 7. 1808
Arapzâde Mehmet Arif Efendi	E. Celâlî (19. yy.)	1738/1825	21. 7. 1808/15. 1808
Dürrizâde Abdullâh Efendi	E. Celâlî (19. yy.)	?/1822	22. 11. 1808/22. 9. 1810 12. 6. 1812/22. 3. 1815
Mehmet Tahir Efendi	Zâ'ik (19. yy.)	1747/1838	26. 11. 1825/6. 5. 1828
Arif Hikmet Beyefendi	Zâ'ik (19. yy.)	1786/1859	21. 11. 1846/21. 3. 1854
Hanya Müftüsü Ömer Efendi	Hanyalı Nûrî Osman (19. yy.)		
Arif Hikmet Beyefendi	Meşhûrî Efendi (19. yy.)	1786/1859	21. 11. 1846/21. 3. 1854
Arif Hikmet Beyefendi	Fâtin (19. yy.)	1786/1859	21. 11. 1846/21. 3. 1854
Seyyit Mehmet Sadüttin Efendi	Fâtin (19. yy.)	1798/1876	27. 12. 1858/23. 11. 1863
Arif Hikmet Beyefendi	Yenişehirli Avnî (19. yy.)	1786/1859	21. 11. 1846/21. 3. 1854

İncelememizde altmış iki farklı şeyhülislâma şiir yazıldığını tespit ettik. 129 bazı kaynaklarda 131 farklı şeyhülislâmın bu makamda görev yaptığı göz önüne alınırsa şeyhülislâmların yarısına şiir yazılmadığı anlaşılacaktır.

Divan şairleri şeyhülislâmlara ve müftülere kıt'a, kaside ve tarih manzumeleriyle şiirler sunmuşlardır. İncelememizde yüz kaside, seksen dokuz tarih, on dört kıt'a nazım biçimiyle yazılan şiire ulaştık. Yukarıdaki verilere bakıldığında şairler övdükleri şahsiyetlere en fazla kaside nazım biçimiyle şiirler sunmuşlardır. Nev'i-zâde Atâyi şeyhülislâmlara on beş kaside, Ebubekir Celâlî de on sekiz tarih manzumesi takdim etmiştir. Bu iki şair tespitlerimize göre şeyhülislâmlara en çok şiir sunan şairlerdir.

Tespitimize göre 16. yüzyıl şairi Edirneli Nazmî, 11. şeyhülislâm olan Koca Çivicizâde Mehmet Muhittin Efendi'ye bir şeyhülislâma yazılan ilk şiiri sunmuştur. Şaire ait bu şiir, altı beyitlik tarih manzumesidir. Şair, şiirin ilk beytinde Şeyhülislâm'ın kazaskerlikten şeyhülislâmlığa terfi ettirildiğini de ifade eder.

Divan şairleri en çok, 27. şeyhülislâm olan şair Şeyhülislâm Yahyâ Efendi'ye şiir sunmuşlardır.

Sünbülzâde Vehbî yüz iki beyitlik kasidesi ile bir şeyhülislâma en uzun şiiri takdim eden şairdir. Şair, kasidesini 83. şeyhülislâm olan İshak Efendizâde Mehmet Şerîf Efendi'ye sunmuştur.

I. BÖLÜM

ŞEYHÜLİSLÂM MEDHİYELERİNDE İDEAL DİN ADAMI PORTRESİ

1. Ahlâk

Ahlâk u edeble şeref-i fazl u neseble
Hem müftehir-i ‘âlem ü hem ‘âlemiyânsın

(Nâilî, K. 15 / 5 / 103)

(Soyunun ve fazlının şerefi ahlâk ve edebledir. İnsanların ve dünyanın şerefli kişisisin.)

Bu makâmı çün mekân etmişti cedd-i emcedi
Irs ile kıldı müşerref ol mekânı bu mekîn

(Ebubekir Celâlî, T. 64 / 6 / 277)

(Büyük dedesi bu makamı mekân etmişti. Bu yüksek rütbe sahibi namusuyla bu makamı şereflendirdi.)

Nâilî ve E. Celâlî beyitlerinde Şeyhülislamların şerefli, ahlâklı, edepli, namuslu kişiler olduklarını vurgulamışlardır. Şeyhülislamların bu meziyetlerini de onların atalarına dayandırmışlardır. Ayrıca E. Celâlî’nin şiirinde makamı şereflendirmenin namus kavramlarıyla ön plana çıkarıldığını görmekteyiz.

Mekârimini yazarken sahîfe-i felege
Kusur edem diyü hûrşîdin elleri ditrer

(Şeyhülislam Yahyâ, K. 4 / 12 / 7)

(Feleğin sayfasına onun güzel ahlâkını yazarken kusur işlerim diye güneşin elleri titrer.)

Şair, bu beytinde Şeyhülislam’a methiye düzerken güneşi aracı seçer, bütün dünyayı aydınlatan güneşin Şeyhülislam’ın güzel ahlâkını aydınlatırken kusur işleyeceğini, bu sebeple de güneşin ellerinin titrediğini ifade eder. Yani Şeyhülislam’ın güzel ahlâkının karşısında güneş tedirgin ve acizdir.

Zamîr-i pâkine ‘arz eyle sûret-i hâlin
Safâ yüzünü gör âyîne-i musaffâdan

(Eğirdirli Şeyhî, 17 / 123)

(Durumunu onun temiz kişiliğine anlat. Temizlenmiş aynadan gönül şenliğinin yüzünü gör.)

Şair, emeline ulaşmak isterken Şeyhülislam'ın övülecek unsuru olarak onun temiz kişiliğini seçmiştir.

Kanı anın gibi bir hâce-i huceste misâl
Kanı anın gibi bir pâk tab'u saf güher

(Ş. Yahyâ, K. 4 / 11 / 7)

(Hani, onun gibi hayırlı bir hoca var mı? Benzeri hani, onun gibi temiz bir karakter saf bir cevher?)

Şair, Şeyhülislam'ın temiz karakterli bir insan olduğunu söylemiştir. Ayrıca övdüğü şahsı saf bir cevhere benzetmiştir. Şeyhülislam'ın hayırlı bir hoca olması da temiz karakterini vurgularken değinilen bir başka özelliğidir.

Râst-kirdâr-ı kader-fermâ-yı 'âlem kim olur
'Akl-ı kül hayret-nümâ-yı dersgâh-ı hikmet

(Nâilî, K. 34 / 14 / 124)

(O, âlemin kaderini tayin eden doğru adamdır. Hikmet sınıfındaki bütün akıllılar, onun aklına hayret eder.)

Âlemin kaderini tayin eden doğru adam, yani Şeyhülislam, bu tayin etme işini tabiî ki fetvalarıyla yapmaktadır. Nâilî, Şeyhülislam'ın ahlâklı oluşunu doğru adam şeklinde ifade etmiştir.

Müctemi' zâtında haysiyyat-ı eslâf-ı kirâm
Münderic tab'ında mâhiyyât-ı ahlâk-ı güzîn

(Nedîm, T. 32 / 8 / 158)

(Zatında, cömertliklerin şerefli halleri toplanır. Karakterinde seçkin ahlâkın esası yer alır.)

Nedîm'e göre soydan cömert ve şerefli olan Şeyhülislam ayrıca karakter bakımından seçilmiş bir ahlâka sahiptir. Şeyhülislam; seçilmiş ahlâkla herkesten farklı, ön planda olan bir şahıs olarak kabul edilebilir.

Mâlik-i halk hasen itmiş anı pür virdkâr

Zerre-i kalbinde yokdur ‘akd ü kîn

(Hasmî, T. 15 / 11 / 179)

(Allah onu iyi bir insan olarak yaratmıştır. Kalbinden en ufak bir kötülük yoktur.)

Övdüğü kişinin iyi bir insan olduğunu söylemiştir. Şahsın kalbinde kötülük taşımadığını anlatırken şair temiz karaktere, ahlâklı oluşa dikkat çekmiştir.

Neylesin ammâ ki çirkâb-ı riyâdan pâkdir

Taze berg-i gül gibi dâmân-ı pâk-i ismeti

(Nâilî, K. 34 / 24 / 124)

(Şeyhülislam, riyânın pis suyundan uzaktır. O, temiz bir kişidir. Onun masumiyeti temiz bir etek, taze gül yaprağıdır.)

Şaire göre Şeyhülislam masumiyetin temiz eteği ve taze gül yaprağı gibidir. Şeyhülislam, pis riyadan uzaktır.

Zümre-i erbâb-ı tab’ı öyle meftûn etti kim

Hüsn-i ahlâkı gınâ-yı kalbi feyz-i sohbeti

(Nâilî, K. 34 / 21 / 124)

(Sohbetinin bereketi, kalbinin zenginliği, ahlâkının güzelliği karakter erbabının tamamını öyle meftun etti ki.)

Şaire göre Şeyhülislam’ın ahlâkına, bütün karakterli insanlar meftundur. Herkes bu Şeyhülislam’ın ahlâkına hayran olduğu için ahlâk, şeyhülislam olacak kişide aranan bir özelliktir. Çünkü bu karakterli kişilere Şeyhülislam ahlâkta önder olacaktır.

Muhît-i â’zamı hüsn-i hisâlin zât-ı memdûhı

Bilirler katre-veş ahlâkına nisbetle deryâyı

(E, Celâlî, T. 76 / 3 / 286)

(İnsanlar, övülmüş kişiliğiyle onun ahlâkı karşısında deryanın bir damla gibi kaldığını bilirler.)

E. Celâlî’nin, Şeyhülislam’ın ahlâk özelliklerinin karşısında denizlerin bir damla gibi kaldığını ifade etmesi onun ahlâk yönünden olgunluğunu göstermektedir.

‘Ankâ-yı Kâf-ı zühd ü vera’ tab’-ı pâkidir

Ana kemâl-i ‘ilm ü ‘amel perr ü bâldür

(Vahyî, K. 35 / 19 / 329)

(Takvada ilerilik ve zühdlük dağının Anka’sıdır. Temiz huyludur. Amel ve ilmin olgunluğu ona kol ve kanattır.)

Bu beyitte Şeyhülislam’ın birçok farklı ve önemli özelliğini sayılmıştır. Şair, bu özellikler arasına temiz huylu olmayı da katmıştır. Temiz huy, ahlâk yönünden şairin gözünde önemli bir yer tutmaktadır.

Hüsn-i ahlâkına âşüfte-dil halk-ı cihân

Şâhid-i tab’ına dil-dâde ‘arûsân-tırâz

(Neşâtî, K. 14 / 17 / 47)

(Cihan halkı güzel ahlâkına gönlünü kaptırmıştır. Sevgine şahit olanlar süslenmiş gelinlere gönül verir gibi sana gönül verir.)

Şair tarafından Şeyhülislam’ın güzel ahlâkına insanların hayran olduğu ifade edilmiştir. Benzer durum Nâilî’nin (34/21) beytinde de vardır. Ancak Nâilî meftun olmayı seçkin insanlarla sınırlandırmıştır. Neşâtî, böyle bir ayrım yapmamıştır.

Hilm ü edebde cümleye rüchânı bî-nizâ

‘İffetde hod yegâneliği bî-cidâldür

(Vahyî, T. 35 / 17 / 329)

(Yumuşak huylulukta ve edepte herkese karışı üstünlük sağlamıştır. İffetde tekliği tartışmasızdır.)

Zü-fünûn-ı ‘asr kim mecmûa-i ahlâkının

Görmedi mislin halâyık belki göremez ba’d-ezin

(Nedîm, T.32 / 7 / 158)

(Zamanın bilgi sahibidir. Hizmetçiler onun ahlâkının kitabını, bu kitabın benzerini görmedi bundan sonra göremez.)

Vahyî ve Nedîm beyitlerinde ortak nokta olarak ahlâk, edep ve iffeti seçmiştir. Şeyhülislam bu hususlarda şairler tarafından benzersiz kabul edilmektedir. Ayrıca

Nedîm'in Şeyhülislam'dan söz ederken kullandığı ahlâk kitabı ifadesine ayrıca değinmek gerekir. Ahlâkın bir kitap gibi düzenlenmesi Şeyhülislam'ın ne kadar düzgün bir ahlâka sahip olduğunun göstergesidir.

Gınâ erbâbı gezsin derbeder ebvâb-ı digerde
Der-i 'iffet-me'âbında gedâlar pek muvakkardır

(Sünbülzâde Vehbî, K. 41 / 40 / 224)

(Zenginliğe sahip olanlar derbeder bir şekilde diğer kapılarda gezinsin. Köleler iffet yerinin kapısında çok ağırbaşlıdır.)

Şeyhülislam iffet kapısıdır. Burada gezinen köleler de ağırbaşlıdır. Mal-mülk sahipleri başka kapıda gezerler ama köleler kadar şanslı değillerdir.

Alır ıtriyyetin hulkundan ezâhir-i bahâr
Zehr-i kahrından ölüm ejder-i heft-ser sünbül

(Haşmet, K. 21 / 21 / 61)

(Baharın çiçekleri güzel kokularını senin ahlâkından alır. Ey sümbül, yedi başlı ejder kahrın zehrinden ölür.)

Şair, ahlâkı bahar ve çiçeklerle ilişkilendirip güzel ahlâkın üstün özelliklerinin yedi başlı ejderi de yok edeceğini söylemiştir. Yani Şeyhülislam ahlâkıyla bütün kötülüklerin üstesinden gelebilir. Bu güzel ahlâk Şeyhülislam'a bir üstünlük sağlamıştır.

Bu başlık altında farklı şeyhülislamlara farklı şairlerin yazmış oldukları şiir örneklerini açıklayıp yorumlama yoluna gittik. Çalışmamızın temel amacı, şiir örneklerinden hareketle divan şairinin gözünde şeyhülislam ve müftülerin özellikleriydi. Bu örneklerden Şeyhülislamların ahlâk sahibi insanlar olmalarıyla ilgili verilere ulaşmaya çalıştık. Divan şairleri, şiirlerinde Şeyhülislamların ahlâklı insanlar olmalarını soya, edebe, namusa, temiz kişiliğe, karaktere, doğru adam olmaya, seçilmiş ahlâka, kalbinde kötülük taşımamaya, temiz huya, iffete ve bunun gibi vasıflara dayandırmıştır.

Divan şairleri için Şeyhülislam ahlâklı kişiler olup bu yönüyle diğer insanlara göre üstün durumdadırlar. Yani Şeyhülislam'ın ahlâkı kelimenin tam anlamıyla eksiksizdir. Ahlâk bakımından eksiksiz olan bu kişiler bulundukları makama layıktır.

2. Makam-Liyâkat

Getirip mesned-i fetvâya hezâr ‘ izzet ile
Etdi bu vechile ashâb-ı kemâle ikrâm

(Meşhûrî, K. 11 / 16 / 24)

(Fetva makamına bin kıymet kazandırdı. Olgunluk sahibi insanlara bu yüzüyle bağışta bulundu.)

Müstedâm edip makâm-ı devletinde dâ’imâ
Masdar-ı hayr u ‘atâyâ ede Rabbü’l- ‘âlemîn

(Mekkî, T. 16 / 15 / 202)

[Rabbül ‘âlem (Allah) seni devlet makamında devamlı kılsın. Seni bağış ve hayrın çıkış noktası yapsın.]

Cenâb-ı Hazret-i Dâmâd-zâde ârif-i âgâh
Ki zâtı masdar-ı eltâf kılmış sadr-ı fetvâyı

(Haşmet, T. 5 / 8 / 70)

(Bilgili Damatzâde Hazretleri, fetva makamını varlığıyla iyiliklerin kaynağı kılmıştır.)

Şairler Şeyhülislam’dan talepte bulunurken bu makamın iyiliğin kaynağı olmasını isterler. Şeyhülislam’dan insanlara bağışta bulunmasını istemektedirler. Onlara göre makam; bağış, hayır ve iyiliğin kaynağıdır.

Şeyhü’l-islâm-ı ‘asır müftî-i âl-i ‘Osmân
Her cevâb-ı kalemi ‘âleme bir habl-i metîn

(Edirneli Kâmî, K. 21 / 17 / 87)

(Osmanlının yüce Müftü’sü, asrın Şeyhülislam’ı, kaleminin her cevabı insanlar için sağlam bir iptir.)

Edirneli Kâmî’nin bu beytinden hareketle fetva makamının işlevi üzerine şunlar söylenebilir: İnsanlar zor işlerinin hallinde Şeyhülislam’a müracaat ederler ve ondan çözüm beklerler. İşte Şeyhülislam’ın bu çözümü; insanların kurtuluş vesilesi ve tutunacakları güvenli bir iptir.

Kadi-i ‘asker kim müftî oldı

‘Asr içre oldur monlâ-yı fâyik

(Edirneli Nazmî, T. 33 / 1/ 4569)

(Kazasker ki müftü oldu. Bu zaman içinde odur üstün molla.)

Edirneli Nazmî’nin kazaskerlikten makama terfi‘ eden Şeyhülislam’ın üstün bir molla olduğu ifadesi bu makamda bulunması gereken kişide aranan bir özelliktir. Şeyhülislam herkesten daha üstündür.

Zâhir izn-i müctehid târîh-i tâmımdan Nebil

Eylesün ‘Asım Efendi ismini fetvâya zeyn

(Mehmed Nebîl, T. 88 / 7/ 187)

(Asım Efendi’nin ismi fetva makamına süs olur.)

Tırâz-ı sadr-ı devlet zîb-i nakş-ı mesned-i himmet

Yegâne masdar-ı hayr-ı kerâmet fâzıl u dânâ

(Re’fet Mehmed ‘Azîz, T. 15 / 1 / 156)

(O, devlet makamının süsü, himmet makamının nakış süsü, keramet hayrının kaynağı, yegâne bilgili ve fazıl olandır.)

Ya’nî kim ‘Osmân Efendi ‘izz ü devlet mefhârı

Sadr-ı fetvânın odur zîb-âveri ser-tâ-be-pâ

(Mekkî, T. 13 / 12 / 198)

(Osman Efendi itibar ve güçte övünç kaynağıdır. Baştan başa fetva makamının süsleyicisidir.)

Sermâye-i ârâyiş-i dîn zîver-i temkîn

Pirâye-dih-i mesned-i vâlâ-yı sa‘âdet

(Sâlik Efendi, K. 29 / 13 / 236)

(Din süsünün sermayesi, ağırbaşlılığın süsü. Saâdetin yüksek makamının süsleyicisidir.)

Odur ol zîb-dih-i mesned-i fetvâ ki anûn

Buldı ser-cümle cihân zâtı ile zînet ü fer

(Mirzâ-zâde Sâlim, K.31 / 4 / 256)

(Fetva makamına süs veren odur. Onun varlığı ile bütün dünya süs ve ışık buldu.)

Sensin ol zîb-dih-i mesned-i ‘izz ü ikbâl

Ki kalem menkabetün yazsa olur müşg-âgîn

(E. Kâmî, K. 21 / 20 / 87)

(Sen kıymet ve talih makamına süs verensin. Kalem, hikâyeni yazsa her yer misk kokusuyla dolar.)

Kurretül-‘ayn-i fezâil dürretüt-tâc-ı fuhûl

Zîver-i sadrü’ş-şerîa zîb-i mesnedgâh-ı dîn

(Mekkî, T. 16 / 2 / 201)

(O; fazilet gözünün parlaklığı, büyük âlimlerin tacının incisidir, süsüdür. O; şeriat, din makamının süsüdür.)

Kurret-i ‘ayn-ı fezâil dürretüt- tâc-ı fuhûl

Zîver-i sadrü’ş-şerîa nâzır-ı şer’-i mübîn

(Mekkî, T. 10 / 13 / 193)

(Fazilet gözünün parlaklığı, büyük âlimlerin tacının incisidir. Şeriat makamının süsü, açık şeriatın reisidir.)

‘İzz ü ‘âlâyı cevher-i zâtıyla müktesib

Virmiş nigîn-i mesned-i fetvâya zîveri

(Mekkî, K. 4 / 11 / 173)

(Varlığının cevheriyle itibar ve yüceliği elde edendir. Fetva makamının mührüne süs vermiştir.)

Ey zîb-i sadr-ı fazl u kemâl ü kerem-veri

Ve’y dürr-i şâhvâr-ı yem-i izz ü server

(Mekkî, K. 4 / 18 / 174)

(Ey kerem, olgunluk ve fazl makamının süsü. Ey ululuk ve kıymet denizinin en değerli incisi.)

Ya'nî Abdullah Efendi zeyn taht-ı mevzûat

Na'il-i fetvâ-yı Maraş oldu ol genc-i defîn

(Hasmî, T. 15 / 6 / 178)

(Abdullah Efendi, kanun tahtının süsüdür. O gümülü define Maraş Müftüsü olmuştur.)

Bu beyitlerdeki ortak husus övülen şahısların "makam süsü" olmasıdır. Makam vardır ancak makam, övdükleri şahısla anlam bulur.

Ayrıca Mekkî'nin süsten bahsederken süs unsuruna farklı bir yaklaşım getirdiği görülür. Diğer beyitlerde Şeyhülislam varlığıyla makama süs verirken Mekkî'nin beytinde Şeyhülislam makam mührüne süs verir. Mühür, makamı temsil unsuru olarak kullanılmış ve yine Şeyhülislam'la anlam bulmuştur. Hasmî, Maraş Müftüsü'nü överken Müftü'ye "kanun tahtının süsü" diyerek iltifatta bulunmuştur.

Kerem-perdâz-ı yektâ kâm-bahş-ı ser-be-ser dünyâ

Hıdîv-i 'âlem-ârâ mesned-efrûz-ı cihân-bânî

(Neşâtî, K. 13 / 11 / 44)

(Tekliğin kerem düzenleyeni, dünyaya baştan başa ihsanda bulunan, âlemi süsleyen hükümdar, cihanın bekçisi olan makam parıltısıdır.)

Bula bağ-ı murâdın gülbün-i ikbâl ile revnâk

Ola câh u sürûr u emn u râhat çâr divârı

(Nef'î, K. 49 / 54 / 213)

(Muradın bağı, ikbalin gül bahçesi parlaklık bulsun. Şeyhülislam makamdayken dört duvar, emniyet ve rahatlık içinde olsun.)

Bu beyitlerdeki makamla ilgili ortak ortak nokta makamın ve makam sayesinde cihanın parlaklık bulmasıdır. Makama anlam veren Şeyhülislamlar bir aydınlık, rahatlık ve emniyet vesilesidir. Parlaklık burada bir süs unsuru olarak da değerlendirilebilir.

Gördük ashâb-ı kemâle ‘itibâr

Sadr-ı fetvâ şânla buldu ahakk

(Mekkî, T. 19 / 1 / 205)

(Kemal ehline itibarı gördük. Onun yetkisiyle fetva makamı şan buldu.)

Dürr ü gevher gibi târîh-i lâtîf

Şer‘ ile oldu bu fetvâ-yı şerif

(S. Vehbî, T. 15 / 2 / 323)

(Güzel tarih inci ve cevher gibidir. Şeriatle şerefli fetva makamına geldi.)

Bi’hamdillâh yine kıldı müşerref sadr-ı fetvâya

O dânâ-yı himem-güster o nıhrîr-i hüner-pirâ

(E. Celâlî, T. 65 / 1 / 278)

(Allah’a şükürler olsun. Himmet yayan bilgili ve hüner süsleyici bilgili, fetva makamını yine şereflendirdi.)

Beyitlerde makamın Şeyhülislam’la şan ve şeref bulması ifade edilir. Bu üç beyitte Şeyhülislam’ın yetkisiyle makam şereflendirilmiştir.

Ol biriyle konuşan der ne güzel âdem olur

Bezm-i vaslına eren devlet ile hem-dem olur

(E.Şeyhî, 1 / 127)

(Seninle konuşan bu ne güzel adam der. Senin meclisinde bulunanlar devletle arkadaş olur.)

Şair, beytinde Şeyhülislam’ı överken onunla konuşulduğunda bile bu şahsın güzel vasıflarının anlaşılacağını ve bu konuşmadan sonra insanların devlete güvenebileceğini söyler. Bu beyitten yola çıkarak Şeyhülislam’ın meclisinde bulunan insanların rahat ve emniyet içinde devlete güvenerek yaşabileceklerine inanmaları Şeyhülislam’ın vasıflarında gizlidir.

Müftî-i devr-i nîk evsâfına âgaz itsem

Haşre dek bir sıfat-ı midhati bulmaz encâm

(Yenişehirli Avnî, K. 28 / 15 / 505)

(Güzel devrin müftüsü, özelliklerini anlatmaya başlasam övülecek bir sıfatın haşre dek sürer.)

Şair, makamda bulunan Şeyhülislam'ın özelliklerinin saymakla bitmeyeceğini söyleyerek övgüsüne bir sınır koymamıştır. Övgünün haşre dek süreceği ifadesi de övgüdeki zaman sınırını ortadan kaldırır.

Cihân-dârâ hıdîvâ ser-fîrâzâ âsmân-kadrâ
Eyâ gerdûn-ı 'izz ü rif'atin hûrşîd-i rahşânı

(Ş. Es'ad Efendi, K. 8 / 30 / 67)

(Ey cihan sahibi, hükümdar, başını yukarı kaldıran, gök gibi itibarlı olan. Ey yücelik ve kıymetin dünyası, parlak güneş.)

Felek-mesned hudâvendâ hıdîvâ dâverâ sadrâ
Eyâ erbâb-ı dîn ü devletin serdârı u sâlârı

(Nef'î, K. 49 / 32 / 212)

(Dünya makamlı ey hâkim, hükümdar, vezir, reis ve ey dinin ve devletin erbabı. Devletin başı ve kumandanı.)

Firâz-ı mesned-i hûrşîd ola kem-pâye-i câhun
O rütbe sana nisbet gerçi kim ednâdan ednâdur

(Sabrî Mehmet Şerîf, K. 7 / 58 / 189)

(Güneş"in makamının yüceliği düşük bir rütbedir. O rütbenin ve Güneş'in yüceliği senin yanında sönük kalır.)

Bu beyitlerde Şeyhülislamlara övgüde bulunurken bu makama gelen kişilerin rütbelerinin öneminden, büyüklüğünden ve şahısların her yönüyle cihana hâkim oluşlarından söz ederler.

Kim istiksâr eder sultanıma bu câh-ı vâlâyı
Ezelden eylemiş Hak nesline ihdâ mübârek-bâd

(Erzurumlu Zihnî, T. 6 / 8 / 86)

(Kim benim sultanıma bu yüksek makamı çok görür? Hak, sultanımın nesline bu makamı ezelden armağan etmiş, mübarek olsun.)

Câh-ı fetvâda neseb-ber-neseb i’lâ-yı ricâl
Ced-be-ced devlet ile eşref-i ensâb-ı kirâm

(Y.Avnî, K. 28 / 27 / 506)

(Fetva makamında nesilden nesile yüksek makam sahibidir. Cömert soylarının şerefi ile nesilden nesile devletle beraberdir.)

Şaireler beyitlerinde övgüyü soya dayandırmıştır. Övdükleri kişilerin atadan bu işe alışkın ve bu makamlara aşina olduklarını söyler. Şairlere göre makama getirilen bu şahıslarda soy önemlidir.

Mesned-i iftâ’yı teşrîf eyledi nevrûzda
Câh-ı vâlâ-rûzını fîrûz ede Rabbü’l-mu’în

(E.Celâlî, T. 64 / 2 / 277)

(Nevruzda fetva makamına teşrif eyledi. Yüksek makamını Allah uğurlu ede.)

Mesned-i fetvâyı teşrîf etmesi zi’l-hiccede
Oldu bî-şüphe enâma ıyd ber-bâlâ-yı îd

(Meşhûrî, T. 49 / 9 / 85)

(Fetva makamına gelişi Kurban Bayramı’nda oldu. Bu gün halka şüphesiz güzel bir bayram günü oldu. Çünkü bayram bayramüstüne oldu.)

Şairlerin, Şeyhülislamların bu makama teşriflerini özel günlerle ilişkilendirmesi bu iki beyti bir arada yorumlamamızı gerektirmiştir. Makama gelişin ilkbahara ve Kurban Bayramı’na tesadüf etmesi şairlere ayrıca övgü, halka da ek bir sevinç kaynağı olmuştur.

‘Ulemâ sınıfınun nizâmı içün
Muktedâ itdi cümle erbâba
Zekeriyyâ Efendi Hazretini
Dest-i lutfı geçürdi mihrâba

(Filibeli Vecdî, K. 20 / 5 / 45)

(Ulema sınıfına düzen vermek için herkese önder oldu. Zekeriya Efendi Hazretlerini lütuf eli ile bu makama geçirdi.)

Zîver-i câh-ı nekâbet eylemişti sâbıka
Şehriyâr-ı ‘âlem-ârâ padişâh-ı müslimîn

(E. Celâlî, T. 64 / 7 / 277)

(Rütbece üstün olan, bu makamı süsledin. Âlemi süsleyen hükümdar, Müslümanların padişahıdır.)

Nıhrir-i zamân ol fahr-ı kibâr
Devletle olup müftî-i enâm

(E. Celâlî, T. 73/ 1 / 284)

(Zamanın bilgilisi, nezaket sahiplerinin övüncüdür. Gücüyle Şeyhülislam olmuştur.)

Zîver-i sadrûş-şeri’a dürretüt-tâc-ı fuhûl
Mecma’ül-bahreyndir fazl-ı ‘ulûm ifâsına

(Mekkî, T. 8 / 6 / 190)

(Büyük âlimlerin tacının incisidir. Şeriat makamının süsüdür. İlimlerin fazlında iki okyanusun birleştiği yerdir.)

Şeyhülislâm-ı enâm ‘akl-ı küll-i ‘allâme
Nâzır-ı şer’-i kavîm sâhib-i câh-ı iftâ

(Mekkî, T. 18 / 2 / 204)

(Doğruluğun Şeyhülislam’ı, âlimlerin bütün aklıdır. Şeriatın reisi, fetva makamının sahibidir.)

Sadrüş-şer’i’e seyyid-i keşşâf-ı mu’dilât
Kutb-ı devâ’ir-i felek-i sa’d u server

(Mekkî, K. 4 / 10 / 173)

(Şeriatın başı, zor işleri keşfeden seyyid, ululuk ve iyilik feleğinin devirlerinin kutbudur.)

Şairlerin beyitlerinde ortak ifade makam sahibi Şeyhülislamların dinin önderi olmasıdır. Ancak buradaki esas husus Şeyhülislamların bu makamda bulunuşunun bilgili şahıslar olmasıdır.

Vecdî'ye göre Şeyhülislam'ın bu makamda bulunma sebebi ulema sınıfına düzen vermektir. E. Celâlî için ise sebep zamanın bilgili kişisi olmasıdır. Mekkî'de ise sebep Şeyhülislam'ın âlimlerin aklı, bilgisiyle zor işleri çözen kişi olarak görülmesidir.

Meşâm-ı dîn ü devlet müşg-bûy-ı şîme-i pâki
Sirişt-i müstetâbı rûh-ı 'anberle muhammerdir

(S. Vehbî, K. 41 / 23 / 223)

(Din ve devletin direği, temiz huyun misk kokusu, iyi huyu anberin özüyle yoğrulmuştur.)

İmâm-ı saff-ı efâzıl emîr-i hayl-i kirâm
Emîn-i dîn ü düvel hâce-ı huceste-hisâl

(Bâkî, K. 21 / 14 / 40)

(Faziletliler sırasının imamı, cömertler sırasının imamıdır. Din ve devletin imâmı, tabiatı uğurlu olan bir hocadır.)

Ey şeh-i mülk-i fezâ'il 'âlim-i 'âli-makâm
V'ey ser-efrâz-ı efâzıl server-i erbâb-ı şân

(Nev'î-zâde Atâyî, K. 7 / 27)

(Faziletler mülkünün şeyhisin, yüce makamın îimisin. Şan erbabının başı, faziletlilerin en yücesisin.)

Güzîde-i 'ulemâ dâver-i felek-mesned
Yegâne-i fuzalâ sadr-ı âsumân-pâye

(N. Atâyî, K. 12 / 15)

(Dünya makamının hâkimi, ulemanın seçilmişidir. Faziletlilerin yegânesi, yüksek rütbeli reisdir.)

O mîr-i meclis-i 'izzet ki bezm-i ikbâle
Gelince devlet ile geçdi sadr-i a'lâya

(N. Atâyî, K. 12 / 17)

(İzzet meclisinin başısın. O baht meclisine güç ile gelince üst makama geçti.)

Bekâ-yı devleti ser-mâye-i erbâb-ı istihkâk

Bir ednâ himmeti bahşende-i sad rütbe-i vâlâ

(Edirneli Kâmî, T. 46 / 5 / 146)

(Kendisi hak erbabının temeli, devletin sürekliliğidir. Küçük bir bağışı bize büyük bir rütbedir.)

İmâm-ı dîn-penâhân mürşid-i irşâd-i âgâhân

Ümîd-i kâm-hâhân kârdân-ı dîn ü dünyâdur

(Sabrî Mehmet Şerîf, K. 7 / 35 / 187)

(Sığınılacak dinin imamı, bilenlerin doğru yolunun şeyhi, arzuların ümidi dünya ve dinin iş bilen kişisidir.)

Kilk-i vâlâ-eseri dehrin imâdüd'd-dîni

Sâyesi gülşen-i İslâmda server sünbül

(Haşmet, K. 21 / 30 / 61)

(Onun gölgesi İslam bahçesindeki en baştaki sümbüldür. Yüce eserinin kalemi dünyada dinin direğidir.)

Devletün ser-nâme-i dîbâce-i dîn ü düvel

Ni'metün âsûdegî-bahş-i dil-i halk-ı cihân

(Süheylî, K. 12 / 3)

(Gücün devletin ve dinin başıdır. Nimetin dünya halkının gönlüne huzur bağışlar.)

Sirâc-ı mezheb-i a'zam çerâg-ı 'ilm ü hilm

İmâm-ı şer'-i mu'azzam hümâm-ı dîn-i kavîm

(Bosnalı Sabit, K. 35 / 23 / 262)

(Yüce mezhebin ışığı, iyi huy ve bilginin mumudur. Muazzam şeriatın imamı, doğru dinin himmetli kişisidir.)

Mükaddem-i 'ulemâ müsteşâr-ı devlet ü dîn

Mu'allim-i şeh-i sâhib-erîke vü dîhîm

(Ulema sınıfının değerli kişisi, din ve devletin müsteşarıdır. Tac ve taht sahibi şahların hocasıdır.)

Şairler, bu makamda bulunan Şeyhülislamların özelliklerini sıralarken Şeyhülislamları dinin ve devletin direği olarak görürler. Onlar için övdükleri şahıs devletin temel taşıdır.

Cenâb-ı Kibriyâdan ‘izzet olsun şânına şâyân
Kemâl-i ‘ömr ile bu mansıb-ı garrâ mübârek- bâd

(E. Zihnî, T. 6 / 1 / 85)

(Allah tarafından senin şanına yakışır bir kıymet olsun. Ömrünün olgunluğu ile bu güzel devlet hizmeti mübarek olsun.)

Zât-ı pâkün hazret-i Hakk’a emânet eyledük
Mesned-i pâkûn mübârek ide Rabbü’l- ‘âlemîn

(M. Sâlim, K. 33 / 55 / 582)

(Yüce Allah’a temiz varlığını emanet eyledik. Allah temiz makamını mübarek eylesin.)

Mübârek eylesün Bârî Te’âlâ câh-ı vâlâsın
Mu’ammer ede zâtın tâ cihân oldukça pâ-ber-câ

(E. Celâlî, T. 65 / 6/ 278)

(Allah yüce makamını mübarek eylesin. Dünya durdukça Allah onu daima uzun ömürlü eylesin.)

Şairler, şiirlerinde makam sahibi olan bu kişilere tebriklerini sunarken makamın onlar için mübarek bir yer olmasını dilerler. Mübarek makamlarda mübarek kişiler bulunduğuna göre şairlerin gözünde şahıslar mübarek insanlardır.

Müftî-i devr-i zamân Es’âd Efendi ki cihân
Hâk-i dergâhına ta‘zîmiyle eyler rû-mâl

(R. M. ‘Azîz, K. 10 / 7/ 78)

(Zamanın müftüsü Es’ad Efendi ki dünya onun dergâhının toprağına hürmetle yüz sürer.)

Te'âla'llâh zihî icrâ-yı hükm-i şeyhü'l-islâmi
Ki 'âlem dergeh-i vâlâsına yüz sermege müştâk

(E. Kâmî, K. 20 / 2 / 133)

(Allah yükseltsin, ne güzel! Şeyhülislam hükmün uygulayıcısıdır. Yüce dergâhına insanlar yüz sürmeye isteklidir.)

Dergâh-ı Hakka nâsiye-sây-ı du'âsıyuz
Devletle saltanatla devâm u bekâsına

(E. Kâmî, T. 23 / 13 / 89)

(Devletle ve saltanatla makamda devamına ve burada bâki olmasına Hakk'ın dergâhına alnımızı yere sürerek duacıyız.)

Makam, Şeyhülislam'ın dergâhıdır. Zamanın müftüsü, hükmün uygulayıcısı olan şeyhülislamın bu dergâhına herkes yüz sürmek ister. Bu dergâhtan faydalanmak ister. Makam sahibi Şeyhülislam halkın medet umduğu insanlardır. Ayrıca bu makam din makamı olduğu için makamın dergâhla ilişkilendirildiği bu beyitlerde görülür.

Şeyhülislâm kübbetü'l-islâm
Müftî-i müşkilât-ı heft-iklîm

(Râmî, K. 14 / 41 / 133)

(İslam'ın kubbesi Şeyhülislam, yedi iklim zorluklarının müftüsüdür.)

Râmî'ye göre şeyhülislam İslam'ın kubbesi ve zorlukları aşan kişidir. Makamda bulunan bu kişiyi İslam'ın kubbesi diye öven şairin Şeyhülislam'da gördüğü özellik ise zorlukları aşabilme gücüdür.

Şeri'at mevrid-i fevz u zaferdir reh-ber-i Hakdır
Dü 'âlemde heme bu meslek-i a'lâ mübârek-bâd

(E. Zihnî, T. 6 / 5/ 86)

(Şeriat; zafer ve kurtuluş yoludur. Hakk'ın yoludur. İki alemde de bu yüce mesleği mübarek eylesin.)

E. Zihnî için müftülük makamı bir yoldur. Müftü de bu kurtuluş yolunda bulunur.

Ya'nî o zât-ı kerim oldı sadâret-nişîn

Buldı anınla şeref-mesned-i fetvâ temâm

(Ş. M. Nazmî, T. 19 / 2 / 595)

(O cömert zat bu makama oturdu. Onunla şerefli fetva makamı tamam oldu.)

Şair, makamda oturan kişiyi cömertliğiyle överken makamın Şeyhülislam'la tamamlandığını vurgular. Makamın bu şahısla tamamlanması onun bu makama uygun kişi olduğunu gösterir.

Hak ile bâtıl olur muydu cihânda tefrîk

Emr-i fetvâya seni itmese Mevlâ me'mûr

(Feyzî Halil Paşazâde, K. 4 / 22 / 98)

(Mevlâ seni fetvanın emir vereni yapmasaydı, bu dünyada hak ile batıl hiç ayrılır mıydı?)

Hâkim-i mahkeme-pirâ-yı şeri'at ki bulur

Her dem emriyle meyân-ı hak u bâtıl faysal

(Nef'î, K. 53 / 25/ 228)

(Şeriat mahkemesinin hâkimidir. Her zaman kararlarıyla batıl ve hak olanı birbirinden ayırır.)

Bu beyitlerde Şeyhülislamların hak ile batılı ayırması üzerinde durulur. Hak ile batılı ayırabilen makam sahiplerinin özelliği doğru kararlar verebilme yeteneğidir. Divan şairleri için bu kişiler isabetli hükümler verebilen şahıslardır.

Mekîn-i mesned-i fetvâ olup hemîşe olâ

Zamân-ı devlet ü ikbâl 'izzet ile medîd

(Ş. İshak Efendi, K. 15 / 51 / 174)

(Fetva makamının yüksek rütbelisi olup bu makamda kalıcı olsun. Talih ve güç zamanında itibar ile bu makamda devamlı olsun.)

Hemîşe sadr-ı sa'âdetde müstedâm olasın

Hemîşe bahtun ola şeb-çerâg-ı nûrânî

(Râmî, K. 15 / 59 / 144)

(Daima saadet makamında devamlı olsun. Parlak gece mumu bahtın olsun.)

Budur derd-i zebân-ı halk-ı ‘âlem her şeb u her rûz
İlâhî sâbit eyle sadr-ı fetvâda o zî-şânı

(Ş. M. Nazmî, K. 7 / 58 / 571)

(Dünya insanlarının dil derdi şudur ki gece gündüz şöyle söylerler: Allah’ım o şanlı kişiyi fetva makamında sabit eyle.)

Beyitlerdeki ortak ifade makam sahibi Şeyhülislamların makamda kalıcı olmalarının istenmesidir. Beyitlerden hareketle hem şairler hem de halk makam sahiplerinin uygulamalarından memnundur. Halkın istikbali için bu kişilerin makamda sabit kalmaları için dua ederler.

Olundukda ikinci def’asında
Makâm-ı ‘âlî-i fetvâya is’âd

(Nâbî, T. 64 / 2 / 215)

(Fevtânın yüce makama ikinci defa yükseldi.)

Sa‘âdetle ikinci def’a teşrif eyleyüp kıldı
Meşîhat sadrını â’lâ düvüm çarh-ı berîn-âsâ

(E. Celâlî, T. 65 / 3 / 278)

(Saadetle ikinci defa teşrif eyleyip meşihat makamını yüce gök gibi üstün kıldı.)

Melfûzen olur câhına târih
Salih-zâde şeyhü’l- islâm

(E. Celâlî, T. 73 / 2/ 284)

(Şeyhülislam Salihzade’nin makamına tarih söylenmiştir.)

Söyledi tebrîkine sıdkı gibi târih-i tâm
Câh-ı fetvâ mecd ile Ârif Bey’e olsun sa’îd

(Meşhûrî, T. 49 / 12 / 85)

(Tebrikine tam tarihi doğru sözle söyledi. Fetva makamı büyüklükle Arif Bey’e hayırlı olsun.)

İki defa sadır-pîrâ-yı fetvâ oldu devletle
Cihân ol demde buldu intizâm-ı tavr-ı zîbâyı

(Haşmet, KT. 5 / 13 / 71)

(Fetva makamını iki kere süsledi. Cihan o zaman güzel bir düzen buldu.)

'Acebde düşdü Re'fet söyledi târih-i tebrîkin
Hezâr ikbâlle Sahib Efendi geçdi fetvâya

(R. M. 'Azîz, T. 9 / 7 / 149)

(Refet tebrik tarihi söyledi. Bin ikballe, Sahib Efendi fetva makamına geçti.)

Şairler, bu tarih kıtalarında Şeyhülislamlarla ilgili düşüncelerini yalın ve duru şekilde anlatmışlardır. Ancak bu çalışmamızda övülen Şeyhülislamların makama teşrifleri konusunda yazılan tarih kıtalarına da yer vermeyi uygun bulduk.

Padişâh-ı ehl-i dil Yahyâ Efendi kim
Mülk-i nazmın âb-ı rûy-ı taht-gâh-ı devleti

(Nâilî, K. 34 / 13 / 123)

(Gönül ehlinin padişahı olan Yahyâ Efendi; nazmın mülkü, devlet tahtının yüzsuyudur.)

Âb-ı rûy-ı fuzalâ pertev-i sad-i ikbâl
Çeşme-sâr-ı nasafet zübde-i 'ayn-ı ayân

(Haşmet, T. 15 / 2 / 73)

(Faziletlilerin yüzsuyu, bahtın yüz ışığı, hizmetin başı, bilinen pınarların en iyisidir.)

Şairler için makam sahibi Şeyhülislam, insanların ve devletin yüzsuyudur. Makam ve makam sahipleri temizlenme, aydınlanma, sevinç kaynağıdır. Devletin ve insanların yararlandıkları kişiler Şeyhülislâmlardır.

Ber-devâm et yâ ilâhî mesned-i ikbâl
Ere herkes devletinde maksâd-ı aksâsına

(Mekkî, T. 8 / 15 / 191)

(Sen, ilâhi ikbâl makamında devam et, herkes senin döneminde uzak maksadına ulaşsın.)

Gonce-veş açılmadık devrinde bir dil kalmadı
Nev-bahâr-ı devletin dünyâyı etdi gülistân

(Nef'î, K. 52 / 40 / 225)

(Senin devrinde gonca gibi açılmadık gönül kalmadı. Devletinin ilkbaharı dünyayı gül bahçesine çevirdi.)

Sipihr-i mertebe-sadrâsın ol hümâsın kim
Bulur murâdın elün gölgesiyle cümle enâm

(N. Atâyi, K. 10 / 20)

(Sen, devlet kuşusun merteben gökyüzü gibidir. Bütün yaratılmışlar, elinin gölgesiyle arzularına ulaşır.)

İşâretlerde imzâlarda zâhir yine Feyzullâh
Feyiz-yâb-ı makâsıd eyledi a'lâ vü ednâyı

(Haşmet, T. 5 / 10 / 70)

(İşaret ve imzalarda yine görünen Feyzullah'tır. Üstünler ve düşkünler arzularının bereketini buldu.)

Şairler, Şeyhülislam'ı emelleri yerine getiren makam sahibi insanlar olarak tanıtırlar. Güller onlarla açılır, uzak maksada onlar sayesinde ulaşılır, onların elinin gölgesi arzuları yerine getirir, üstünler ve düşkünler arzularına kavuşur.

Nafîzü'l-hükm-i şeri'at ki urur dest-i kazâ
Sûret-i hüccet-i ahkâmına mühr-i te'kîd

(Nef'î, K. 54 / 23 / 231)

(O, şeriat hükmünün temizliğidir. Hükümler delilinin suretine sağlam mührü kazâ eliyle vurur.)

Hâkim-i mahkeme-i şer'-i şerîf-i nebevî
Mazhar-ı sırr-ı kemâl-i kerem-i Rabb-i mecîd

(Nef'î, K. 54 / 19 / 231)

(Peygambere ait şerefli şeriat mahkemesinin hâkimidir. Şerefli Rabb'in kerem olgunluğunun sırrına sahiptir.)

Nefî'ye göre Şeyhülislam hüküm verici bir şahıstır. Makam, din hükümlerinin verildiği ve uygulandığı yer olduğuna göre şair tarafından malumun ilanı edilmiştir.

Müftî-i devr-i zamân mâhasal-ı kevn u mekân
Sûret-i cevher-i cân ma'ni-i lafz-ı 'âlem

(Nef'î, K. 51 / 21 / 220)

(Zaman devrinin müftüsü dünyanın neticesi. Can cevherinin sureti, dünya sözlerinin manası.)

Şair, Şeyhülislam'a her şeyin anlamı olan kişi vasfını yükler. Yukarıdaki beyitte "can cevherinin sureti, dünya sözlerinin anlamı" ifadeleri şairin gözünde Şeyhülislam'ın her şeye anlam veren şahıs olduğunu açıkça ortaya koyar.

Debiristân-ı hikmet yazdı fetvâya mahal zâtın
Dem-â-dem şer'-i pâke hidmet-i vâlâ mübârek-bâd

(E. Zihnî, T. 6 / 2 / 85)

(Varlığın hikmet okulunda fetvaya bir yer oldu. Yüce hizmetin temiz şeriate daima mübarek olsun.)

Şair, övdüğü kişiyi hikmet okulunda yer sahibi ve hizmet sunan kişi olarak gösterir. Makam sahibi müftü görevinin gerekliliğini yerine getirmiştir.

Kasrı teşrîfini gûş eyleyicek şevkinden
Aldı ta'zîm ile baş üzre bu cây-ı vâlâ

(Mekkî, T. 18 / 5 / 204)

(Bu makam, kasra teşrifini duyunca şevkinden hürmetle başını eğdi.)

Bu beyitte teşhis yoluyla Şeyhülislam hürmet duyulan kişi olarak ifade edilir. İnsan dışı varlıklar dahi şahsın makama gelişinden memnundur. Canlı cansız tüm varlıklar Şeyhülislam'a saygı duyar.

Her biri nevbetle rûz u şeb gelip derbân olur

Âsitânı müstekarr-ı mâh u cây-ı âfitâb

(S.Vehbî, K. 35 / 16 / 201)

(Her biri nöbetle gece gündüz gelip ona kapıcı olur. Güneşin makamı, ayın karargâhı ona tekkedir.)

Şaire göre Ay ve Güneş Şeyhülislam'ın kapıcısıdır. Âleme gece ve gündüz parlaklık veren bu iki nesne Şeyhülislam'ın hizmetçisidir. İnsanlara hizmet eden bu üstün vasıflı kişilere Ay'ın ve Güneş'in hizmet etmesi Şeyhülislamların büyüklüğünden ileri gelmektedir.

Rütbe-i sahnına sanma yanaşır esb-i felek

Kehkeşân urdı anun pâyına pâ-bend-i metîn

(E. Kâmî, K. 21 / 9 / 86)

(Senin büyük rütbene feleğin atı yanaşamaz. Çünkü Samanyolu onun ayağına sağlam bir köstek vurdu.)

Şair, övdüğü şahsın rütbesinin büyüklüğünden söz eder. Bu rütbeye hiçbir varlık erişemez. Şaire göre Şeyhülislam, herkesten üstün olan şahıstır.

Hazret-i Hâce-i hakân-ı mu'azzam ki odur

Şimdi ol rütbeleri ehline iden ta'yîn

(E. Kâmî, K. 21 / 14 / 86)

(Büyük hakanın hocası odur. O şimdi rütbeleri uygun kimselere tayin eder, vazifeye insanları o gönderir.)

Cenâb-ı hazret-i müftî'l-enâm u Hâce-i hâkân

Huceste-nâm-ı Feyzu'llâh ile fahr eylesün âfâk

(E. Kâmî, T. 20 / 1 / 133)

(Hakanın hocası, Şeyhülislam Hazretleridir. Feyzullah'ın hayırlı ünü ile ufuklar övünsün.)

Müftî'l-enâm hâce-i hâkân-ı a'zamun

Mazhar mı oldu bir nazar-ı kîmiyâsına

(E. Kâmî, K.22 / 10 / 89)

(Büyük hakanların hocası Müftü Hazretleridir. O, bakışlarıyla her şeyi değiştirmeye sahiptir.)

Seyyidü'ül- ebrâr Feyzu'llâh Efendi sadr-ı dîn

Hâce-i hâkân- ı a'zam şeyhü'l-islâm-ı güzîn

(E. Kâmî, K. 5 / 1 / 110)

(Sözleri doğru olan Feyzullah Efendi dinin başıdır. Seçilmiş Şeyhülislam büyük hakanların hocasıdır.)

Şair, Şeyhülislamların sultanın hocası olduğunu hatırlatır. Şeyhülislamlık makamına gelene kadar çeşitli devlet görevlerinde bulunan bu şahıslar, sultan hocalığı da yapar. Bu yönü vurgulayan şair, makam sahibi Şeyhülislamların bilgisini ön plana çıkarmıştır. Cihan padişahlarının hocası da olan Şeyhülislamlar bu makama getirilirken bu yönleriyle de değerlendirilmişlerdir.

Demidür devlet ü 'ömrine du'a ile dilâ

Ki du'a küngüre-i 'arşa irişür dem olur

(E. Şeyhî, 17 / 42)

(Ey gönül, onun gücüne ve ömrüne dua zamanıdır. Zaman olur, dua arşın tepesine ulaşır.)

E.Şeyhi'nin bu beytinden hareketle Şeyhülislam'ın ömrüne dua edilecek muhterem bir kişi olduğunu anlıyoruz.

Müftîye dirler çün şeyhü'l-islâm

Ana bu ma'ni hak bu ki sâdık

(E. Nazmî, T. 33 / 3 / 4569)

(Müftüye şeyhülislam derler. O doğru bir kişidir.)

Şaire göre İslam'ın şeyhi olan kişi doğru adamdır. Makamda bulunan bu kişinin divan şairine göre bu vasfı övgüye değerdir.

Sa‘âdet ile gelüp sonra sadr-ı fetvâya

Sipihr-i evcinün ol afitâb-ı tâbânı

(Râmî, K. 15 / 57 / 143)

(Saadetle gelip fetva makamına geçti. O, zirvelerin semasıdır; parlayan güneştir.)

Şair, Şeyhülislam'ı zirvelerin seması olarak tanıtır ki bu da Şeyhülislam'ın ulu bir şahsiyet olduğunun göstergesidir.

Sâye-i devlet-medârı sâyebân-ı bî-kesân

Tâk-ı bâb-ı devleti mihrâb-ı kalb-i müsta'in

(Mekkî, T. 16 / 3 / 201)

(Hükümdarın gölgesi, kimsesizlerin koruyucusudur. Devlet kapısının kubbesi, yardım isteyen kalplerin mihrabıdır.)

Bu beyitte Şeyhülislam'ın birçok özelliğine ulaşılabilir. Hükümdarın gölgesi, kimsesizlerin koruyucusu, devlet kapısının kubbesi, yardım dileyenlerin yardımcısı olma gibi özellikler şaire göre Şeyhülislam'ın önemli niteliklerindendir.

Cihân-ı ‘ilm-i hikem âsumân-ı lutf u kerem

Meh-i sipihr-i himem âfitâb-ı câh u celâl

(N. Atâyî, K. 13 / 14)

(Hikmetler ilminin cihanı, lütuf ve keremin göğüdür. Himmetlerin gökyüzündeki ayı, büyüklük ve rütbe mevkiinin güneşidir.)

Rûşen itdü ‘âlemi mihr-i münevver nitekim

Tâli'-i ferhunde-fâl müftî-i vâlâ- mekân

(N. Atayî, K. 7 / 9)

(Parlak güneş dünyayı parlattı. Yüce müftünün bahtı uğurludur.)

Felek-dergâh ya'nî Hazret-i Sâhib Efendi kim

Vücûd-ı âyet-i kübrâyı rahmet oldu dünyâya

(R. M. ‘Azîz, T. 9 / 2 / 149)

(Gök rütbeli yani Sahip Efendi ki büyük delillerinin varlığı dünyaya rahmet oldu.)

Şairler, Şeyhülislam'ı anlatırken Ay, Güneş, gök gibi kelimeler kullanırlar. Bu makamda bulunan kişi gökyüzü ve gökyüzündeki bu unsurlar gibi değerli ve gerekli insanlardır.

Hak Te'âlâya hemân hamd-ı firâvân olsun
Ehline düşdü zihî mesned-i 'adl u fetvâ

(R. M. 'Azîz, T. 10 / 2 / 150)

(Hak Te'ala'ya çok hamdolsun. Ne güzel, adalet ve fetva makamına bu makama uygun bir kişi geldi.)

Şeyhülislam bu işin ehlidir. Bu makamda bulunmak için bir yeteneğe sahip, işin erbâbı olmak gerekir. Bu şahıs, bu makam için ehliyet sahibi kişidir.

Rüsûm-ı şer'i mer'î etdigiyçün eyledi teşrîf
Gelip sadrü'ş-şerî'a mevki'inde sadr-ı iftâyı

(S.Vehbî, K. 34 / 14 / 195)

(Şeriatın usullerine çok hürmet ettiğin için bu şeriat makamına, fetva makamına teşrif ettin.)

Şaire göre Şeyhülislam bu makamı hak etmiştir. Çünkü o, şeriat usullerine uygun hareket etme özelliğine sahiptir. Şair için Şeyhülislam'ın makamda bulunma durumu hak edilişle ilgilidir.

Cümlesinden işte câh-ı sâmî-i fetvâ-yı kim
Çarh-ı gerdûn kadr ü rif'atde ona olmaz nedîd

(Meşhûrî, KT. 49 / 4 / 85)

(İşte fetvanın yüce makamı, dünyanın çarkı, itibar ve yücelikte ona denk olmaz.)

Şair, Şeyhülislam'ı överken bu makamdaki kişiyi eşsiz bir insan olarak görür. Makam sahibinin özelliği onun eşsiz olmasıdır. Bu yüce makam ona yakışan benzersiz bir kişidedir.

Hazret-i şeyhü'l-enâm ol pâk-tab'-ı hoş-nihâd

'İzz ü rif'atle makâmı olıcak sadr-ı 'alâ

Sırrına feyz-i Ahad târih ile irüp didi

Hamdüli'llah mesned-i fetvâya geldi Mustafâ

(Ahmet Nâmî, T. 32 / 256)

(Huyu hoş, temiz karakterli Şeyhülislam itibar ve yücelikle yüce makamdadır. Makam onun olunca birliğin feyziyle sırra erip insanlar dedi ki: "Mustafa Efendi çok şükür fetva makamına geldi.")

Şâdumân olmış cihân halkını gördüm bir seher

Birbirine zevk ile tebşîr ider zevk ü safâ

Didi târih eyleyüp biri birine Nâmî-veş

Oldı müftî müjde efendi cenâb-ı Mustafâ

(A. Nâmî, T. 36 / 257)

(Cihan halkı bir seher vakti sevinçliydi. Sefa ve zevk içinde birbirlerine müjde verdiler. Namî tarih söyleyip dedi ki: "Müjde! Mustafa Efendi müftü oldu.)

Ahmet Nâmî'nin bu beyitlerinden makamdaki kişilerin halk tarafından sevilen kişiler oldukları anlaşılır. Makama teşrif edenler şairin ifadelerinden de anlaşılacağı üzere şükürle karşılanan insanlardır.

Yukarıdaki beyitlerden hareketle şeyhülislamlık ve müftülük makamları ile makam sahibi olan Şeyhülislam ve Müftülerin özelliklerini belirleme yoluna gittik. Şairlerin gözünde hem makam hem de Şeyhülislam ve Müftü'nün ayrı bir yeri olduğunu gördük.

Divan şairleri, bu makamı ve makam sahibini iyiliğin kaynağı, insanların kurtuluş dalı, bilim sahibi, güvenilir insan, dinin süsü, emniyet vesilesi, cihana parlaklık kaynağı, şeref yeri, devletin başı, dinin önderi, devletin direği, hükmün uygulayıcısı, kurtuluş yolu, hak ile batılı ayırabilen kişiler, sevinç kaynağı, insanların isteklerini gözeten, dünyaya anlam veren, hizmet sunan, hürmet duyulan,, muhterem kişiler, doğru adam,

kimsesizlerin koruyucusu, devlet kapısının kubbesi, ehliyet sahibi, eşsiz şahsiyet olarak görürler.

3. İzzet ve Şeref

Kerim özünle mükerrem cihânda lutf u kerem
Şeref adunla müşerref kabâle-i ikbâl

(Bâkî, K. 21 / 22 / 41)

(Lütuf ve kerem senin cömetliğinle bu dünyada muhteremdir. İlkbalin delili şerefli adınla şereflenmiştir.)

Beyitte Şeyhülislam'ın şerefli adıyla baht açıklığının şereflendirildiği ifade edilir. Şeyhülislam'ın ismi herhangi bir unsuru şereflendirmek için yeterlidir.

Seyyid-i sâdat-ı halk eşref-i eşrâf-ı dîn
Mefhâr-ı fahr-ı rüsul 'âleme virdi nizâm

(Ş.M. Nazmî, T. 19 / 3 / 595)

(Halk ulularının seyyidi, dinin ileri gelenlerinin şereflisidir. Peygamber övüncünün vesilesi dünyaya bir düzen verdi.)

Şaire göre Hz. Peygamber'in övünç vesilesi olan Şeyhülislam Efendi dinin ileri gelenlerinin en şereflisidir. Şaire göre bu makama layık görülen şeyhülislam şerefiyle bu makamı elde etmiştir.

Şeref buldu kudûmundan yine bu mesned-i 'âlî
Beşâretle sezâdır müjdeciler gitse dünyâya

(S. Vehbî, T. 16 / 9 / 324)

(Bu yüce makam senin gelişinle şeref buldu. Halka müjdecilerin sevinçli haber ulaştırması uygundur.)

Eyledi 'izz ü şerefle teşrîf
Sa'd ola mesned-i iftâ-yı şerîf

(S. Vehbî, T. 15 / 1 / 323)

(Şeref ve izzetle bu makamı şereflendirdi. Şerefli fetva makamına gelişin kutlu olsun.)

Yine buldı şeref ü revnâk sadr-ı fetvâ
Ki anı eyledi bir zat-ı mükerrem me'vâ

(Şehdî, T. 78 / 1 / 217)

(Fetva makamı onunla güzellik ve şeref buldu. Muhterem kişiliğiyle bu makamda yer buldu.)

Cenâb-ı Hazret-i Arif Efendi 'ilm ü iffetle
Müşerref kıldı hâlâ mesned-i vâla-yı fetvâyı

(E. Celâlî, T. 76 / 2 / 286)

(Arif Efendi Hazretleri ilim ve iffetle fetvanın üstün makamını şereflendirdi.)

Sadr-ı fetvâya virdi zâtı şeref
Oldı revnâk-ı fezâ-yı şer'-i kavîm

(Râmî, K. 14 / 43 / 133)

(Kişiliği bu makama şeref verdi. Doğru şeriat sahasının süsüdür.)

Şeref-yâb eyledi fetvâ mâkamın
Bir ehl-i fazl ile Hallâk-ı 'allâm

(Sâbir Pârsâ, K. 7 / 2 / 39)

(Allah, bu fazilet ehliyle fetva makamına şeref buldurdu.)

Zât-ı pâkün viricek mesned-i fetvâya şeref
'Âlemün güldi yüzi şevk ile dünyâ toldı

(M. Sâlim, T. 3 / 1 / 539)

(Temiz kişiliğin fetva makamına şeref verecek. Bu sevinçle âlemin yüzü güldü, Sevinçle dünya doldu.)

Budur ümmîd ü recâ der-geh-i Hakk'dan ki müdâm
Sadr-ı fetvayâ vire zât-ı şerîfün zîver

(M. Sâlim, K. 31 / 30 / 258)

(Şerefli kişiliğin fetva makamına süs versin. Hak dergâhından ümit ve isteğimiz devamlı bu yöndedir.)

Buldı zâtıyle şeref mesned-i sadr-ı fetvâ

Yâ Rab ol sadrı hemîn melce'-i dünyâ eyle

(M. Sâlim, K. 35 / 21 / 270)

(Fetva makamı onunla şeref buldu. Ya Rab, o makamı dünyanın kurtuluş yeri eyle.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislam'ın şerefiyle makamın şereflendiğini duru bir dille ifade eder. Şeyhülislamlar şerefli halleriyle bu devlet makamını şereflendirmişlerdir.

Meh-i sipihr-i saâdet Ebu Sa'id ol kim

Müşerref eyledi kadr-i celîli devrânı

(Râmî, K. 15 / 35 / 141)

(Ebu Sa'id, saadet semasının ayıdır. Yüksek itibarı bu zamanı şereflendirdi.)

Râmi'ye göre bu şahıs yüksek itibarıyla içinde bulunduğu zamanı şereflendirmiştir.

Minnet Hudâya şimdi ki müftî'l-enâm olup

Kesb etdi Hanya zâtı ile eşrefiyyeti

(Hanyalı Nûrî Osman, T. 42 / 14 / 335)

(Allah'a şükürler olsun müftü olunca kişiliğiyle Hanya onun şerefli haliyle kazanç elde etti.)

Hanyalı Nûrî Osman için Müftü'nün şerefi, insanlar için bir kazanç vesilesidir.

Şeyhü'l-islâm-ı şerîfü'n- neseb-i vâlâ kim

Fahr eder zâtı ile Devlet-i 'Âl-i 'Osmân

(S.Vehbî, K. 43 / 22 / 234)

(Yüksek soylu şerefli Şeyhülislam varlığı ile Osmanlı Devleti'ni şereflendirir.)

Nuhbetü'n- nuhbe-i sûded o kerîm ibn kerîm

Ced-be-ced eşref ü emced o nesîl-i zî-şân

(S. Vehbî, K. 43 / 27 / 235)

(O kerimoğlu kerim, kapıların seçkinin seçkinidir. O şerefli nesil atalarından beri şeref ve onur sahibidir.)

Semiyy-i Fahr-i ‘Âlem şeyhü’l-islâm-ı himem-tev’em
Şerîfü’n- nesl-i âlem revnâk-ı ‘ırk-ı mutahhardır

(S. Vehbî, K. 41 / 13 / 222)

(Âlemin övüncü, himmetlerin Şeyhülislam’ı, âlemin şereflisi nesli temiz ırkın güzelliğidir.)

Asîl ü hem nesîl-i pâk-dâmen pâk-gevhersin
‘Aceb mi zât-ı pâkin verse revnâk mülk-i Osmân’a

(Meşhûrî, K. 9 / 15 / 63)

(Asil ve soyu temizdir. O, temiz bir cevher gibidir. Osmanlı mülküne temiz kişiliği güzellik verse ne olur?)

Şairler beyitlerinde bu kişilerin şerefli insanlar olmalarını onların soylarına bağlamıştır. Soydan şerefli olan bu insanlar, nesillerinin bu özelliğini sürdürmektedirler.

Ey sadr-ı muhterem ki şerefyâb-ı hidmetin
Kadr ü şerefle nâ’il-i ‘izz ü huzûr olur

(Nâilî, K. 24 / 17 / 99)

(Ey muhterem kişi, hizmetinle şeref verirsin. Huzur ve kıymetin muradına ermek itibar ve şerefle olur.)

Şair için bu şahıs muhterem ve şerefli kişidir. Nâilî’ye göre muradına ermek şerefle olur.

Şu denlü şân-ı şerîfînde var anûn ‘azamet
Ki kendüsın yitürür meclisine gelse celâl

(Bâkî, K. 21 / 17 / 41)

(Onun şerefli şanında bir büyüklük vardır. Büyüklük onun meclisine gelse onun karşısında kendini yitirir.)

Şaire göre şerefinde şan bulunan Şeyhülislam'ın bulunduğu yere "büyüklük kavramı" gelse büyüklük burada şaşkına döner. Yani Şeyhülislam'ın şerefi o kadar yücedir ki kimse onunla yarışamaz.

Ya'nî Yahyâ Efendi kim oldur
Sadr-ı 'izzet sadâret-ı ta'zîm

(Râmî, K. 14 / 40 / 133)

(Yahyâ Efendi, izzetin başı, hürmetin veziridir.)

Şair, Yahyâ Efendi'nin şerefini çok sade bir dille ifade etmiştir. Şaire göre Şeyhülislam şerefin başıdır.

Vasf-ı şerîfüne bulamaz kimse iktidâr
Maksûd hâk-ı pâyuna bir 'arz-ı hâldür

(Vahyî, K. 35 / 27 / 330)

(Şerefli özelliklerin kimsede yoktur. Arzular, onun ayağının toprağındadır.)

Şair için şerefli özelliklere sahip olan bu kişiye bu yönden kimse yetişemez. Şeyhülislam şeref yönüyle benzersiz bir insandır.

Zebân-ı kasr-ı kalem 'acizdir evsâf-ı şerîfine
Ne kâbildir senâ etmek bütün meddâhıdır dünyâ

(Re'fet Mehmed 'Azîz, K. 9 / 20 / 75)

(Kalem köşkünün dili, şerefli vasıfların karşısında acizdir. Benim seni methetmem mümkün değildir. Bütün dünya seni methetmelidir.)

Ol kadar itmede ser-cümle cihân medhün kim
Her kimi gördüm ise vasf-ı şerîfün eyler

(M. Sâlim, K. 31 / 24 / 258)

(Bütün cihan senin methini yapmaktadır. Her kimi gördümse senin şerefli özelliklerini saymaktadır.)

Şairlere göre Şeyhülislam'ın şerefli özellikleri herkes tarafından övülmelidir. Sadece şairlerin anlatması yeterli değildir. R. M. 'Azîz kendisinin bu özellikleri saymakta

yetersiz kaldığını belirtir. İki şairin ortak ifadesi övgünün herkes tarafından yapılması gerektiğidir.

Ahter-i ikbâl u devlet onda eyler iktirân

Habbezâ beytü'ş-şeref sa'd u saâdet-ihtivâ

(Mekkî, T. 13 / 2 / 196)

(Güç ve ikbalin yıldızı ondadır. Ne güzel! O, saadeti ve kutluluğu içinde barındıran şeref evidir.)

Zîver-i mülki-i cihân belki cihân-ı 'izz ü şân

Müftî-i devr-i zemân 'allame-i rûy-ı zemîn

(Nedîm, T. 32 / 9 / 158)

(Dünya mülkünün süsüdür, belki o şan ve şerefin dünyasıdır. Zamanın müftüsü, yeryüzünün alimidir.)

Suffe-i mekrümet-i kıble-i erbâb-ı safâ

Âsitân-ı keremi Kâ'be-i 'ulya-yı neşât

(Sâlik, K. 30 / 20 / 239)

(Eğlence erbabının kıblesinin şeref yeri, keremin dergâhı, sevincin büyük Kabe'sidir.)

Şairler, beyitlerinde şeref unsurunu mekânlaştırırlar. Şeref; Mekkî'de ev, Nedîm'de dünya, Sâlik'te Kıble'dir. Bu üç beyitte Şeyhülislam'ın şerefli oluşu somutlaştırılmıştır.

Nahl-ı şerîf-i hazret-i müftî-i dîndir

Kim vasf-ı hulk u hilkati yüz bin kitâb olur

(Şeyh Gâlib, K. 25 / 21 / 146)

(Dinin müftüsü yüce şerefli kişi bir süs ağacı gibidir. Yaratılış ve ahlâkının özellikleri yüz bin kitap olur.)

Şair, Şeyhülislam'dan yüce şerefli kişi diye bahsederken onu aynı zamanda süs ağacına benzetir. Şerefinin yanı sıra ahlâk özelliklerinin de bitmeyeceğini ifade eder.

Şeb-i tarîk-i baht itmişti hâb-âlude-i dünyâyı
Şeref burcunda doğdı ‘âlemin mihr-i dırahşânı

(Ş. M. Nazmî, K. 7 / 6 / 565)

(Bahtın karanlık gecesi dünyayı uyutmuştu. Âlemin parlak güneşi şeref burcunda doğdu.)

Şair, karanlığın dünyayı boğduğu dönemde Şeyhülislam’ın parlak bir güneş gibi şerefiyle doğduğunu ve dünyayı aydınlattığını söyler. Şeyhülislam şerefiyle insanları kötülüklerden uzaklaştırır.

Olsun o şeref-bahş-ı riyâz-ı fazlun
Gül-gonce-i ikbâli hemîşe handân

(E. Kâmî, T. 15 / 2 / 168)

(O, fazilet bahçesinin şeref bahşedeni olsun. İkbalin gül goncası daima gülsün.)

Şair, fazilet bahçesinde tasvir ettiği Şeyhülislam’ı insanlara şeref bahşeden, insanları şerefiyle şereflendiren, şerefinden şeref sunan kişi olarak tanımlar.

Şem ‘-i ikbâlinden anın itmege kesb-i şeref
Teşnedir olmaga dergâhında mihr ü meh gulâm

(F. H. Paşazâde, T. 27 / 6 / 129)

(Ay ve güneş ikbalin ışığında şeref kazancı elde etmeye, dergâhında köle olmaya arzuludur.)

Şaire göre Ay ve Güneş Şeyhülislam’ın kölesidir. Ay ve Güneş parlaklıklarını Şeyhülislam’dan almaya çalışır. Dünyayı aydınlatan bu iki unsura Şeyhülislam şerefiyle aydınlık verir. Ay ve Güneş’in ışık kaynağı, Şeyhülislam’ın şerefidir.

Mevsim-i ‘ahd-ı şerîfinide n’olur Sultânım
O da bir mansıb ile olsa bu demde mesrûr

(F. H. Paşazâde, K. 4 / 30 / 99)

(Sultanım şeref sözünün mevsiminde biz de bir memuriyet elde etsek bu zamanda biz de sevinsek ne olur?)

Şair, memuriyet istediği bu kişiyi şerefli özelliğiyle över. Şaire göre Şeyhülislam'ın şerefli insan olduğu yine onun sözlerinden anlaşılır.

Ol kim şeref-ı zâtı ile olsa sezâdır

Bezminde meges-rân-ı pür-'ankâ'-yı sa'âdet

(Sâlik Efendi, K. 29 / 14 / 236)

(O ki şerefli bir kişidir. Onun meclisinde saadetin Anka kuşunun kanadı yelpaze olsa uygundur.)

Zuhrül-füzelâ fezleke-i nüsha-i efzâl

Kehfül-'ulemâ 'umde-i erkân-ı fezâil

(Sâlik Efendi, K. 28 / 12 / 233)

(Yüksek şerefli faziletli kişi, iyiliklerin nüshasının özü, sığınılacak âlim, fazilet erkânının başıdır.)

Şair, bu iki beyitinde şerefli bir kişi olarak anlattığı şeyhülislamı şeref bakımından sade bir dille anlatır.

Devr ide şevk-i meserretle felek devrinde

Ola zât-ı şeref-i mesned-i vâlâ-yı neşât

(Sâlik Efendi, K. 30 / 40 / 241)

(Felek devrinde sevincin şevkiyle devretsin. Neşenin üstün makamının şerefi senin olsun.)

Şair, felek Şeyhülislam'ın döneminde neşeyle dönerken sevinçlik makamının şerefinin Şeyhülislam'ın olmasını ister. Şaire göre sevinçliğin şerefi Şeyhülislam'a aittir.

Haşre-dek zinde kalur nâm-ı şerîfi çünküm

Hızr-veş kıldı revân çeşme-i âb-ı hayvân

(Sâlik Efendi, T. 54 / 8 / 384)

(Haşr zamanına kadar şerefinin namı kalacaktır. Çünkü ölümsüzlük suyunun çeşmesi Hızır gibi insanların yardımına yetişecektir.)

Şaire göre Şeyhülislam o kadar şerefli bir insandır ki onun şerefinin namı haşr zamanına kadar kalacaktır. Şeyhülislam'ın bu üstün özelliği herkes tarafından bilinecektir.

Hatm oldı vücûdunla kemâlât olalıdan
Namunla şeref-yafte imzâ-yı sa'âdet

(Sâlik Efendi, K. 29 / 5 / 235)

(Varlığınla olgunlukbir neticeye ulaştı. Saadetin işareti namınla şeref buldu.)

Sâlik, bu beyitte saadetin işaretini Şeyhülislam'ın isminin şerefiyle ilişkilendirir. Mutluluk, Şeyhülislam'ın şerefiyle anlam kazanır.

Müstagni-i evsâfdur ol zât-ı sütûnde
Besdür şeref-i zâtuna bürhân-ı fezâil

(Sâlik Efendi, K. 28 / 19 / 233)

(Bu övülmüş kişi, gönlü tok biridir. Onun kişiliğinin şerefine faziletlerinin delili yeterlidir.)

Cenâb-ı müftî-i 'allâme-câh Feyzû'llah
Şerîf-i sa'd-şiyem seyyîd-i halîm ü selîm

(Bosnalı Sabit, K. 35 / 26 / 262)

(Bilginin müftüsü Feyzullah Efendi, kutlu tabiatıyla şerefli, yumuşak huylu ve doğru kimselerin seyyididir.)

Şaire göre faziletli Şeyhülislam'ın şerefine onun faziletleri delildir. Bu beyitte şair övülmüş, gönlük tok, faziletli insan olarak ifade ettiği Şeyhülislam'ı şerefli olma özelliğiyle taçlandırır.

Neyyir-i evc-i şerâfet dür-i bahr-ı re'fet
Menba '-ı 'ayn-ı 'inâyet meh-i revnâk-güster

(M. Sâlim, K. 31 / 8 / 256)

(Şeyhülislam, merhamet denizinin incisi, şeref zirvesinin nuru, yardım pınarının kaynağı, parlaklık yayan aydır.)

Şeyhülislam'ın birçok özelliğini ifade eden M. Sâlim, şeref bakımından Şeyhülislam'ı zirveye oturtur. Şeref zirvesinde bulunan Şeyhülislam aynı zamanda şerefinin nuruyla her yeri aydınlatır.

Gevher-i tâc-ı şeref hazret-i Şeyhü'l-islâm

K'eylemiş Hak der-i ikbâlüni me'vâ-yı neşât

(Sâlik Efendi, K. 30 / 17 / 239)

(Şeyhülislam Hazretleri şeref tacının cevheridir. Hak, ikbalin kapısını ona şenlik makamı eylemiş.)

Şair, duru bir ifade ile Şeyhülislam'ı şeref tacının cevheri olarak görür. Bir taca benzetilen şeref, cevher de eklenerek bir üst basamağa taşınır.

Kesb-i şeref-i siret idüp nâsiyesinde

Kıldı lema'an pertev-i simâ-yı saâdet

(Sâlik Efendi, K. 29 / 22 / 236)

(Alnında ahlaklı oluşunun şeref kazancı vardır. Mutluluk yüzünün ışığı, her yere parlaklık verdi.)

Sâlik, bu beytinde ahlâk ve şerefi bir arada kullanmıştır. Şeyhülislam'ın yüzüne bakıldığında ahlâklı ve şerefli olduğu anlaşılır.

Hidmet-i dersi ile itmek içün kesb-i şeref

Ana kul Ahmed olur idi gulâm-ı kem-ter

(M. Sâlim, K. 31 / 16 / 257)

(Senin dersinden hizmet öğrenip şeref kazanmak içinaciz hizmetçi Ahmet sana kul olurdu.)

Şaire göre bu kişiden ders alan insanlar şerefli olmayı öğrenebilirler. Şeyhülislam'dan şerefli olmayı öğrenen insanlar da onun ancak hizmetçisi olabilir.

Bi-hamdi'llâh ki 'unvân-ı şerif-i şeyhü'l-islâmî

Yeniden eyledi bir fâzıl-ı müşkil-gûşâ ihyâ

(E. Kâmî, T. 47 / 2 / 146)

(Allah'a şükürler olsun. Şeyhülislam Hazretlerinin şerefli unvanı, zor işlerin üstesinden gelen fazileti bizi ihya eyledi.)

E. Kâmî, Şeyhülislam'ı şerefli bir insan olarak anlatırken bu şerefli insanın zor işleri kolaylıkla hallettiğini ifade eder.

Divan şairi için din ve devlet işlerinin düzenlendiği bu makamda Osmanlı ülkesinin en şerefli insanları bulunmaktadır. Şeyhülislamlar ya da müftüler dünyayı, çevresini ve bu makamı şereflendiren insanlardır.

Sözcük anlamı olarak "izzet; değer, yücelik, ululuk, kıymet"[38] anlamlarına gelir. "Şeref; Ulu mertebe, ululuk, yükseklik"[39] anlamlarına gelir.

Dinin ileri gelenlerinin en şereflisi, şerefli hal sahibi, içinde bulunduğu makamı ve zamanı şereflendiren kişiler olma, soyu şerefli, şerefin başı, şerefte benzersiz kişi, şerefin kıblesi, şerefiyle insanları kötülükten kurtarma, şerefiyle Ay ve Güneş'in ışık kaynağı olma, karakteri şerefli, şerefiyle insanlara sevinç katma, şeref tacının cevheri gibi özelliklerle tanıtılan bu şahıslar divan şairlerinin gözünde izzet ve şerefte zirve yapmış kişilerdir.

Beyitlerdeki ortak ifade bu makama teşrif eden şahısların çok şerefli insanlar olmasıdır. İzzet ve şeref sahibi bu kişiler bilinen en şerefli insanlardır.

4. Adalet

Müntakal arş ile ey dâver-i himmet-perver
Münhasır-zâtına bu mesned-i câh-ı vâlâ

(R. M. 'Azîz, T. 10 / 11 / 151)

(Ey himmet yayan adalet sahibi, bu yüce makam sana muhsustur.)

Padişâh oldı müftîd'dîn zeynü'l-'abidîn
Dehre müftî'd-dîn-i 'âdil oldı zeynü'l-'âbidîn

(E. Celâlî, T. 64 / 11 / 277)

---

[38] Yaşar Çağbayır, **Ötüken Türkçe Sözlük**, Ötüken Yay., İstanbul, 2007, s. 2285.
[39] Şemseddin Sami, **Kâmûs-ı Türkî,** Çağrı Yay., İstanbul, 1996, s. 774.

(İbadet edenlerin süsü padişaha din müftüsü oldu. Dünyaya adalet dağıtan din müftüsü oldu.)

Şairler, beyitlerinde bu kişileri dünyaya adalet dağıtan, dünyada adalet sahibi insanlar olarak tanıtır.

Meğer kim ebr-i bahr-i ma'deletden
İrişe feyz-i 'adl-i dâd-güster

(Nev'î, K. 20 / 16 / 65)

(Adalet denizinin bulutudur, dağıttığı adalet bereketli bir şekilde insanlara ulaşır.)

Tâb-ı hûrşîd-i sitem sûzân ederdi 'âlemi
Ger sehâb-ı 'adl ü dâdın olmasaydı sâyebân

(Nef'î, K. 52 / 41 / 225)

(Eğer senin adalet bulutun bizleri korumasaydı sitem güneşinin parlaklığı dünyayı yakardı.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislam'ı adaletin bulutu olarak görürler. Şeyhülislam'ın adaleti dünyaya fayda sağlamaktadır.

Ol fâzıl-ı 'âlî-tebâr 'allâme-i perhiz-kâr
'Adli edinmiştir şi'âr iftetde fevkâ'l-âdedir

(E. Celâlî, T. 75 / 2 / 285)

(O soyu temiz faziletli, günahlardan sakınan âlim, adaleti kendine işaret edinmiştir. İffetde üstündür.)

Devletinde etmezûz gerdûna 'arz-ı ihtiyâç
Kâm-bahş ol dâver-i 'âlî-tebâra mâliküz

(Beyânî, K. 5 / 19 / 71)

(Senin yönetici olduğun devlette dünyaya ihtiyaçlarımızı bildirmeyiz. Bağışlayıcı, üstün soylu, adaletli kişiye sahibiz.)

Şairler, beyitlerinde soydan temiz ve adaletli olan Şeyhülislam'ı överken Şeyhülislam'ın adaleti kendine rehber edindiğini ve bu adalet sayesinde de insanların

hiçbir endişe duymadığını ifade eder. İnsanlar Şeyhülislam'ın adaletine o kadar güvenir ki dertlerini feleğe anlatma gereği bile hissetmez.

Bisât-ı bezm-i mihnet tayy olındı 'ahd-i 'adlünde
Dahi dil zehr-nûş-ı dehr-i kine- peymâdur

(S. M. Şerîf, K. 7 / 51 / 189)

(Gönül kin ölçen, dünyanın kahrını zehir gibi içendir. Onun adaletli sözüyle zahmet meclisinin döşeği ortadan kayboldu, uçtu.)

Sakın âhıyla dest-i rûzgâra virme ser-rişte
Zamân-ı 'adl sadr-ı mû-şikâf-ı dâd-fermâdur

(S. M. Şerîf, K. 7 / 29 / 186)

(Sakın inleyişle rüzgârın eline bir ipucu verme. Bu devirde adaletle hüküm süren, detayları araştıran başkanın adil zamanlarıdır.)

'Adli ger istese ıslâh-ı mazarrât-ı cihân
Mûş-dârû-yı şifâ-sâz ola niş-i erkâm

(Nef'î, K. 51 / 28 / 220)

(Şeyhülislam adaletiyle cihan zararlarını ortadan kaldırır. Alacalı yılanın zehrini şifa yapan panzehire çevirir.)

Anılmaz oldı nâmı devr-i 'adlinde sitem-kârın
Meğer yâd ede âşık gamze-i merdüm-küşi yârı

(Nef'î, K. 49 / 34 / 212)

(Senin adaletli devrinde sitemkârların adı anılmaz oldu. Sevenleri öldüren gamzeyi artık sadece âşık hatırlasın.)

Etmezüz cevr-i le'imân-ı zemân endîşesin
Ol cihân-ı fazl u takvâ dâd-kâra mâliküz

(Beyânî, K. 5 / 15 / 71)

(Zamanın alçak eziyetinden endişe etmeyiz. Biz adaletli, takva ve fazlda cihan gibi bir insana sahibiz.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislam'ın adaleti sayesinde dünyanın düzeldiğini; insanların kötülükten, eziyetten, inleyişten, sitemden artık korkmadığını ifade eder. Şeyhülislam'ın adaleti sayesinde insanlar rahata kavuşmuş, emeline ulaşmıştır.

Mükâşif itdi erbâb-ı hevâyı mürşid-i 'adlün
Habâb-ı bâde daha ser-be-ceyb-i câm-ı sahbâdur

(S. M. Şerîf, K. 7 / 47 / 188)

(Adaletin rehberi olan Şeyhülislam, istek sahiplerini araştırdı, içkinin sohbetinin ve şarap kadehinin kederli olduğunu gördü.)

Şaire göre bu kişi adaletin rehberidir. Yani Şeyhülislam adaletli olma yönüyle insanların önündedir.

İy vüfûr-ı himmetün ser-mâye-i emn ü emân
Dergâh-i 'adlün penâh-ı fitne âhir zemân

(Süheylî, K. 12 / 1)

(Ey himmetin bolluğu, yardım ve eminliğin sermayesi, adaletin dergâhı, ahir zamanda fitneden sığınılacak yer.)

Sultan-ı mülk-i ma'deletâ fazl-perverâ
Nazmum egerçi gayret-i sihr-i helâldür

(Vahyî, K. 35 / 23 / 330)

(Ey adalet mülkünün sultanı, ilmi koruyan, şiirim helal sihrin gayreti içindedir.)

Şairler, beyitlerinde adaleti mekânlaştırır. Süheyli'de Şeyhülislam, adaletin dergâhı iken Vahyî'de Şeyhülislam, adalet mülkünün şahıdır.

Sehâb-ı feyz-i hıdîvâ ki sâye-i 'adlün
Kabâ-yı şâhid-i mülke tırâz-ı dâmândur

(S. M. Şerîf, K. 5 / 55 / 175)

(Ey hükümdarın bereket bulutu, adaletin gölgesi. Adalet, mülk şahidinin kaftanına ipek elbisedir.)

Şair, bu kişiyi insanların huzur bulduğu, rahatlık, dinlenme yeri olan gölgeye benzetir. İnsanlar Şeyhülislam'ın adaletinin gölgesinde rahatlardır.

Bahr-ı mevvâc-ı mürüvvet çeşmesâr-ı ma'delet

Menba'-ı enhâr-ı hikmet şeyhü'l-islâm-ı zamân

(R. M. 'Azîz, T. 11 / 1 / 151-152)

(Zamanın Şeyhülislam'ı hikmet ırmaklarının kaynağıdır. Adaletin çeşmesi, cömertliğin dalgalı denizidir.)

Şair, Şeyhülislam'ı adaletin çeşmesi olarak gösterir. Şeyhülislam bu adalet çeşmesiyle bütün insanlara bereket dağıtır. İnsanları ferahlatır. Şeyhülislam'ın adaleti bir çeşme gibi biteviye akar.

'Adaletle esâs-ı devleti ihkâm idüp zâtı

Sürûr-ı makdem-i pâki münevver kıldı dünyâyı

(M. Sâlim, K. 32 / 13 / 260)

(Onun varlığı, devletin temelini, adaletle sağlamlaştırıp temizliğiyle gelen sevinç dünyayı aydınlatır.)

Şair, onun varlığıyla devletin temelinin sağlamlaştığını söyler. Bu sağlamlaştırmada temel unsur adalettir. Adalet devletin temeli olmuştur. Yani Şeyhülislam adaleti devletin en önemli unsurudur.

Bâg-ı dâd-ı himemden alabilse bir feyz

Nahl-i hurmaveş eder kaddini ber-ter sünbül

(Haşmet, K. 21 / 22 / 61)

(Himmetler adaletinin bağından sümbül bir feyz alabilse boyunu hurma ağacı gibi yükseltir.)

Şaire göre adalet bir gül bahçesidir. Bu gül bahçesinden feyz alan sümbül bir ağaç gibi yükselir. Sümbülün bir insan olduğu düşünülürse insanların yükselebilmesi Şeyhülislam'ın adaletine bağlıdır.

Ne kâbildir ki erbâb-ı ma'ârif 'ahd-i 'adlinde

Kalır mı hâr u hâs-veş böyle ser-gerdân kem-pâye

(R. M. 'Azîz, T. 9 / 5 / 149)

(Adaletli sözünle bilgili kişilerin değersiz, şaşkın, düşük rütbeli kalması mümkün müdür?)

Şair için Şeyhülislam'ın adaleti çok önemlidir. Çünkü Şeyhülislam adaletli davranırsa bilgili kişiler hak ettiği yere yükselebilir. Şeyhülislam'ın adaleti insanların hak ettiği yere ulaşabilmesinde temel unsurdur.

Cihân-ı ma'delete hüsrev-i felek-mesned

Serîr-i mekremete dâver-i bülend-makâm

(N. Atâyi, K. 10 / 16)

(Adalet dünyasında, makamı gök gibi olan şahtır. Cömertlik tahtına yüce makamlı hâkimdir.)

Şaire göre bu kişi adalet dünyasının hükümdarıdır. Şeyhülislam adaletli insanların lideridir. Bu liderlik en üst seviyededir.

O şeh-i mülk-i fazîlet ki dem-i 'adlinde

Saldı tâk-ı feleke gulgule-i istikbâl

(R. M. 'Azîz, K. 10 / 8 / 78)

(O, fazilet mülkünün şahıdır ki o, adaletli devrinde istikbalin gürültüsünü göğün kubbesine saldı.)

Şair, bu beytinde Şeyhülislam'ın insanlara adaletli zamanlar yaşattığını söyler.

Muktedâ-yı ulemâ server-i hayl-i fudalâ

Mültecâ-yı vûzerâ dâver-i dîn fahr-i milel

(Nef'î, K. 53 / 24 / 228)

(Âlimlerin başı, faziletli insanların reisi, vezirlerin sığınılacak yeri, dinin adaleti, milletlerin övünç kaynağıdır.)

Şair, Şeyhülislam'ı dinin adalet sağlayıcısı olarak görür. Bu ifadeden hareketle Şeyhülislam'ın din makamında bulunduğu düşünülürse Şeyhülislam, dini hükümleriyle adaleti sağlamaktadır.

Âsaf-ı ma'daleti hâris-i mülk-i insâf

Kahramân-ı gazabı saf-şiken-i hayl-i sitem

(Nef'î, K. 51 / 25 / 220)

(Adaletin veziri, merhamet mülkünün bekçisi, gazabın kahramanı, sitemin saflarını bozan yiğittir.)

Şair, bu kişiyi adaletin veziri olarak gösterir. Divan şairi tarafından Şeyhülislam'ın adaletli olma yönü şekilde ifade edilmiştir.

Serverâ dâdgerâ dâver-i vâlâ-güherâ

Ey hudâvend-i felek-sadr ü melâ'ik-huddâm

(Nef'î, K. 50 / 37 / 216)

(Ey seyyid, doğru kişi, değeri cevher gibi olan adaletli. Ey makamı gök gibi olan, hizmetçisi melekler olan hükümdar.)

Şaire göre Şeyhülislam adaleti altın gibi değerlidir. Şair tarafından adalet cevher unsuruyla beraber kullanılmış ve adaletin değeri ortaya konmuştur.

İ'tidâl istese ger 'adli umûr-ı dehre

Veremez bâd-ı hazân revnâk-ı gülzâra halel

(Nef'î, K. 53 / 27 / 228)

(Adaletiyle dünya işlerine uygunluk istese sonbahar rüzgârı gül bahçesinin güzelliğine bir noksanlık veremez.)

Nef'î'ye göre Şeyhülislam adaleti dünyadaki iyi iyilikleri kötülüklerden korur. Adalet olduğu sürece güzelliklere hiçbir şey zarar veremez. Şair tarafından Şeyhülislam adaletinin koruyuculuğu burada ortaya konmuştur.

Şecâ'atde 'adâletde sehâda

'Alidir ol himem-perdâz-ı a'lâm

(Sâbir Pârsâ, T. 7 / 6 / 40)

(Yiğitlik, adalet ve cömertlikte üstündür. O, büyük âlimlerin himmet düzenleyicisidir.)

Şair, sade bir ifadeyle Şeyhülislam'ın adalet konusunda çok üstün olduğunu söyler. Şeyhülislam adaletiyle herkesten öndedir.

"Şeyhülislâmın başını çektiği ulema; yargı, fetva, eğitim ve öğretim olmak üzere üç ana görevi üstlenmişti."[40] Bu sebeple makam sahipleri şair tarafından övülürken şahısların adil olmaları unutulmaz.

"Adil; doğruluk gösteren, doğru"[41] anlamlarına gelir. Divan şairleri adil olan makam sahiplerini "adalet dağıtan, adaleti dünyaya fayda sağlayan, adaleti kendine rehber edinen, adaletiyle dünyayı kötülükten kurtaran, adaletin dergâhı olan, adaletiyle huzur veren, adaletin çeşmesi olan, adaletiyle devletin temelini sağlamlaştıran, adaletin gül bahçesi olan, adaletiyle bilgili insanların önünü açan, adaletin lideri olan, adalet sağlayan, din hükümlerinde adaletli olan, adaletin veziri, adaletiyle insanları koruyan, adalette herkese üstün olan kişiler" olarak ifade eder.

5. Doğruluk

Hâdî-i semt-i Hudâ bedrekâ-ı râh-ı Hudâ
İftihâr-ı fudalâ' bâ'is-i esbâb-ı huzûr

(F. H. Paşazâde, K. 4 / 12 / 97)

(Doğruluk semtinin rehberi, Allah yolunun mürşididir. Faziletlilerin iftiharı, huzurun vesilesidir.)

Dâver-i dâd-gerâ server-i vâlâ güherâ
Ey eden şem'a-i maksûd-ı cihânı eş'âl

(R. M. 'Azîz, K. 10 / 14 / 79)

(Ey doğruluğun hâkimi, ey yüce reis, ey cevher. Ey cihan arzularının nurunu kendine beyaz at yapan.)

Cenâb-ı şeyhülislâm ya'nî Ârif Bey kim ahvâli
Güher-pâş-ı hidâyetdir ser-i halk u enâm üzre

(Meşhûrî, K. 12 / 18 / 27)

(Şeyhülislam Arif Efendi sözleriyle halkın üzerine doğruluğun cevherini saçan kişidir.)

[40] Yakut, age., s.36.
[41] Devellioğlu, age., s.11.

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislam'ı doğruluk semtinin rehberi, doğruluğun hâkimi, doğruluğun cevherini saçan kişisi olarak gösterirler. Beyitlerden hareketle söylenebilir ki Şeyhülislamlar her anlamda doğru kişilerdir. Ayrıca doğruluk konusunda da insanlara yol göstericidirler.

Doğruluktan ayrılmamak her insanda bulunması gereken önemli bir vasıftır. Şair için de bu vasıf Şeyhülislam'ın temel özelliklerinin başında gelir. Din işleriyle ilgili hüküm veren bu şahıslar şairler tarafından çoğu zaman doğruluk timsali olarak gösterilmişlerdir.

Bu beyitlerde doğruluk semtinin rehberi, doğruluğun hâkimi, doğruluğun cevherini saçan kişi gibi ifadeler beyitleri örnek verilen şairlerin ortak görüşüdür.

6. Yöneticilik Kabiliyeti

'Asruna şemsü'l-e'imme şeyhül-islâm irse ger
Hâmene dirdi imâdü'l-dîn sana bürhân-ı dîn

(Âşık Çelebî, K. 12 / 5)

(Senin zamanına insanların güneşi şeyhülislam olsaydı eğer insanların güneşi senin kalemine dinin direği sana da dinin delili derdi.)

İmâd-ı dîn ü devlet zîb-bahş-ı mesned-rif'at
İmâm-ı rümme-i ümmet sezâ-yı lutf-ı Yezdânî

(Ş. Es'ad Efendi, K. 8 / 25 / 66)

(Din ve devletin direği, yüce makamın bağış süsü, ümmet ipinin imamı, ilahi lutfalayık kişidir.)

Rükn-i bâlâ-hâne-i devlet imâd-ı saltanat
Destgâh-ı mülk ü millet kuvvet-i bâzû-yı dîn

(Nedîm, T. 32 / 1 / 158)

(Devlet çatısının direği, saltanatın en önde gelen kişisidir. Millet ve mülkün serveti, din gücünün kuvvetidir.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislam Efendi'yi din ve devletin direği olarak görürler. Şeyhülislamlar iyi birer yöneticidir ki bu sebeple din ve devletin direği olarak kabul edilirler.

Rûm îli sadrın iki defa şeref-yâb itdi

Sonra bir müddet olub dehre re'isü'l-'ulemâ

(Halil Nûrî, T. 16 / 4 / 161)

(Rumeli'ne iki kez şerefle kazaskerlik yaptı, bir süre sonra dünyadaki âlimlerin reisi oldu.)

Şairin beytinden anlaşıldığ üzere Şeyhülislam bu görevinden evvel iki kez Rumeli Kazaskerliği yapmıştır. Şimdi ise şeyhülislamlık makamına yükselmiştir. Yöneticilik kabiliyeti sayesinde dünya âlimlerinin reisi olmuştur. Kazaskerlik görevini layıkıyla yürüten bu kişi, şeyhülislamlık makamına getirilmiştir.

Serverâ sadr-ı fezâ'il güherâ pâk-dilâ

İy hıdîv-i hüner-efrûz-ı ma'arif-perdâz

(Neşâtî, K. 14 / 19 / 47)

(Ey başkan, faziletli insanların lideri, ey cevher, ey temiz gönüllü, ey ilmi düzenleyen, hüner aydınlatan yönetici.)

Şair, bu beytinde Şeyhülislam'ın yöneticilik bakımından birçok özelliğini ortaya koyar. "Başkan, lider, hüner aydınlatan yönetici" gibi ifadeler Şeyhülislam'ı her yönden yöneticilik kabiliyetine sahip olduğunu gösterir.

Müsteşâr-ı umûr-ı dîn-i mübîn

Müsellem-ra'y-ı cümle-i ukalâ'

(Nâşid, T. 4 / 4 / 369)

(Açık din emirlerinin uygulayıcısı, akıl sahibi insanların doğruluğunu kabul ettiği, kendine teslim olunan kişidir.)

Şaire göre "açık din emirlerinin memuru" olan Şeyhülislam aynı zamanda kendisine teslim olunan kişidir. Din memuru olan Şeyhülislam'ın kendisine bu kadar

güvenilmesi, görevini doğru şekilde yapmasından ileri gelir. Dolayısıyla Şeyhülislam yetenekli bir yöneticidir.

Zamân-ı mes'adet-'unvân-ı Es'ad-zadê 'dir şimdi
Sipihr-i kâmrânîde tulû'-ı sa'd-ı ekberdir

(S. Vehbî, K. 41 / 12 / 222)

(Şimdi iyilik zamanının unvanı Es'ad-zadedir. Mutluluğun semasında büyük uğurun doğuş vaktidir.)

S. Vehbî'ye göre iyilik zamanının unvanı Es'ad Efendi'dedir. Es'ad Efendi iyi bir yöneticidir ki onun devrinde her şey güzeldir.

Hudavend-i 'ata vü cûd u ihsân
Emir-i sadr-ı fazl üstâd-ı ekber

(Nev'î, K. 20 / 18 / 66)

(Lütfun hükümdarı, cömert ve ihsan sahibi, büyüklüğün üstadı, cömert reislerin emiridir.)

Şair, bu kişiyi lütfun hükümdarı, cömert reislerin emiri olarak gösterir. Hükümdar, reis, emir ifadeleri Şeyhülislam'ın yöneticilik yönünü ortaya koyar.

Şeyhü'l-islâm-ı felek-sâye süreyyâ-pâye kim
Bâg-ı kadrinde gül-i hûrşîd bî-mikdâr gül

(S. Vehbî, K.38 / 15 / 211)

(Dünya gölgesinin şeyhülislamı, Ülker yıldızı gibi parlaktır. Güneşin gülü, senin kıymetli bağında gül çokça yetişir.)

Şaire göre Şeyhülislam, dünya gölgesinin şeyhülislamıdır. Yani herkesin Şeyhülislam'ıdır. Onun yöneticiliği cihânşümul bir nitelik taşır.

Reîs-i ârifân-ı hurde-dân 'allâme-i devrân
Mahall-i 'ilm ü 'irfân akl u rüşdün bahr u ummânı

(Meşhûrî, K. 8 / 16 / 61)

(Zamanın âlimlerinin nüktelerini bilen bilgili reis, irfan ve ilmin yeri, aklın ve doğru yolu bulmanın deniz ve okyanusudur.)

Müjdeler ‘âleme bâ yümn-i saâdet el-hak
Şeyhü’l-islâm-ı enâm oldu reisü’l-‘ulemâ

(R. M. ‘Azîz, T. 16 / 2 / 158)

(Hak ile saadetin bereketini insanlara müjdeler olsun, âlimlerin reisi Şeyhülislam oldu.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislam’ın âlimlerin reisi olduğunu söylerler. Şeyhülislam bütün âlimlerden daha üstündür. Daha üstün olduğu için de bu makama getirilmiştir.

Kamkârâ serverâ sadrâ mekârim-perverâ
Ey cihân-dâver felek-yâver hidîv-i kâmyâb

(Nef’î, K. 55 / 23 / 235)

(Ey mutlu kişi, ey baş, ey reis, ey cömertlik velinimet sahibi, ey cihan hükümdarı, dünyaya yardımcı, isteğine kavuşmuş hükümdar.)

Şair, beytinde Şeyhülislam’ı överken baş, reis, hükümdar gibi yöneticiliğe ait ifadeler kullanır. Bu kavramlar Şeyhülislam’ın yöneticilik bakımından önemli bir kişi olduğunu gösterir.

Cenâb-ı Hazret-i Yahyâ Efendi kim oldur
Hudâygân-ı kuzât-ı ‘asâkir-i İslâm

(N. Atâyî, K. 10 / 17)

(Yüce Yahyâ Efendi, İslam askerlerinin hâkimi, onların yüce sultanıdır.)

N. Atâyî, Yahyâ Efendi’yi överken onu İslam askerlerinin hâkimi ve onların sultanı olarak anlatır. Şeyhülislam şairin gözünde yöneticilik kabiliyetine sahiptir, o bütün İslam’ın hâkimi ve sultanıdır.

Ey hıdiv-i meşâyih-i İslâm
V’ey felek-mesned kader-tekrîm

(Râmî, K. 14 / 67 / 135)

(Ey İslam şeyhlerinin hükümdarı ve ey gök makamlı, kaderi hürmetli kişi.)

Şaire göre Şeyhülislam Efendi bütün İslam önderlerinin hükümdarıdır. Şairin övdüğü kişi şairin gözünde yöneticilik bakımından en üstün seviyededir. Çünkü bütün şeyhlere o emir verir.

Sübha-gerdân-ı senâ vü hamd u şükr olsak olur
Böyle bir müftî-i dârâ-iktidâra mâlikiz

(Beyânî, K. 5 / 21 / 71)

(Şükür ve hamdederek övgünün dönen tesbihi olalım. Çünkü iktidar sahibi, hükümdar bir müftüye sahibiz.)

Şair, övdüğü Şeyhülislam'dan şükrederek bahsederken onun iktidar sahibi bir hükümdar olduğunu ifade eder.

Ki felekler yıkılıp olsa cihân zîr ü zeber
Olur erkân-ı binasında anın yine devâm

(Nef'î, K. 50 / 42 / 216)

(Gökler yıkılsa dünya altüst olsa, sen yerinde durursun, senin binanın temelleri yıkılmaz.)

Şair, Şeyhülislam'ın yöneticiliğine ve gücüne o kadar güvenir ki dünya yıkılsa bile Şeyhülislam'ın makamının sağlam kalacağını söyler.

Şeyhülislamlık makamına gelecek kişi ilmiye sınıfından seçilir ve bu makama gelene kadar bazı devlet görevlerinde bulunurdu. Kendisi ulema sınıfından olan şeyhülislamın; sultan hocalığı, sultan imamlığı, medrese görevlisi, kazaskerlik gibi görevleri vardı. Divan-ı Hümayun'da yeri olmayan ancak görev bakımından vezirin bile önüne geçebilen şeyhülislam, yöneticilik bakımından donanımlı kişilerdi. İşte bu vasıf, divan şairi için övgüye değer sayılmış ve Şeyhülislam'ın bu yönü divan şiirinde ön plana çıkarılmıştır.

Din ve devletin direği, devletin temel taşı, başkan, lider, hüner aydınlatan yönetici, din emirlerinin memuru, cömert reislerin emiri, herkesin şeyhülislamı, âlimlerin reisi, İslam askerlerin hâkimi ve sultanı, İslam önderlerinin hükümdarı, iktidar sahibi gibi ifadeler yöneticilikle ilgili önemli vasıflardır. Bu vasıflar Şeyhülislam'ın ya da Müftü'nün

yöneticilik yönünün ortaya çıkarılmasını sağlamıştır. Şeyhülislam ya da Müftüler, divan şairinin gözünde mükemmel birer yöneticilerdir.

7. Rehberlik

Hazret-i hadî-i tevfîke senâlar olsun
Yine bir fâzıla-câ oldu makâm-ı fetvâ

(R. M. ‘Azîz, T. 16 / 1 / 158)

(Hakk’a uygunluğun yüce rehberine övgüler olsun. Fetva makamı onunla bir fazilet yerine dönüştü.)

Râhber olup umûrunda ona tevfîk-i Hak
Eyleye sadrında ‘izz ü devlet ile müstedâm

(F. H. Paşazâde, T. 27 / 10 / 130)

(Hakka uygunluk, ona emirlerinde rehber olup o, güç ve itibar ile makamında kalıcı olsun.)

Yem-i cûd-ı sehâvet kân-ı rahm u şefkat u himmet
İmâd-ı kasr-ı devlet rehber-i dîn ü müselmâni

(Meşhûrî, K. 8 / 17 / 61)

(Himmet, şefkat ve merhametin sahibi, cömertliğin denizidir. Devlet binalarının temeli, Müslümanların ve dinin rehberidir.)

İmâd-ı dîn-ı mübîn müftî-i kerem-âyîn
Güzîn-i müctehidîn sâlik-i reh-i tesdîd

(Ş. İshak Efendi, K. 15 / 21 / 171)

(Açık dinin direği, iman süsünün müftüsü, müctehidlerin seçilmişi hayırlı bir yol tutandır.)

Emr-i dînde zâtını kim itse rehber ittihâz
Mesnedin eyler nuhustîn pâye-i ‘arş-ı berin

(Zâ’ik, KT. 32 / 13 / 76)

(Din emrinde, varlığını kim kendine rehber edinse senin makamın, yüce arşın rütbesini kendine binici yapar.)

Olmadı Mevlâ‘l-Fenârîden berî olmaz yine
Kimseler fânûs-i fetvâya çinin meş’al-güzîn

(Zâ’ik, KT. 32 / 4 / 75)

(Molla Fenâri’den beri kimseler bu fetva makamını senin gibi aydınlatmadı.

Mürşid-i han-kâh dîn ü salâh
Kâ’be-i rüşd ü kıble-i ta’lîm

(Râmî, K. 14 / 52 / 134)

(Din ve iyilikte, bu dünya misafirhanesinin mürşididir. Doğruluğun Kâbe’si, öğretme işinin kıblesidir.)

Pâd-şâh-ı serîr-i müctehidîn
Husrev-i şa’irân-ı tab’ı selîm

(Râmî, K. 14 / 60 / 135)

(Müctehidlerin başı, padişahısın. Şair karakterlilerin sultanısın.)

‘Âkıbet ‘azm-ı behişt ü mülk-i lâhût eyledi
‘Âlem-i nâsûti tarîk oldu ol zât-ı zarîf

(Hasmî, T. 5 / 4 / 168)

(Zarif varlığıyla insanlık âleminin yolu oldu. İlahi âlem mülkü ve cennetin ululuğu akıbet oldu.)

Muzhir-i şer-i Muhammed mazhar-ı sırr-ı ehâd
Zâhir u bâtında zât-ı Ahmede nâ’ib-menâb

(Nef’î, K. 55 / 11 / 234)

(Muhammed şeraitinin göstericisi, tek sırrın sahibidir. Zahir ve batından Ahmet’in varlığına vekildir.)

Hâdî-i vâdî-i dîn bedrekâ-i râh-ı yakîn
Peyrev-i müctehidîn hazret-i şeyhülislâm

(Nef’î, K. 50 / 25 / 215)

(Şeyhülislam hazretleri; müctehidin ardı sıra gider, sağlam yolun delili, din vadisinin rehberidir.)

‘Avn-i millet fahr-ı ümmet müsteşâr-ı saltanat

‘Âlem-i himmet cihân-ı mekrümet cân-ı cihân

(Nef’î, K. 52 / 28 / 224)

(Milletin yardımcısı, ümmetin övüncü, saltanatın memuru, himmetin âlemi, cömertliğin cihanı, dünyanın canıdır.)

Divan şairleri kendilerine ve halka rehber olan şahısları yukarıda verilen beyitlerinde de görüldüğü üzere genellikle din ekseninde anlatırlar. Şahısların rehber olma özellikleri şairler tarafından daha çok dini vasıflarıyla ifade edilmiştir.

R. M. ‘Azîz ve F. H. Paşazâde hakka uygunluğun yüce rehberi, Meşhûrî Müslümanların ve dinin rehberi, İshak Efendi müctehidlerin seçilmişi, Zâ’ik din evinde rehber ve Molla Fenâri gibi aydınlatıcı; Râmî dünya misafirhanesinin mürşidi, doğruluğun kabesi, şeriatın hizmetçisi, Hasmî insanlık âleminin yolu; Nef’î milletin yardımcısı, Muhammed şeriatının göstericisi, din vadisinin rehberi gibi ifadelerle Şeyhülislam’ı anlatırlar. Şeyhülislam bu ifadelerden de görüldüğü üzere halka rehber olan bir kişidir.

Bir yönetici olan şeyhülislam, toplumdaki problemleri çözmekle yükümlüdür. Yöneticilik vasfı taşıyan bu şahıs, problemleri çözerken halka yol göstermeli ve halkın önünde yürümelidir. Divan şairi bu noktaya temas edip övgüsünü de din ekseni çevresinde oluşturmuştur. Bir din adamı olan şeyhülislam dinsel kimliğiyle halka rehber olmuştur.

8. Fazilet

Meh-i burc-ı fazîlet âfitâb-ı evc-i irfândır

Ki nûr-ı himmeti pür-şevk eder ednâ vü a’lâyı

(E. Celâlî, T. 76/b.2/s.286)

(Fazilet burcunun ayı, irfan zirvesinin güneşidir. Himmetinin nuru alçak ve yüksekteki herkesi şevklendirir.)

Dâverâ dâniş-verâ sadrâ efâzıl-perverâ
Ey cihân-sâlâr-ı iklîm-i ma'ânî vü beyân

(Nef'î, K. 52 / 37 / 225)

(Ey hâkim, ey başkan, ey faziletleri koruyan beyan ve mana ikliminin başı.)

Sen ol ma'nâ-yı ra'nâ-yı kemâl-i fazl u hikmetsin
Vücûdundur kitâb-ı müstetâb-ı lutfun 'unvânı

(Ş. Es'ad Efendi, K. 8 / 31 / 67)

(Sen hikmet ve fazl olgunluğunun güzel manasısın. Lütfun iyi kitabı senin varlığındır.)

E. Celâlî'de Şeyhülislam fazilet burcunun ayı iken Nef'î'de faziletleri koruyan kişidir. Kendisi de bir şeyhülislam olan Şeyhülislam Es'ad Efendi övdüğü şahsı fazl olgunluğunun güzel manası olarak anlatır.

Takrîz- nüvîs-i eserim oldun efendim
Etdim hünerim mazhar-ı âsâr-ı fazîlet

(Haşmet, K. 12 / 24 / 52)

(Seni övdüğüm eserin övüncü oldun efendim, fazilet işaretlerinin sahibini kendime hüner ettim.)

Sadrında şeref-bahş-ı fezâ'il ola zâtı
Devrinde ola münteşir âsâr-ı fazîlet

(Haşmet, K. 12 /42 / 53)

(Makamında varlığı faziletlerin şeref bağışlayanıdır. Onun devrinde faziletler etrafa yayılır.)

Güneş gibi şeklünde ya'nî 'ıyândur
Rüsûm-ı fezâ'il hudûd-ı şemâil

(Nev'î, K. 57 / 8 / 160)

(Güneş gibi şeklinde her şey bellidir. Sen ahlakın hududu, faziletlilerin resmisin.)

Haşmet, Şeyhülislam'ı fazilet işaretlerinin sahibi olarak gösterirken şair diğer beytinde Şeyhülislam Efendi'yi faziletlerin şeref bağışlayanı olarak anlatır. Nev'î'de ise Şeyhülislam Efendi faziletlerin resmidir.

Gülşen-i fazlun gül-i sad-bergi-i bûyâsı idi
İtmiş idi bûy-ı fazlı 'âleme neşr-i şemîm

(E. Kâmî, T. 71 / 2 / 158)

(Fazlının gül bahçesi, katmerli gülün kokusuydu. Fazlının kokusu dünyaya kokusunu yaymıştı.)

Kim görse o gül-gonce-i mazmûn-ı hayâlin
Çeşmânı olur şîşe-i gülzâr-ı fazîlet

(Haşmet, K. 12 / 19 / 52)

(O, hayal mazmununun gül goncasını kim görse gözleri fazilet bahçesinin şişesi olur.)

Ey serv-i ser-efrâz-ı çemen-zâr-ı fazîlet
Sâyende küşâyiş bulur ezhâr-ı fazîlet

(Haşmet, K. 12 / 1 / 51)

(Ey fazilet bahçesinin alnı açık servisi, faziletin çiçekleri senin sayende ferahlık bulur.)

Ey fâzıl-mucîz-eser-i 'ilm ü fezâ'il
Vey bülbül-i hoş-lehçe-i gülzâr-ı fazîlet

(Haşmet, K. 12 / 23 / 52)

(Ey fazilet ve ilmin üstün kimseye ait mucize eşi ve ey fazilet bahçesinin hoş konuşan bülbülü.)

Olmaz bahâsı gülşen-i fazlında bir gülün
Fasl-ı rebi'i virse de sûdâ-ger-i bahâr

(Mehmet Nebîl, K. 96 / 38 / 213)

(Baharın tüccarı, yaz mevsimini verse fazilet bahçende bir gülün kıymeti olmazdı.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislamları güle, gül bahçesine, gül bahçesindeki şişeye benzetirler. Bu beyitlerde Şeyhülislam'ın faziletli olma özelliği gülle ilişkilendirilmiştir.

Bu kevne ider vasfuni pîrâye-i takrîr
Erbâb-ı rakam kafiye-sencân-ı fezâ'il

(Sâlik Efendi, K. 28 / 22 / 233)

(Yazı erbabı, faziletlerinin kafiye ölçüsünü bu âleme anlatımının süsü yapar.)

Ârâyiş-i âgûş-ı kabûl etmede herkes
Togdukça derûnundan o ebkâr-ı fazîlet

(Haşmet, K. 12 / 20 / 52)

(Faziletin yeni sözcükleri kalbinden doğdukça herkes onu göğsün süsü kabul eder.)

Ya'nî "Sened"im eyledin 'âlî kaleminle
Kıldın anı bir nüshâ-i hall-kâr-ı fazîlet

(Haşmet, K. 12 / 25 / 52)

(Kaleminle kuvvetli sözümü yücelttin. Sözümü fazilet süsünün nüshası yaptın.)

Şairler, beyitlerinde bu kişilerin fazilet özelliğini yazıyla ilişkilendirmişlerdir. Sâlik, beytinde Şeyhülislam'ın faziletini şiirin kafiyesine süs yaparken Haşmet, Şeyhülislam'ın faziletini sözüne süs yapar. Şeyhülislam fazileti, şairlerin ifadelerine ilham kaynağı olur.

Haşmet yeter iksâr-ı suhan başla duâya
Zîb-âver-i nutkun ola ezkâr-ı fazîlet

(Haşmet, K. 12 / 41 / 53)

(Haşmet sözünü çok uzatma, başla duaya. Faziletin zikirleri sözünün süsü olsun.)

Ne denlu vasf olursa şime-i efzâl ile lâyık
Ne rütbe medh olursa rif'at-ı şânıyla şâyândır

(Sâlik Efendi, K. 56 / 18 / 314)

(İyi huylarıyla vasıflandırılması uygundur. Şanının yüceliğiyle her rütbeye layıktır.)

Haşmet, sözüne Şeyhülislam faziletinin süsünü temel alırken Sâlik, beytinde Şeyhülislam'ı faziletli olma yönüyle ifade eder. Şair övgülerinde Şeyhülislam'ın fazileti ortak noktadır.

Muktedâ-yı mülk ü millet müsteşâr-ı saltanat
Nükte-senc-i fazl u himet mültecâ-yı kâr-dân

(N. Atâyî, K. 7 / 11)

(Milletin ve mülkün başı, saltanatın müsteşarıdır. O, hikmet ve fazileti bilen, iş bilenlerin sığındığı yerdir.)

Ser-efâzıl nükte-senc-i 'âlem ü fâzıl
Mürebbî-i kavâbil ebr-i bârân-ı güher-bârî

(N. Atâyî, K. 8 / 20)

(Faziletlerin en başı, fazl ve âlemin nükteden anlayan kişisidir. Kabiliyetlerin terbiyecisi, cevher yağdıran yağmur bulutudur.)

Hâce-i fazl u kerem vâsıtatü'l-'akd-i kirâm
O cihân-dâver-i ferhunde-şiyemdür şimdi

(N. Atâyî, K. 17 / 10)

(Kerem ve faziletin hocası, şeref vasıtasının düğümüdür. Şimdi o kutlu huyun cihan hâkimidir.)

Hazret-i müftî'l-enâm Esad Efendi kim anın
Südde-i iclâline eyler efâzıl ser-fürû baş eğer

(Haşmet, K. 14 / 1 / 73)

(Müftü Hazretleri Esad Efendi ki onun ikram kapısında faziletliler baş eğer.)

Sadr-ı 'ulemâ feyz-i Hudâ Hazret-i Âsım
Dârâ-yı suhan hâce-i bâzar-ı fazîlet

(Haşmet, K. 12 / 11 / 51)

(Asım Hazretleri, Allah'ın bereketi, ulemanın başıdır. Fazilet pazarının hocası, sözün âlimidir.)

Ger eylemese meş’ale-i derk-i hidâyet

Reh-yâb olamaz kâfile-sâlâr-ı fazîlet

(Haşmet, K. 12 / 16 / 52)

(Hidayetin anlayış ışığı yol göstermezse fazilet kafilesinin başı yol bulucu olamaz.)

Serverâ nâm-verâ fâzıl-ı ferhunde-dilâ

Ey hudâvend-i fuhûl-i ‘ulemâ-yı kümmel

(Nef’î, K. 53/ 30 / 229)

(Ey reis, şanlı, gönlü mesut olan fazıl. Ey, olgun âlimlerin hükümdarı.)

Mültecâ-yı vüzerâ sadr-ı kibâr-ı ‘ulemâ

Kâmkâr-ı fuzalâ fahr-ı mevâlî-i ‘ızâm

(Nef’î, K. 50 / 24 / 215)

(Vezirlerin sığındığı kimse, ulemadaki büyük rütbelilerin başı, faziletlilerin mutlusu, büyük efendilerin övüncüdür.)

Serîr-gîr-i fezâ’il mü’eddeb ü fâzıl

Penâh-gâh-ı efâzıl medâr-ı ‘ilm-i kerîm

(Bosnalı Sabit, K. 35 / 24 / 262)

(Üstün özellikleri üzerinde taşıyan, faziletli bir kişidir. Büyük ilmin övüncü, faziletlerin sığındığı yerdir.)

Ser-i efâzil-i âfâk müftî-i ‘âlem

Sipihr-ı fazl u kemâl âfitâb-ı câh u celâl

(Bâkî, K. 21 / 13 / 40)

(Ufuklardaki faziletlilerin başı, âlemin müftüsü olgunluk ve fazlın göğü, büyüklük ve itibarın güneşidir.)

Murteza Efendi ol ‘aliyyü’z-zât

Ol celîyyü’ş-şiyem ser-i fudalâ’

(Mekkî, T. 8 / 3 / 192)

(Murtaza Efendi varlığı yüce bir kişidir. Üstünlüğünün parlaklığı faziletlilerin başıdır.)

Kutb-ı çarh-ı ‘ulûm seyyid-i kavm
Sa’d-ı sadrüş-şeria-ı fudalâ’

(Mekkî, T. 8 / 5 / 192)

(Âlimler çarkının kutbu, kavmin reisidir. Faziletli şeriatın başındaki kutlu kişidir.)

Fazl ile şemsü’l-e’imme olduğuyçün zâtının
Câmi’ül- fetvâda vasf ı muktedâ-yı âfitâb

(S. Vehbî, K. 35 / 14 / 200)

(Fazl ile imamların güneşi olduğu için fetva derleyen zatı, güneş gibidir.)

Eyâ maksad-ı kâsıdân-ı mevâlî
Ser ü muktedâ-yı gürûh-ı efâzıl

(Nev’î, K. 57 / 1 / 160)

(Ey âlimlerin maksadı, sen faziletliler topluluğunun başısın.)

Şehenşâh-ı ‘ulemâ ferr-i tâli ‘-i fuzalâ
Sipeh-keş-i bülegâ seyf-i fazl-ı Yezdânî

(S. M. Şerîf, K. 4 / 26 / 162)

(Ulemanın padişahı, faziletlilerin baht ışığı, belâgâtın kumandanı, ilahi fazlın kılıcıdır.)

Şairler, beyitlerinde bu kişileri fazilet bakımından “sığınak yeri, fazilette baş, baş eğilen, faziletin hocası, fazilet kafilesine yol gösteren, faziletlilerin mutlusu, faziletlilerin güneşi, faziletlilerin baht ışığı” gibi ifadelerle övmüşlerdir. Bu ifadeler Şeyhülislamların fazilette lider olduklarını gösterir.

Fâris-i tab’ına cihân meydân
Rahş-ı fazlına meh kılâde-i sîm

(Râmî, K. 14 / 50 / 134)

(Dünya karakterinin atına meydandır. Ay fazlının atına gümüş bir gerdanlıktır.)

Semend-i tab’a süvâr olsan ey felek- rif’at
Rikâb-veş fuzalâ pâyın öpmege sarkar

(Ş. Yahyâ, K. 4 / 18 / 8)

(Ey yüksek rütbeli felek onun karakterinin atıyla yola çıksan faziletliler kul gibi senin ayağını öpmeye eğilir.)

Râmî, beytinde Şeyhülislam'ın faziletine Ay'ı bir gerdanlık yapar. Gökyüzündeki Ay, Şeyhülislam faziletinin atına ancak bir süs olabilirken, Ş.Yahyâ, Şeyhülislam'ı faziletlilerin en kutlusu göstererek faziletlileri Şeyhülislam'ın önünde kul yapar.

Fezâyil ehlini nâ-ehl içinden eyle halâs

Misâl cevher-i yektâ meyân-ı hârâdan

(E. Şeyhî, 20 / 37)

(Faziletli insanları anlayışsız insanlar içinden kurtar. Faziletli insanlar mermer taş ortasındaki tek cevhere benzer.)

Bir misli bulunmaz dürr-i yektâ-yı fazıldır

Hem cevher ü hem kulzüm-i zehhâr-ı fazîlet

(Haşmet, K. 12/ 17 / 52)

(O faziletin tek incisidir. Bir benzeri bulunmaz. Hem faziletin coşkun denizi hem de bir cevherdir.)

Eşâr-ı hikem-senci şeref-nâme-i hikmet

Her nutk-ı lâtifi dürr-i şeh-vâr-ı fazîlet

(Haşmet, K. 12 / 18 / 52)

(Hikmetin şeref kitabının hikmet ölçen şairleri, o faziletin incisidir, her sözü hoştur.)

Bârek-Allâh menzil-i yümn ü saâdet kim odur

Genc-i esrâr-ı fâzîlet mehbit-i feyz-i Hudâ

(Mekkî, T. 13 / 1 / 196)

(Allah mübarek etsin. Saadet ve bereketin yeri odur. Fazilet sırlarının hazinesi, Allah'ın bereket sunduğu yerdir.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislamları cevher, inci, hazine gibi değerli taşlara benzeterek ifade ederler. Şeyhülislamların fazileti şairlere göre çok kıymetlidir.

Zihninde mündemîc dürür fazl u kemâl

Sadrında münderic güher-i bî-şumâr-ı şer‘

(F. Vecdî, K. 7 / 5 / 25)

(Fazl ve kemal zihnin içindedir. Makamında şeriatın sayısız cevheri yer alır.)

Şair, bu beytinde fazilet sahibi şeyhülislamı överken faziletin onun zihninin içinde bulunduğunu ve her zaman faziletli bir insan olduğunu anlatır.

Muhît-i fazlının her katresi bir bahr-ı râ’ikdir

‘Aceb mi Dürr-i Muhtâr olsa her nutk-ı güher-zâyı

(S. Vehbî, K. 34 / 25 / 196)

(Fazlının okyanusunun her damlası bir saf denizdir. Acaba cevher doğuran bir sözü seçilmiş inci olsa ne olur?)

Pür-gevher-i feyz itse n’ola dâmân-ı dehri

Endîşesidür lücce-i ‘ummân-ı fezâ’il

(Sâlik Efendi, K. 28 / 16 / 233)

(Dünyanın eteğini feyzin cevheriyle doldursan ne olur? Fazilet denizinin engin suyunun düşüncesidir.)

Fezâ’-yı fazlına had yok medâr-ı vüs’atde

Nitekim gerdiş-i nüh-tâk-ı ‘âlem-i fânî

(Râmî, K. 15 / 44 / 142)

(Fani dünyanın dokuz katı döndükçe fazlının genişliğine, bolluğunun sebebine sınır yok.)

S. Vehbî ve Sâlik, beyitlerinde Şeyhülislam’daki fazileti okyanus ve deniz gibi kavramlarla beraber ifade ederler. Deniz ve okyanusun enginliği düşünülecek olursa Şeyhülislam fazilette uçsuz bucaksızdır. Râmî’de ise Şeyhülislam’ın fazileti; deniz, okyanus unsurlarına yer verilmeden şair tarafından sınırsızlık yönüyle duru bir şekilde anlatılmıştır.

Menba ‘-ı fazl u nüket nüsha-i ‘akl u hikmet

Sâdık u mu’temed-i devlet-i pâyende-kıyâm

(Meşhûrî, K. 11 / 20 / 24)

(Faziletin kaynağı, akıl ve hikmet nüshasının nüktelerini bilendir. Ayakta duran devletin kendine güvenilen sadık kişisidir.)

Şaire göre Şeyhülislam fazileti bir kaynaktır. Şair duru bir ifadeyle Şeyhülislam’ın fazilet kaynağı olduğunu anlatır.

Senin nûr-ı fazlundur eclen-netâyle

Bilür anı her şahs-ı nâdân u âkil

(Nev’î, K. 57 / 6 / 160)

(Neticelerin sebepleri senin nurunun fazlındandır. Her bilgili ve bilgisiz kimse bunu bilir.)

Ter-midâd-ı kalemi ile riyâz-ı devlet

Petev-i neyyir-i fazlı ile ‘âlem pür-nûr

(F. H. Paşazâde, K. 4 / 18 / 98)

(Kaleminin taze mürekkebi ile devletin bahçesi, fazlın nurlu ışığıyla âlem çok nurludur.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislam faziletini nurlu bir unsur olarak görürler. Fazilet bu şahıslarda bir nur gibidir ve bütün insanlar bu nurun farkındadırlar. Âlem, Şeyhülislam’daki faziletle aydınlanır.

Hazret-i Yahyâ Efendi hak bu kim

Fazlına eyler şehâdet her varak

(Mekkî, T. 19 / 3 / 205)

(Yahyâ Efendi Hazretleri hak budur ki her sayfa onun fazlına şahitlik eder.)

Şair, fazilet sahibi Şeyhülislam’ın fazlına dikkat çekerken her sayfanın onun bu özelliğine şahitlik ettiğini söyler. İnsan dışı varlıklar bile şaire göre bu faziletin farkındadır.

Hıtta-i fazlına iklîm-i ‘adâlet mülhak

Kişver-i himmetine mülk-i mürüvvet munzamm

(Nef’î, K. 51 / 26 / 220)

(Fazlının ülkesine adalet iklimi eklenir. Himmetinin ülkesine yiğitliğin mülkü eklenir.)

Şaire göre bu kişinin fazileti bir ülke gibidir. Bu da Şeyhülislam’daki faziletin büyüklüğünü gösterir.

Hazret-i Yahyâ Efendi ol ki zât-ı pâkine

Fazl u ‘irfân ile olmış dîn ü devlet tev’emân

(Süheylî, K. 12 / 14)

(Yahyâ Efendi odur ki fazl ve irfan ile temiz varlığında din ve devlet ikiz olmuş.)

Süheylî, Şeyhülislam Yahyâ Efendi’yi anlatırken faziletin yanına irfan kavramını da katmıştır. Bu iki kavram din ve devletin temeli olmuştur.

Ben de bir mihr-i sipihr-i fazlın oldum bendesi

Kim fürûg-ı lütfudur nûr-ı likâ-yı âfitâb

(S. Vehbî, K. 35 / 6 / 200)

(Ben de fazlın gökyüzündeki güneşine köle oldum. Güneşin kavuşma nuru, onun lütfunun ışığıdır.)

Dinilse zâtuna hûrşîd-i fazl şâyeste

Ki oldı mesned-i fetvâ senünle nûrânî

(Fâik Mahmud, K. 1 / 2 / 87)

(Senin varlığına fazlın güneşi denilse uygundur. Fetva makamı seninle nurlandı.)

Sipihr-i kevkebe Hâce Efendi kim verdi

Cihâna pertev-i hûrşîd-i fazlı revnâk u fer

(Ş. Yahyâ, K. 4 / 10 / 7)

(Hoca Efendi yıldızların semasıdır. Fazl güneşinin ışığı cihana ışık ve parlaklık verdi.)

Sipihr-i fazl u kemâle ferişte-i ‘ulvî

Cihân-ı himmete ‘ankâ-yı bâl-cûnbândur

(S. M. Şerîf, K. 5 / 33 / 172)

(Yüceliğin masumiyeti kemal ve faziletin gökyüzüdür. O, himmet dünyasına Anka kuşunun kanadıdır.)

Gül-i bûstân-ı fünûn-ı mekârim

Meh-i âsmân-ı şü’ûn-ı fezâ’il

(Nev’î, K. 57 / 2 / 160)

(Keremler ilminin bahçesindeki gül, faziletli işlerin gökteki Ay’ıdır.)

Bir mihr-i celî-şa’şaa-i ‘ilm ü fâzıldır

Zâtından olur münteşir envâr-ı fazîlet

(Haşmet, K. 12 / 15 / 51)

(İlim ve faziletin parlak güneşidir. Faziletin nurları varlığından çevreye yayılır.)

Hûrşîd gibi pertev-i ‘irfânının olmuş

Her zerresi bir kulle-i kühsâr-ı fazîlet

(Haşmet, K. 12 / 14 / 51)

(İrfanın ışığı güneş gibi olmuş. Onun her bir zerresi fazilet tepesinin zirvesidir.)

Bileydi kadr-i bülend-i fezâ’il-i zâtın

Selefde ‘ilm ile yektâ geçen fuhûl-i ferîd

(Ş. İshak, K. 15 / 32 / 172)

(Senin yerine geçenler senin ilim sahasında eşsiz olduğunu bilmelidir. Varlığın faziletlilerin en üstünüdür.)

Şairier, beyitlerinde Şeyhülislam faziletini; Güneş, Ay, gökyüzü, zirve ve üstünlük kavramıyla beraber ifade etmişlerdir.

Geldi fetvâya yine hak sahibi

Ehl-i fazlıyla server-i halka bak

(Mekkî, K. 19 / 2 / 205)

(Halkın başı fazlıyla yine fetva makamına geldi.)

Şair, bu kişinin makama geliş sebebini faziletli bir insan olmasına bağlar. Divan şairi için bu din makamında bulunması gereken şahsın faziletli bir insan olması gerekir.

Mesned-i vâlâya oldukca şeref-bahş-ı su'ûd

Sâye-i fazlında olsun cümle 'âlem şâd-kâm

(Sâlik Efendi, T. 31 / 12 / 362)

(Yüce şeref bahşın üstün makamda oldukça fazlının gölgesinde âlem sevinçli olsun.)

Şair, Şeyhülislam faziletinin gölgesinde insanların mesut olduğunu ifade eder. Onun bu faziletli hali insanlara huzur kaynağıdır.

Hazret-i Sâlih Efendi-zâde müftî'd-dîn olup

Verdi 'ilm ü fazl ile ol mesned-i 'ulyâya şân

(E. Celâlî, T. 71 / 1 / 283)

(Salih Efendizâde Hazretleri dinin müftüsü olunca ilm ve fazl ile o yüce makama şan verdi.)

Şair, faziletiyle fetva makamına gelen Şeyhülislam'ın bu makama şeref verdiğini ifade eder. Fetva makamına anlam veren, Şeyhülislam'daki faziletli haldir.

Eğer 'adl ile tartılsa fazîlet

Anunla kimseler olamaz berâber

(Nev'î, K. 20 / 21 / 65)

(Eğer ondaki fazilet adalet ile tartılsa kimse ona denk olamaz.)

Şair göre övdüğü Şeyhülislam'daki fazilet benzersizdir. Şeyhülislam'ın faziletine hiçbir şey denk olamaz.

Bir nüsha-i kübrâ-i fezâ'il ki vücûdun

Hep senden alır dersi tâleb-kâr-ı fazîlet

(Haşmet, K. 12 / 9 / 51)

(Varlığın faziletlerin büyük bir göstergesidir. Fazilet isteyenler hep senden ders alır.)

Şair, Şeyhülislam faziletini öğretici bir unsur olarak gösterir. Varlığıyla fazileti anlaşılan Şeyhülislam bu özelliğiyle herkese ders verir.

Fazilet; "güzel vasıf, iyi huy, erdem"[42] anlamına gelir. Kelime, kendi içinde birçok önemli vasfı taşır. Bu önemli vasıflar şairlerin gözünden kaçmamış, Şeyhülislam ya da Müftü övülürken şahısların bu yönüne dikkat çekilmiştir.

Son derece faziletli olan Şeyhülislam, divan şairleri tarafından şu şekilde anlatılır. Şeyhülislam; "fazilet burcunun ayı, faziletleri koruyan, fazl olgunluğunun ayı, fazilet işaretlerinin sahibi, faziletlilerin şeref bağışlayanı, faziletin gül bahçesi, fazileti ilham kaynağı olan, faziletin sığınak yeri, fazilette baş, faziletin hocası, fazilet rehberi, faziletlilerin güneşi, faziletlerin baht ışığı, fazileti kıymetli, her zaman faziletli, fazilette sınırsız, faziletin nuru, fazilet ülkesi, fazileti üstün, fazilet gölgesi, fazileti benzersiz" olandır.

9. Kerem

Devr-i cûdunda görür hâlini bahr ü kânın
Ağlayıp ana saçar eşk-i firâvânı gamâm

(Nef'î, K. 50 / 39 / 216)

(Cömertliğinin zamanında deniz ve kuyunun halini görür. Çok gözyaşı saçıp,ağlayıp o cömert insana sığınırım.)

Şair, beytinde Şeyhülislam zamanındaki bolluğu deniz ve su kuyularıyla karşılaştırma yoluna gider. Şair, deniz ve kuyunun Şeyhülislam'ın bereketinin karşısındaki acizliğini görür ve Şeyhülislam'a yönelir.

Sensin ol dürr-i girân-kadr-i yem-i ihsân kim
Sadr-ı fetvâya kudûmun ile geldi zîver

(M. Sâlim, K. 31 / 19 / 257)

(İhsan denizinin kıymetli incisi sensin. Bu makama gelişin makama süs verdi.)

---

[42] Mehmet Kanar, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, [y.y.], [y.t.], s. 128.

Sen o yek-tâ güher-i bahr-ı keremsin ki felek

Görmedi zât-ı şeref bahşuna benzer gevher

(M. Sâlim, K. 31 / 22 / 257)

(Sen kerem denizinin tek cevherisin. Felek senin şerefli zatına benzer bir cevher daha görmedi.)

Habbezâ mihr-ı cihân zîb-i kerem-perver kim

Nûr alur pertev-i vechinden onun cirm-i kamer

(M. Sâlim, K. 31 / 10 / 256)

(Ne güzel, cihanın güneşi, cömertliğin süsüdür. Yüzünün ışığından ayın yüzeyi nur alır.)

Felek-dergâh-ı sadrâ âfitâb-ı âsumân- kadrâ

Meh-i burc-ı suhandânî dür-i dürc-i kerem-dârî

(N. Atâyî, K. 8 / 40)

(Gökyüzünün güneşi, dünya dergâhının başı, kerem sahiplerinin mücevher kutusundaki incisi, güzel söyleyenlerin burcunun ayıdır.)

Demdür ki ola hâhiş-i nakd-i keremünle

Kâlâ-yı suhan ziver-i dükkân-ı fezâ'il

(Sâlik Efendi, K. 28 / 9 / 232)

(Cömertlik servetinin arzusuyla olur ki o, sözün kumaşı ve faziletliler dükkânının süsüdür.)

Şairler, beyitlerinde kerem sahibi Şeyhülislam Efendileri inci ve süs unusuruyla beraber ifade ederler. Cömert Şeyhülislam'ın bu özelliği ya bir inci ya da süs olmaktır. Bu cömert tavır şahsın kendisine çok yakışır.

Kerem-kârâ âhâlî-perverâ ‘allâme-i asra

Ki sende hatm olubdur taze-gûyî nadire-dânı

(Ş.M. Nazmî, K. 7 / 43 / 570)

(Ey cömert, halkı koruyan, asrın bilgini. Güzel söyleyiş seninle sonlanır.)

Muvaffak eyleyüp sadrında zât-ı pâk-i pür-cûdun

Zamân-ı devletinde herkesi mesrûr ide Mevlâ

(F. H. Paşazâde, T. 42 / 4 / 145)

(Mevlâ cömertliğiyle bilinen senin gibi cömert, temiz kişiyi makamında başarılı kılsın. Senin görevde bulunduğun zamanında herkes sevinçli olsun.)

Kerem-kârâ ma'ârif perverâ sadrâ felek-kadrâ

İy dânende-i ahvâl-i nâs-ı 'âlem-i dünyâ

(F. H. Paşazâde, T. 12 / 9 / 114)

(Ey cömert, ilim koruyan, yönetici, itibarı gök gibi olan. Ey dünya âlemindeki insanların hallerini bilen.)

Sen ol müstagnî-i 'âlem kerîmü't-tab'-ı ekremsin

Yanında cevher ü zer seng ü hâk ile berâberdir

(S. Vehbî, K. 41 / 39 / 224)

(Sen âlemin tok gözlüsü, cömert karakterli olanısın. Senin yanında altın ve cevher taş toprak gibidir.)

Cümleyi berg ü nevâya keremin kat katdır

Şöyle turun gül-i sad-berg ile katmer sünbül

(S. Vehbî, K. 42 / 34 / 230)

(Senin keremin mala, mülke, rızka kat kattır. Katmerli sümbül ve gülün yüz yaprağı siz şöyle kenarda durun.)

Şeyhü'l-islâm-ı felek-câh-ı keremver kim gelip

İktibâs-ı nûr eder andan gedâ-yı âfitâb

(S. Vehbî, K. 35 / 8 / 200)

(Kerem sahibi, gök makamlı Şeyhülislam, köle güneş gelip nurunu ondan alır.)

Ne ehl-i fazl bir sâhib-kerem kim

İder her bendesin cûd ile ikrâm

(Sâbir Pârsâ, T. 7 / 3 / 39)

(Öyle faziletli bir kerem sahibidir ki her kölesine cömertlikle ikramda bulunur.)

Zamân zamân-ı kerem devr devr-i sâki-i cûd
Mekân mekân-ı cem û bezm bezm-i rûhânî

(S. M. Şerîf, K. 4 / 15 / 161)

(Zaman, senin cömertlik zamanındır. Devir, bu cömert sakinin devridir. Meclis ruhlar meclisi, makam cemin makamıdır.)

Bâ-husûs sen gibi hem cümle-i evsâfından
Kerem ü cûd ile kim vardır olan şöhret-yâb

(Meşhûrî, T. 29 / 3 / 55)

(Senin gibi bütün özelliklerinden kerem ve cömertlikle şöhret bulan kim vardır ki?)

Keremkârâ mekârim perverâ lutfu ‘atâkârâ
Eyâ revnâk bulan zâtı ile bu mesned-i vâlâ

(R. M. ‘Azîz, K. 9 / 29 / 76)

(Ey cömert, güzel ahlaklı koruyucu, lütuf sahibi, bağışlayıcı. Bu yüksek mertebe seninle güzellik, parlaklık bulur.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislam’ı duru bir ifadeyle cömert karakterli bir şahıs olarak tanıtırlar. Bu şairler Şeyhülislamları “cömert kişi, cömert karakterli, cömertlik sahibi, kerem sahibi, kerem bahşeden, varlığı cömert olan, cömert bir saki olan, cömertlikte şöhret bulan, cömert nasipli” insanlar olarak ifade etmişlerdir.

Bu nev-rûz-ı murâd oldu müsâdif vakt-i Nev-rûz’a
Münevver kıldı bir şems-i kerem de burc-ı iftâyı

(Haşmet, T. 5 / 4 / 70)

(Bu arzuların yeni günü Nevruz vaktine rastladı. Cömetliğin güneşi fetva burcunu parlattı.)

Şair, beytinde şeyhülislamı cömertliğin güneşi olarak anlatırken bu cömert güneşin fetva makamını da aydınlattığını ifade eder. Şeyhülislam’ın cömertliği bulunduğu makama da yansımıştır.

Şehen-şâh-ı kerem-mâye inâyet kıldı dünyâya

Yine müftî-i ‘âlem etdi o zât-ı şeref-zâyı

(Haşmet, T. 5 / 5 / 70)

(Cömertlik temelinin şahlar şahı dünyaya yardım etti. O şerefli kişi alemin Müftü’sü oldu.)

Şair, cömertliğin şahı olarak nitelendirdiği şahsın dünyaya yardım ettiğini söyler. Şeyhülislam cömertlikte o kadar sınırsızdır ki bütün dünyaya yardım eder.

Öyle melce’ ki odur masdar-ı eltâf u kerem

Eylemiş Hakk anı envâ-ı ‘inâyâta makarr

(M. Sâlim, K. 31 / 3 / 256)

(O öyle bir sığınılacak yerdir ki lütuf ve keremin kaynağıdır. Hak onu yardımların çeşitlerini sunmak için karar yeri eylemiş.)

Sen o kân-ı kerem u bahr-ı himemsin k’olmış

Der-geh-i ‘âtıfetün melce’-i ‘âlem yek-ser

(M. Sâlim, K. 31 / 20 / 257)

(Sen himmetin denizi, keremin kaynağısın. Esirgeyici dergâhın tek başına, âlemin koruyucusu olmuştur.)

Ben de sad şevk u sürür ile eyâ kân-ı kerem

Eyledüm gerçi sıfâtunda kelâmum berter

(M. Sâlim, K. 31 / 25 / 258)

(Ey kerem kaynağı ben de yüz şevk ve sevinç ile senin sayende sözümü yücelttim.)

Öyle bir zât-ı mükerremünsün eyâ kân-ı kerem

Oldı ser-cümle cihânyâna vücûdun mefhâr

(M. Sâlim, K. 31 / 21 / 257)

(Ey keremin kaynağı, öyle bir hürmet edilen kişsin ki bütün âleme varlığın övünç kaynağı oldu.)

Maksem-i rızk-ı ümem menba'ı eltâf u himem

Masdar-ı cûd u kerem sadr-ı 'adâlet-pîrâ

(R. M. 'Azîz, KT. 10 / 3 / 150)

(İnsanların rızk musluğu, himmet ve lütuf kaynağı, cömertliğin kaynağı, adalet süsünün başıdır.)

N'ola bu abd-i kadîmin dahi bir rütbe ile

Olsa ey kân-ı kerem ahd-i şerîfinde be-kâm

(Meşhûrî, K. 11 / 36 / 25)

(Ey kerem kaynağı, şerefli sözünle bu eski kölen bir rütbe alıp mutlu olsa ne olur?)

Ya'nî nıhrîr-i efdâl u 'âlem

Menba-i cûd-ı ekremül-küremâ

(Nâşid, T. 4 / 2 / 369)

(Âlemin ve fazilet sahiplerinin bilgilisidir. Cömertliğin kaynağıdır.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislam'ı cömertliğin kaynağı olarak görürler.

Cömertliğin kaynağı olma ifadesi şairler tarafından duru bir şekilde ifade edilmiştir.

Ey gülistân-ı kerem zîver-i bostân-ı himem

Bûy-ı lutfundan olur gâliye-perver sünbül

(S. Vehbî, K. 42 / 32 / 230)

(Ey keremin gül bahçesi himmetin bostanı, senin lütuf kokundan güzel kokulu sümbül koku alır.)

Şaire göre Şeyhülislam'daki kerem bir gül bahçesine benzer. Gül bahçesi kadar güzel olan bu cömertlik sümbüle koku verir. Şeyhülislam cömertliği, çevreyi güzelleştirir.

Nevbahâr-ı keremin vasfın ederken tahrîr

Çûb-i hüşk-i kalemim üzre biter ter sünbül

(S. Vehbî, K. 42 / 39 / 230)

(Cömertliğin ilkbaharı senin özelliklerini yazarken kalemimin kuru sopası üzerinde taze sünbül biter.)

Devr-i cûdında tehi görse kilk-i dâmânını

Feyz-i aşk âh-ı hezâr ebr-i gevher-bâr ider

(S. M. Şerîf, K. 3 / 36 / 157)

(Aşkın feyzi, senin cömertlik devrinde kalemin ucunu boş görse bülbülün ahını cevherler yağdıran buluta çevirir.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislam cömertliğinin bazı unsurları değiştirme, güzelleştirme yönünden bahsederler. S. Vehbî, cömertlik sayesinde kuru kalem sopasının üstünde sümbülün yetiştiğini S. M. Şerîf ise cömertlik devrinde bülbül ahının cevher yağdıran buluta döndüğünü söyler. Şairlere göre Şeyhülislam cömertliğinin bulunduğu yerde her şey bereketlenir.

Dil tâ-be-gerden oldu garîk-i bahr-ı cûdına

Oldu hezâr lutfunun ‘âlemde mazharı

(Mekkî, T. 4 / 21 / 174)

(Gönül boynuna kadar cömertlik denizine daldı. Bin lutfun aleme sahip oldu.)

İmâd-ı dîn-i mübînâ muhit-i cûd-eserâ

Eyâ cihân-ı kerem olan hemîşe vâhid

(Ş. İshak Efendi, K. 15 / 41 / 173)

(Doğru dinin direği, cömertlik eserinin okyanusudur. Ey cömertliğin dünyasında tek olan.)

O felek-mesned-i meh-tal’at u kudsî-fıtrat

O cihân-dâver-i deryâ-kerem ü ebr-i in’âm

(Nef’î, K. 50 / 21 / 215)

(O kutsal yaradılışlı, ay yüzlü makamı gök gibi olandır. O ihsan yağmuru, cömertlik denizi, cihanın adaletli kişisidir.)

Yem-i zehhâr-ı kerem Hazret-i şeyhü’l-islâm

Kulzüm-i cûd u himem menba’-ı fazl ü ‘irfân

(Sâlik Efendi, T. 54 / 1 / 384)

(Şeyhülislam Hazretleri keremin, himmetin ve cömertliğin denizi, irfan ve fazlın kaynağıdır.)

Ol ki yek-katre-i bahr-ı kerimi olsa hayâl

Cûş ider sâhil-i endîşede deryâ-yı neşât

(Sâlik Efendi, K. 30 / 19 / 239)

(Onun cömertlik denizinin bir katresi olduğu hayal edilse sevinç denizi endişe sahilinde coşar.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislam cömertliğini deniz ve okyanusa benzetirler. Bu benzetme Şeyhülislam cömertliğinin sınırsızlığına, bolluğuna delalettir.

Vücûdı ʻâlem-i cûd u nevâlûn gevher-i kânı

Derûnı gevher-i fazl ü kemâlün bahr-ı zehhârı

(N. Atâyî, K. 8 / 26)

(Vücudu bahşiş ve cömertliğin dünyası, kuyunun cevheridir. Kalbi, olgunluğun ve fazlın cevheri, coşkun denizidir.)

Şaire göre Şeyhülislam'ın varlığı cömertliğin dünyasıdır. Şaire göre bütün cömertlikler övdüğü şahısta toplanmıştır.

Cihân cevâhir-i lutfıyla oldı mâl-a-mâl

Ki oldı hâme-i cûdı kilîd-i genc-i ümid

(Ş. İshak Efendi, K. 15 / 28 / 171)

(Lütfunun cevherleriyle dünya ağzına kadar doldu. Cömertliğinin anahtarı ümit hazinesinin kilidi oldu.)

Kilîd-i genc-i âmâl-i cihân hengâm-ı cûdında

Ya engüşt-i işâretdür yâhud ebrû-yı imâdur

(S. M. Şerîf, K. 7 / 48 / 188)

(Dünya emellerinin hazinesinin kilidi cömertliğinin zamanındadır. Bu senin ya işaret parmağın ya da kaşının işaretindedir.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislam cömertliğini insanların emeline ulaşmakta bir anahtar olarak gösterirler. Şeyhülislam İshak Efendi, arzusuna kavuşmada övdüğü Şeyhülislam'ın cömertliğini bir anahtar olarak görür. S. M. Şerîf ise cömert Şeyhülislam'ın zamanında emellerine, Şeyhülislam'ın bir işaretiyle ulaşmayı umut eder.

Beni akrânuma lutf it ser-efrâz eyle cûdunla
Çerâg itmek sana çok mı bir iki ‘abd-i ednâyı

(M. Sâlim, K. 32 / 40 / 262)

(Bana lutfet, cömertliğinle beni yücelt, bu düşük köleyi aydınlatmak senin için zor değildir.)

Şair, kendini bir köle olarak gösterdiği bu beytinde talebini dile getirirken Şeyhülislam’ın cömertliğinden faydalanmak ister. Şairin beytinden anlaşıldığı üzere şair, Şeyhülislam’ın cömertliğiyle yücelmek ister.

Mekremet anda zihî lutf u ‘inâyet anda
Görmemiş misl-i ‘âdilin zihî çeşm-i dünyâ

(R. M. ‘Azîz, T. 16 / 4 / 158)

(Cömertlik, lütuf ve yardımseverlik ondadır. Dünya gözü adaletinin benzerini görmemiştir.)

Şair övdüğü Şeyhülislam’ı beytinde cömert, lütufkâr ve yardımsever biri olarak tanıtır.

Degüldür mümkin ihsân-ı firâvânın hisâb itmek
Eger kim haşr olınca akçe dökse ebr-i âzârı

(N. Atâyî, K. 8 / 34)

(Eğer mart ayının bulutu toplanıp akçe dökse senin bolluğunun ihsanına yine erişemez. Senin ihsanını hesap etmek mümkün değildir.)

Yem-i ‘ayn-ı himmet Hazret-i Es’ad Efendi kim
Keremde mekremetde zât-ı nâyâbı müsellemdir

(R. M. ‘Azîz, T. 12 / 1 / 152)

(Şeyhülislam Es’ad Efendi himmet pınarının denizidir. Cömertlik ve şerefte bulunmaz bir kişi olduğu herkes tarafından kabul edilmiştir.)

Edeyim mehdine âğâz o kerimü’ş-şânın
Ki ne gördü ne görür misline çeşm-i eyyâm

(Nef’î, K. 50 / 19 / 215)

(Cömert olanın övgüsüne başlayayım. Yılların gözü onun gibisini ne gördü ne de görür.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislam cömertliğinin hesap edilemez olduğundan bahsederler. Şairlere göre böyle cömert Şeyhülislamları insanlar görmemiştir, cömertlikte benzersiz oldukları herkes tarafından bilinir, Şeyhülislamların cömertlikleri ölçülemez.

Ne gurre-i meh-i garâ-yı mekremetdür bu
Ne geldügi gibi burc-ı şerefde buldı kemâl

(N. Atâyî, K. 13 / 10)

(Cömertliğin parlak ayının nurudur. Sen geldiğinde şerefin burcu olgunluk buldu.)

Şaire göre cömert Şeyhülislam gökyüzündeki aya parlaklık verir. Ay bile Şeyhülislam'ın cömertliğinden nasibini alır.

Bu ʻizz ü şân ile dibâce-i maksûd-ı ʻâlemsin
Keremle bende-i dergâhın etdin cümle ahrârı

(S. Vehbî, K. 36 / 19 / 205)

(Bu kıymet ve şan ile dünya gayesinin başısın. Kereminle bütün hür insanları dergâhının kölesi yaptın.)

Şair, Şeyhülislam cömertliğine bu beytinde farklı bir bakış açısı getirir. Şeyhülislam insanlara ikramda bulundukça insanlar Şeyhülislam'a meftun olurlar. Hür insanlar onun cömertliğinin karşısında Şeyhülislam'a bağlanır. Onun gönüllü kölesi olurlar.

Be-câh-ı ehl-i takvâ sâye-i ihsân u lutfunda
Ola âsâyiş u râhat u cûd-ı ʻâlem-i fânî

(Ş. M. Nazmî, K. 7 / 76 / 573)

(Takva ehlinin itibarı, senin ihsan ve lütfundadır. Fani alem seninle bolluk, asayiş, rahatlık içindedir.)

Şair, fani âlemdeki bu insanların huzurunu bu kişinin cömertliğine bağlar. İnsanlar bu şeyhülislamın döneminde rahatlık ve asayişe kavuşmuştur. Bu huzur ve rahatlığı sağlayan Şeyhülislam'ın cömertliğidir.

Kerem; “asâlet, asillik, soyluluk, cömertlik”[43] gibi anlamlara gelen kelimedir. Şairler kerem sözcüğünü daha çok cömertlik anlamında kullanmışlardır. Şeyhülislam ve müftüler divan şairinin gözünde kerem sahibi insanlardır. Bu kerem sahibi insanlar, bulundukları makamda şairlere göre halka karşı cömert olmalıdır. Şairin beklentisi bu yöndedir.

Şairler için bu şahıslar “cömertliği bol olan, cömert tavırlı, cömert karakterli, cömertlik sahibi, kerem bahşeden, keremiyle şöhret bulan, cömertliğin güneşi, dünyaya cömert davranan, cömertiliğin kaynağı, cömertliğin denizi ve okyanusu, cömertliğin dünyası, cömertliğin anahtarı, yardımsever, cömertliği sınırsız, cömertliğiyle huzur getiren, cömertliğiyle insanları kendisine köle edendir.

Divan şairleri, geniş hayal dünyalarında Şeyhülislam ya da Müftülerin cömertliklerini belirlediğimiz bu ifadelerle anlatmışlardır.

10. Lütufkârlık

Micmer-i ‘afv u kerem vâ-beste-i dâmânıdır
Dosta lutf eyler gibi ihsân eder a’dâsına

(Mekkî, T. 8 / 10 / 190)

(Af ve cömertliğin şamdanı senin eteğine bağlıdır. Düşmana bile dostuna ihsanda bulunur gibi davranır.)

Şair, lütuf sahibi Şeyhülislam’ı anlatırken onun kimseyi ayırt etmeden lütufta bulunduğunu söyler. Lütufta hesapsız olan Şeyhülislam kendine düşmanlık edeni bile hoş görür, ona dostu gibi davranır. Düşmanına lütfunu sunar.

Lutfunla olur ‘imâret-i dil
Lutfunla münserîh-i cânam

(Ş. M. Nazmî, K. 9 / 21 / 581)

(Gönül şenliği senin lütfunla olur. Gönlüm senin lütfunla kendinden geçer.)

Şair, gönül şenliğini Şeyhülislam’ın lütfuna bağlar. Şeyhülislam lütufta bulunursa şair bundan memnun olur, bu lütufla kendinden geçer.

---

[43] Sami, age., s. 1159.

Sitemden ol kadar pâk etdi dehri âb-ı lutfun kim

Cihânda ber-tarafdır şimdi resm-i merdüm-âzâri

(Nef'î, K. 49 / 31 / 212)

(Lütfunun suyu dünyayı sitemden temizledi. Dünyada şimdi fenalık, kötülük kalmamıştır.

Bir kere eylese nazar-ı lutf ile nigâh

Tâvûs üzre görine her şeh-per âyine

(N. Atâyî, K. 9 / 14)

(Bir kere lütuf bakışıyla baksa, tavus kuşu üzerindeki her tüy ayna gibi olur.)

Eger dârü'ş-şifâ-yı lutfına bir dem güzâr itse

Çemende eylemezdi bâd-ı subh izhâr-ı bîmârî

(N. Atâyî, K.8 / 38)

(Hastaları toplayan sabah rüzgârı senin lütfunun şifa yerine bir uğrasa çemende hasta kalmazdı.)

Hemân bir katresiyle ebr-i şefkat-bâr-ı eltâfın

Eder 'azb ü furâta munkalib telhî-i deryâyı

(S. Vehbî, K. 34 / 36 / 196)

(Şefkat bulutunun bir damlasıyla dünyanın acılığı tatlıya dönüşür.)

Makâsıd ehline ol bî-nihâye lutfu kâfidir

Şifâdır haste-i ye'se işârât-ı 'atâkârı

(S. Vehbî, K. 36 / 9 / 204)

(Lütfunun sonsuzluğu maksad ehline yeterlidir. İhsanının işaretleri ümitsiz hastalara şifadır.)

Çaresâz-ı baht-ı bîmar olmağa âmâdedir

Hem tabîb-i lutfu hem dâru'ş-şifa-yı şefkati

(Nâilî, K. 34 / 17 / 124)

(Lütfunun hekimliği, şefkatinin şifası hasta bahtın çaresizliğini gidermeye hazırdır.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislam'ı lütfuyla anlatırken bu lütfun değişik özelliklerini ön planı çıkarmışlardır. Bu güç; değiştirme, iyileştirme ve düzeltme

üzerinedir. Şeyhülislam lütfu şairlere göre dünyayı sitemden temizler, bu lütufla tavus kuşunun üzerindeki her tüy ayna gibi parlak olur, lütfunun şefkatiyle dünyanın acılığı tatlıya dönüşür, hastalar iyileşir, hiçbir yerde hasta kalmaz. Beyitlerden hareketle Şeyhülislam lütfu eksiklikleri giderme, zorlukları aşma, şifa dağıtma özelliğine sahiptir.

‘Aziz başun içün ey şeh-i huceste-hisâl
Bu bende cânibini lutfun itmesun ihmâl

(F. Vecdî, KT. 8 / 1 / 178)

(Ey karakterli uğurlu şah, aziz başın için lütfun bu köleyi ihmal etmesin.)

Kemîne- bende-i dîrînenem hudâvendâ
Bu bende cânibini lutfun itmesün ihmâl

(Bâkî, K. 21 / 20 / 41)

(Eski, aşağı bir kölenim ey hükümdar, bu köleyi lütfun ihmal etmesin.)

‘Abd-i kemîne lutfuna mazhardur ol kadar
Ednâsını yazarsa kalem dâstân ider

(E. Kâmî, K. 23 / 30 / 91)

(Hakir kulun senin lütfuna sahiptir. Kalem senin yaptıklarının en aşağısını yazsa destan olur.)

Garibe lutfun olur zill-i re’fet-i ikrâm
Unıtdurur ana âlâm-ı bu’d-ı evtânı

(Râmî, K. 15 / 62 / 144)

(İkramının yüce gölgesi bu garibe merhamet olur. Vatanımdan uzak kalmanın elemlerini ona unutturur.)

Sebû-yı lutfunı çok görme bana sultânum
Melâl-hâne-i hatırda gam firâvândur

(S.Mehmet Şerîf, K. 5 / 58 / 175)

(İyiliklerin testisini bana çok görme sultanım. Aklımın sıkıntı evinde keder boldur.)

Lisân ile kalem mâl ile bezl eyleyip lutfunu
Kılıb nâsı celb etmek ana mahsûsdur zîrâ

(R. M. ‘Azîz, K. 9 / 22 / 75)

(Söz ya da yazıyla kıymet ve bolluk vermek senin lütfunla olur. Uzaktakileri kendine yaklaştırmak sana mahsustur.)

Şairler, beyitlerinde açık bir şekilde Şeyhülislam'dan yardım istediklerini söylerler. Verilen bu beyitlerden divan şairlerinin Şeyhülislam'dan medet uman insanlar oldukları, makam talep ettikleri anlaşılır. Yardım bekleyen divan şairleri beyitlerinde kendilerini hakir, köle, mağdur gösterirler. Şeyhülislamlar, şairlere göre “uğurlu şah, hakkında destan yazılacak kişi, ikramı yüce gölgesi, sultan” gibi vasıflar taşır. Bu lütufkâr Şeyhülislam, divan şairlerine lütufta bulunursa yardım bekleyen bu insanlar kederden ve zorluktan kurtulur.

Sen ol ‘âli-himem sâhib kerem hâtem-i şemûn kim
Kemîne lutfun eyler mihr-i tâbân necm-i rahşânı

(Ş. Mehmet Nazmî, K. 7 / 54 / 571)

(Sen ışığın mührü, üstün himmet ve kerem sahibisin, küçük bir lütfun Güneş'e ve Ay'a parlaklık verir.)

Te'âlâ'l-lâh zehî fazl-ı Hudâ kim mahz-ı lutfundan
Vücûdıyla anun itdi yine dünyâyı nûrânî

(Ş. Mehmet Nazmî, K. 7 / 23 / 567)

(Allah yükseltsin. Rabbin fazlı, Şeyhülislam'ın varlığıyla dünyayı nurlandırdı.)

Şair, bu iki beyitte Şeyhülislam'daki lütuf; parlaklık ve nur unsuru olduğunu söyler. Şeyhülislam; Ay'a, Güneş'e ve dünyaya lütfuyla nur dağıtır, parlaklık verir. Dünyayı gece ve gündüz aydınlatabilen Ay ve Güneş parlaklığını Şeyhülislam lütfundan alır.

Fazîlet dest-gâhâ merhamet-kârâ a'tâ-bahşâ
Cihâna lutf ile itdün yine bir tarh-ı hakkânî

(Ş. Mehmet Nazmî, K. 7 / 55 / 571)

(Ey ihsan eden, ey merhamet sahibi, ey kuvvetin değeri. Dünyaya lütfun ile adaleti yerleştirdin.)

Şair, adalet sahibi olan Şeyhülislam'ı lütfuyla beraber anar. Şeyhülislam, adaleti dünyaya yerleştirirken bu gücünü lütufkârlığından alır. Adaletin dünyaya yerleşmesinin ön koşulu Şeyhülislam'ın lütufkâr olmasına bağlıdır.

Cûy-bâr-ı lutfu sîr-âb eyledikçe 'âlemi
Kerbelâ-yı hasret olsun vâdî-i kalb-i 'adû

(Haşmet, K. 14 / 6 / 73)

(İyiliklerin nehri âlemi suladıkça düşman kalbinin vadisi hasretin Kerbelâ'sı olsun.)

Şair, Şeyhülislam'ı överken iyiliklerin nehri benzetmesini kullanır. Bu nehir yani Şeyhülislam, lütfuyla dünyayı suladıkça düşman kalbi kahırdan Kerbela'ya dönüşür. Şeyhülislam'ın bu iyiliğini gören düşman kahrolur. Şeyhülislam'ın lütfu düşmanı kahretme gücüne sahiptir.

Lutfun oldı sebeb bu iş'âra
Başladı fikr-i nazma tab'-ı sakîm

(Râmî, K. 14 / 68 / 135)

(Bunları anlatmama senin iyiliklerin sebep oldu. Keyifsiz halim şiirle fikirlerimi söylemeye başladı.)

Şair, keyifsiz haldeyken neşelenmesini bu kişinin lütfuna bağlar. Şeyhülislam'ın iyilikleri şair tarafından şahsın övülmesinin temel nedenidir.

Üstâd-ı felek-kevkebe kim gevher-i lutfı
Ser-mâye-i ârâyiş-i bâzâr-ı cihândur

(N. Atâyî, K. 11 / 23)

(Dünya yıldızının üstadı, lütfun cevheri, cihan pazarının süsünün sermayesidir.)

Şair, lütufkâr olan Şeyhülislam'ı överken cevherden yararlanır. Şeyhülislam lütfu değerlidir, bir hazine gibidir.

Şeyhü'l-islâm Halim Es'ad Efendi kim anın
Lutfuna nisbetle güyâ katredir derya vü kân

(R. M. 'Azîz, K. 14 / 3 / 154)

(Şeyhülislam Halim Es'ad Efendi'nin iyiliklerinin yanında deniz ve kuyulardaki sular birer damladır.)

Şaire göre Şeyhülislam lütfu sınırsızdır. Kuyu ve denizlerdeki sular onun lütfunun yanında birer su damlasıdır. Dünya üzerindeki denizler ve kuyulardaki sular düşünüldüğünde Şeyhülislam lütfunun şairin gözündeki yeri rahatlıkla anlaşılabilir.

Lütuf; "güzellik, hoşluk, iyilik, iyi muamele etme"[44] anlamlarına gelir. Bir devlet görevlisi olan Müftü ya da Şeyhülislam Efendi şairin beklentisine göre lütufkâr olmalıdır. Bu lütufkâr kişiler şair tarafından gönül şenliği verme, şifa dağıtma, eksiklikleri giderme, emele kavuşturma, dünyaya parlaklık verme, düşmanı kahretme, cevhere benzeme, lütufta sınırsız olma gibi yönlerle anlatılmıştır.

Şair için lütufkâr olan Şeyhülislam ya da Müftü dünyaya lütfuyla çekidüzen verir. Beyitlerde Şeyhülislam'ın lütfu daha çok insanlara iyilik yapması yönüyle verilmiştir.

11. Eşsizlik

Bi-hamdi'llâh felek erbâb-ı isti'dâda gösterdi
Bu evsâf üzre bir 'allâme-i bî-misl ü hemtâyı

(S. Vehbî, K. 34 / 11 / 194)

(Allah'a şükürler olsun. Felek, eşsiz ve benzersiz âlimi bu vasıflarıyla kabiliyet erbabına gösterdi.)

Mükemmel bâtıni hem zahiri 'irfân ü dânişle
Edîb-i pür-hüner 'allâme-i bî-misl ü bî-hemtâ

(E. Celâlî, T. 65 / 5 / 278)

(Bilgi ve ileri bir anlayışla hem zahirde hem batında mükemmeldir. Denksiz ve benzersiz bir âlim, çok hünerli bir ediptir.)

---

[44] Sami, age., s.1240.

O veliyyü'n-ni'am-ı 'âlim-i 'âlî-şânın

Olmadı bu deme dek misli cihânda manzûr

(F. H. Paşazâde, K. 4 / 17 / 98)

(O, yüce âlimlerin Şeyhülislam'ıdır. Bu zamana dek onun gibi beğenilen olmamıştır.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislam'ın bilgi yönünden eşsiz bir insan olduğuna değinirler. S. Vehbî ve E. Celâlî benzersiz âlim ifadelerini kullanırlar.

Bir 'adîli olmadı mânzur-ı çeşm-i dehr anın

İşte erbâb-ı ma'ârif işte hayl-ı havâs u 'âmm

(F. H. Paşazâde, T. 27 / 8 / 130)

(İşte bilginin erbabı işte umum ve üstün olanların çoğu. Dünyada böyle beğenilen olmadı.)

Şair, bilgi erbabının üstün olanlarının çoğuyla Şeyhülislam'ı kıyaslar. Bu Şeyhülislam kadar beğenilen bir başkası olmamıştır. Dünya gözü, bu şahıs gibi bir insan görmemiştir.

Vasf-ı mâhhiyyet-i zâtında cihân 'âcizdir

Kudretim yok ki edem midhatını icmâle

(R. M. 'Azîz, T. 16 / 7 / 158)

(Kişiliğinin esas özellikleri bakımından dünya acizdir. Onun gibisi yoktur. Onun özelliklerini kısaltmaya gücüm yok.)

Kerem-kârâ himem-sâzâ eyâ mir-i felek-kadrâ

Nazîr-i zât-ı pâkin gelmemiş gelmez bu devrâna

(Meşhûrî, KT. 9 / 11 / 62)

(Ey kerem eden, ey himmet eden ey dünya itibarının başı. Temiz kişiliğinin benzeri bu dünyaya gelmemiştir.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislamları benzersiz insanlar olarak tanıtırlar. Meşhûrî için benzersizlik, temiz kişilikli olma yönüyledir. Devamında R. Mehmed, dünyadaki

insanların Şeyhülislam'ın kişilik özelliklerini anlamakta ve görmekte aciz olduğunu ifade eder.

Zât-ı pâki muhit-ı 'âlemde
Sadef-i 'ilm ü fazla dürr-i yetîm

(Râmî, K. 14 / 48 / 133)

(Temiz varlığı, âlemde okyanustur. Tek incidir, fazl ve ilmin sadefidir.)

Ya'nî zâtıydı leb-i deryâda dürr-i der sadef
Oldı zîb-i sadr-ı iftâ ol dürr-ı yektâ yine

(E. Celâlî, T. 79 / 5 / 288)

(Onun kişiliği, deniz kenarında sadef içinde bulunan bir inciydi. O eşsiz inci yine fetva makamının süsü oldu.)

Sezâdır olsa iklîl-i sipihrin dürretü't-tâcı
Bulunmaz nüh-sadefde misli bir pâkize gevherdir

(S. Vehbî, K. 41 / 22 / 222)

(Tacın incisi, gökyüzünün tacı olmaya layıktır. Dokuz sedefte temiz bir cevherdir. Benzeri bulunmaz.)

Dürr-i bahr-ı ma'ârif İsmetzâde Ârif Bey
Ki yok zâtı gibi gelmiş güher bu kân-ı irfâna

(Meşhûrî, KT. 9 / 2 / 62)

(Arif Bey, üstadlık denizinin inci tanesidir. Anlayış sahibi olan bu zât gibi biri gelmemiştir.)

Sen ol yek-tâ gühersin kim dahi cevherger-i hikmet
Nazîrin zîb-bahş etmiş değil bâzâr-ı imkâna

(Meşhûrî, KT. 9 / 16 / 63)

(Sen tek mücevhersin, hikmetin cevherisin. İmkân pazarına benzerin süs bahşetmiş değil.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislam'ı inciye, mücevhere benzetirler. "İlmin sadefi, eşsiz inci, tacın incisi, üstadlık denizinin inci tanesi, tek mücevher" gibi ifadelerle anılan şeyhülislamlar şairlerin gözünde benzersiz insanlardır.

Cenâb-ı Pîrî-zâde sâhib lutfu 'inâyet kim
'Adimü'l-misl olan zât ile fahr etmede dünyâ

(R. M. 'Azîz, K. 9 / 16 / 74)

(Lütuf ve yardımsever olan Pirizade Efendi'nin benzeri yoktur. Onunla bütün dünya övünmektedir.)

Hem-terâzû olamaz ihsân-ı bî-pâyânına
Olsa mizân ile sencîde sahâ-yı âfitâb

(S. Vehbî, K. 35 / 25 / 201)

(İhsanın sonsuzluğuna, ölçülmüş güneş alanı tam olarak denk olamaz.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislamların cömertlikte benzersiz olduğunu söylerler. R. Mehmed'e göre Şeyhülislam'ın bu cömertliğiyle dünya övünmektedir. S. Vehbî için ise cömertlik hususunda Şeyhülislam o kadar benzersizdir ki güneşin alanı Şeyhülislam'ın cömertliğine denk olamaz.

Ol ki misli olmaya peydâ cihânda bir dahi
Kim mukarrerdür bedende bir olur elbette cân

(N. Atâyî, K. 7 / 13)

(Dünyada ona benzer biri yoktur. Şüphesiz bir bedende bir can olur.)

Ol ferîdü'l-'asr ile fetvâya virdün zîb ü fer
Oldı ikbâlün senün revnâk-dih-i şer'-i mübîn

(E. Kâmî, K. 5-II / 4 / 110)

(Asrın bir tanesisin. Süs ve ışık verdin fetva makamına, senin baht açıklığın, açık şeriatın güzellik vereni oldu.)

Ferîdü'l-'asrıdır hüsn-i hısâlin zât-ı mümtâzı
Vâhidü'd-dehridir zühd ve sâlâhın belki evhaddir

(E. Celâlî, T. 77 / 3 / 287)

(Üstün zatın, güzel ahlakın bu zamanda tektir. İyiliğin ve ibadete yönelişin, dünyanın bir tanesidir.)

Ferîdü'l-'asr Abdullah Efendi
Ki eyler kudsiyân evsâfın inşâd

(Nâbî, T. 64 / 1 / 215)

(Abdullah Efendi asrının bir tanesidir. Melekler onun vasfını şiir gibi söyler.)

Ne memdûha hergiz bulundı mikâfî
Ne meddâha hergiz görürdi muâdil

(Nev'î, K. 57 / 16 / 161)

(Ne övülene denk bir kimse bulundu. Ne övene eşit derecede biri göründü.)

Müşârik yok sana cins-i beşerde
Disem hakkunda lâyık nev-i diğer

(Nev'î, K. 20 / 24 / 65)

(Sana herkesten başkadır desem doğrudur. İnsanların içinde sana ortak yani benzeyen yoktur.)

Ne nakşdur olur bu ki mislin işitmedi kimse
Bu perdede ideli zühre sâz-ı cûnbânı

(S. M. Şerîf, K. 4 / 4 / 160)

(Bu perdede hareket eden çalgıyı kendine çoban yıldızı edeli ortaya güzel bir tablo çıkar. Bu durum bize gösterir ki senin benzerini kimse işitmemiştir.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislamların benzersiz insanlar olduklarını ifade etmişlerdir. Şairlere göre bu şahıslar yaşadıkları asrın bir tanesidir. Yaşadıkları dönemde tek olan bu insanlar makamlarına, şeriata güzellik verirler, iyilik ve ibadette tektirler, bu eşsiz insanların vasıflarını melekler anlatır. Asırlarında tek olan bu insanlar yukarıda saydığımız özellikleriyle benzersizdirler.

Semiyy-i câmi '-i Kur'ân Pîri-zâde nıhrîr
Bulunmaz fazl ile eşbâhı dersem şübheden 'ârî

(S. Vehbî, K. 36 / 6 / 204)

(Halife Osman'ın adaşı Pirizade çok bilgilidir. Fazilette benzeri bulunmaz. Bu sözlerim şüphesiz doğrudur.)

Kıldum fuzalâ-yı selef-i cümle tetebbû
Âlemde bulınmaz ana akrân-ı fezâ'il

(Sâlik Efendi, K. 28 / 17 / 233)

(Bütün eski fazilet sahiplerini inceledim. Fazilette ona denk biri bulunmaz.)

Ferîdü'l-'asrıdır dehrin vâhidü'l-dehridir 'asrın
Ki rûşen gün gibi fazlı müsellem zâtıdır yektâ

(E. Celâlî, T. 65 / 6 / 278)

(Dünyanın ve bu zamanın eşsiz insanıdır. Parlak gün gibi fazlı, doğruluğu kabul edilen bir kişiliği vardır.)

Ol hüsrev-i serîr-i fezâ'il ki gelmedi
Mânend ü misli bir dahi 'âlem-serâyına

(N. Atâyî, K. 9 / 13)

(Faziletler tahtının şahıdır. Dünya sarayına onun dengi ve benzeri gelmemiştir.)

Ol fâzıl-ı yegâne ki zât-ı sa'idinin
Sıgmaz beyâz safhaya vasf-ı fazîleti

(H. N. Osman, T. 42 / 15 / 335)

(O mübarek kişinin yegâne fazlı şudur ki faziletli özellikleri beyaz sayfalara sığmaz.)

Ya'nî Ârif Bey Efendi gibi bir fâzılı kim
Görmemiş mislini bu dîde-i heft-ecrâm

(Meşhûrî, K. 11 / 15 / 24)

(Arif Efendi gibi bir fazilet sahibini yedi yıldızın gözü bile görmemiştir.)

Fazla-i fazlı hem ol fâzıl-ı bî-hemtânın
Nice evsâfı dahi var ki bulunmaz encâm

(Meşhûrî, K. 11 / 23 / 24)

(Âlimlere yakışır olgunluğun çokluğu, benzersiz fazilet sahibi nice özellikleri var ki anlatmakla sonu gelmez.)

Sensin ol fâzıl-ı bî-misl ü mu'âdil ki felek
Görmemişdir dahi devr edeli senden efdâl

(Nef'î, K. 53 / 31 / 229)

(Sen denksiz ve emsalsiz bir fazılsın, felek döndü döneli senden daha faziletli görmemiştir.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislamları fazilette benzersiz insanlar olarak ifade etmişlerdir. Şairlerin gözünde faziletli insanlar olan Şeyhülislamlar kimseye benzemezler. Fazilet bakımından benzersiz olan bu şahısların özellikleri anlatmakla bitmez. Bu açıklamayı yaparken şu husus da gözden kaçırılmamalıdır. Hanyalı Nûrî Osman, övgüsünü şeyhülislama değil Hanya Müftüsü'ne yapmıştır. Hanyalı Nûrî, Müftü'ye yaptığı övgüde diğer divan şairlerinden farklı bir yol izlememiş, Müftü'yü fazilet bakımından övmüş ve fazilette tek olarak göstermiş. Müftün'ün bu özelliklerini de beyaz sayfalara sığdıramamıştır.

Hüccet-i fazlı müsellem ve 'aleyhi'l-fetvâ
Misli yokdur anun ey dil buna imzâ eyle

(M. Sâlim, K. 35 / 20 / 270)

(Onun fetva ve teslim olunmuşlukta benzeri yoktur. Ey gönül bunu kabul et.)

Şair, bu beytinde Şeyhülislam'ı fetva hakkında ve Şeyhülislam'a güvenilme konusunda benzersiz görür. Şeyhülislam, şaire göre fetva hükmünde tektir.

Benzetmek olur mu seni hiç bahr ile kâna
Şâmil keremin 'âleme ne în ü ne ânsın

(Nâilî, K. 25 / 7 / 103)

(Senin dünyayı saran cömertliğin dünyaya ne şu ne budur. Seni bir kuyu ya da denize benzetmek olmaz.)

Şair, cömertliğiyle anlattığı Şeyhülislam'ı bir kuyu ya da denize benzetemez. Şaire göre Şeyhülislam'ın cömertlik bakımından benzersizliği bu kuyu ya da denizden daha üstün olmasıdır.

Benzemez bir ne'şeye ikbâlinin hiç neş'esi
Benzemez bir keyfe câm-ı lutfunun keyfiyeti

(Nâilî, K. 34 / 16 / 124)

(Senin verdiğin baht açıklığının neşesi hiçbir neşeye benzemez. Senin lütfunun çisesinden bize ulaşan keyif hiçbir keyfe benzemez.)

Şair, bahtının açıklığından neşelidir. Çünkü Şeyhülislam'ın lütfunun çisesi şaire ulaşmıştır. Şeyhülislam sayesinde neşelenen şair duyduğu mutluluğu hiçbir şeye benzetemez.

Fahre lâyık misli yok bir fâzıl-ı müşkil-güşâ
Sen yegâne pâdişâh u ol yegâne fahr-ı dîn

(E. Kâmî, K. 5-II / 6 / 110)

(Müşkil işleri çözen üstün kimse övülmeye layıksın, benzerin yoktur. Sen yegâne hükümdar ve dinin yegâne övüncüsün.)

Şair, zor işleri halletme konusunda benzersiz gördüğü Şeyhülislam'ı övmeye layık bulur.

Fenn-i hadîs-i Mustafavîde yegânedir
Eyler hemîşe vech-i hüsünle rivâyeti

(H. N. Osman, T. 42 / 19 / 335)

(Peygamber hadislerinin ilminde tektir. Güzel yüzüyle bize hadisleri hatırlatır, anlatır, aktarır.)

Şair, Müftü Efendi'yi hadis biliminde benzersiz bir insan olarak görür. Müftü hadisleri insanlara hatırlatır, aktarır, açıklar.

El-hak zebân-ı Fârside yok mu'âdili
Si-pâreveş okunmada Câmi vü Şevketi

(H. N. Osman, KT. 42 / 28 / 336)

(Fars dilinde de onun benzeri yok. Cami ve Şevket gibi âlimler onun yanında küçük kalır.)

Şaire göre övdüğü Müftü'nün Fars diyarında benzeri yoktur. Câmi ve Şevket gibi din âlimleri Hanya Müftüsü karşısında bilgide yetersiz kalırlar.

Divan şairi için Şeyhülislam ya da Müftüler farklı açılardan eşsiz birer insandır. Bahsettiğimiz bu farklı açılar; bilgi sahibi olma, âlimlik, temiz kişilik, cömertlik, iyilik, ibadet, fazilet, güvenilirlik, fetva hükmünde, zor işleri çözebilmede ve hadis konusunda benzersiz olmalarıyla ilgilidir.

12. Din Büyükleriyle Benzerlik

'Âlim-i dîn ü şeriat Bû Hanîfe-menkabet
Yûsuf-ı sıddîk-ismet Mustafâ hulk-ı hâmid

(Meşhûrî, T. 49 / 6 / 85)

(Ebû Hanîfe[45] gibi din ve şeriatın âlimidir. Övülen huyu Mustafa'ya benzer. İyi huylu, çok doğru olan Yusuf'a [46] benzer.)

Nice bir fâzıl-ı nayâb-ı devrân-ı vâris-i Nu'mân
Ki fazlıyla tefavvuk etmiş eslâf-ı 'ızâm üzre

(Meşhûrî, K. 12 / 17 / 27)

(Nu'mân'ın mirasçısı olan, zamanın bulunmaz bir faziletlisidir. Fazlıyla kendinden önce gelmiş olanlardan üstündür.)

'Âlim-i devr ü zamân vâris-i 'ilm-i Nu'mân
Müftî-i müctehid-'unvân umûm-i İslâm

(Meşhûrî, K. 11 / 18 / 24)

(Zamanın ve devrinin âlimi, İmâm-ı 'Âzam ilminin mirasçısıdır. İslam'ın önderi olan müftü, İslam'ın tamamıdır.)

---

[45] "Ebû Hanîfe: Hanefî mezhebinin imamı, büyük müctehid, İmam-ı 'Azam, Nu'mân"; Yusuf Şevki Yavuz, "Ebû Hanîfe md.", **DİA,** C.10, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, s.138-143.

[46] "Yusuf: İsrâiloğulları peygamberlerinden Yakup peygamberin oğludur."; Pala, age., s.483.

Mesnedinde Bû Hanife-menkabet sabit ola

Bu duadır her-dem efvâh-ı senâ-güyâya zeyn

(M. Nebîl, T. 88 / 6 / 187)

(Ebû Hanîfe hikâyesindeki gibi makamında hep sabit ol. Seni övenlerin ağzında her an bu süs, bir duadır.)

Behce-i ravza-i takvâ vu ‘aleyhi’l-fetvâ

Yazılır vasfı Şakâyık‘da misâl-i Nu’mân

(S. Vehbî, K. 43 / 26 / 235)

(Takva ve fetva üzerine güzel bir bahçedir. Numân’ın özellikleri gibi “Şakayık” adlı kitapta özellikleri yazılır.)

Ahmedî-hilkât ü dânâ-yı Muhammed-sîret

Bu Hanîfe-şiyem ü mâlik-i mülk-i ‘irfân

(S. Vehbî, K. 43 / 24 / 235)

(O, Ahmet yaratılışlı ve Muhammed (S.A.V) gibi bilgilidir. Ebû Hanîfe karakterinde olan, irfan mülkünün sahibidir.)

Nu’mân-ı sîretinde görüp tâb-ı reşk ile

Mânende-i şakâyık olur dâg-dâr gül

(S. Vehbî, K. 37 / 21 / 207)

(Gül senin ahlâkında Numân’ı görüp kıskançlığın ışıltısı ile gelincik gibi yaralanır.)

Dâverâ nâm-verâ dâd-penâhâ sadrâ

Ey sütûde-hâlef-i sıdk-ı İmâm-ı Â’zam

(Nef’î, K. 51 / 30 / 221)

(Ey insaflı hâkim, şöhret sahibi, adalet makamının sahibi, reis, ey İmam-ı Azam’ın doğru ve övülmüş halefi.)

Bû Hanîfe-şiyem ol şeyh-i efâzıl ki olur

Bû Alî medrese-i hikmet ü fazlında mûid

(Nef’î, K. 54 / 17 / 231)

(Ebû Hanîfe huyludur. O, faziletlerin şeyhidir. Fazl ve hikmet medresesinde Bû Alî ona yardımcı olur.)

Cihân âsûde oldı rûy-ı ‘âlem güldi açıldı
Saâdetle müşerref eyledikde sadr-ı Nu’mânî

(Ş. M. Nazmî, K. 7 / 4 / 565)

(Şeyhülislam Hazretleri, Numân’ın makamına saadetle teşrif edince dünya huzur buldu, âlemin yüzü güldü.)

Görüp ‘ulüvv-i kemâlin sümüv-i efzâlın
Ebû-Hanîfe gibi rûzgâr ider ta’zîm

(Bosnalı Sabit, K. 35 / 28 / 263)

(Rüzgar, olgunluğunun büyüklüğünü ve faziletinin yüceliğini görünce sana Ebû Hanîfe’ye gösterilen saygıyı gösterir.)

Bahayî fazîlet-perver her fenn-i tahkîki
İder fetvâ-yı bi-mânendi icrâ-kâr-ı Nu’mânî

(Şeyh M. Nazmî, K. 7 / 15 / 566)

(Araştırma biliminde Bahâyî fazilet sahibidir. Zor fetvaları Numân’ın yöntemiyle açıklar.)

Kutb-ı İslâm ü şerî’at muktedâ-yı ehl-i dîn
Hânis olmam fahr-i Nu’mândır diyü olsam hâlif

(Hasmî, T. 5 / 7 / 168)

(Şeriatın ve İslam’ın kutbu, din ehlinin başıdır. O, Numân’ın övüncüdür, yeminimi bozmam diye yemin ederim. Sözlerim doğrudur.)

Müşerref eyleye devletle sadr-ı fetvâyı
Diyaneti ide ihyâ rüsûm-ı Nu’mânı

(Râmî, K. 15 / 89 / 146)

(Güç ile fetva makamını şerefli kıl. Numân’ın usülleri ile diyaneti bereketlendir.)

Ferid-i cins-i beşer câ-nişîn peygamber
Muhit-i fazl u hüner Bu-Hanife-i sâni

(Râmî, K. 15 / 33 / 141)

(İnsanların yegânesi, peygamber makamında oturan, hüner ve fazlın okyanusu, ikinci Ebû Hanîfe'dir.)

Hazret-i Bû-Hanife-i sanî
Oldu müftî-i dâver-i dünyâ

(Nâşid, T. 4 / 1 / 369)

(İkinci Ebû Hanîfe dünya adaletinin müftüsü oldu.)

Serîr-i 'ilm u 'irfânın 'azîmü'ş-şân-ı Sultâni
Sezâ Nu'mân-ı sânî dense nâm-ı pâkîne ahîr

(R. M. 'Azîz, K. 9 / 15 / 74)

(İlim ve irfanın tahtı, sultanların şanı büyük olanı, onun temiz varlığına bundan sonra ikinci Numân denilse uygundur.)

Nu'mân-menişâ müctehîdü'l-vakt-i kemâlâ
Ey hâce-i dânâ-yı mezâyâ-yı saâdet

(Sâlik Efendi, K. 29 / 23 / 236-237)

(Ey Numân'ın tabiatına sahip olan, ey saadet meziyetinin bilgili hocası.)

Murâd-ı mülk ü milel müftî-i sütûde-'amel
İmâd-ı dîn ü düvel Bû Hanife-i sâni

(S. Mehmet Şerîf, K. 4 / 27 / 162)

(Milletler ve mülkün muradı, ameli övülmüş müftü, din ve devletin direği, ikinci Ebû Hanîfe'dir.)

Nu'mân-makâm pâk-'akâ'id ki lâleveş
Ârayiş-i hadîka-yı dîndir fakâheti

(H. N. Osman, T. 42 / 20 / 335)

(Numân makamlı, temiz inanışlı bir lale gibidir. Fıkıh âlimliği, din bahçesinin süsüdür.)

Bû-Hanîfe bâg-ı şer'e lâle-i numân-ı Hak
Hazret-i 'Asım Efendi Şeyhülislâm-ı güzîn

(Mekkî, KT. 10 / 6 / 193)

(Ebû Hanîfe şeriat bağında Hakk'ın lale çiçeğidir. Asım Efendi seçilmiş bir şeyhülislamdır.)

Şairler, beyitlerinde övdükleri kişileri Ebû Hanîfe'ye benzetirler. Ebû Hanîfe gibi âlim, İmâm-ı 'Âzam ilminin mirasçısı, Ebû Hanîfe gibi makamında sabit olan, özellikleri Numân'a benzeyen, Ebû Hanîfe karakterli, Numân gibi ahlâklı, İmâm-ı 'Âzam'ın halefi, Ebû Hanîfe huylu, Numân'ın yöntemini kullanan, Numân'ın övüncü, Numân'ın usûlünü kullanan, ikinci Ebû Hanîfe gibi ifadelerle divan şairleri övdükleri kişileri İmâm-ı 'Âzam'a ilişkilendirirler.

A'nî hem-nâm-Nebî Es'ad Efendi kim felek
Dergehinde şevk ile hidmet-gûzarı subh u şâm

(F. H. Paşazâde, T. 27 / 1 / 129)

(Nebî ile aynı isimde olan Es'ad Efendi ki felek onun dergâhında şevk ile gece gündüz hizmet eder.)

A'nî hem-nâm-ı nebî Hazreti-i şeyhülislâm
Ki odır şimdi fazîletle cihânda meşhûr

(F. H. Paşazâde, K. 4 / 16 / 98)

(Nebî'nin adaşı, Şeyhülislam Hazretleri odur ki şimdi cihanda faziletle meşhurdur.)

Penâh-ı ehl-i tavkvâ muktedâ-yı şer '-i bî-hemtâ
Semiyy-i Hazret-i fahr-ı cihân 'allâme-i sânî

(Şeyh Mehmet Nazmî, K. 7 / 14 / 566)

(Takva ehlinin dayanak yeri, eşsiz şeriatın başı. İki cihan âlemin övüncü peygamberin isimdaşıdır.)

Ser-hayl-i efâzıl ki sezâdır denilirse
Hem seyyid ü hem-nâm-ı habîb-i dü-cihânsın

(Nâilî, K. 25 / 32 / 103)

(Faziletli olanların başı denilse uygundur. İki cihan habibinin isimdaşı hem de seyyidsin.)

Gencîne-i esrâr-ı ilâhîye emînsin

Nâm-âver-i peygamber-i Hallak-ı Allâh cihânsın

(Nâilî, K. 25 / 40 / 103)

(İlahi sırların hazinesini biliyorsun. Allah'ın peygamberinin isimdaşısın.)

Nâm-ı dâş-ı fahr-i 'âlem şöhret-ârâ-yı kibâr

Seyyid-i pâkize-mahlas ya'nî Zeynü'l-Abîdîn

(E. Celâlî, T. 64 / 1 / 277)

(Âlemin övüncünün isimdaşı, büyük rütbelerin şöhret süsleyeni, temiz mahlaslı seyyid, ibadet edenlerin süsüdür.

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislamları Peygamber Efendimizle ilişkilendirirler. Bu ilişkilendirme İslam dininin Peygamber'iyle övülen Şeyhülislam'ın aynı adı taşıması sebebiyledir. Divan şairleri övdükleri bu Şeyhülislamları din peygamberiyle aynı ismi taşıdıkları için yüceltirler. Bu kişiler şeri hükümler vermekte ve devlet işlerinin düzenlenmesinden sorumludurlar. İslam dininin Peygamber'i de yaşadığı dönemde şeri hükümler vermiş ve devlet işlerinin düzenlenmesini sağlamıştır. Bu anlamda Şeyhülislam'ı, İslam dininin Peygamber'iyle ilişkilendirmek divan şairinin başvurduğu bir yöntemdir.

Cevv-i 'idrâkinde kemter zerredür Şems-i Serahs

İbn-i Hâcib dergeh-i fazlında derbân-ı kemîn

(Nedîm, T. 32 / 10 / 158)

(İdrakinin büyüklüğü karşısında Şems-i Serahs[47] aciz bir zerredir. İbn-i Hâcib[48] fazlının dergâhında küçük bir kapıcıdır.)

Odur ol fâil-i müşkil-küşâ nıhrir-i 'âlem kim

Sezâdır dergehinin İbn-i Hâcib olsa der-bânı

(Ş. Es'ad Efendi, K. 8 / 28 / 66)

---

[47] "Serahsî Şemsüleimme: El- Mebsut adlı eseriyle tanınan Hanefî fakihî"; Muhammed Hamîdullah, Serahsî "Şemsüleimme md.", **DİA**, C.36, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2009, s.544/547.

[48] "İbn-i Hâcib: Din alimi ve Malikî mezhebi fakihi"; Hulusi Kılıç, "İbn-i Hâcib md.", **DİA**, C.21, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2000, s.55-58.

(O, âlemin bilgilisi, zor işleri çözen kişidir. İbn-i Hâcib, dergâhında onun kapıcısı olsa uygundur.)

Ne fâzıl kim mülâzımdır derinde İbn-i Hâcib hem
Fuhûle mültecâ etmiş Hudâ ol bâb-ı ‘ulyâyı

(S. Vehbî, K. 34 / 13 / 195)

(Büyük bir fazıldır, kapısında İbn-i Hâcib acemi bir öğrencidir. Yüce kapıyı o büyük âlime Hudâ sığınma yeri yapmıştır.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislamları Maliki mezhebinin ünlü fıkıh âlimlerinden İbn-i Hâcib ve Hanefî fakihi Şems-i Serahs'la ilişkilendirirler. Divan şairleri övdükleri Şeyhülislam'ın karşısında İbn-i Hâcib'i vasıfsız bir insan olarak görürler. Şeyhülislamlar bu fıkıh âliminden daha üstün ve bilgili insanlardır. Divan şairlerine göre İbn-i Hâcib Şeyhülislam'ın yanında bir kapıcı ya da Şeyhülislam'ın öğrencisi olacak niteliktedir. Şems-i Serahs da Şeyhülislamların karşısında vasıfsız bir insandır. Şeyhülislâmlardaki anlayış Serahs'ta yoktur.

Pir-i Bistâm gibi mefhâr-i erbâb-ı bütün
Mahz-ı Râzî gibi mahzûl-‘ulemâ-yı a'lâm

(Y. Avnî, K. 28 / 31 / 506)

(Pir Bistâmî[49] gibi bütün maharet sahibi insanların övüncüsün. Râzî gibi âlimler ulemasının en halis olanısın.)

Tefsirde Mufavvak ü Râzî vü Kâzîdir
Etmiş muvaffak anı Hudâvend Hazreti

(H. N. Osman, T. 42 / 18 / 335)

(Tefsirde Mufavvak,[50] Râzî[51] ya da Kâzî'dir. Hazret-i Allah onu başarılı kılmıştır.)

---

[49] "Pir-i Bistâmî: İlk büyük mutasavvıflardan biri"; Süleyman Uludağ, "Pir-i Bistâmî md.", **DİA**, C.5, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1992, s. 238-241.

[50] "Mufavvak: Hanefî merhebi fıkıh âlimi"; www.ehlisunnetbuyukleri.com/Islam-Alimleri-Ansiklopedisi/Detay/Mekkı-Muvaffak-bin -Ahmed/1373. 25 Haziran 2015.

[51] "Râzî: Kelam, felsefe, tefsir ve usûl-i fıkıh alanındaki çalışmalarıyla tanınan eş'arî âlimi"; Yusuf Şevki Yavuz, "Râzî md.", **DİA**, C.12, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1995, s. 89-95.

Nice ‘allâme kim mahcûb olur Keşşâf-ı fazlından
Hemân Râzî gibi tefsîr edince râz-ı ma’nâyı

(S. Vehbî, K. 34 / 12 / 194)

(Mananın sırrını Râzî gibi tefsir edince birçok âlim onun fazlının keşiflerinden mahcup olur.)

Şairler, beyitlerinde övdükleri şahısları İslam dünyasında çeşitli alanlarda ün yapan Pir Bistâmî, Râzî, Mufavvak, Kâzî gibi âlimlerle beraber ifade etmişlerdir. Övülen şahıslar ya bu İslam âlimleriyle aynı derecededir ya da bu âlimlerden daha üstün niteliğe sahiptir.

Mahdûm-ı ‘arş-pâye Bahâyî Efendi kim
Dergâhı bûse-cây-ı Süleymân u mûr olur

(Nâilî, K. 24 / 8 / 98)

(Bahâyî Efendi payesi arşa dek yükselen bir efendidir, dergâhı karıncanın ve Süleyman’ın[52] öptüğü yer olur.)

Getürdi pâyine Belkıs-ı hüsn-i ma’nâyı
Serîr-i marifete hâmesi Süleymândur

(S. M. Şerîf, K. 5 / 42 / 173)

(Ayağına mananın güzel Belkıs’ını getirdi. Kalemi marifetin tahtında Süleyman’dır.)

Ne müftî kim bu arsa-gâh-ı ‘âlemde Süleymândır
Misâl-ı mâ’î cârî emri bî-hâtem olur icrâ

(R. M. ‘Azîz, K. 9 / 12 / 74)

(Ne mütftüdür ki bu dünya arsasında Süleyman’dır. Onun emirleri yerine getirilir.)

---

[52] “Süleyman: Benî İsraîl peygamberlerindendir”; Ahmet Talât Onay, **Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü**, (haz. Cemal Kurnaz), Berikan Yay., Ankara, 2013, s. 378.

Süleymândır ki geçmiş taht-ı iftâya bi-hamdillah
Olur bî-hâtem anın hükm-i emr berr ü deryâya

(R. M. ‘Azîz, KT. 9 / 4 / 149)

(Çok şükür, fetva makamına geçmiş bir Süleymân'dır. Onun toprak ve denize emrinin hükümleri sonsuz olur.)

O şeh-i taht-gerh-i memleket-i dâniş kim
Mülk-i ma'nâda Süleymânlık eder bî-hâtem

(Nef'î, K. 51 / 22 / 220)

(O, bilgi memleketinin tahtının şahıdır. Mananın mülkünde yüzüksüz Süleymânlık yapar.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislamları Süleymân Peygamber'le ilişkilendirmişlerdir. Şeyhülislam ve Süleymân Peygamber ilişkisi "Belkıs, karınca, yüzük, taht" gibi ifadelerle sağlanmıştır. Nâilî'ye göre Şeyhülislam'ın dergâhı Süleymân Peygamber'in öptüğü yer; S. M. Şerîf'e göre Şeyhülislam, kalemi Süleymân'ın tahtı olan; R. M. ‘Azîz'ye göre Şeyhülislam, dünya arsasının Süleymân'ı; Şeyhülislam, fetva makamının Süleymân'ıdır. Nef'î'nin beytinde ise Şeyhülislam Efendi mana mülkünde yüzüksüz Süleymânlık yapar.

Murtazâ-tînet ü hem-nâm-ı Resûl-i Sakaleyn
‘Ömerî-hâlet ü Sıddîk-ı kerâmet -‘unvân

(S. Vehbî, K. 43 / 23 / 234)

(Huyu beğenilmiş, insan ve cinlerin peygamberiyle isimdaş, Ömer karakterli, unvanı kerem sahibi olan sıddık.)

Ey Ömer-adl ü Alî-‘ilm ü Aristo-hikmet
Ve'y Hızır-dâniş ü Ahmet-reviş ü Îsâ-dem

(Nef'î, K. 51 / 39 / 221)

(Ey Ömer'in adaleti, Ali'nin ilmi, Aristo'nun hikmeti, Hızır'ın bilgisine sahip olan, Ahmet'in yolunda yürüyen, İsa nefesli.)

Şairlerin beyitlerinde ortak unsur Hz. Ömer'dir. S. Vehbî'ye göre Şeyhülislam Hz. Ömer'in karakterine sahipken, Nef'î'ye göre Şeyhülislam, Ömer adaletlidir. Nef'î aynı

beyitte Şeyhülislam'ı birçok farklı kişiye benzetir ancak yukarıda da ifade ettiğimiz gibi iki beytin kesiştiği nokta Hz. Ömer'dir.

Kime itsün ilticâ âl-i Nebî sen var iken

Dînine rükn-i rekîn û şer'ine hısn-ı hasîn

(Âşık Çelebî, K. 12 / 22)

(Sen varken yüce Nebî dinine yüceliğin esasını, şeriatına sağlam koruma isterken kime güvensin.)

Şair, bu beytinde Şeyhülislam'ı, şeriatına koruma isteyen peygamberin güvendiği kişi olarak gösterir. Diğer beyitlerdeki gibi bir din büyüğüne benzetme bu örnekte söz konusu değildir.

Mu'în-i millet-i beyzâ vü Beyzâvî-i âlemdir

Bu esbâb ile giymiş hil'at-i zîbâ-yı beyzâyı

(S. Vehbî, K. 34 / 17 / 195)

(Nurlu milletin yardımcısı âlemdeki Beyzâvî'dir.[53] Beyaz, süslü kaftanı bu sebeple giymiştir.)

Şair, övdüğü Şeyhülislam'ı tefsir alanında ünlü İranlı Beyzâvî'ye benzetir. Şair göre Şeyhülislam bu zamanın Beyzâvî'sidir. Beyzâvî gibi bilgili olduğu için fetva makamını temsil eden ferve-i beyzâyı giymeyi hak etmiştir.

Mehâbetle alırsa pençe-i bahse Ebû'lleys

Gazâlî bîm ü dehşetden bulur bir deşt-i tenhâyı

(S. Vehbî, K. 34 / 26 / 196)

(Fıkıh âlimi Ebü'lleys'i[54] bahsin pençesine heybetle alırsa İmâm Gazâlî[55] korku ve dehşetten kendini tenha bir bozkırda bulur.)

---

[53] "Beyzâvî: Müfessir, eş'arî kelamcısı ve Şâfiî fakihi"; Yusuf Şevki Yavuz, "Beyzâvî md.", **DİA**, C.6, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1992, s. 100-103.

[54] "Ebü'lleys: Fakih, müfessir ve sufî"; İshak Yazıcı, "Semerkandî Ebü'lleys md.", **DAİ**, C.36, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2009, s. 473-475.

[55] "İmâm Gazâlî: Eş'arî kelamcısı, Şâfiî fakihî, mutasavvıf, filozoflara yönelttiği eleştirilerle tanınan İslâm düşünürü.", Mustafa Çağrıcı, "Gazâlî md.", **DAİ**, C.13, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1996, s. 498-505.

Şair, bu beytinde Şeyhülislam'ı fıkıh âlimi Ebül'lleys ve İslam âlimi ayrıca mutasavvıf İmâm Gazâlî'yle beraber anar. Şair için Şeyhülislam fıkıh konusunda Gazâlî ve Ebü'lleys'ten daha üstündür.

Hazret-i hem-nâm-ı Zinnûreyn kim var bâbına
İntisâb-ı mâhtâb u intimâ-yı âfitâb

(S. Vehbî, K. 35 / 7 / 200)

(Hazret-i Osman'la aynı nâmdadır. Güneş ve mehtaplar onun kapısına bağlanmıştır.)

Hazret-i Osmân Hân-ı ma'delet –güster gibi
Saltanat oldu muvaffak bir şeh-i dânâsına

(Mekkî, T. 8 / 2 / 189)

(Hazreti Osman Hân'ın adaleti gibi, bilginin şahına başarı saltanat oldu.)

Şairler, beyitlerinde övdükleri Şeyhülislamları Halife Osman'la beraber ifade etmişler ve onları Hz. Osman'la aynı ismi taşımaları ve onun adaletine sahip olmaları yönüyle övmüşlerdir.

Cenâb-ı müftî-i 'âlem Muhammed-nâm 'Îsâ-dem
Ki re'y-i sâ'ibidür şer 'ü kânûnun nigeh-dârı

(N. Atâyî, K. 8 / 22)

(Âlemin müftüsü, Muhammed isimli, İsa[56] nefeslidir. Yanlışsız fikirleri vardır. Kanun ve şeriatın koruyucusudur.)

Sadrı teşrîfi ile mürdeler ihyâ oldu
Nefh-i ruh eyledi dünyâya misâl-ı 'Îsi

(R. M. 'Azîz, T. 10 / 9 / 150)

(Makama gelişi ile ölüler canlandı. O, dünyaya İsa misali ruh üfledi.)

Eyler enfâs-ı Mesihâ'yı cihâna tezkîr
Mürdegân-ı emeli lutf ile ihyâda

(Sâlik Efendi, K. 31 / 23/ 242)

---

[56] "İsa: Dört büyük kitaptan İncil nâzil olan peygamberdir." Onay, age., s. 225.

(İsa'nın nefesleri cihana nasihatta bulunur. Ölülerin isteği lutf ile dirilmektir.)

Şairler, beyitlerinde bu kişileri Hz. İsa'ya benzetmişlerdir. Şairlerin gözünde Şeyhülislamlar İsa nefeslidir. İsa, nefesiyle ölüleri canlandırma gücüne sahiptir. Şairler de bu olaya telmihte bulunup Şeyhülislamları İsa gibi görür.

Kerîm-i pâk-haslet 'âlî-himmet Yûsuf-iffet kim
Tesâdüf etmedim zâtı gibi bir pâk-dâmâne

(Meşhûrî, KT. 9 / 9 / 62)

(Huyu temiz olan, cömert, himmeti yüce, Yusuf gibi iffetli. Onun gibi eteği temiz olan bir kişiye rastlamadım.)

Meşhûrî'nin gözünde Şeyhülislam Hazretleri Hz. Yusuf gibi iffetli bir insandır. Şairin Şeyhülislam'da gördüğü onun Yusuf gibi namuslu olmasıdır.

Divan şairleri telmih yoluyla müftüyü ya da şeyhülislamı din büyüklerine benzetmiştir. Bu benzetmeler yapılırken şairler mübalağadan kaçınmamış, övdükleri şahısları zaman zaman benzettikleri kişilerden daha üstün görmüşlerdir. Divan şairleri Şeyhülislam ya da Müftüleri Ebû Hanîfe, Peygamber Efendimiz, Hz. Yusuf, Hz. Süleymân, Hz. İsa, Hz. Ömer, Hz. Osman, Pir-i Bistâm, Râzî, Kâzî, Mufavvak, Beyzâvî, İmâm Gazâlî, Ebü'lleys gibi isimlerle birlikte anmışlardır. Bu ifade etme Müftü ya da Şeyhülislamların; Pir-i Bistâm, Râzî, Kâzî, Mufavvak, Beyzâvî, İmâm Gazâlî, Ebü'lleys'ten üstün görülmesiyle gerçekleşmiştir. Söz konusu ifadeler Peygamber Efendimiz, Numân, Hz. Yusuf, Hz. Süleymân, Hz. Ömer, Hz. İsa, Hz. Osman'la birlikte olduğunda Şeyhülislam'ın ya da Müftü'nün üstün görülmesi durumu söz konusu değildir.

13. Takva

Nitekim ehl-i takvâ vü sâlâha ola eltâfı
Nitekim ehl-i 'ilm ü dânişün ola nigeh-bânı

(Ş.M.Nazmî, K. 7 / 73 / 573)

(Dinine bağlı ve günahtan uzak duranlara iyilikler sunsun. İlim ehline gözcülük etsin.)

Emîn-i devlet-i ‘ulyâ mu’în-i şer’ü tükâ

Mekîn-i mesned-i fetvâ menât-ı habl-ı verîd

(Ş. İshak Efendi, K. 15 / 22 / 171)

(Takva ve şeriatın yardımcısı, yüce devletin emin kişisidir. Bulunduğu fetva makamı her şeyin can damarıdır.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislamları takva sahibi insanların yardımcısı ve bu insanlara iyilikler sunan kişiler olarak ifade ederler. İnsanları koruma gücüne sahip olan Şeyhülislamlar şairlere göre takvalılara gözcülük etmelidir.

Vücûdı câmi’-ı lutf u ‘atâ vü zühd ü takvâdur

Muhassal anda hatm olmışdur âyat-ı nigû-kârı

(N. Atâyî, K. 8 / 33)

(Vücudu takvanın, zühdün, bağışlamanın, lütfun toplandığı yerdir. Sözün kısası iyiliğin delilleri onda mühürlenmiştir.)

Gürûh-ı etkıyânın pîşvâ vü müktedâsı hem

Umûmı ehl-i takvânın be-nâm-ı nâm-dârânı

(Meşhûrî, KT. 8 / 18 / 61)

(Takva sahiplerinin reisi, takva ehlinin hepsinin imamı, hükümdar ününe sahip olan kişidir.)

Mesned-ârâ-yı şerâfet hâne-zâd-ı feyz-i Hak

Sa ‘d-ı millet seyyid-i ümmet imâmü’l-müttakîn

(Mekkî, T. 16 / 1 / 200)

(Şereflilik makamını süsleyen Hak bereketinin hane sahibi, milletin kutlusu, ümmetin seyyidi, takva sahibi bir imamdır.)

Kutb-ı çarh-ı zühd ü takvâ olduğundan sâhibi

Yapdı anı himmet-i ‘âlem-güşa-yı ‘ârifin

(Mekkî, T. 16 / 13 / 202)

(Takva ve zühd semasının kutbu olduğundan, o bilginin dünyayı açan himmetine sahip oldu.)

Makâm-ı zühd ü takvâdur n'ola her revzeni olsa
Mehe cây-ı teheccüd âfitâba mevzi'-i işrâk

(E. Kâmî, T. 20 / 7 / 133)

(Zühd ve takva makamıdır. Onun her penceresi aya gece namazı, güneşe doğuş anıdır.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislamları takvanın merkezi ve önderi olarak görürler. Beyitlerde geçen "takvanın toplandığı yer, takva sahiplerinin reisi, takvanın imamı, takvanın kutbu, kendisi takva makamı olan" gibi ifadeler şahısların takvanın merkezi olduğu görüşünü doğrulamaktadır. Şairler için takva denince akla Şeyhülislamlar gelir.

Be-câh-ı takvâ sâye-i ihsân u lutfunda
Ola âsâyiş u râhat u cûd-ı 'âlem-i fânî

(Ş.Mehmet Nazmî, K. 7 / 76 / 573)

(Takva makamı sayesinde onun ihsanının ve lütfunun gölgesinde insanlar rahat ve âsâyiş içinde ola.)

Şairin gözünde takva makamı, Şeyhülislam sayesinde rahatlık ve huzur sunan bir yerdir. Takvalı Şeyhülislam insanlara iyilikler yapmaktadır.

Mefhâr-ı fazl u takâ merci-'i erbâb-ı recâ
Mâye-i cûd u sahâ dâver-i 'âlî manzar

(M. Sâlim, K. 31 / 7 / 256)

(İstek erbabının mercii takva ve faziletin övüncüsün. Yüce adaletin, cömertliğin temelidir. Bu açıkça görünür.)

Şairlere göre Şeyhülislam takvanın övüncüdür. Şeyhülislam'ın takvasıyla herkes övünmelidir.

Mansıb-ı fetvâya bir kadr-i bülende virdi kim
Oldı el-hak sadr-ı gerdûn paye-i takvâya zeyn

(M. Nebîl, T. 88 / 2 / 186)

(Fetva memuriyeti itibarı yüce olana verildi. Hak ile dünya makamı takvanın rütbesine süs oldu.)

Meşîhât sadrını kadren dü-bâla kıldı tekrârı

Beli fetvâ vü takvâ birle zîb-efzâ-yı mesneddir

(E. Celâlî, T. 77 / 2 / 287)

(Şeyhülislamlık makamına gelişin buranın değerini iki kat artırdı. Evet, takva ve fetva makamın süsüdür.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislam'ı takvaya süs, Şeyhülislam'ın takvasını da fetva makamına süs olarak görürler. Şeyhülislamlar, varlıklarıyla fetva makamını ve takvayı süslemektedirler.

Takva, "günahtan sakınmak"[57] anlamına gelir. Şeyhülislam ya da müftü şeri hükümlerin uygulayıcısı olduğuna göre bu özellik bu şahıslarda olmazsa olmaz bir özelliktir. Divan şairi de bu yöne dikkat çekerek methiyesine başlamıştır. Divan şairi övgüsünü yaparken takva ile ilgili şu noktalara temas etmiştir: Şeyhülislam takvalı insanlara yardım eder. Kendisi takvanın merkezi, reisi, imamı, kutbu, makamıdır. Ayrıca şair tarafından övülen bu şahıslar takvanın övüncü ve takvaya süstür.

14. Yüce Vasıf

Gerd-i hâk-i zillet olmakdan halâs olsak nola

Cûy-ı bâğ-ı rif 'at ol fahr-ı kibâra mâliküz

(Beyânî, K. 5 / 13 / 71)

(Alçaklık toprağının hüznünden kurtulsak ne olur? Yücelik bağının ırmağı olan o büyük rütbeli övülesi kişiye sahibiz.)

Beyânî'ye göre övdüğü Şeyhülislam yücelik bağının ırmağıdır. Bu büyük rütbeli kişiye sahip oldukları için herkes övünmelidir. Şaire göre Şeyhülislam hüzünden kurtuluş vesilesidir. Şeyhülislam'ın yüce vasfıyla âlem kederden kurtulur.

---

[57] M. Bahâ'eddin, **Yeni Türkçe Lugat**, [y.y], İstanbul, [y.t.], s. 231.

Zîr-i pâyında hazîz-i hâk ile yeksân olur

İrtifâ'-ı şânına nisbet semâ-yı âfitâb

(S. Vehbî, K. 35 / 33 / 202)

(Ayağının altında toprağın bahtiyarlığı ile gökyüzünün güneşi, şanının büyüklüğü karşısında birleşir, bir olur.)

Şaire göre dünya toprağı ile gökyüzündeki güneş Şeyhülislam'ın büyüklüğü karşısında birleşir. Şeyhülislam'ın büyük vasfı bu dünya ve güneş arasındaki mesafe kadardır.

Necm-i baht-ı kâinât Es'ad Efendi kim eder

Sad-i ekber hâk-i pâyından saâdet-iktisâb

(Nef'î, K. 55 / 12 / 234)

(Es'ad Efendi ki kâinat bahtının yıldızıdır. Büyük iyilikler onun ayağının toprağından saadet elde eder.)

Şaire göre Es'ad Efendi dünya bahtının yıldızıdır. Dünya üzerinde yapılan büyük iyilikler Şeyhülislam'ın ayağının toprağına ulaşınca mutlu olur. Vasfı bir yıldız gibi görülen Şeyhülislam iyilikler için sevinç kaynağıdır.

Kime arz eyleyeyim halim edip derc-i kitâb

Bir efendim var iken sen gibi ey 'âlî-cenâb

(Meşhûrî, KT. 29 / 1 / 55)

(Ey iyilik sahibi, senin gibi bir efendim var iken bir kitabın içine koyup halimi kime anlatayım?)

Şair, iyilik sahibi olarak tanıttığı Şeyhülislam'dan yardım beklerken halini bir başkasına anlatmak istemediğini söyler. Derdini anlattığı Şeyhülislam onun için yeterlidir. Şaire göre Şeyhülislam'ın yüce vasfı iyilik sahibi olmasıdır.

'Akd ü hâl ser-riştesi dest-i 'âtâ-bahşındadur

Karşusında nola el bağlarsa eşrâf-ı cihân

(N. Atâyî, K. 7 / 23)

(Söz ve durumun ipucu, bahşiş veren elindedir. cihanın şerefli kişileri karşısında el bağlarsa ne olur?)

Şaire göre Şeyhülislam'ın yüce vasfı, karşısında el bağlanan bir kişi olmasıdır. Bütün şerefli insanlar Şeyhülislam'a hürmet eder. Şeyhülislam'ın yüce vasfı şereflilerin en şereflisi olmasıdır.

Hüseyin Efendi o memdûh-ı rüzgâr k'anun

Bülend-nâme-i âfâka vasfı 'unvândur

(S. M. Şerîf, K. 5 / 34 / 172)

(Zamanın övülmüş kişisi Hüseyin Efendi, onun vasıfları ufukların iyilik kitabına unvandır.)

Şair, Şeyhülislam'ın yüce vasfını açık bir şekilde ifade eder. Şeyhülislam zamanın övülmüş kişisi olup vasfı dünyanın iyilik kitabına unvan olur.

Vücûdu nâm-ı vâlâsı gibi bir feyz-i Bârî'dir

Yine sadrında gördük ol hıdîv-i feyz-bahşâyı

(Haşmet, T. 5 / 9 / 70)

(Varlığı, yüce ünü gibi bir Allah feyzidir. O, feyz bağışlayan hükümdarı yine makamında gördük.)

Şaire göre Şeyhülislam'ın varlığı Allah'ın bir feyzidir. Yüce vasıflar taşıyan bu Şeyhülislam feyz bağışlayan bir hükümdardır. Şeyhülislam'ın varlığı berekettir.

Bu denlü rütbe-i 'ulyâsı var iken mihrin

Yine eşigine yüz sürmek ile fahr eyler

(Ş. Yahyâ, K. 4 / 13 / 8)

(Güneş'in bu denli yüce bir rütbesi var iken yine senin kapına yüz sürmek ile övünür.)

Şaire göre övdüğü şahsın kölesi alemi aydınlatan güneştir. Dünyaya hayat ve aydınlık veren Güneş bile Şeyhülislam'ın kapısında olmakla övünür. Şeyhülislam, Güneş'i kendine köle yaptığına göre her bakımdan yüce vasıflar taşıyordur.

Divan şairleri, Şeyhülislamların yüce vasıflarından bahsederken onların vasfına sınır koymamıştır. Şairlere gore Şeyhülislam; yücelik bağının ırmağı, dünya bahtının yıldızı, sevinç kaynağı, iyilik sahibi, şereflilerin en şereflisi, iyilik kitabının unvanı, feyz bağışlayandır. Bu ifadeler Şeyhülislamların yüce vasıflarını ortaya koyar.

15. Üstün Akıl-Anlayış

Mürşid-i savma'a-i halvetiyân-ı ma'nâ
Dâniş-âmûz-ı dil-i 'akl-ı kül-i üstâd-ı reşîd

(Nef'î, K. 54 /18 / 231)

(Mananın ibadet yerinin mürşidi, akıl üstatlarının hepsine akıl verendir.)

O dânâ-yı bülend-ahter ki olmuş neyyir-i re'yi
Cihânda şem'-i cem-ârâ-yı bezm-i derk ü hûşyârı

(Nef'î, K. 49 / 21 / 211)

(O, talihi uygun yıldızı yükselenlerin bilgisidir ki zekâ ve anlayış meclisinde bu dünyada toplanma yerini süsleyen ışık olmuştur.)

Şair, bu beytinde Şeyhülislam'ın akıl bakımından herkesten üstün olmasına değinir. Onun gözünde Şeyhülislam, akıllıların akıllısına dahi akıl veren kişidir. Diğer beytinde ise şaire göre Şeyhülislam zekâ ve anlayış meclisini süsleyen ışıktır. Bu iki beyitte görüldüğü üzere Şeyhülislam bütün akıl ve anlayış sahiplerinden daha üstündür.

'Akl-ı küll cüz'i suâlinle senün mülzem olur
Mantıkun işidicek ehl-i kelâm olur lâl

(Âşık Çelebî, K. 6 / 25)

(Bütün akıllar senin küçük bir sorunla susmaya mecbur olur. Mantığını işiten kelam ehli susar.)

Â. Çelebî, akıl yönünden Şeyhülislam'ı diğer insanlardan üstün görür. Âşık Çelebî'nin Şeyhülislam'ı akıl yönünden üstün görme biçimi Nef'î'dekinden farklıdır. Âşık Çelebî, Şeyhülislam'ın sorularının ve mantığının karşısında insanların susmaya

mecbur olduğunu söyler. Şaire göre Şeyhülislam sorularla herkesten üstün olduğunu ispat eder.

Müftî-i maşrık u mağrib ki kavî olmadadır
İctihâdiyle anın şer'-i nebiyy-i mürsel

(Nef'î, K. 53 / 23 / 228)

(Doğu'nun ve Batı'nın müftüsüdür. Gönderilmiş nebinin şeriatı onun anlayışıyla sağlam olmaktadır.)

Şaire göre övdüğü Şeyhülislam dünyanın müftüsüdür. İslam dini bu Şeyhülislam'ın zekâ ve anlayışı sayesinde koruma altındadır. Şeyhülislam'daki bu zekâ sayesinde dine bir zarar gelmesi mümkün değildir.

Lücce-i bahr-ı kerem menba'-ı eltâf-ı himem
Mâlik-i levh u kalem zübde-i ashâb-ı şu'ur

(F. H. Paşazâde, K. 4 / 2 / 96)

(Kerem denizinin engin suyu, iyiliklerin kaynağısın. Kalemin ve ders verici sözlerin sahibi, anlayış sahiplerinin en iyisisin.)

Şair, bu beyitte Şeyhülislam'ı cömertlik, iyilik ve bilgi yönünden över. Şairin ifadesiyle Şeyhülislam anlayış sahiplerinin en iyisidir. Şeyhülislam idrak yönüyle herkesten üstündür.

Zîver-i 'irfân ile ol seyyid-i ehl-i 'ulûm
Meclis-i 'akl ü dehâda olsa güyâ dürr gibi

(E. Celâlî, T. 78 / 3 / 287)

(İlim sahiplerinin seyyîdi, irfanın süsüdür. Deha ve akıl meclisinde sanki inci gibidir.)

Şaire göre Şeyhülislam Efendi deha ve akıl meclisinde bir incidir. Yani akıl bakımından Şeyhülislam akıllıların en değerlisidir.

Umde-i rükn-i Kâ'be-i âmâl
Kıdve-i ezkiyâ imâm-ı 'alîm

(Râmî, K. 14 / 42 / 133)

(O, emeller Kabe'sinin direğinin inancıdır. Âlimlerin imamı, anlayışın önderidir.)

Seyyidü'l-âfâk Dürrizade şeyh-islâm-ı vakt

Ya'nî Abdullâh Efendi neyyir-i burc-ı zekâ

(E. Celâlî, T. 80 / 1 / 288)

(Zamanın Şeyhülislam'ı Dürrizade Efendi ki ufukların seyyididir. Yani Abdullah Efendi zeka burcunun yıldızıdır.)

Râmî ve E. Celâlî beyitlerinde Şeyhülislam'ı anlayış ve zekada lider olarak gösterirler. Râmî, Şeyhülislam'ı "anlayışın önderi"; E. Celâlî de "zeka burcunun yıldızı" olarak ifade eder.

Cevv-i 'idrâkinde kemter zerredir Şems-i Serahs

İbn-i Hâcib dergâh-i fazlında derbân-ı kemîn

(Nedîm, T. 32 / 10 / 158)

(Anlayışının fezâsında Şems-i Serahs aciz bir zerredir. Senin iman dergahında İbn-i Hacib, küçük bir kapıcıdır.)

Şaire göre Şeyhülislam'ın anlayışının sınırı yoktur. Bu sınırsızlık karşısında Şems-i Serahs aciz bir zerre iken İbn-i Hâcib de bu anlayış sahibinin kapısında bir kapıcıdır. Nedîm, Şeyhülislam Efendi'yi anlayış bakımından ünlü İslam alimleriyle kıyaslar ve Şeyhülislam'ın bu âlimlerden üstün olduğunu ifade eder.

Şimdi fikr-i dakika-dânî ile

'Ulemâda odur zekî vü fehîm

(Râmî, K. 14 / 46 / 133)

(Anlaşılması güç şeyleri o bilir. Âlimler arasında zeka ve anlayışın temsili odur.)

Şaire göre Şeyhülislam zeka ve anlayışın sembolüdür. Zeka ve anlayıştan bahsedildiğinde akla gelen isim Şeyhülislam'dır. Şeyhülislam bu zeka ve anlayışıyla her şeyi bilme kudretine sahiptir.

Cem'edüp fetvâ ile takvâyı anda kıldı Hak

Câmi-i 'ilm ü 'amel müstecmi-i zühd ü zekâ

(E.Celâlî, T. 74 / 3 / 284)

(Zeka ve zühdlüğü kendinde toplayan, iş ve bilimin bir araya geldiği kişidir. Allah takva ve fetvayı onda topladı.)

Şair, övdüğü Şeyhülislam'ı zekayı kendisinde toplayan kişi olarak anlatır. Beyitten de anlaşıldığı üzere Şeyhülislam Efendi çok zeki bir insandır.

'Akl-ı evvel sebk-âmûz-ı gürûh-ı kummel

Mustafa Aşir Efendi fezâ'il-pîrâ

(Halil Nûrî, KT. 16 / 3 / 161)

(Mustafa Aşir Efendi, olgun insanlar topluluğuna yön veren, akıllıların ve faziletletlerin süsüdür.

Şair, Şeyhülislam'ı doğuştan akıllı bir insan olarak ifade eder.

Me'âl-i kuvve-i derrâk zihninden 'ibâretdir

Makâlât-ı Aristo'dan bu kavlim nakl-i mıstardır

(S. Vehbî, K. 40 / 25 / 223)

(Anlayış gücünün anlamı senin zihninden ibarettir. Bu sözüm Aristo'nun yazılarından güzeldir.)

Şair, beytinde kendini Aristo'dan daha üstün görürken Şeyhülislam'ı anlayış gücünün anlamı olarak ifade eder. Şeyhülislam'ın anlayış kabiliyeti onun zihninde saklıdır.

Divan şairinin gözünde Şeyhülislamların akıl ve anlayışları kusursuzdur. Şairlere göre Şeyhülislamlar; akıl bakımından herkesten üstün, akıllıların akıllısı, zeka ve anlayış meclisini süsleyen ışık, aklıyla karşısındakileri susturan, zeka ve anlayışıyla İslam dinini koruyan, anlayış sahiplerinin en mükemmeli, idrak yönünden herkesten üstün, deha ve akıl meclisinde inci, anlayışın önderi, zeka burcunun yıldızı, zeka ve anlayışın sembolü, zekayı kendinde toplayan, doğuştan akıllı, anlayış gücünün anlamıdır.

16. İlim

Mecma-i fenn-i cümle-i ‘irfân

Mahrem-i sırr-ı devlet-i ‘uzmâ

(Nâşid, T. 4 /3 / 369)

(İrfanın bütün bilgisinin toplanma yeridir. Büyük devlet sırrının mahremidir.)

Dâverâ dâd-gerâ müftî-i ‘âlî-güherâ

Ey olan vâdi-i ‘ilm içre fazâil-perver

(M. Sâlim, K. 31 / 18 / 257)

(Ey vezir, ey insaflı doğru kişi, ey üstün cevhere benzeyen müftü, ey ilmin vadisi olan faziletlerin koruyucusu.)

Şi’r ü inşâ ‘ilm ü fazl u hüsn-i hat

Onda kat kat çeşm-i insâf ile bak

(Mekkî, T. 19 / 5 / 206)

(Şiir, düzyazı, fazilet, hat sanatı, ilim onda kat kattır. Sen ona insaf gözüyle bak.)

Câmi-i zâhir ü bâtın ‘âlem-efrâz-ı yâkîn

Hâmi-i şer-i mübîn Hazret-i Şeyhülislâm

(Y. Avnî, K. 28 / 19 / 505)

(Batın ve zahirin toplandığı yersin. Sağlam bilginin bayrak kaldıranısın. Şeyhülislam Hazretleri açık dinin koruyucusudur.)

Hazret-i Es’ad Efendi ki sezâdır deseler

Merkez-i dâ’ire-i ‘iffet u kutbu‘l ‘ulemâ

(R. M. ‘Azîz, T. 10 / 5 / 150)

(Es’ad Efendi Hazretleri için ulemanın kutbu, iffet dairesinin merkezidir deseler uygundur.)

Merkez-i pergâr-ı dâniş kutb-ı gerdûn-ı hüner

Mâlik-i mülk-i fazâil müftî-devr-i zamân

(Nef’î, K. 52 / 29 / 224)

(Hüner dünyasının kutbu, bilgi pergelinin merkezi, fazilet mülkünün sahibi, zamanın müftüsü.)

Kâmkârâ serverâ sadr-ı me'âlî perverâ
Merkez-i pergâr-ı dâniş efdâl-i dânişverân

(Süheylî, K. 12 / 19 / 12)

(Ey mutlu, ey seyyid, ey şerefin başı, ey koruyucu. Bilgi pergelinin merkezi, bilgililerin faziletlisi.)

'Allâme-i tâhrîr-i cihân dâver-i devrân
Mecrâ-yı 'atâ-kân-ı sehâ cây-ı saâdet

(Sâlik Efendi, K. 29 / 11 / 236)

(Zamanın hâkimi, cihan yazısının âlimi. Saadetin makamı, cömetliğin bağış kaynağının kanalı.)

Şairler, beyitlerinde övdükleri kişileri bilginin merkezi olarak gösterirler. Bütün bilimler bu Şeyhülislamlarda toplanmıştır. Yukarıdaki beyitlerdeki "bilginin toplanma yeri, ilmin vadisi, bütün ilimlerin Şeyhülislam'da kat kat olması, batın ve zahirin toplanma yeri olması, ulemanın kutbu, bilgi pergelinin merkezi, cihan yazısının âlimi" gibi ifadeler ilim yönünden şairin gözündeki şeyhülislam portresini ortaya çıkarır.

Sensin ol kim dil-i dânâna olur bir demde
Nice bin müşkil-i pür-nükte ma'ânî mülhem

(Nef'î, K. 51 / 31 / 221)

(Senin bilgili gönlüne birçok zor işin müşkilini çözmek kolaydır. Zor işlerin hallini senin kalbine doğar.)

Kâr-ı dânâ sensin ol kim hall ü 'akd-i nüktede
Müşkilâtın 'akl-kül tab'undan istisfâr ider

(S. M. Şerîf, K. 3 / 39 / 157)

(Bilginin kazancı sensin. Bir sözle zor işlerin üstesinden gelirsin.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislam'ın bilgisiyle zor işleri kolaylıkla çözdüklerini ifade ederler. Kendisi bilgili ve bilginin kazancı olan Şeyhülislam birçok zor işi tek

sözüyle çözebilme kabiliyetine sahiptir. Şeyhülislam zorlukların üstesinden bilgisiyle gelmektedir.

Ol hudâvend-i hudâvendân-ı fazl u câh kim
'İlm ü 'irfânıyla olmuş 'izz ü devlet tev'emân

(Nef'î, K. 52 / 27 / 224)

(O, makam ve fazl sahiplerinin hükümdarıdır. Onun ilm ve irfanıyla değer ve güç ikiz olmuştur.)

Şair, bu beytinde Şeyhülislam Efendi'yi ilim irfan sahibi olan bir şahıs olarak tanıtır. Şairin gözünde Şeyhülislam, ilmiyle güçlü ve değerlidir.

Müftî's-sakaleyn Hazret-i 'Abdullâh Efendi
Dürr-i yem-i 'irfân-ı güher-kân-ı fezâil

(Sâlik Efendi, K. 28 / 14/ 233)

(Hazret-i Abdullah Efendi insanların ve cinlerin müftüsüdür. Fazıllar cevherinin kuyusu olan irfan denizinin incisidir.)

Sensin ol deryâ-yı bî-pâyân-ı dâniş kim olur
Dürr-i lafzın zîb-i gûş u gerden-i ümmü'l-kitap

(Nef'î, K. 55 / 24 / 235)

(Sen bilginin uçsuz bucaksız denizisin. İnci gibi sözlerini duyanlar Fatiha suresini işitmiş gibi olur.)

Katre olmaz ilmine nisbetle bahr-ı bî-kenâr
'Akl erişmez nokta-i 'irfânın ma'nâsına

(Mekkî, T. 8 / 8 / 190)

(Uçsuz bucaksız denizler onun bilgisine bir damla olamaz. Onun irfan noktasının manasına akıl erişmez.)

Böyle bir kulzüm-ı 'ilm ü hünerin mehdinde
Olur olmaz yere bahs eylemesinler şu'ârâ

(R. M. 'Azîz, T. 10 / 10 / 151)

(Şairler böyle bir ilm ve hüner denizinin övgüsünde olur olmaz yere konuşmasınlar, yazmasınlar.)

Suheni dürr-i bahr-ı dâniş ü fazl
Bûy-ı gül-zâr-ı lutf ı neşr-i şemim

(Râmî, K. 14 / 45 / 133)

(Sözü bilgi ve fazl denizinin incisidir. Lütuf bahçesinin kokusu, güzel kokular yayar.)

Bahr-ı ‘irfândur vücûdun anda bir dildür dilün
Şâh-ı mercândur lisânun her sözün dürr-i semîn

(Â. Çelebî, K. 12 / 7)

(Varlığın irfanın denizidir. Dilin mercanın şahıdır. Her sözün değerli bir incidir.)

Cümle fünûnı ‘ilm-i şerîfi muhitdür
Tab’-ı vasi’ine nola dirsem bihar-ı şer’

(F. Vecdî, K. 7 / 4 / 25)

(Şerefli ilmi bütün bilginin okyanusudur. Engin karakterine şeriatın denizleri desem ne olur?)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislam bilgisini deniz ve okyanusla ilişkilendirirler. Şairler tarafından Şeyhülislam portresi çizilirken Şeyhülislam’ın birçok vasfının deniz ve okyanusla ilişkilendirildiğini görülür. “İrfan denizinin incisi, bilginin uçsuz denizi, ilmin denizi, bilgi denizinin incisi, irfanın denizi, bilginin okyanusu” gibi ifadeler Şeyhülislam’ın bilgide üstün olduğunu göstermektedir. Ayrıca Mekkî, beytinde Şeyhülislam bilgisini uçsuz denizlerle karşılaştırır. Bu karşılaştırmada uçsuz denizlerin Şeyhülislam bilgisi karşısında bir damla bile olamayacağını ifade eder.

Cenâb-ı müftî-i ‘allâme ‘Abdullâh Efendi kim
Vücûd-ı pâki zînbende idüp ol sadr-ı ‘ulyâyı

(M. Sâlim, K. 32 / 12 / 260)

(Âlimlerin müftüsü Abdullah Efendi ki temiz kişiliği bu yüce makamı süsler.)

Sadr-ı ‘ilm ü şeyh-i islâm u imâmül-müslimîn

Hâce-i dîn dâver-i dünyâ vü müftî’l-mü’minîn

(Âşık Çelebî, K. 12 / 2)

(Müslümanların imamı, İslam’ın şeyhi, ilmin başı. Müminlerin müftüsü, dünyanın hâkimi, din hocası.)

Ol sipihr-i ‘ilm ü fazl u âftâb olmuş ana

Pertev-i re’y-i münîr dâver-i devlet-me’âb

(Nef’î, K.55 / 8 / 234)

(O, ilmin ve fazlın semasıdır. Devletin adaleti, parlak fikirlerin ışığı ona güneş olmuştur.)

Ser-i erbâb-ı fazl üstâd-ı küll ‘allâme-i ‘âlem

Serîr-i ‘ilm ü ‘irfânını şehenşâh-ı cihân-dârı

(Nef’î, K. 49 / 11 / 211)

(Fazl erbabı, herkesin üstadı, âlemin âlimlerinin başıdır. Cihan tutan şahların şahı, ilm ve irfanın tahtıdır.)

Sadr-ı ‘ilmin mîrisin milk-i fazîletde bu gûn

Pâyuna irmez nice yıllar celâl olsa devân

(Süheylî, K. 12 / 6)

(Fazilet mülkünde bugün ilmin başısın, mirisin. Büyüklük nice yıllar peşinden hızla gelse ayağına yetişemez.)

Seyyidü’l-kavm-i fuhûl-i ‘ulemâdır ki anın

Der-i lutfunda mülâzım fuzalâ-yı devrân

(S. Vehbî, K.43 / 28 / 235)

(Değerli âlimler topluluğunun başıdır. Devrin faziletlileri onun lütuf kapısında mülazımdır.)

Ser-i erbâb-ı dil ya’nî Bahâyî suhan-perver

Ki oldur şimdi icrâ eyleyen âyin-i ‘irfân

(Neşâtî, K. 13 / 13 / 44)

(Gönül erbabının başı, sözün velinimeti Bahâyî Efendi, irfan ayinini düzenleyen şimdi odur.)

Âb-ı ruy-ı ‘ulemâ server-i hayl-i fuzalâ

Kâm-bahş-ı şu’ara kıble-i erbâb-ı niyâz

(Neşâtî, K. 14 / 9 / 47)

(Ulemanın yüzünün suyu, fuzela zümresinin başı, şairlerin isteğini yerine getiren, dua erbabının kıblesidir.)

Hâce-i devr-i zamân ‘allâme-i fahrü’l-selef

Feylesof-ı ‘asr-ı tahrîr-i cihân hayr-ı hümâm

(Sâlik Efendi, KT. 31 / 1 / 361)

(Kendinden öncekilerin övüncü olan âlim, zamanın hocası, cihanın filozofu, himmetlerin hayrıdır.)

Olan sad rü’ş-şeri’a hâdi-i fazl ü ma’ârifdir

‘Atâlar böyle te’lîf-i kulûb üzre medîd olsun

(Mekkî, T. 14 / 3 / 200)

(Şeriatın başı bilgi ve fazlın önde gelenidir. Bağışta bulunan bu kişi bu makamda daim olsun.)

O nıhrîr-i zamânın tâk-ı gerdûn üzre şâyeste

Bu tertîb û nizâm üzre yazılsa vasf u ‘unvânı

(Meşhûrî, K. 8 / 14 / 61)

(O, zamanın âlimi, dünyanın kubbesidir. Bu vasıf ve unvanları üzerine bu şiir yazılmıştır.)

Şairler, beyitlerinde övdükleri kişileri ilimde lider olarak görürler. “Âlimlerin müftüsü, ilmin başı, ilmin seması, âlimlerin başı, âlimler topluluğunun başı, irfan ayinini düzenleyen, ulemanın yüzünün suyu, zamanın hocası, bilginin önde geleni” gibi ifadeler Şeyhülislamların ilimde lider kişiler olduklarını gösterir.

Te’alal’llah zehi tabında şems-i fazl u ‘irfân kim

Bula pirâye-i zâtıyla revnâk mülk-i ‘Osmânî

(Ş. Mehmet Nazmî, K. 7 / 3 / 565)

(İrfan ve fazlın güneşi bu parıltıdadır. Allah onu yükseltsin. Osmanlı mülkü onun varlığının süsüyle parlaklık bulsun.)

Dîde-i hûrşîd ü mehle geldigin gördi felek

Öyle mihr-i ‘ilmden bu rütbe-i vâlâya şân

(E. Celâlî, T. 71 / 4 / 283)

(Ay ve Güneş’in gözüyle geldiğini dünya gördü. İlminin güneşinden yüksek rütbe sana bir şandır.)

‘Ulûmun pertevi tenvîr-i ebsâr eyleye tâ kim

Ede şems-i ma’ârif tâ cihâna nûr-bahşâyî

(S. Vehbî, K. 34 / 67 / 199)

(Bilginin ışığı gözlerin, aydınlatıcı olsun. Bilginin güneşi cihana nur saçsın.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislamları bilginin güneşi olarak görürler. Bilginin güneşi olan bu insanlar bu vasıflarıyla bütün karanlıkları aydınlığa çevirirler. Şeyhülislamlar bilgileriyle bulundukları her yere nur saçarlar.

Zalâm-ı cehli n’ola mihr-i dâniş eylese kim

Cebîni şu’le verir nûr-ı fazl-ı takvâdan

(E.Şeyhî, 10 / 122)

(Kara cehaleti, bilginin güneşi eylese ne olur? Takvanın fazl nurundan alnı çevreye ışık verir.)

E. Şeyhi, bu beytinde Şeyhülislam Efendi’yi cehaleti önleyen, cehaleti bilgiye çeviren insan olarak anlatır. Şeyhülislam kendi bilgisiyle kara cehaleti bilginin güneşine çevirir.

Ser-firâz-ı ‘ulemâ hazret-i Şeyhü’l-islâm

Yüz urub hâke öper her biri dâmânı ucın

(N. Atâyi, K. 29 / 7)

(Şeyhülislam Hazretleri ulemanın başıdır. Eteğinin her bir ucu toprağa yüz vurup toprağı öper.)

Sen sen ol fâzıl-ı ‘allâme-i Fahr-ı râzı
Yüz sürer dergeh-i iclâline ehl-i efzâl

(R. M.‘Azîz, K. 10 / 15 / 79)

(Sen üstünlüğü kabul edilen âlimlerin fâzılısın. Fazilet ehli olanlar büyük dergâhına yüz sürer.)

Pişvâ-yı fudalâ mertebe-i bahş-ı ‘ulemâ
Muktedâ-yı küberâ zîver-i mesnedgeh-i dîn

(E. Kâmî, K. 21 / 15 / 86)

(Faziletlilerin başı, ulemanın ihsan mertebesi, büyüklerin önderi, din makamının süsüdür.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislamları ulema sınıfının en üstün kişileri olarak anlatırlar. “Ulemanın üstünü, ulemanın kutlusu, üstünlüğü kabul edilen âlimlerin fazılı” gibi ifadeler Şeyhülislamların ulema sınıfında en üstün kişiler olarak görüldüğünün kanıtıdır.

Mazhar-ı ‘ilm-i ezel bedr-i mehâlik-pirâ
Mefhar-i sadr-i düvel sadr-i mela’ik-huddâm

(Y. Avnî, K. 28 / 17 / 505)

(Zorlukları kolaylaştıran ay, ezel ilminin sahibi, milletin övüncü, meleklerin hizmet sunduğu başkandır.)

Ser ü çeşm-i sulehâ seyyid ü sa’d-ı ‘ulemâ
‘Arif-i sırr-ı Hudâvend-i azîz-i a’lâm

(Meşhûrî, K. 11 / 19 / 24)

(Ulemanın kutlusu ve seyyidi, salihlerin gözü ve başı, en çok bilen, aziz Allah’ın sırrını bilen kişidir.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislamları Allah'ın sırrını bilen kişiler olarak tanıtırlar. "Allah'ın sırrını bilen kişi, ezel ilminin sahibi" gibi ifadeler Şeyhülislamların bilgi yönünden üstün olduklarını ortaya koyar.

'İlm ü fazlına hadd ü gayet yok
Nitekim devr-i cirm-i 'arş-ı 'azîm

(Râmî, K. 14 / 53 / 134)

(İlm ve fazlına hudut ve nihayet yoktur. O, büyük arş yıldızının devridir.)

Şair, bu beytinde Şeyhülislam'ın bilgisine bir sınır çizemez. Şairin de söylediği gibi Şeyhülislam bilgisinin hudut ve nihayeti yoktur.

Görüp şâyeste bir 'allâme-i devrânı ikrâma
Mu'allâ mesned-i fetvâya fermân etdi is'âda

(E. Celâlî, T. 69 / 2 / 281)

(Sultan, büyük âlimini görüp fetva makamını ona ikram ederek şimdi yüce makama onu yükseltti.)

Şair, padişahın Şeyhülislam'ı bu makama getirişini şahsın bilgili olmasına bağlar. Şeyhülislam bilgili bir kişidir ki makam kendisine ikram edilmiştir.

Olup bu defa müftî-ül-enâm 'âlemde bi'l-ikbâl
O Sa'deddîn-i sâni 'ilm-i pür itdi dünyâyı

(Fatîn, 1 / 82)

(İkbal ile bu âlemde Şeyhülislam oldu. O ikinci Saadeddin çok ilim sahibidir.)

Ya'nî Tevfîk Efendi ki odur
'Ârif ü 'âlim ü sâhib-i tahkîk

(E. Celâlî, T. 66 / 2 / 279)

(Tevfik Efendi, araştırma sahibi, âlim ve ariftir.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislamları duru bir ifadeyle bilgili insanlar olarak ifade ederler.

Sipehsâlâr-ı ma'nî kişver-ârâ-yı ma'ârif kim
Revâdur dergeh-i tab'ında olsa bende Hakânî

(Neşâtî, K. 13 / 15 / 44)

(Mananın askeri, bilgi ülkesinin süsü, karakterinin dergâhında Hakani köle olsa revadır.)

Şairler, Şeyhülislam Efendi'yi bilgi ülkesinin süsü olarak gösterir. Şairin hayal dünyasında bilgi, bir ülke olarak düşünülmüş; bu ülkenin en değerli kişisi olarak da Şeyhülislam gösterilmiştir.

Sâhib-i 'âli-tebârî şeyhülislâm-ı güzîn
Beyt-i 'ilm ü hanedân-ı fazl u en'âm ü sehâ

(Mekkî, T. 13 / 11 / 197)

(Seçkin Şeyhülislam asalet sahibidir. Cömertlik, dua ve fazlın asil soyu; ilmin başlangıcıdır.)

Şair, beyitinde Şeyhülislam'ı bütün ilimlerin başlangıcı kabul eder. İlim bu Şeyhülislam'la başlamıştır.

Zübde-i mağz-ı rüûs-ı hükemâ-yı devrân
Kurre-i 'ayn-ı fuhûl-ı 'ulemâ-yı a'lâm

(Meşhûrî, K. 11 / 21 / 24)

(Zaman âlimlerinin en halisidir. Faziletlerin, âlimlerin göz nurudur.)

Şaire göre Şeyhülislam kendi zamanının en temiz bilgiye sahip olan kişisidir. Ayrıca Şeyhülislam'ın faziletleri kendisi gibi âlim olan insanların ışığıdır. Şeyhülislam'ın varlığı ulema sınıfına yol gösterir.

Te'âllah şeref-yâb eyledi 'izz u saâdetle
Kudûm-ı meymenet âsârı ehl-i 'ilm u 'irfânı

(Ş. M. Nazmî, K. 7 / 2 / 565)

(Allah yüceltsin, kıymet ve mutlulukla şereflendirdi. O, irfan ve ilmin ehlidir. Bereketteki ileriliği onun işaretleridir.)

Şair, Şeyhülislam'ı duru bir ifadeyle irfan ve bilim sahibi olan kişi olarak anlatır.

Dâniş ü ‘irfânuna tahsîn idüp ‘âlem didi

Âferîn ey pâdişâh-i heft-kişver âferîn

(Edirneli Kâmî, K. 5-II / 5 / 110)

(Bilgi ve irfanına güzel deyip âlem dedi ki: “Aferin ey yedi ülkenin padişahı aferin!”)

Şaire göre Şeyhülislam, bilgisi ve irfanı herkes tarafından beğenilen kişidir.

Eyâ tali’a-ı tevfîk-i feyz-i Sübhânî

Netice-dâde-i mantûk-ı ‘ilm-i Yezdânî

(F. Mahmud, K. 1 / 1 / 87)

(Ey ilahi feyzi yardımın doğuş yeri. İlahi ilim manasının neticesidir.)

Şaire göre Şeyhülislam’ın bilgisi ona Allah tarafından verilmiştir. Şeyhülislam’ın kendisi “ilahi ilim manasının neticesidir”.

Bedâhetle müsellem ‘ilm ü fazlı cümle ‘âlemde

Netice istemez bu müdde’â sugrâ vü kübrâyı

(S. Vehbî, K. 34 / 27 / 196)

(Bütün âlemde açık bir şekilde ilm ve faziletle ki doğruluğu kabul edilmiştir. İddia edilen küçük ya da büyük hiçbir şey buna netice istemez.)

Şair, Şeyhülislam Efendi’nin ilim yönünden doğruluğuna dikkat çeker. Şeyhülislam’ın bilgisinin kuvvetine bir delil gerekmez. Onun bilgisinin doğruluğu şüphe edilmeden kabul edilmiştir.

Vücûd-ı vâcibi zâtında vasf-ı ‘ilm ile mevsûf

Anınçün verdi Hakk ‘ilm-i şerîfe şân-ı vâlâyı

(S. Vehbî, K. 34 / 4 / 194)

(Lüzumlu varlığı kişiliğinde ilmin sıfatlarıyla vasıflandırılmıştır. Allah; şerefli, ilmi, şanı yüksek olana bu sebeple bu makamı verdi.)

Şair, Şeyhülislam’ın kendisinde bütün ilimlerin bulunduğunu ifade eder. Şeyhülislam’ın varlığında “ilmin sıfatları vasıflandırılmıştır.” Yine şair Şeyhülislam’ın makama geliş sebebini onun bütün bilimleri bilmesine bağlar.

Meclis-i fazlında mebhüten iderlerdi ku'ûd
Gelseler dâniş-verân-ı evvelîn u âhirin

(Zâ'ik, T. 32 / 7 / 75)

(Evvel ve ahirin bilgili kimseleri senin fazl meclisine gelse burada oturup şaşkına dönerlerdi.)

Ma'ârif-mend-i bî-mânend ü nıhrir-i suhan-perver
Ki bezm-i 'ilm ü 'irfânında çok dânâ hamûş oldı

(E. Celâlî, T. 67 / 2 / 280)

(Söz sahibi, benzersiz bilgi sahibidir. İrfan ve ilim meclisinde pek çok bilgili insan susmak zorunda kalır.)

Hâzır olsa ders-i ta'limünde iy üstâd-ı küll
Tıfl-ı ebced-hân ola 'allâme-i ehl-i zamân

(Süheylî, K. 12 / 20)

(Bütün üstadlar senin dersinde hazır olsa. Zamanın âlimleri burada okumaya yeni başlayan çocuk gibi olur.)

Hâce-i fazlı öninde eylediler ser-fürû
Tıfl-ı ebced-hân olup ser-cümle ebnâ-yı zamân

(N. Atâyî, K. 7 / 21)

(Fazilet sahibinin önünde bütün insanlar zamanın çocukları gibi baş eğip öğrenci oldular.)

Bahşını dinlese 'allâme anun bir gün eger
Tıfl-ı yek-rûze gibi söylemeyüp ebkem olur

(E. Şeyhî, 5 / 42)

(Bir gün âlimler onun bahşını dinlese şaşırır, yeni doğmuş çocuk gibi konuşamazlar.)

Şairler, beyitlerinde bu kişileri bilgi yönünden diğer âlimlere göre üstün insanlar olarak tanıtırlar. Şeyhülislamların bilgisi karşısında diğer âlimler şaşkına döner, susmak zorunda kalır, okumaya yeni başlayan çocuklar gibi öğrenci olurlar. Şeyhülislamlar bilgi

yönünden diğer âlimlerin öğretmeni gibidirler. Ulema sınıfı, bu Şeyhülislamlardan bir şeyler öğrenir.

Derûn ı mehbit-i envâr-ı vâridât-ı ‘ulûm
Vücûd ı masdar-ı âsâr-ı himmet ü efzâl

(N. Atâyî, K. 13 / 21)

(Kalbi ilim kârının parlak yeridir. Varlığı fazilet ve himmet işaretlerinin menbaıdır.)

Şaire göre Şeyhülislam'ın kalbi ilmin en parlak yeridir. Şeyhülislam'ın kalbinde bilgi mevcuttur.

Hakkâ budur kim bu ‘asr içinde
Cân ile oldı bir ‘ilme ‘âşık

(E. Nazmî, T. 33 / 2 / 4569)

(Bu zaman içinde gönül ile ilme âşık biridir.)

Şaire göre şeyhülislam bilgiye gönülden âşık biridir. Şeyhülislam bilgi düşkünü bir insan olarak tanıtılır.

Dil-i sâfî rahîk-i ‘ilm ü fazlun câm-ı şeffâfı
Ruh-ı pâki bahâr-ı feyz ü lutfun berg-i gülzârı

(N. Atâyî, K. 8 / 24)

(Temiz gönlü, fazlın ve ilmin cennet şarabı, şeffaf kadehidir. Temiz ruhu, lütuf ve feyzin baharı, gül bahçesinin yaprağıdır.)

Şaire göre temiz gönüllü Şeyhülislam ilimde cennetin şarabı gibidir. Şeyhülislam'ın bilgisi insanlara keyif verir.

Bâreka'llah zihî hüsn-i nizâm-ı pîşîn
İtdi hikmetle tarîk-i ‘ulemâyı tezyîn

(E. Kâmî, K. 21 / 1 / 86)

(Allah mübarek etsin, ne güzel, eski düzenin süsü, ulemanın yolunu süsledi.)

Nitekim ehl-i takvâ vü salâha ola eltâfı

Nitekim ehl-i ‘ilm ü dânişün ola nigeh-bânı

(Ş. M. Nazmî, K. 7 / 73 / 573)

(Rahatlık ve takva ehline iyilikler ola, bilgi ve ilmin ehline gözcü ola.)

‘İlm u fazl u ma’ârif u keremün

Buldı revnâk anunla bâzârı

(Ş. M. Nazmî, K. 8 / 35 / 578)

(Kerem, bilgi, fazl ve ilmin pazarı onunla parlaklık buldu.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislamları bilginin, ulemanın süsü ve ilim ehline sahip çıkan insanlar olarak tanıtırlar. E. Kâmî ve Ş. M. Nazmî, Şeyhülislamları bilgide süs unsuru olarak ifade ederler. Ş. M. Nazmî, beytinde Şeyhülislam’ı âlimlere, bilgiye sahip çıkan insan olarak ifade eder.

Ol câmi’-i ‘ulûm u hikem kim kemâl ile

Cem’ eylemiş yanında fünûn-ı müsenneti

(H. N.Osman, KT. 42 / 17 / 335)

(O hikmetler ve ilmin toplandığı yerdir. Olgunluk ile ilmin iki katını yanında toplamıştır.)

Şair, bu beyitte Müftü Efendi’yi bütün bilgilerin ana kaynağı olarak gösterir. Bunun yanı sıra şaire göre Müftü Efendi’nin olgunluğunu da bilgisinin yanına katmıştır. Müftü’nün bilgisi olgunluğundan ayrı düşünülmez.

Rüsûh üzre zamîrin re’y-i akvâda karâr etsin

Olundukça sana kavl-i sikât inhâ mübârek bâd

(E. Zihnî, T. 6 / 4 / 86)

(İlimde sağlamlık üzerine kendini kuvvetli ve fikrini de sabit kıl. Bu özellikler sende oldukça inanılan sözlerin mübarek olsun.)

Şair, bu beytinde bilgisine güvendiği kişiye bir tavsiyede bulunmaktadır. Şair Müftü’nün sağlam bir bilgiye sahip olduğunu, bu bilgisinin de fikirlerini söylerken

müftüye yardımcı olduğunu ifade eder. Müftü'nün sağlam bilgisinin inanılan sözlerine yardımcı olacağını vurgular.

'İlm u fazl ile mükerrem iken ol 'allâme
Zîb ü fer virdi ana zâhid ü kemâl ü takvâ

(Şehdî, T. 78 / 2 / 217)

(İlm ve fazl ile o âlim, muhterem bir kişi iken zahidlik, olgunluk, takva ona süs ve parlaklık verdi.)

Şaire göre Şeyhülislam bilgili bir insandır. Şeyhülislam'a bilgisi zahitlik, olgunluk gibi vasıflar da katarak onu süsler.

Ma'ârif ehline kapundan irişür ma'rûf
Fezâ'il ehline tapundan irişür efzâl

(Bâkî, K. 21 / 21 / 41)

(Üstadlık ehline kapından bilgi ulaşır. Fazilet ehline huzurundan iyilikler ulaşır.)

Bâkî'ye göre Şeyhülislam'ın bilgisinden diğer âlimler nasiplenir. Şeyhülislam'ın bulunduğu yerden ulema sınıfına bilgi dağıtılır. Şeyhülislam Efendi, Bâkî'ye göre bilginin kaynağıdır.

Mültecâ-yı 'ulemâ püşt-i penâh-ı fukâhâ
Kâm-bahş-ı zu'afâ takviye dâd-ı rencûr

(F. H. Paşazâde, K. 4 / 14 / 97)

(Fıkıh âlimlerinin dayandığı nokta, âlimlerin sığındığı yer. Sıkıntılı insanların adaletini kuvvetlendiren, zayıflara bağışta bulunan kişi.)

Şaire göre Şeyhülislam fıkıh âlimlerinin başvurduğu kaynak, diğer âlimlerin korunduğu yerdir. Şeyhülislam Efendi fıkıh âlimlerine bilgisiyle kaynaklık ederken diğer âlimlere de koruyucu olur. Şaire göre ulema sınıfı Şeyhülislam'dan güç alır.

Şimdi mihekk-i sîm ü zer-i 'ilm ü ma'rifet
Ol zât-ı pür-fezâ'il-i ferhunde-fâldür

(Vahyî, K. 35 / 41 / 331)

(Marifet ve ilmin altını, gümüşün değerini bilen ve mutluluğu çok olan zattır.)

Şair, Şeyhülislam'ın bilimin değerini gören bir insan olduğunu söyler. Şaire göre Şeyhülislam bilimden anlayan, bilime değer veren bir insandır.

Nakd-i vakt-i 'ilm ü 'irfân kâr-bîn ü kârdân

Hırz-ı cân fazl u itkân kurretü'l-'ayn-ı yâkîn

(Nedîm, T. 32 / 3 / 158)

(İlim ve irfan çağının değeridir. İş gören ve iş bilen bir kişidir. Fazl ve hakikatle yaşam yeri, şüphesizliğin göz nurudur.)

Şaire göre Şeyhülislam içinde bulunduğu çağın bilgi ve irfan yönünden en değerli insanıdır.

Divan şairleri ulema sınıfına mensup müftü ya da şeyhülislamı överken bu şahısları bilgide üstün insanlar olarak ifade ederler. Divan şiirinde şeyhülislam ya da müftü; bilginin merkezi, ilmin vadisi, batın ve zahirin toplanma yeri, ulemanın kutbu, bilgi pergelinin merkezi, cihan yazısının âlimi, irfan denizinin incisi, bilginin uçsuz denizi, ilmin denizi, bilginin okyanusu, âlimlerin müftüsü, ilmin başı ve seması, âlimler topluluğunun başı, ulema yüzünün suyu, zamanın hocası, cehaleti önleyen kişi, Allah'ın sırrını bilen kişi, ezel ilminin sahibi, bilgi ülkesinin süsü, ilimlerin başlangıcı, ilahi ilim manasının neticesi, ilmin parlak yeri, bilgilerin ana kaynağı, fıkıh âlimlerinin başvurduğu kaynak olarak görülür.

17. Yardımseverlik

'Aceb mi 'arz-ı hal itse kadîmi mahlas-ı dâ'î

Ki ol dergâh olmış Kâ'be-i maksûd-ı insânı

(Ş.M. Nazmî, K. 7 / 45 / 570)

(O, insanların emel kalesi olmuş; insanlar ona derdini anlatsa ne olur?)

Şaire göre Şeyhülislam insanların isteklerini yerine getiren kişidir. Herkes derdini ona anlatır. İsteklerini anlatan insanlar emel kalesini fethetmiş olur. İnsanların emel kalesi olan Şeyhülislam halka halkın istediğini veren kişidir.

Tehî-dest-i merâm oldu dilim vâdî-i hayretde
'İnâyetlu efendum terk edince sadr-ı fetvâyı

(Haşmet, T. 5 / 16 / 71)

(Yardımsever efendim fetva makamını terk edince hayret vadisinde gönlüm arzu elinin başı oldu.)

Şair; Şeyhülislam'ın, makamından ayrılışına üzülmüştür. Şeyhülislam'ın yardımsever bir insan olduğunu açık bir şekilde ifade eder.

Mesned- ârâyı 'inâyet ki verilmiş kefine
Hâme fetvâ-i şer'iye 'aliyyü'l-istiklâl

(R. M. 'Azîz, K. 10 / 9 / 78)

(Makam süsüdür ki yardım avuçlarına verilmiştir. Kalem, şeriat fetvasına bağımsızlık verir.)

Şaire göre Şeyhülislam'ın avucuna insanlara yardım edebilme gücü verilmiştir. Şeyhülislam herkese istediği kadar istediği şekilde yardım edebilir.

Kılsa pend ile 'amel bir fâsık-mu'lin olur
Hilehâ-yı nefs-i dûn u mekr-i şeytândan emîn

(Zâ'ik, KT. 32 / 12 / 76)

(Öğüt verince herkesçe bilinen günahlardan emin olunur. Ayrıca alçak nefsin ve şeytanın hilelerinden emin olur.)

O mahz-ı hayr-ı Hudâ kim şerâre-i şerden
Nigâh-ı hıfzı emin itdi mülk-i Osmânı

(S. M. Şerîf, K. 4/ 24 / 162)

(O, Allah hayrının katıksız halidir. Koruyucu bakışıyla şerrin kıvılcımından Osmanlı ülkesini korudu.)

Şairler, bu beyitlerinde Şeyhülislamları, insanları ve Osmanlı ülkesini şerden koruyan kişiler olarak tanıtırlar. Şeyhülislamlar öğütleri ve bakışlarıyla insanları hileden ve şerden korurlar. Şeyhülislamlar bu özellikleriyle insanlara yardımcı olurlar.

Hall olursa n’ola dilde ‘ukde-i efkârumuz
Böyle bir hallâl-i keşşâf-iştihâra mâlikiz

(Beyânî, K. 5 / 14 / 71)

(Gönülde efkârımızın düğümü çözülürse ne olur. Biz dertlere çare bulan böyle bir kâşife sahibiz.)

Rabt itdi hall ü ‘akdini ‘asrun o zâta kim
Kân-ı salâh u ma’delet ü hüsn-i hâldür

(Vahyî, K. 35 / 10 / 329)

(O ki zamanın meselerini çözüme bağladı. O, adalet ve iyiliğin kaynağıdır. Güzel halli biridir.)

Temennâ-bahş-ı âdem çare-sâz-ı müşkil-i ‘âlem
Kerim-kâm-bahşa mahz-ı cûd-ı lutf-ı Yezdânî

(Ş. M. Nazmî, K. 7 / 27 / 568)

(İnsanın isteklerini karışlayan, âlemin zor işlerine çare bulan, şeref bahşedendir. Allah lütfunun cömertliğinin saf halidir.)

Olup her kâr hayra gayretin müşkil-güşa cânâ
Fetâvi âhirinde yazdıgın imzâ mübârek-bâd

(E. Zihnî, T. 6 / 3 / 85)

(Her kazancın hayırlıdır, gayretin candaki zorlukları giderir. Fetvalarının sonundaki imzan mübarek olsun.)

Hırz edip ihlâsını dergâhun idinen melâz
Cevr-i devrândan halâs keyd-i a’dâdan emîn

(Â.Çelebî, K. 12 / 19)

(Samimiyetini muhafaza edip dergâhını sığınacak yer edinen, devrânın zorluklarından kurtulur, düşmanın tuzağından emin olur.)

Nükte-perdâz-ı mâ’ânî ki beyân-ı kalemi
Hall eder müşkil-i râz-ı feleği bî-ta’kîd

(Nef’î, K. 54 / 24 / 232)

(Manânın nükteli söz söyleyenidir. Dünya sırrının zorluklarını kalemiyle zorlanmadan çözer.)

Cenâb-ı Hazret-i Salih Efendi-zâde bi'l-iftâ

Yine müşkil-güşâ-yı millet dîn-i Muhammed'dir.

(E. Celâlî, T. 77 / 1 / 287)

(Şeyhülislam Salihzade Efendi, fetvasıyla Müslümanların müşkil durumlarını çözer.)

Şairler, beyitlerinde övülen kişileri zor işleri halleden insanlar olarak tanıtırlar. Övülen bu şahıslar insanların müşkil işlerini hallederek onlara yardımcı olurlar. İnsanlar bu kişiler sayesinde zorluklardan kurtulurlar.

Sâye-i devlet-medârı sâyeban-ı bî-kesân

Tâk-ı bâb-ı devleti mihrâb-ı kalb-i müstâ'în

(Mekkî, T. 10 / 4 / 193)

(Şeyhülislam Efendi, devletin himayesi, kimsesizleri himaye eden, devlet kapısının kemeri, yardım isteyen kalplerin mihrabıdır.)

Tâk-ı bâb-ı devleti mihrâb-ı kalbi müsta'în

Sâye-i devlet-medârı sâyebân-ı ilticâ

(Mekkî, T. 14 / 2 / 198)

(Şeyhülislam Efendi, devlet kapısının kemeri, yardım isteyen kalplerin mihrabı, devletin gölgesi, kendine sığınanların himayesidir.)

Şair, bu beyitlerinde Şeyhülislam'ı yardım isteyen kalplerin mihrabı olarak ifade etmiştir. Dertlenen insanlar çareyi Şeyhülislam'da bulurlar. Devletin kapısı olan Şeyhülislam yardım uman insanların çaresi durumundadır.

Sen ol sâhib-serîr-i mülk-i himmetsin ki kurtardın

Keşâkeşden kemâl ehliyle çarh-ı dûn u gaddârı

(Nef'î, K. 49 / 33 / 212)

(Sen himmet mülkünün tahtısın. Alçak ve zalim feleği olgunlukla kederden kurtardın.)

Şaire göre Şeyhülislam insanları zalim ve alçak dünyanın kederinden kurtaran kişidir. Keder gideren, insanları kederden kurtaran Şeyhülislam insanlara bu vasfıyla yardımcı olur.

N'ola olsa zamân-ı devletinde 'âlem âsûde
Bırakdı fitneyi zındân-ı h'âba baht-ı bîdârı

(Nef'î, K. 49 / 29 / 212)

(Senin zamanında insanlar rahat olsa nolur? Uykusuz baht, fitneyi uykunun karanlığına bıraktı.)

Şair, Şeyhülislam'ı fitneyi önleyen insan olarak anlatır. Şairin ifadesine göre şeyhülislam vesilesiyle fitne, uykunun karanlığına bırakılmıştır. Şeyhülislam fitneyi ortadan kaldırarak insanlara yardımcı olur.

Menba'-ı 'ayn-ı 'inâyetdir ki her vakt-i seher
Feyz-i nûrundan olur memlû du'â-yı âfitâb

(S. Vehbî, K. 35 / 39 / 203)

(Yardım pınarının kaynağıdır. Her seher vakti güneşin duası nurunun feyzi etrafı doldurur.)

Şair, duru bir ifade ile Şeyhülislam'ı yardım pınarının kaynağı olarak gösterir. Bütün insanlar bu kaynaktan beslenir.

Divan şairleri, şeyhülislamları ya da müftüleri bulundukları makam itibarı ile emellerine kavuşmada önemli bir basamak olarak görürler. Şair, hem kendi arzusunu hem de halkın isteklerini şeyhülislama iletme gereği duyar. Bu iletme, divan şiirinde şu ifadelerle gerçekleşir: Şeyhülislam ve müftü; "insanların emel kalesi, yardımın eli, Osmanlı ülkesini şerden koruyan kişi, zor işleri çözen kişi, yardım isteyen kalplerin mihrabı, insanı zalim ve alçak dünyanın kederinden kurtaran kişi, fitneyi uyutan şahıs, yardım pınarının kaynağı"dır.

18. Hüner

Suhandân u hüner-mend ü hüner-bîn
Hâkim-i nükte-sâz u nükte-perver

(Nev'î, K. 20 / 19 / 65)

(Güzel söz sahibi, hünerli, hüneri görendir. İnce söz söyleyen ve ince söz öğretenlerin hâkimidir.)

Şaire göre Şeyhülislam hünerli bir şahıstır. Bu hünerli kişi aynı zamanda hünerli insanların da farkındadır. Şaire göre Şeyhülislam ince sözler söyleyebilen ve insanlara ince sözler öğretebilen kişilerin başında gelir.

Ser-efrâz-ı zamâne mesned-ârâ-yı hudâvendî
Hüner-mend-i yegâne çehre-pîrâ-yı nikû-kârî

(Nef'î, K. 49 / 17 / 211)

(Zamanın yücesi, hükamdarın makam süsleyeni, tekliğin hüneri, doğruluğun yüz süsleyenidir.)

Dâniş-efrûz hıdîvâ suhan-ârâ sadrâ
Ey hüner mend-i yegâne hüner-endûz-ı vahîd

(Nef'î, K. 54 / 35 / 232)

(Bilgi aydınlatan hükümdar, sözü düzgün söyleyen reisdir. Ey tekliğin hüneri birliğin hüner kazananı.)

Şair, bu beyitlerinde Şeyhülislam'ı hünerde tek kişi olarak gösterir.

Ser-nâme-i ehl-i hüner Es'ad Efendi-zâde kim
Fazl-ı efâzıl ser-te-ser teslîm ile ser-dâdedir

(E. Celâlî, T. 75 / 1 / 285)

(Es'ad Efendizâde hüner ehlinin başıdır. Faziletlilerin faziletlisi olduğu kabul edilmiştir.)

Şairin gözünde Şeyhülislam Efendi hüner sahibi kişilerin lideridir. Şahsın bu özelliği herkes tarafından kabul edilmiştir.

Hüner gûyâ denizdir mâliki kilk-i güher-pâşın
Kerem gûya sadeftir tab'-ı pâkın dürr-i şeh-vârı

(Nef'î, K. 49 / 39 / 213)

(Hüner onda sanki deniz gibidir. O, cevher saçan kaleme sahiptir. Cömertlik onda inci gibidir. Temiz tabiatı incilerin incisidir.)

Şair göre Şeyhülislam hünerin denizidir. Bu ifade Şeyhülislam'ın hünerlerinin sınırsızlığını ortaya koyar. Şaire göre Şeyhülislam Efendi her anlamda hünerli bir kişidir.

Hüner dünyâ değer bir gevher-i pür-kadr ü kıymetdir
Zamân-ı devletindir bu metâ'ın rûz-ı bâzârı

(Nef'î, K. 49 / 51 / 213)

(Hüner, dünyada çok kıymetli bir cevherdir. Bu kıymetin pazar zamanı senin devlette hizmet aldığın zamanda ortaya çıkar.)

Şaire göre Şeyhülislam hünerden anlayan ve insanların hünerini ortaya çıkaran kişidir.

Mühim-perdâz-ı kânûn-ı hüner 'idrâk-ı çâlâkı
Müretteb-sâz-ı esbâb-ı kerem tab'-ı sebük-bârı

(Nef'î, K. 49 / 23 / 212)

(Hüner kanununun kıymet tertib edeni, aklın anlayışı, cömertlik sebeplerinin düzenleyicisi, dertsizliğin mührüdür.)

Şair, bu beytinde Şeyhülislam'ı akıl ve cömertlik bakımından överken onun hüneri düzenleyen kişi olarak da anlatır. Şair için Şeyhülislam hünerli olabilmenin niteliklerini düzenleyen kişidir. Hüner konusunda hüküm veren kişidir.

Besdir mey-i feyzinle pür oldukça devâtın
Bezm-i hünere sâgar-ı ser-şâr-ı fazîlet

(Haşmet, K. 12 / 5 / 51)

(Senin divitin, feyzin şarabıyla dolu oldukça faziletin dolu kadehi hüner meclisine yeter.)

Şaire göre Şeyhülislam’ın kalemi hüner meclisi için yeterlidir. Şeyhülislam’ın kalemi feyzin şarabıyla doludur. Hüner meclisindeki insanlar bu kalemle keyiflenir.

‘Aceb mi olmasa eksük derinden ehl-i hüner

Odur zemânede çün Ka’be-i suhen-dânî

(Râmî, K. 15 / 51 / 143)

(Hüner sahipleri kapından eksik olmasa buna şaşılmamalı. Çünkü o kendi zamanında güzel sözün Kâbe’sidir.)

Şaire göre Şeyhülislam hüner sahiplerinin sığındığı yerdir. Hüner sahipleri, kendileri gibi hünerli Şeyhülislam’dan medet umarlar.

Gül-i bâğ-ı hüner Bostânzade

Ki ana ‘ilm u hikmet şîr-i mâder

(Nev’î, K. 20 / 17 / 65)

(Bostanzade, hüner bağının gülüdür. İlim ve hikmet ona anne sütü gibidir.)

Şair, hüneri gül bağına benzetirken Şeyhülislam’ı da bu bahçenin gülüne benzetir. Şeyhülislam hünerlilerin en kıymetlisidir.

Hüner; “marifet, ustalık, bilme[58]” anlamlarına gelir. Örnekleri bu verilen beyitlerden övülen şahısların hünerli kişiler oldukları ve hünerli kişilere de yardım ettikleri anlaşılır. Divan şairine göre Şeyhülislam “hünerli şahıs, hünerli kişiyi koruyan, hünerde benzersiz, hünerli kişilerin lideri, hünerden anlayan, hünerli olabilmenin niteliklerini düzenleyen, kalemi hüner meclisine yeten, hüner sahiplerinin sığındığı yer, hüner bağının gülü”dür.

19. Himmet

Simât-ı himmetün itdi cihânı gark-ı ni’âm

Ki heft kâse-i deryâ ana nemekdândur

(S. M. Şerîf, K. 5 / 54 / 174)

(Himmetin ki yedi derya kasesi ona tuzluktur. Ziyafeti dünyayı iyiliklere boğdu.)

[58] M. Bahâ’eddin, age., s. 785.

Şaire göre Şeyhülislam Efendi himmetleriyle dünyayı iyiliklere boğan insandır. Dünyaya ziyafet sunan himmet sahibi Şeyhülislam, bu ziyafet esnasında okyanus çukurlarını tuzluk olarak kullanır. Şaire göre Şeyhülislam himmeti sınırsızdır.

Himmetün feryâd-res olup olursa dest-gîr

Evc-i gerdûnda olam mihr-i mürine hem-nişîn

(Â. Çelebî, K. 12 / 36)

(Himmetin feryada yetişen bir yardımcı olursa dünyanın zirvesinde nurlandıran güneşle beraber otururum.)

Şair, Şeyhülislam'dan bir memuriyet istemektedir. Bunu ifade ederken Şeyhülislam'ın kendi feryadına koşmasını ister. Şeyhülislam'ın himmeti sayesinde üst makamlara çıkabileceğini ifade eder.

Yem-i zehâr-ı kerem Hazret-i Şeyhü'l-islâm

"Menhel-i azb-i " himem menba'-ı nehr-i 'irfân

(Haşmet, T. 14 / 1 / 73)

(Şeyhülislam Hazretleri cömertliğin coşkun denizidir. İrfan nehrinin kaynağı, himmet hoşluğunun durağıdır.)

Şaire göre bu kişinin sunduğu himmet hoşluğu, bir duraktır. Şeyhülislam Hazretlerinin himmet durağına uğrayan herkes bu himmetten nasiplenir.

Kasabü's-sabk-ı himem hâme-i cûdıdur anun

N'ola olursa sevâd-ı kerem ana mahber

(M. Sâlim, K. 31 / 14 / 257)

(Himmetlerin benzersiz ödülü, onun cömertliğinin kalemidir. Keremin yazısı ona divit olsa ne olur?)

Şair, Şeyhülislam'ın himmet ve cömertliğinden bahseder. M. Sâlim'e göre Şeyhülislam benzersiz himmetlere sahip kişidir.

Zâtı ârâyiş gencîne-i hilm u 'iffet

Sâf u sâf dil-i pür himmeti âyîne misâl

(R. M. 'Azîz, K. 10 / 12 / 78-79)

(Varlığı iffet ve yumuşak huyluluğun hazinesidir. Saf mı saf, himmetli gönlü bir aynaya benzer.)

Şaire göre Şeyhülislam'ın himmetli gönlü bir ayna gibidir. Bu temiz aynada insanlar her şeyi görür. Şeyhülislam'ın iyi niyetli, himmet sahibi bir insan olduğu, şair tarafından ifade edilir.

Lücce-i lutf u hüner kulzüm-i himmet-perver
'Ayn-ı deryâ-yı güher müftî-i bahr-ı ma'nâ

(R. M. 'Azîz, T.10 / 4 / 150)

(Hüner ve lütfun dalgalı denizi, himmetin denizi, cevher denizinin gözü, mana denizinin müftüsüdür.)

Şaire göre Şeyhülislam himmeti bir deniz gibidir. Bu ifade bize Şeyhülislam'ın himmette cömert bir insan olduğunu gösterir.

Teşne-kâne mahz-ı hâyr u himmetin 'işrâb içün
Sadr oldu emri bu mecrâyı icrâya hemân

(R. M. 'Azîz, T. 14 / 4 / 154)

(Bir şeyler arzulayanlara himmet ve hayrın saflığını içirmek, bu makama gelip uygulama yapmak amacıyla reis oldu.)

Şaire göre dünyada arzusu olan insanlar Şeyhülislam'ın himmetine sığınmalıdır. Zaten Şeyhülislam bu makamda bu sebeple oturmaktadır. Şaire göre Şeyhülislam'ın makamda oturuş sebebi himmetiyle insanlara yardımcı olmasıdır.

Habbezâ dâver-i 'alî güher-i pür-himmet
Melce-i ehl-i kemâlât u melâz-ı füzelâ

(R. M. 'Azîz, T. 16 / 5 / 158)

(Ne güzel, yüce hâkim, himmetin cevheri, olgunluk ehlinin sığınılacak yeri, faziletli insanların koyucusudur.)

Şair, birçok farklı özelliği ile Şeyhülislam'ı bu beyitte övmüştür. Şair tarafından Şeyhülislam'ın övülmesini gerektiren bir husus da himmetin cevheri olmasıdır. Şaire göre Şeyhülislam himmeti değerli bir taş gibidir, kıymetlidir.

Dergâhı gül-zemîn-i himemdir zamânede

Ol bâba intisâba eder ibtidâr gül

(S. Vehbî, K. 37 / 22 / 207)

(Dergâhı bu zamanda himmetlerin gül bahçesidir. Gül o kapıya süratle intisap eder, bağlanır.)

Şaire göre fetva makamı bütün himmetlerin toplandığı bir yerdir. Şair tarafından bu yer gül bahçesi olarak görülür. Bütün himmetler bu yerde toplanmak için fetva makamına bağlanmak ister.

Nevbahâr-ı himmetindir revnâk-efzâ-yı cihân

Ba'd-ez-în her berg-i hüşkün eylesin eşcâr gül

(S. Vehbî, K. 38 / 27 / 212)

(Cihanın aydınlığını arttıran, himmetinin ilkbaharıdır. Bundan sonra gül, her kuru yaprağı ağaca çevirsin.)

Şaire göre Şeyhülislam cihana aydınlık ve hayat veren himmetin ilkbaharıdır. Şeyhülislam, himmetiyle dünyaya hayat verme gücüne sahiptir.

'Ulüvv-i himmetin kûh-ı bülend-i kâf ile hem-ser

Felek dergâhına cârûb eder şehbâl-i 'Ankâ'yı

(S. Vehbî, K. 34 / 35 / 196)

(Himmetinin yüceliği Kaf Dağı'nın yüksek zirvesiyle arkadaştır. Himmetin, senin dünya dergâhına Anka'nın kanadını süpürge yapar.)

Şair, Şeyhülislam himmetinden bahsederken kendisine Kaf Dağı'nı ve Anka kuşunu benzetme unsuru olarak seçer. Şeyhülislam himmeti Kaf Dağı kadar yüksektir. Şeyhülislam bu himmet gücüyle Anka kuşunun kanadını dünyaya süpürge yapar. Şaire göre Şeyhülislam himmette kudret sahibidir.

Gülistân-ı 'inâyet tâze-rûy-ı cûy-ı ihsânın

Gül-i sad-berg-i himmet bûy-ı lutfunla mu'attardır

(S. Vehbî, K. 41 / 33 / 223)

(İhsan ırmağının taze yüzü, yardımın gül bahçesidir. Lütfunun kokusuyla himmetin yüz yaprağının gülü tazedir.)

Şair, Şeyhülislam himmetini gülün yüz yaprağına benzetir. Şaire göre Şeyhülislam'daki himmet kat kattır ve çevresini güzelleştirir.

Görse rü'yâda 'ulüvv-i himem ü rif'atini
Şeb-külâhın ede ta çarh ile hem-ser sünbül

(S. Vehbî, K. 42 / 31 / 230)

(Sümbül senin rütbenin ve himmetinin yüceliğini gece rüyasında görse gökyüzüyle beraber arkadaş olup bunu kendine gecelik yapar.)

Şair, Şeyhülislam himmetinden bahsederken sümbülü seçer. Sümbülü kişileştiren şair Şeyhülislam'daki himmet yüceliğinden bahis açar. Bu yüceliğe şahit olan sümbül gökyüzüyle arkadaş olabilir.

Keşide-tığ-i hüner cevher-i yed- i Tevfîk
Ki mihr-i himmet âna şemse-i dırahşândır

(S. M. Şerîf, K. 5 / 31 / 172)

(Hüner okunu çeken, Hakk'a uygunluk elinin cevheridir ki himmetin güneşi ona parlak bir süstür.)

Şaire göre Şeyhülislam'daki himmet güneş gibidir. Bu vasıf Şeyhülislam'a parlaklık ve göz alıcılığı verir. Himmetli olmak Şeyhülislam için bir süs unsurudur.

Olsa âgişte-i âb-ı himemin Hızr-âsa
Zinde vü tâze vü ter ola musavver sünbül

(S. Vehbî, K. 42 / 38 / 230)

(Hızır'ın âsâsı senin himmet suyun olsa bir resim gibi olan sümbül, her zaman zinde ve taze olur.)

Şair, Şeyhülislam himmetini insanlara ölümsüzlük suyu veren Hızır'ın asasına benzetir. Sümbül, Şeyhülislam himmetiyle sulanarak her daim hayat bulur. Şaire göre Şeyhülislam himmeti hayat kaynağıdır.

Feyz-i ebr-i himeminden irişür verde nemâ
Tâb-ı mihr-i keremiyle açılur gonce-i ter

(M. Sâlim, K. 31 / 11 / 257)

(Himmet bulutunun bereketinden güller büyür. Kerem güneşinin parlaklığıyla taze goncalar açılır.)

Şair, Şeyhülislam himmetini bir bereket vesilesi olarak görür. Şeyhülislam'ın himmet bulutunun sayesinde güller büyür.

Rütbe-i himmetinde olmadadır
Keremi cebhe-i sipihre vesîm

(Râmî, K. 14 / 61 / 135)

(Himmetinin rütbesinde cömertliği gökyüzünün cephesine güzel yüz olmaktadır.)

Şair, Şeyhülislam himmetini cömertlikle ilişkilendirerek bu himmeti Şeyhülislam'ın yüz akı olarak görür. Himmetli olmak Şeyhülislam için övünülecek bir vasıftır.

Hamd-bâ'dez-hamd Dürri-zâde-i câlî-himem
Bi'd-tekerrür kıldı şeyh-islâm olup iftâ yine

(E. Celâlî, T. 79 / 1 / 288)

(Yüce himmet sahibi Dürrizade'ye bundan sonra hamd ederiz. O, fetva makamına tekrar şeyhülislam oldu.)

E. Celâlî, himmet sahibi bir Şeyhülislam'a sahip olduğu için şükür halindedir. Bu vasfı sayesinde Dürrizade yine şeyhülislam olmuştur.

Dest-i mi'mâr-ı kerem-sâzın iderse himmet
Kasr-ı kâmı bir işâretle idersin ma'mûr

(F. H. Paşazâde, K. 4 / 28 / 99)

(Cömertliğin mimarı olan elin himmet ederse arzu evini bir işaretle tamir edersin.)

Şair, arzularının yerine gelebilmesini Şeyhülislam'ın himmetine bağlamıştır. Şeyhülislam himmetiyle insanlar emellerine erişebilir.

Himmet; “gayret etmek, çabalamaktır.”[59] Divan şairi Şeyhülislam Efendileri överken şahısların himmet yönlerini göz ardı etmemiştir. Divan şiirinde Şeyhülislam; “himmetiyle dünyayı iyiliklere boğan, himmetin hoşluğu, himmetli bir gönüle sahip olan, himmetin denizi, himmetine sığınılan, himmetin cevheri, himmetin merkezi, himmetin ilkbaharı, himmette kudret sahibi, himmetin yüceliği, himmetiyle bereket saçan”dır.

20. Velinimet

Veliyy-i nimet-i ‘âlem hümâm ü fazl u efhâm
Le’âlî-i girân-mikdâr ‘ilm ü ‘iffetin kânı
(Ş. Es’ad Efendi, K. 8 / 24 / 66)

(Âlemin velinimeti, himmetli, fazl sahibi, büyük kişisin. Pahalı inciler gibisin. İlim ve iffetin kaynağısın.)

Ma’den- i cûd hudâvend-i efâzıl-perver
Lutf-ı ma’bûd veliyü’n-ni’am-ı nîkû-nâm
(Y. Avnî, K. 28 / 18 / 505)

(Cömertliğin kaynağı, bilgili kimselerin hükümdarı, Allah’ın lütfu, iyi nam kazanmış Şeyhülislam’dır.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislamları velinimet olarak gösterirler. Şeyhülislamlar dünyaya nimet sunan insanlardır.

Kuvvet-i nâmiye-i lutf-i veliyyü’n-ni’amı
Vakt-i sermâda yetişdirdi yine ter sünbül
(S. Vehbî, K. 42 / 61 / 232)

(Lütufta bulunan insanların lutfunun artan kuvvetiyle kış vakti taze sümbülü o yetiştirdi.)

Şaire göre Şeyhülislam’ın velinimet sunmasıyla kış vakti sümbül yetişebilir. Buna göre Şeyhülislam’ın velinimeti sayesinde dünyadaki her nesne her zaman hayat bulur.

Ey veliyyü’n-ni’am iclâl ü saâdetle sana
İtdi feyz-i ezelî rütbe-i vâlâ ta’yîn
(E. Kâmî, K. 21 / 19 / 87)

(Ey Şeyhülislam, aydınlık ve saadetle ezel feyzi sana yüksek rütbeler tayin etti.)

[59] Devellioğlu, age., s.426.

Şair, Şeyhülislam'a velinimet olarak seslenir. Şaire göre Şeyhülislam'ın varlığı bir velinimettir.

Sensin veliyy-i ni'met-i 'âlem ki ser-be-ser
Eyler cihânı âtıfetin hem-ser-i bahâr

(M. Nebîl, K. 96 / 35 / 213)

(Âlemin velinimeti sensin, karşılıksız sevgin cihanı baştan başa bahara çevirir. Dünyayı bahar mevsimiyle arkadaş eder.)

Şaire göre âlemin velinimeti olan Şeyhülislam dünyayı bahara çevirir. Bu velinimet sahibi insan sayesinde dünya her zaman en güzel mevsimini yaşar.

Bâğ-ı kerem veli-ni'am-ı gülbûn-i himem
Kim bûy-ı re'fetinden olur vâye-dâr gül

(S. Vehbî, K. 37 / 18 / 207)

(Keremin bağı, himmetler bahçesinin Şeyhülislam'ı, yüce kokundan gül; kısmetli olur, faydalanır.)

Şaire göre kendisi bir velinimet olan Şeyhülislam, çevresine kokular saçar. Gül dahi kokusunu bu velinimet sahibi insandan alır. Şeyhülislam'ın velinimeti bir yararlanma vesilesidir.

Velinimet; "nimet sahibi, birine yaşadığı müddetçe tesiri devam edecek olan iyilik ve bağışta bulunma"[60] anlamına gelir. Divan şairi; Şeyhülislam'ı nimetin kaynağı, velinimetiyle dünyayı bahara çeviren kişi ve velinimetiyle çevresine güzel kokular saçan insan olarak anlatır.

İnsanlara karşı cömert olan, rehberlik eden, lütufkâr olan Şeyhülislamlar bu beyitlerde de görüldüğü üzere velinimet sahibi kişilerdir.

21. Emin

O dürr-i nazm ki sandûka-i emânında
Nizâm-ı 'âlem için saklamış Hudâ anı

(S. M. Şerîf, K. 4 / 25 / 162)

(O nazmın incisidir. Allah, âleme çekidüzen vermek için eminlik sandığında onu saklamıştır.)

---

[60] Sami, age., s.1499.

Şaire göre Şeyhülislam âleme nizam vermek için gönderilen kişidir. Allah eminlik sandığında bu Şeyhülislam'ı saklamıştır. Şaire göre Şeyhülislam önce Allah'ın emin olduğu kişidir.

Emîn-i dîn ü devlet melce-i erbâb-ı istihkâk
Meh-i 'irfân u hûrşid-i kemalûn çarh-ı nûrânî

(Ş. Mehmet Nazmî, K. 7 / 13 / 566)

(Din ve devletin emin kişisi, Hakk'a uyan kişiler erbabının makamı, irfanın ayı, olgunluğun güneşi, nurun semasıdır.)

Emîn-i dîn ü devlet muktedâ-yı ümmet ü millet
Muhît-i cûd u himmet dürr-i deryâ-yı kerem-dârı

(N. Atâyî, K. 8 / 19)

(Devlet ve dinin emin kişisi, millet ve ümmetin başı. Himmet ve cömertliğin okyanusu, cömertlik denizinin incisidir.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislamları dinin ve devletin emin kişisi olarak tanıtırlar. Ahmet Nâmî, fetva makamını bir hazine olarak ifade edip kendisinden emin olunan Şeyhülislam'a bu makamın verildiğini söyler.

Hükmünle zemîn cevr-i sitem-gerden emîndür
'Adlünle zamân mugtenim-i emn ü emândır

(N. Atâyî, K. 11 / 47)

(Toprak, zulmedenlerin cevrinden senin hükmünle emindir. Zaman adaletinle eminliğin ganimetidir.)

Şaire göre Şeyhülislamlar içinde bulundakları dünyayı ve zamanı hükümleriyle koruma altına almışlardır. İnsanlar hem Şeyhülislamların hükümlerinden hem de varlıklarından emindirler. Yani insanlar Şeyhülislamlara güvenirler.

Ey yegâne hüsrev-i şevket-penâh u dâdger
Eylesün dâ'im seni Allâh hatâlardan emîn

(E. Kâmî, K. 5-II / 3 / 110)

(Ey yegâne, doğruluğun ve kudretin sığınma yeri olan hükümdar! Allah seni hatalardan emin kılsın.)

Devlet ü ‘izz ü saâdetle olup kâm-revâ
Eyleye hazret-i Hak cümle hatalardan emîn

(E. Kâmî, K. 21 / 45 / 88)

(Sen; güç, kıymet ve mutlulukla isteğine ulaşan olup Hak seni bütün hatalardan emin eylesin.)

Şair, iki beytinde de Şeyhülislamların hatalardan emin olması için Allah’tan yardım diler.

Zamanın Adalet Bakanı ve Diyanet İşleri Başkanı olan Şeyhülislamlar divan şairleri tarafından güvenilir kişiler olarak ifade edilmişlerdir. Şairlerin ifadeleri beyitlerde şu şekillerde karşımıza çıkar: Şeyhülislam “Allah’ın emin olduğu, âleme nizam veren, dinin ve devletin emin kişisi, dünyayı ve zamanı hükümleriyle koruyan” kişilerdir.

22. Aydınlık

Re’yi bir mertebe rûşen ki yazarken vasfın
Şem’a gâlib görünür şûle-i nevk-i aklâm

(Nef’î, K. 50 / 34 / 216)

(Görüşü, fikirleri bir mertebe parlaklığıdır. Onun özelliklerini yazarken kalemlerin sivri ucunun ışığı nura üstün görünür.)

Şaire göre Şeyhülislamlar fikirleriyle bulunduğu mertebeyi aydınlatır. Onun özelliklerini yazan kalemin ucundan çıkan alev, nurdan daha üstündür. Yani Şeyhülislam vasıflarıyla nurun üstündedir. Bunu Şeyhülislam’ın özelliklerinin anlatılmasında kalemin ucundan çıkan alevden dahi anlayabiliriz.

Ola zâtü’l- burûc-ı câh-ı rif’at cây-ı mes’ûdun
Cihân mihr ü kamerle rûz u şeb tâ kim münevverdir

(S. Vehbî, K. 41 / 73 / 227)

(Yüksek makamın burçlar sahibi, burası mesut yerin olsun. Cihan; Güneş ve Ay'la gece gündüz aydınlıktır.)

Şaire göre Şeyhülislam'ın bulunduğu makam sevinç yeridir. Bu sevinçle cihan aydınlanır.

Müftî'l-enâm Hazret-i Osmân Efendi kim
Nûrundan oldu nûr gibi tâb-dâb-dâr gül

(S. Vehbî, K. 37 / 19 / 207)

(Şeyhülislam Osman Efendi'nin nurundan parlak gül nur gibi oldu.)

Şaire göre Şeyhülislam'ın şahsından gül nasiplenir. Bütün güller onun nuruyla nurlanır. Şeyhülislam nuru bitkiye nur verir.

Zâtınun mâ-sadakıdur 'âlem-i Feyzu'llâh
Nûrdur feyz ile başdan başa ol zât-ı bihîn

(E. Kâmî, K. 21 / 16 / 87)

(Allah bolluğunun âlemi onun zatının torbasıdır. Seçkin kişiliğin, baştan başa feyz ile nurdur.)

Şaire göre Şeyhülislam seçkin kişiliğiyle nurlu bir insandır. Nurunun yanı sıra şair Şeyhülislam'ın feyz sahibi bir insan olduğunu ifade eder. Feyz, Şeyhülislam'ın ayrılmaz bir özelliğidir.

Münevver oldı meclis ittibâ'-ı şer'-i enverle
Ziyâ artar alındukda fitîl-i şem'-i bezm-ârâ

(E. Kâmî, T. 43 / 3 / 144)

(Parlak şeriata tâbî olunca meclis aydınlandı. Meclisi süsleyen mumun fitili alındıkça ışık artar.)

Şaire göre Şeyhülislam bulunduğu meclisi nurlandıran insandır. Şeyhülislam, nuruyla çevresini aydınlatır. Bulundukları mecliste aydınlığı sağlayan mum söndürüldüğü halde etraf karanlığa gömülmez çünkü Şeyhülislam nuru meclisi aydınlatır.

Es’âd Efendi hazreti kim rûy-ı bahtına
Tutar felekde mihr ü meh-i envâr âyîne

(N. Atâyî, K. 9 / 12)

(Şeyhülislam Esad Efendi bahtın yüzüne bu dünyada parlak Güneş ve Ay’ı ayna gibi tutar.)

Şaire göre Şeyhülislamlar nuruyla insanların bahtını aydınlatan insandır. O, aydınlık sağlayan Ay ve Güneş’ten yararlanarak insan bahtını aydınlatır.

Nur; “parıltı, parlaklık, ışık, aydınlık”[61] anlamlarına gelir. Bu kelime aynı zamanda Peygamber Efendimizi de ifade eder. Ancak beyitlerde şeyhülislam ya da müftülerin Peygamber Efendimizle ilişkilendirilmeleri söz konusu değildir. Divan şairi şeyhülislam-nur ilişkisini daha çok şu şekilde yapar: Şeyhülislam; bulunduğu mertebeyi aydınlatan, nurdan üstün olan, cihanı aydınlatan, gülleri nurlandıran, seçkin kişiliğiyle nurlu olan, nuruyla ay ve güneşe parlaklık verendir.

23. Halkı Zor Durumlardan Kurtarmaları

Nesîm-i subh kabul oldı âh-ı mazlumân
Sehâb-ı fitne bulup ‘akıbet perişân

(S. M. Şerîf, K. 4 / 9 / 160)

(Sabah rüzgârıyla fitnenin karanlığı son bulup fitne ferişan olunca mazlumların ahı kabul oldu.)

Şaire göre Şeyhülislam sabah rüzgârının serinliği gibi makama gelir, fitnenin karanlığını ortadan kaldırarak fitneyi perişan eder. Mazlum insanlar Şeyhülislam sayesinde dertlerinden kurtulur.

Âsâyiş-i zamâna medâr oldı hâmesi
Fetvâsı def-i fitne-i Hindûstân ider

(E. Kâmî, 21 / 91)

(Kalemi zamanın asayiş vesilesi oldu. Fetvası Hindistan fitnesini def eder.)

[61] Devellioğlu, age., s.989.

Şaire göre Şeyhülislam hükümleriyle asayişi sağlayan ve fitneyi ortadan kaldıran kişidir. Şeyhülislam Efendi asayişi sağlayıp fitneyi ortadan kaldırdığına göre halkı zor durumdan kurtaran insandır.

Âferîn ol nüsha-han-ı kilk-i himmet-kârâ kim
Fitneyi der-hâb u bahtı-ı devleti bidâr ider

(S. M. Şerîf, K. 3 / 24 / 155)

(Yaşasın! O, himmet kaleminin yazılarını okuyandır. Fitneyi uyutur, devletin bahtını uyandırır.)

Şaire göre Şeyhülislam fitneyi uyuturken devletin bahtını uyandıran kişidir. Devlet işlerinde kötülükleri temizleyen Şeyhülislam devlet işlerini kolaylaştıran kişi konumundadır. Şeyhülislam sayesinde devleti güzel günler beklemektedir.

Fitne bir kişverde devrinde uzatamaz zulme el
Mülk-i hüsn içre meğer kim tura-i pür-pîç ü tâb

(Nef'î, K. 55 / 26 / 235)

(Istırap ve sıkıntının işareti senin zamanında zulme el uzatamaz. Fitne bir ülkede güzellik mülkünün içindedir. Fitne yok olmuştur.)

Şaire göre sıkıntı ve ıstırarabın en ufak bir işareti bile bu Şeyhülislam döneminde ortaya çıkamaz. Şeyhülislam fitneyi yok eden kişidir.

Bu başlık altında incelediğimiz beyitlerde Şeyhülislamların fitneyi ortadan kaldırarak, asayiş sağlayarak, kötülükleri temizleyerek, sıkıntı ve ıstırabı yok ederek halkı zor durumlardan kurtardığını görüyoruz.

24. Gizli Sır

Oldur ol vâkıf-ı esrâr-ı hafâyâ-ı hükm
Ki anun hükmi ile şer'-i nebî muhkem olur

(E. Şeyhî, 13 / 42)

(Hükmün gizli sırlarının bileni odur. Onun hükmüyle peygamberin şeriatı sağlamlaşır.)

Şaire göre Şeyhülislam, din hükümlerindeki sıra sahip kişidir. Sıra sahip olan bu kişinin fetvalarıyla İslam dini sağlamlaşır. Sır sahibi Şeyhülislam, dinin anlaşılmasını sağlayan kişidir.

Dilin âyîne-i ilhâm-ı Hak'dır kim bu sûretle
Sana keşf-i ilâhî müncelî etmiş hafâyâyı

(S. Vehbî, K. 34 / 37 / 197)

(Gönlün Hak ilhamının aynasıdır. Allah sana sırları görünür kılmıştır.)

Şaire göre Şeyhülislam bir ayna gibidir. Allah'ın sırları gönlü ayna olan Şeyhülislam'a Allah tarafından görünür kılınmıştır. Bu vesileyle Şeyhülislam'a her şey malum olur.

Olmaz ahkâm-ı kazâda ana bir yer mübhem
Şol kadar kalbine esrâr-ı kader mülhem olur

(E. Şeyhî, 14 / 42)

(Kaza hükümlerinde sana belirsirsizlik olmaz. Şu kadar ki kaderin sırları senin kalbine doğar.)

Şaire göre Şeyhülislam kaza ve kaderi bilen kişidir. Kaza ve kaderle ilgili sırlar Şeyhülislam'ın bilgisi dâhilindedir.

Divan şairi; Şeyhülislam'ı din hükümlerindeki sıra sahip kişi, Allah'ın sırrını bilen şahıs, kaza ve kaderle ilgili sırları bilen kişi olarak ifade etmiştir. Sır sahibi olan Şeyhülislam, bilgisiyle İslam dinini sağlamlaştırıp bu bilgisini kullanan kişidir.

25. Filozoflarla Benzerlik

Şeyhülislâm-ı zamân âl-i kerîm-i Mustafâ
Feylesof-ı 'akl-ı küll 'allâme-i rûy-ı zamân

(Mekkî, KT. 16 / 5 / 201)

(Zamanın Şeyhülislam'ı Mustafa'nın yüce şerefi ondadır. Zamanın en büyük âlimi, bütün akılların filozofudur.)

Şaire göre Şeyhülislam büyük bir âlimdir. Bu âlim herkesten daha üstün kişidir. Âlimlerin âlimi olan Şeyhülislam bir filozoftur.

Aristo-dâniş hikmet-şinâsâ neşve-i lutfun
Mizâc-ı kâinâta keyf-i terkîb-i tesellâdur

(S. M. Şerîf, K. 7 / 49 / 188)

(Ey Aristo[62] gibi bilgili, ey hikmet sahibi! Senin lütfunun neşesi, dünyaya avuntular veren bir keyiftir.)

Nikât-ı hatt kim sermâye-i ‘akl-ı Aristodur
Ne mümkin olmamak derkinde diller deng ü hayrân

(Neşâtî, K. 13 / 2 / 43)

(Yazısının ince sözündendir ki o, Aristo aklının sermayesidir. Gönüllerin ona hayran ve şaşkın olmaması mümkün değildir.)

O Eflâtun-hired Risto-meniş kim tab’-ı çâlâkı
Nuhustin fikrde müşkil-güşâ-yı ehl-i vicdândur

(Sâlik Efendi, K. 56 / 12 / 314)

(O, Eflatun[63] gibi akıllıdır ve Aristo’nun huyuna sahiptir. Akıl ve feraseti açıktır. Fikirleriyle en önde gelir. Vicdan sahiplerinin zorluklarını çözendir.)

Bir kere meclisinde alan ders-i hâmûşu
Ristâ-yı kârdân u Felâtûn-şu’ûr olur

(Nâilî, K. 24 / 18 / 99)

(Susma dersini ondan öğrenenler, Aristo gibi işten anlar ve Eflâtun gibi anlayışlı olur.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislamları bilgi ve akıl yönünden Eflatun ve Aristo gibi filozoflara benzetirler. Şeyhülislamlar; akıl, bilgi, anlayış yönünden bu filozoflarla eş değerde görülmüşlerdir.

---

[62] “ Aristo: Eski Yunan filozoflarındandır.” Onay, age., s.59.
[63] “ Eflatun: Eski Yunan filozoflarının en büyüğüdür, Platon da denilirdir.” Onay, age., s.150.

Fitne-bend-i dehr-i dûn müşkil-güşâ-yı rûzgâr
Çâre-sâz-ı dîn ü devlet feylesof-ı kârdân

(Nef'î, K. 52 / 30 / 224)

(Şeyhülislam Efendi, zamanın zorluklarını gideren, alçak dünyanın fitne bağını çözen, din ve devlet işlerine çare bulan, filozof kişilikli biridir.)

Şair, Şeyhülislam'ı bir filozofa benzetir. Şaire göre filozof nitelikle bu Şeyhülislam her sorunun hallini gerçekleştiren kişidir.

Lutf-ı Hak'la re'yümüzde etmezüz hergiz hatâ
Dil gibi bir feylesof-ı rûzgâra mâlikiz

(Beyânî, K. 5 / 5 / 70)

(Hakk'ın lütfuyla fikirlerimizde hiç hata yapmayız. Gönül gibi zamanın filozofuna sahibiz.)

Şair, Hakk'ın lütfuyla işlerinde yanlışlık yapmadıklarını ifade eder. Çünkü insanlar filozof gibi bir Şeyhülislam'a sahiptir.

Divan şairleri, şeyhülislamları bilgisi bakımından filozoflara benzetmişlerdir. Fitne düğümünü kolayca çözen bir âlim, olan yanlış yapmayan bu Şeyhülislamlar aynı zamanda Eflatun ve Aristo gibi filozoflara da benzetilmişlerdir.

26. Tarihi ve Mitolojik Karakterlerle Benzerlik

Kerim-i kâm-ver müftî'il-enâm-ı ma'delet-perver
Keremde tayy eder dest-i sehâsı Hâtem-i Tây'ı

(Haşmet, T. 5 / 6 / 70)

(Adalet yayan müftü, cömertliğin gayesidir. Senin cömert elin, cömertlikte Hâtem-i Tây'ı[64] uçurur.)

[64] "Hâtem-i Tây: Cömertliğiyle tanınan Arap." Onay, age., s. 204.

Hâtem-i Tâ'i o kân-ı keremün lâyıkıdur
Der-geh-i 'izzetine olsa kemîne çâker

(M. Sâlim, K. 31 / 13 / 257)

(Hâtem-i Tây senin dergâhına hâkir bir köle olabilir. Sen keremin kaynağısın.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislamları Cahiliye Devri'nin ünlü, cömert Arap şairi Hâtem-i Tây'a benzetirler. Şairlere göre Şeyhülislamlar karşısında Hâtem-i Tây, çaresiz ve küçük kalır. Şeyhülislamlar bu kişiden daha cömertlerdir.

İstese ednâ teveccühle kul eyler kendiye
Zümre-i şâhân-ı cem-cah u Ferîdûn haşmeti

(Nâilî, K. 34 / 23 / 124)

(İstese az bir alaka ile Ferîdûn'un[65] haşmetini, cem makamının şahlar zümresi kendisine kul eder.)

Şaire göre Şeyhülislam az bir alaka ile ünlü Fars hükümdarı Feridûn'u kendisine kul eder. Zenginlik timsali olan Ferîdûn, Şeyhülislam karşısında aciz bir karakter olarak kalır.

Nâ-ehle kilk-i zahme-i Efrâsiyâbdur
Dânişvârâna lutfını bî-imtinân ider

(E. Kâmî, 14 / 90)

(Ehil olmayanlara karşı Efrasiyab'ın darbe oku gibidir. Bilgi sahiplerine lütfunu karşılıksız sunar.)

Şaire göre Şeyhülislam kötülere karşı, adı Şehname'de geçen ünlü Türk kahraman Efrasiyâb[66] gibidir. Anlayışsız insanlar, Efrasiyâb gibi olan Şeyhülislam karşısında yok olur.

Ol yeke-tâz-ı ma'delet elbet zamânını
Mânend-i vakt-i devlet-i Nûşirevân ider

(E. Kâmî, 22 / 91)

---

65 "Ferîdûn: İranlı meşhur padişah." Pala, age., s.153.
66 "Efrasiyab: Alp Er-Tunga'nın Şehnâme'deki adıdır." Pala, age., s. 135.

(O, adaletin düşmana yalnız saldıran yiğididir. Onun devrinde ülke Nuşirevân[67] zamanındaki gibi adaletli bir hâl alır.)

Şair, Şeyhülislam'ı adaletiyle ünlü Sasani hükümdarı Nuşirevân'a benzetir. Nuşirevân gibi olan Şeyhülislam adalet düşmanlarına karşı savaşır.

Divan şairi, istiare yoluyla Şeyhülislamları zamanının tanınmış şahıslarıyla beraber ifade etmişlerdir. Şeyhülislam; cömertlik bakımından Hâtem-i Tây'a, güç ve azamet bakımından Ferîdûn ve Efrasiyab'a, adaletli olma yönüyle de Nuşirevân'a benzetilmiştir.

27. Seçkinlik

Sütûde kehf-i ümmet iftihâr-ı şer'-i peygamber
Güzîde fahr-ı millet mahz-ı lutf-ı hazret-i Bâri

(Nef'î, K. 49 / 18 / 211)

(Peygamber şeriatının iftiharı, ümmetin sığınağı övülmüştür. Milletin övüncü, Hazret-i Allah'ın iyiliklerinin katıksız halidir, seçilmiş kişidir.)

Şaire göre Şeyhülislam övünce, Allah'ın lütfunun katıksız haline mazhar olduğu için seçilmiş bir kişidir.

O güzîde halef-i dûde-i âdem ki eder
Cevher-i pâkine ecrâm u anâsır ikrâm

(Nef'î, K. 50 / 20 / 215)

(O seçilmiş bir kişidir. İnsan topluluklarının halefidir. O temiz cevhere bütün yıldızlar ve unsurlar ikramda bulunur.)

Şaire göre insan topluluklarının yöneticisi olan Şeyhülislam'a bütün yıldızlar ve dünyadaki diğer unsurlar ikramda bulunur.

Müsinn ü sâlih ü nıhrîr o mümtâzü'l emsâldir
Mehâbetle salâbetle fazîlet anda âmâdedir

(E. Celâlî, T. 69 / 5 / 282)

[67] "Nuşirevân: Doğrulukla ün bulmuş Sâsânî şâhıdır." Pala, age., s. 362.

(Yaşlı, dindar ve bilgilidir. O, seçilmişlere örnektir. Heybet ve sağlamlıkla fazilet onda her zaman hazırdır.)

Şair, Şeyhülislam'ın seçilmiş kişi olmasının nedenini yukarıdaki beyitten de anlaşılacağı üzere açıkca ifade etmiştir.

Sâhib-i tab'-ı güzîn ehl-i vakâr u temkîn
Hâce-i mekrümet-âyîn-i havâs u a'vâm

(Meşhûrî, K. 11 / 25 / 24)

(Ağırbaşlı, ölçülü hareket edenlerin ehli, seçilmiş güzel huyların sahibi. Halk ve yüksek zümre merasimlerinin cömertliğinin hocasıdır.)

Şaire göre Şeyhülislam; ağırbaşlı, ölçülü hareket eden, güzel huy sahibi, cömertliğin hocası olan kişidir. Güzel huylara sahip olan bu Şeyhülislam seçilmiş kişidir.

Târihi bir işâret-i lutf ister ey Nebil
'Âsım Efendi müftî-i dîn-i güzîndir

(M. Nebîl, KT. 89 / 4 / 187)

(Ey Nebîl, senin tarihin bir güzelliğin işaretini ister! Asım Efendi seçilmiş dinin müftüsüdür.)

Şaire göre Asım Efendi, seçilmiş dinin müftüsüdür. Din seçilmiş olduğuna göre müftüsü de seçkin bir insandır.

Nâmdaş-ı Fahr-i 'Âlem Esad-ı sâhib-kerem
Tab'ı gülzâr-ı himem hem zâtıdır muhtâr gül

(S. Vehbî, K. 38 / 16 / 211)

(Kerem sahibi Es'ad Efendi âlemlerin övüncünün namdaşıdır. Gayret sahiplerinin gül bahçenin huyu, seçilmiş güllerin zatıdır.)

Şaire göre kerem sahibi, Peygamber'le aynı isme sahip olan Şeyhülislam güzel huyuyla seçkin bir insandır.

Divan şairinin gözünde Şeyhülislam; şeriatın iftiharı, ümmetin sığınağı, milletin övüncü, bilgili, güzel huylu, cömertliğin hocası, seçilmiş dinin müftüsü, güzel huylu,

seçkin insandır. Bu vasıflarla beraber düşünüldüğünde Şeyhülislamların seçilmiş ve seçkin insan olmaları değerlendirmesi yapılabilir.

28. Hikmet

Nihâdunda muzmer yenâbi'-i hikmet
Lisânunda zâhir 'uyûn-ı mesâ'îl

(Nev'î, K. 57 / 9 / 160)

(Hikmetin kaynağı huyunda gizlidir. Meselelerin çözümü sözünden anlaşılır.)

Şaire göre Şeyhülislam karakteristik özellikleriyle dikkat çeker. Şeyhülislam, karakteriyle bir hikmet kaynağıdır. Hikmet kaynağı olan bu şahıs sözleriyle meseleleri çözüme kavuşturur.

Ba'zı umûrun olmada te'hîr ü nâ-bedîd
'İlm-i ezelde vardır vardır anın gizli hikmeti

(H. N. Osmân, T. 42 / 10 / 334)

(Bazı emirlerinde gecikme ve belirsizlik vardır. Bunda ezel ilmiyle ilgili olarak bazı hikmetler vardır.)

Şair, Hanya Müftüsü'nün ezel ilmine sahip olduğunu ifade eder. Müftü Efendi bazı meseleleri zamana bırakarak halleder. Şaire göre bu işte bile bir hikmet vardır. Şair bu gecikmeyi ezel ilminin bilgisine sahip olan Müftü'nün hikmetine bağlar.

Sadr-ı iftâya getürdi hele bir fâzılı kim
Nutk-ı pâk-i hikem-âmizi virür sadra şifâ

(H. Nûrî, T. 16 / 2 / 161)

(Faziletli olanı fetva makamına getirdiler. Hikmetinin temiz sözü bu makama şifa verir.)

Şaire göre faziletli Şeyhülislam, hikmetli sözler sahibidir. Şeyhülislam hikmetli sözleriyle fetva makamını düzelten kişidir.

Hikmetle sarf u nahv u ma'ânide bî-nazîr

Mantıkda hiç kıyâsa gelir mi mehâreti

(H. N. Osman, KT. 42 / 22 / 335)

(Hikmetle, dil bilgisi ve anlam konusunda benzersizdir. Mantıkta maharetleri hiç kimseyle kıyaslanamaz.)

Şaire göre Hanya Müftüsü bilgi, anlayış, mantık, maharet, hikmet konusunda benzersiz bir insandır.

Hikmet, "bilgelik"[68] anlamına gelir. Divan şairi hikmet sahibi olarak gördüğü bu şahısları; "hikmetin kaynağı, hikmetli söz sahibi, hikmette benzersiz kişi" olarak nitelendirir.

29. Merhamet

Bu eyyâm-ı safâda bana da lutf eyle sahib ol

Ki zîrâ her cihetle bî-kesim ey merhamet-pîrâ

(F. H. Paşazâde, K. 12 / 13 / 115)

(Bu safa günlerinde bana da lütuf eyle, sahip ol. Zira her bakımdan kimsesizim ey merhamet süsleyen kişi.)

Şair, Şeyhülislam'dan yardım istemektedir. Şeyhülislam'ın zamanı herkesin arzusuna kavuştuğu bir zamandır. Şair, merhamet sahibi Şeyhülislam'ın merhametine muhtaçtır.

'Avn-i insâfıyla mülk-i ma'delet bî-ihtilâl

Sadme-i kahrıyla iklîm-i sitem pür-inkılâb

(Nef'î, K. 55 / 16 / 234)

(Adalet mülkü merhametinin yardımıyla bozuk değildir. Senin kahrının çarpmasıyla sitem iklimi alt üst olmuştur.)

Şaire göre bu adaletli ülke Şeyhülislam'ın merhametiyle düzgün bir nizama sahiptir. Şeyhülislam'ın merhameti sayesinde sitem, ülkeden yok olmuştur.

---

[68] Türkçe Sözlük, age., s.891.

Halk-ı ‘âlem ser-te-ser bimâr-ı derd-i ihtiyâc

Dehr bir darü’şifâ lutfun tabîb-i mihribân

(Nef’î, K. 52 / 42 / 225)

(Âlemin halkı, baştan başa ihtiyaç derdinin hastasıdır. Senin merhamet doktorluğun şifa arayan dünyaya lütuftur.

Şair, Şeyhülislam’ın merhametini doktora benzetir. Bu merhamet dünyaya bir lütuftur.

Merhamet sende kerem sende ‘inâyet sende

Sendedir hem ne var evsâf-ı mehâsin-elkâb

(Meşhûrî, T. 29 / 2 / 55)

(Merhamet, kerem ve yardım sendedir. İyi kaplerin vasıfları sendedir.)

Merhamet sende kerem sende ‘inayet sen de

Gelmedi sadra cenâbın gibi bî-misl-i hemâl

(R. M. ‘Azîz, K. 10 / 16 / 79)

(Merhamet, kerem ve yardım sendedir. Bu makama senin gibi eşsiz bir daha gelmedi.)

Şairler, beyitlerinde Şeyhülislam’ı duru bir ifadeyle merhamet sahibi olarak ifade ederler.

Benim gibi gedâya bir nigeh-i merhamet besdür

Yeter bir kere tahrîk eylesen kilk-i dırahşânı

(Ş. M. Nazmî, K. 7 / 53 / 571)

(Benim gibi bir dilenciye bir merhamet bakışı yeterlidir. Yeter ki sen parlak kalemini bir kere kımıldat.)

Şair, Şeyhülislam’dan bir memuriyet istemektedir. Kendisini bir dilenci olarak tanıtan şaire Şeyhülislam’ın merhametli bakışı yeterlidir. Şair, Şeyhülislam’ın merhametli bakışıyla arzusuna ulaşabilir.

Bu gûne mekremet idüp kemâl-i merhametün

Tefakkud eylemez ise bu ben perîşânı

(Râmî, K. 15 / 84 / 146)

(Merhametinin olgunluğu bugüne cömertlik edecek, beni arayıp sormazsa ben perişan olurum.)

Şaire göre Şeyhülislam cömertlik sahibidir. Cömert olan bu Şeyhülislam merhamet olgunluğunun sırrına sahip kişidir. Şair, bu merhametli kişinin merhametine muhtaçtır.

Merâhim dest-i ikbâlinde peydâ lâle-i hamrâ

Mekârim gül-riyâz-ı devletinin verd-i handânı

(Ş. Es'ad Efendi, K. 8 / 27 / 66)

(Merhametler senin bahtının genişliğinde kırmızı lale gibi açılır. Keremler, devletinin gül bahçesinde gülen gül gibidir.)

Şaire göre bütün merhametler Şeyhülislam'ın varlığıyla anlam bulur. Şair tarafından merhametler laleye benzetilmiştir. Bu merhametlerin sahibi Şeyhülislam'ın kendisidir.

Seyyidü'l-kavm-ı zamân menba'-ı 'ayn-ı ihsân

Melce'-i halk-ı cihân zât-ı merâhim-mazhar

(M. Sâlim, K. 31 / 6 / 256)

(İhsan pınarının kaynağı, zaman kavimlerinin seyyidi, cihan halkının kurtuluş yeri, varlığıyla merhamet sahibidir.)

Şair, Şeyhülislam'ı varlığıyla merhamet sahibi olarak gösterir.

Eyâ mesned- tırâz-ı merhamet lutfun ile evvel

Bulurken dergeh-i cûdunda her demde tesellâyı

(Haşmet, T. 5 / 15 / 71)

(Ey merhamet makamını süsleyen, lütfun ile senin cömertlik dergâhında her zaman teselliler buluruz.)

Şaire göre fetva makamı merhamet makamıdır. Bu makamda bulunan Şeyhülislam lütuf ve cömertliğiyle halkın teselli kaynağıdır.

Kemâl-i lutfı gâlib kahrına merhamet hûyun
Ana virmiş Hüdâ hassiyyet-i bârân-ı nisyânı

(Ş. M. Nazmî, K. 7 / 33 / 569)

(Merhamet senin huyundur, lütfunun olgunluğu kahra galiptir.)

Şaire göre Şeyhülislam merhametli huyuyla tanınır.

Merhamet; “acımak, şefkat göstermek, korumak, iyilik etmek, esirgemek”[69] anlamlarına gelir. Yukarıdaki beyitlerde şeyhülislamlar; “merhamet sahibi, merhametiyle sitemi yok eden ve şifa dağıtan, merhamet bakışına sahip, merhametin kaynağı, merhametin makamı, huyu merhametli olan” kişilerdir.

---

[69] Sami, age., s.1323.

SONUÇ

16. ve 19. yüzyıllar arasında şeyhülislâmlık ve müftülük yapmış şahsiyetler için kaleme alınan medhiyelerden hareketle şairlerin gözünde ideal din adamı nasıl olur sorusunun cevabını aramak için oluşturduğumuz tezimizde şu sonuçlara ulaştık. Buna göre:

Divan şairleri, şeyhülislâmlarda ve müftülerde birçok farklı özelliğe değinmişlerdir. Şairler en çok bu kişilerin adaletli, şerefli, faziletli ve ilim sahibi olmalarını ön plana çıkarmışlardır.

Şairlere göre her şeyhülislâm müstesna bir insandır. Şeyhülislâmlar her bakımdan donanımlı insanlardır. Ayrıca bu şahıslar birçok farklı meziyeti de üzerinde taşımaktadır. Birinci bölümde beyitler ışığında ideal din adamı portresi çıkarırken şairlere göre meziyetlerin ne olduğunu uzun uzun açıklamıştık.

Divan şairleri şeyhülislâmlardan memuriyet elde etmek için, onlara şükranlarını sunmak için, bu kişilerden etkilendiklerini göstermek için şiirler sunmuşlardır.

Divan şairleri, şeyhülislâmları ve müftüleri Hâtem-i Tây, Nûşirevân, Efrasiyâb, İbn-i Hâcib, Şems-i Serahs, Eflâtun, Aristo, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Süleyman, Hz. Yusuf, Hz. İsa ve Peygamber Efendimize benzetmişlerdir.

Bu çalışmayı hazırlarken şairlerin ve şeyhülislâmların ilişkilerini de araştırdık. Konuyla ilgili şu bilgilere ulaştık:

Bâkî, 14. şeyhülslâm olan Ebusu'ud Efendi'nin medresede öğrencisidir. Âşık Çelebi, 13. şeyhülislâm Fenarizâde Muhittin Efendi ve 14. şeyhülislâm olan Ebusu'ud Efendi'den dersler alır. Aynı zamanda Âşık Çelebi Ebusu'ud Efendi'nin fetva kâtibi olur. Edirneli Nazmî mülâzemetini 26. şeyhülislâm Hoca Saadettinzâde Mehmet Es'ad Efendi'den yapmıştır. Ahmet Nâmî'ye, 14. şeyhülislâm Ebusu'ud Efendi, Anadolu Kazaskeri iken medresede mülazemet verir.

Sabrî Mehmed Şerîf 27. şeyhülislâm olan Yahyâ Efendi Rumeli'ye kazasker olarak atandığında onun mülazımı olmuştur. Nev'i-zâde Atâyi, divanını 27. şeyhülislâm olan Yahyâ Efendi'ye ithaf etmiştir. Atâyi, Şeyhülislâm Yahyâ'nın şairliğini çok beğenir; onun tesirinde kalmıştır.

Edirneli Kâmî 46. şeyhülislâm olan Feyzullah Efendi'den mülazım olur. Şair, 51. şeyhülislâm olan Ebezâde Abdullah Efendi meşîhat makamına gelince fetva emini olur.

Mekkî, Şeyhülislâm Es'ad, Şeyhülislâm İshak, Şeyhülislâm Yahyâ Efendi gibi divan şairlerinin kendileri de şeyhülislâmlık yapmıştır.

Bosnalı Sabit, 47. şeyhülislâm olan Ebu Saidzâde Feyzullah Feyzi Efendi zamanında Tekirdağ Müftülüğü yapmıştır.

Mirzâ-zâde Salim 54. şeyhülislâm olan Mirzâ Mustafa'nın yedinci çocuğudur. Şair Sâlim on altı yaşındayken 50. şeyhülislâm olan Paşmakçızâde Seyyid Ali Efendi'den unvan alır. Daha sonra 48. şeyhülislâm olan Sadık Efendi'den sahn alır. 51. şeyhülislâm olan Ebezâde Abdullah Efendi'en rütbe alır.

Eğirdirli Şeyhî saraya yakınlığıyla bilinir. Şair, Nakibül Eşraflık görevinde bulunur.

Mehmet Nebîl, 93. şeyhülislâm olan Aşir Efendi'nin kızından torunudur. Nebîl, meşihat makamındaki şahısları dedesi vasıtasıyla tanımaktadır.

Meşhûrî Efendi 105. şeyhülislâm olan Ârif Hikmet Beyefendi'ye sunduğu kaside ile Edirne müderrisi olur. Za'ik, Ârif Hikmet Beyefendi'nin divanını över.

II. BÖLÜM

SEÇİLMİŞ ŞİİRLER

AHMET NÂMÎ(öl.1673)
[DİVAN][70]

BOLIVÎ EFENDİ MÜFTÎ OLDUKDA VİRİLMİŞDÜR

1. Hazret-i şeyhü'l-enâm ol pâk-tab'-ı hoş-nihâd

   'İzz ü rif'atle makâmı olıcak sadr-ı 'alâ

2. Sırrına feyz-i Ahad târîh ile irüp didi

   Hamdü li'llâh mesned-i fetvâya geldi Mustafâ (H.1067/M.1656)

BU DAHI BOLIVÎ MÜFTÎ OLDUKDA DİNİLMİŞDÜR

1. Şâdumân olmış cihân halkını gördüm bir seher

   Birbirine zevk ile tebşîr ider zevk [ü] safâ

2. Didi târîh eyleyüp biri birine Nâmî-veş

   Oldı müftî müjde efendi cenâb-ı Mustafâ (H.1067/M.1656)

MEZBÛR ŞEYHÜ'L-İSLÂM OLDUKLARINDA VİRİLMİŞDÜR

1. Huzûr-ı pâdişehden nâgehân bir peyk-i ferruh-pey

   İrişüp da'vet itdi bir vücûd-ı 'ilm ü takvâyı

2. İrince pîş-gâh-ı devlete hil'atle teşrîfen

   Emîn itdi sipâriş idüp ana genc-i fetvâyı

3. İşitdi halk-ı 'âlem Nâmî-veş târîhini hâtif

   Didi aldı kemâl ile Mehemmed sadr-ı iftâyı (H.1069/M.1658

---

[70] Ahmet Yenikale, **Ahmet Nâmî Dîvânı ve İncelemesi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara, [y.t] , s. 258-259.

ÂŞIK ÇELEBİ(öl.1572)
[DİVAN][71]

Hace Çelebi Efendi'ye virilmişdür.

1. Cevr-i gerdûndan ne pervâ zann-ı düşmenden ne bâk
   Himmet-i monlâ-yı dehre hâlüm olursa karîn
2. Sadr-ı 'ilm ü şeyh-i İslâm u imâmü'l-müslümîn
   Hâce-i dîn dâver-i dünyâ vü müfti'l-mü'minîn
3. Şems-i ibrâc-ı şeri'ât şem-i divân-ı takî
   Kutb-ı evtâd-ı mehâbet mihver-i eflâk-ı dîn
4. Muhyiü's-sünnet olup Hızr irmesün derdi cihân
   El-firâk ey ders ü fetvâ elvedâ ey 'ilm ü dîn
5. ' Asruna şemsü'l-e'imme şeyhü'l-islâm irse ger
   Hâmene dirdi imâdü'd-dîn sana bürhân-ı dîn
6. Oldı bâbundan senün tacü'ş-şerî'a ser-bülend
   Makdemünle bulalı sadrü'ş-şerî'a zîb ü zeyn
7. Bahr-ı 'irfândur vücûdun anda bir dildür dilün
   Şâh-ı mercândur lisânun her sözün dürr-i semîn
8. Ser-nigûn tûbâdür ol esmârıdur fazl u kemâl
   Kilk-i fetvân ile 'âlem oldı firdevs-i berîn
9. Nevk-i kilkün zıfr-ı şehbâz-ı şikâristân-ı kuds
   Halka-i mîm-i midâdundur kemend-i 'anberîn
10. Vecne-i beyzâda gûyâ şâme-i sevdâ durur
    'Aks-i kilkün kâgıd üzre ey şeh-i mülk-i yakîn
11. Nesh-i kavl-i kavme her harfün ki bir ta'lîkdür
    İbn-i mukle merdumündendür midâd-ı'anberîn
12. Ey midâdun vesme-i ebrû-yı nûn-ı nass-ı
    Hak Rik-i hattun sürme-i çeşm-i cemâl-i hûr-ı 'ayn
13. İtdi tefsîrün senün nesh-i tefâsîr-i selef
    Nitekim Kur'ânla nesh oldı suhuf-ı evvelîn

---

[71] Filiz Kılıç, **Âşık Çelebi Dîvânı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara, [y.t].

14. Oldı câ tefsîr-i Câru’llâha genc-i i’tizâl
Sen tekellüm ideli tefsîrden ey şâh-ı dîn
15. Hükm iderdi şâfl’i eylese kâdı-ı hikem
Nusret-i dîn-i Hanîf itdügüne ‘ilme’l-yakîn
16. Lü’lü’-i manzûm boynı baglu çâker nazmuna
Bende-i halka-be-gûşı nesrünün dürr-i semîn
17. ‘İlmüne şöyle ‘ayandur hey’et-i eflâk kim
Tob-ı zâtü’l-kürsî olmışdur semavât u zemîn
18. Bûy-ı hulkun şemmesine bir nefes olsun karîn
Zemherîrün çillesinde çekmesün gül erba’în
19. Hırz idüp ihlâsunı dergâhun idinen melâz
Cevr-i devrândan halâs keyd-i a’dâdan emîn
20. İşigün bulup penâh idinen oldı kâm-yâb
Âsitânunda gören ihsânun oldı kâm-bîn
21. Eylerüm lutfundan istiftâ senün iftâ buyur
Sen dururken bî-kes-i evlâda kim olsun mu’în
22. Kime itsün ilticâ âl-i Nebî sen var iken
Dînine rükn-i rekîn ü şer’ine hısn-ı hasîn
23. Halka-i dergâhun ile rişte-i lutfun yeter
‘Âşıka hem ‘urve-i vuska vü hem hablü’l-metîn
24. Nass-ı kâtı’ gibi hükm-i sâtı’un fasl eylesün
Bana çok telbîs-i da’vâ itdi buht-ı ehl-i kîn
25. Hâlümi eyle be-hakk-ı hürmet-i rûh-ı resûl
‘Arza-i ‘ilm-i vezîr-i a’zâm-ı gerdûn-nişîn
26. ‘ Akl-ı evvel Âsaf-ı sânî vü üstâd-ı devum
Tîz-fehm ü pâk-’akl u kârdân u hurde-bîn
27. Efser-i re’y-ı rasîn nâmındaki iklîl-i râ
‘Ukde-i müşkil-küşâ ismindeki dendân-ı sîn
28. Zîr-i dest-i tîg-i râyı mülk-i İrân u ‘Irâk
Beste-i çîn-i kemend-i fikri dârü’l-mülk-i Çîn
29. Âyet-i innâ fetehnâda elifler gibidür
Devletünde ser-firâz olmış durur i’lâm-ı dîn

30. Görmedi anun gibi çâbük-süvâr darb u harb
    Eblak-ı bahta uraldan dest-i sun'ullâh zîn
31. Tîg-i mihr-i 'adlin itse subh-girdâr âşikâr
    Zulmet-i şeb gibi nâ-peydâ ide zulmi hemîn
32. Tîg-i âteş-tâb u pür-nûrın iderse der-niyâm
    Subh u şâmı göreler yeksân-ı halk-ı 'âlemîn
33. Mansıb-ı 'âlim zemânunda virilmez 'âmile
    Buldı devründe terakki 'âlimîn ü 'âmilîn
34. Çünki her bir şey olur aslına râci' 'âkıbet
    Dil 'Arab mülkine meyl itdi olup âhir güzîn
35. İtdi dil kıble-nümâ-veş gerçi bî-had ıztırâb
    Oldı semt-i kıbleye sevk-i Hak âhir râh-bîn
36. Himmetün feryâd-res olup olursa dest-gîr
    Evc-i gerdûnda olam mihr-i münîre hem-nişîn
37. 'Avnün olup her zemân olsun mu'înün müste'ân
    Ehl-i 'ilm olsun kapundan müstefîz ü müsta'în

BÂKÎ (öl.1630)

[DİVAN][72]

Şitâ'iyye be-nâm-ı Müfti'z-zamân Ebu's-su ûd

1. Agardı berf île yir yir çemende cism-i nihâl
   Niteki penbe-i dâg ile sîne-i abdâl
2. Zemîne bâd-ı hevâdan çok akçe düşdi yine
   Pür itdi dâmen-i sahrâyı toldı ceyb-i cibâl
3. Meger ki hokka-i çarhun zamâne harrâtı
   Döker tırâşesini kûh u deste berf-misâl
4. Zemîne dâmen-i ebr ile saçdı sîmi felek
   Bu hâleti göricek mâ'il oldı tâze nihâl
5. Bu fasl içinde şu kim sabrı kaldı ser-mâye
   Olur nihâl-i çemen gibi gark-ı mâl u menâl
6. Cihânı berf ile yah tutdı kış kıyâmetdür
   Aceb mi yir yüzine çıksa hep defâ'in-i mâl
7. Pür oldı şâhları üzre yahdan âyineler
   Garîb sûrete girdi bu fasl içinde gazâl
8. Meger ki âlem-i ulvîde nev-bahâr oldı
   Döker şükûfe-i bâdâmı sahn-ı bâga şimâl
9. Sevâhil-i çemene çıkdı genc-i bâd-âverd
   Yöneldi husrev-i nev-rûza devlet ü ikbal
10. Döşendi berf ser-â-pây sahn-ı sahrâya
    Agardı rûy-ı zemîn sanki tahta-i remmâl
11. Nişân-ı pây-ı vuhûş u tuyûr sahrâda
    Çizildi rîk-i sefîd üzre gûyiyâ eşkâl
12. Beyâz düşdi hele şekl-i tâli -i eyyâm
    Misâl-i çihre-i baht-ı edîb-i ferruh-fâl

---

[72] Sebahattin Küçük, **Bâkî Dîvânı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara, [y.t], s. 40-42.

13. Ser-i efâzıl-ı âfâk müftî-i âlem
    Sipihr-i fazl u kemâl âfitâb-ı câh u celâl
14. Imâm-ı saff-ı efâzıl emîr-i hayl-i kirâm
    Emîn-i dîn ü düvel h^{v}âce-i huceste-hısâl
15. Ebû Hanîfe-i sânî Ebu's-su ûd ol kim
    Fezâ'il içre efâzıl olupdur ana ıyâl
16. O kim yazılmış ezel tâk-ı bârgâhında
    Melâz u melce'-i erbâb-ı fazl u ehl-i kemâl
17. Şu denlü şân-ı şerîfinde var anun azamet
    Ki kendüsin yitürür meclisine gelse celâl
18. Durûb-ı tîg-i havâdisden özge bulmadılar
    Şolar ki kendülerin ana tutdılar emsâl
19. Nücûm içinde Süreyyâ terâzû ile yürür
    Ki sâdır olmaya eyyâm-ı devletinde vebâl
20. Kemîne-bende-i dîrînenem hudâvendâ
    Bu bende cânibini lutfun itmesün ihmâl
21. Ma ârif ehline kapundan irişür ma rûf
    Fezâ'il ehline tapundan irişür efzâl
22. Kerîm özünle mükerrem cihânda lutf u kerem
    Şerîf adunla müşerref kabâle-i ikbâl
23. Arûs-ı dehre senânı benem kılâde kılan
    Güher edâ-yı girân-mâye rişte ince hayâl
24. Selâset-i kelimâtum safâ-yı eş ârum
    Akar su gibi kılupdur kulûbı hep meyyâl
25. Terâne eylese bülbül çemende güftârum
    Gelüp öninde zemîn-bûs iderdi âb-ı zülâl
26. Velîkin âyine-i tab -ı safvet-âyînün
    Bu rûzgârda var sûretinde gerd-i melâl
27. Fezâ-yı fakr u felâketde savlecân-ı kazâ
    Getürdi gûy-sıfat döne döne başuma hâl
28. Hemîşe nergis-i ikbâl u baht h^{v}âb-âlûd
    Hemîşe turra-i tâli müşevveşü'l-ahvâl

29. Nigîn-i baht u sivâr-ı sa âdet elde degül
    Ayakda kodı zamâne niteki zer halhâl
30. Hezâr-bâr belâ pûtesinde kâl oldum
    Henûz âteş-i mihnetde yok halâsa mecâl
31. Du â-yı devletine kıl azîmet ey
    Bâkî Murâd neydügi ma lûm zâhir oldı me'âl
32. Hemîşe tâ kıla keff-i direm-feşân-ı sabâ
    Şitâda dâmen-i kühsâr u deşti mâl-â-mâl
33. Eyâdi-i keremün berr ü bahre şâmil ola
    Niteki eyleye her cânibe şümûl-i şimâl
34. Cihân musahhar-ı fermân ola murâdâtun
    Müyesser eyleye dâ'im Müyessirü'l-a mâl

BEYÂNÎ (öl.1664-5)
[DİVANI][73]

Hâlâ Şeyhü'l-İslâm Ebû Sa'îd Efendi Hazretlerine Verilmişdür

1. Biz ki bezm-i gamda câm-ı zer-nigâra mâliküz
Rind-i Cem-âyîn-i 'aşkuz yâdigâra mâliküz
2. Başumuzda âfitâb-ı zât-ı kürsî tâze dağ
Şâh-ı 'aşkuz zer-külâh-ı şu'le-dâra [mâliküz]
3. Sînemüz gencîne-i esrâr-ı hikmetdür bizüm
Bir dükenmez dilde genc-i bî-şümâra mâliküz
4. Nâkıs olmaz her zamân efkârumuz nakd etmişüz
Ceyb-i dilde dirhem-i kâmil-'ayâra mâliküz
5. Lutf-ı Hak'la re'yümüzde etmezüz hergiz hatâ
Dil gibi bir feylesöf-ı rûzgâra mâliküz
6. Dâyimâ cûş u hurûşı eksük olmaz âh-ıla
'Aşk derler dilde bahr-ı bî-kenâra mâliküz
7. Tıfl-ı dil derler gül-i bî-hâra mâyil olmışuz
Rûz u şeb egler bizi ol gül-'izâra [mâliküz]
8. Katre-i eşkin reh-i dildârına rîzân eder
Nergis-âsâ dîde-i gevher-nisâra mâliküz
9. Gûş-ı gerdûna Beyânî gûşvâr etsek olur
Kân-ı fikr-i dilde la'l-i âb-dâra mâliküz
10. 'Arz-ı tab'-ı Hazret-i Müftî-i 'âlem etmege
Gevher-i pâkîze-i kân-i'tibâra mâliküz
11. Hâk-i pâyına sezâ-vâr-ı nisâr olsa n'ola
Silk-i evsafında dürr-i şâhvâra mâliküz
12. Bahr-ı bî-pâyân-ı ihsân reşha-rîz-i bâğ-ı cûd
Ebr-i nîsân-ı kerem re'fet-şi'âra mâliküz

[73] Fatih Başpınar, **Beyânî Dîvânı**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, İstanbul, 2008, s. 70-71.

13. Gerd-i hâk-i zillet olmakdan halâs olsak n'ola
Cûy-ı bâğ-ı rifat ol fahr-ı kibâra [mâliküz]
14. Hall olursa n'ola dilde ‘ukde-i efkârumuz
Böyle bir hallâl-i Keşşâf-iştihâra [mâliküz]
15. Etmezüz cevr-i le’îmân-ı zamân endîşesin
Ol cihân-ı fazl u takvâ dâd-kâra [mâliküz]
16. Düşmezüz endîşe-i teşvîşe hem gam çekmezüz
İltifâtı gibi zîrâ gam-güsâra mâliküz
17. Âsitânı n'ola olsa maksem-i erzâk-ı halk
Bende-perver ol hümâm-ı kâm-kâra mâliküz
18. Dâyirüz kutb-ı murâdı âsitânında anun
Hamdü lillâh dergeh-i devlet-medâra mâliküz
19. Devletinde etmezüz gerdûna ‘arz-ı ihtiyâç
Kâm-bahş ol dâver-i ‘âlî-tebâra mâliküz
20. N'içün olmazuz cefâ-yı çarhdan âsûde-dil
Dâd-ger ol seyyid-i sa‘d-iftihâra mâliküz
21. Sübha-gerdân-ı senâ vü hamd ü şükr olsak olur
Böyle bir müftî-i Dârâ-iktidâra mâliküz
22. Pes n'içün şükr eyleyüp dâyim du‘âsın etmezüz
Çün münâcât-ı cenâb-ı Kirdigâra mâliküz
23. Gonçalarla gülbün-i zâtın Hudâ hıfz eylesün
Virdümüzdür bu du‘â her dem bu kâra mâliküz

EBUBEKİR CELÂLÎ(öl.1818)
[DİVAN][74]

Târîh-i Meşîhat-i İslâmiyye-i Hazret-i Mehmed Mekkî Efendi (Sellemullâhu Te'âlâ)

1. Bi'hamdil-lâh yine kıldı müşerref sadr-ı fetvâyı
   O dânâ-yı himem-güster o nıhrîr-i hüner-pîrâ
2. Semiyy-i fahr-ı 'âlem Hazret-i Mekkî Efendi kim
   Sipihr-i 'ilme zâtın mihr-i 'irfân eylemiş Mevlâ
3. Sa'âdele ikinci def 'â teşrîf eyleyüp kıldı
   Meşîhat sadrını â 'lâ düvüm çarh-ı berîn-âsa
4. 'Utârîd' dir kalem destinde eyler iktisâb anda
   Su ' ûd-ı ma 'delet erbâb-ı hâcet ehl-i istiftâ
5. Mükemmel bâtınî hem zâhirî 'irfân ü dânişle
   Edîb-i pür-hüner 'allâme-i bî-misl ü bî hemtâ
6. Münakkah nüshasıdır hüsn-i hulkı 'ilm-i ahlâkın
   Sezâdır dense Ahlâk-ı 'Alâ'î'den dahi â 'lâ
7. Ferîdü'l- ' asrıdir dehrin vahîdü'l-dehridir ' asrın
   Ki rûşen gün gibi fazlı müsellem zâtıdır yektâ
8. Mübârek eylesün Bârî Te 'âlâ câh-ı vâlâsın
   Mu 'ammer ede zâtın tâ cihân oldukça pâ-ber-câ
9. Olur â 'lâ Celâlî Kavl-i târîhim tevârüdle
   Yine Mekkî Efendi'ye verildi mesned-i fetvâ

---

[74] Erdem Sarıkaya, **Ebubekir Celâlî Divanı Karşılaştırmalı Metin-İnceleme**, İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, İstanbul 2008, s. 278.

EDİRNELİ KÂMÎ(öl.1724)

[DİVAN][75]

Kasîde Berây-ı Seyyid Feyzu'llâh Efendi

1. Bâreka'llâh zihî hüsn-i nizâm-ı pîşîn
İtdi hikmetle tarîk-i 'ulemâyı tezyîn
2. Pâye ber-pâye idüp mertebesin vâlâter
Kodı her rütbeye bir süllem-i rifat-pâyın
3. Buldı bir mertebe rifat ki nühüm-tâk-ı felek
Aferin-hân olarak itdi hezârân tahsîn
4. Rifat-i rütbesine evc-i felek oldı hazîz
Asmâna bu tarîk ile ider fahr zemîn
5. Oldı her silsilesi reşk-dih-i fasl-ı bahâr
Ki gönüller açılur her ne kadar olsa hazîn
6. Hârici matlab-ı dil-hâh-ı mahâdim-i kirâm
Dâhili neşve-dih-i çâşni-i huld-ı berîn
7. Hareketlerde olan fahrı sevâbit göricek
Didiler kâtıbeten rütbe çünîn est çünîn
8. Kuhl-i fahr ile ider çeşm-i murâdın rûşen
Kim olur revzene-i mûsıladan maksad-bîn
9. Rütbe-i sahnına sanma yanaşur esb-i felek
Kehkeşân urdı anun pâyına pâ-bend-i metîn
10. Ursa mîzâna felek kendi de râzı olmaz
Ki müsâvîsi ola menzilet-i şer'-i mübîn
11. Berter oldı tokuz eflâke bunun pâyeleri
Ki onuncıda olur kasr-ı mevâlîye yakîn
12. Mevleviyyetleri hod biri birinden berter
Evc-i a'lâsı iki sadr-ı 'adâlet-âyîn

---

[75] Gülgün Erişen Yazıcı, **Edirneli Kâmî ve Dîvânı**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, Ankara, 1998, s. 85-88.

13. Dahı mâ-fevki olan mesned-i fetvâdur kim
Hâliyâ virdi şeref sadrına bir fahl-i güzîn
14. Hazret-i Hâce-i hâkân-ı mu‘azzam ki odur
Şimdi ol rütbeleri ehline iden ta‘yîn
15. Pîşvâ-yı fudalâ mertebe-bahş-ı ‘ulemâ
Muktedâ-yı küberâ zîver-i mesnedgeh-i dîn
16. Zâtınun mâ-sadakıdur ‘alem-i Feyzu’llâh
Nûrdur feyz ile başdan başa ol zât-ı bihîn
17. Şeyhü’l-islâm-ı ‘asır müfti-i âl-i ‘Osmân
Her cevâb-ı kalemi ‘âleme bir habl-i metîn
18. Müntehab nüsha-i ikbâl ü sa‘âdet nâmı
Olsa lâyık mı degül sellemehu’llâh karîn
19. Ey veliyyü’n-ni‘am iclâl ü sa‘âdetle sana
İtdi feyz-i ezelî rütbe-i vâlâ ta‘yîn
20. Sensin ol zîb-dih-i mesned-i ‘izz ü ikbâl
Ki kalem menkabetün yazsa olur müşg-âgîn
21. Eyledi zîver-i imzâ-i ‘afa’llâhu ‘anh
Dâmen-i nâmeni müstağni-i tamgâ-yı nigîn
22. Cûy-ı gülzârı nice meşrebüne benzedürüz
Sende yok zerre kadar bir eser-i çîn-i cebîn
23. Gül-i hulkun ki nesîm eylese zîb-i destâr
Olur âşüfte-dimâg-ı hevesi âhû-yı Çîn
24. Gösterürken bu kadar rûy-ı dili dîde-i Kâf
Görmedi yine vakârun gibi kûh-ı temkîn
25. Seyr-i gül-geşt-i çemen itsen olur bî-şübhe
Bu kadar ser-keş iken serv yine dâmen-çîn
26. Midhatün şevk-dih-i hâme-i pür-feyzümdür
N’ola tarh eyler isem bir gazel-i tâze-zemîn
27. İdeli hayl-i fiten gûşe-i çeşmünde kemîn
Olmadı kimse füsûnkâri-i gamzenden emîn
28. Çâk çâk olsa n’ola hande-i nâzundan gül
Olur âmiziş-i la‘lünle tebessüm temkîn

29. İsteyen ‘âlem-i ‘aşkunda hayât-ı ebedî
Hâsıl-ı ‘ömrin ider kabza-i tîgünde rehîn
30. Zîr-i destâruna koy kâkül-i müşg-efşânun
Penbeler içre görilsün meded ol nâfe-i Çîn
31. Çatlasun gonce ki yokdur deyu aslâ dehenün
Mushaf-ı hüsnüne kerrât ile itmişdi yemîn
32. N’ola ayrılmasa evsâf-ı lebünden Kâmî
Vasf-ı la'lünle olur böyle ma'ânî rengîn
33. Ey bihîn gevher-i revnak-dih-i sadr-ı her kân
Mesnedün yollarıdur zîb-i vişâh-ı pervîn
34. Tâzelendürdi sürûrun yine virdün el-hak
Gülşen-i 'âleme sen hâsiyet-i ferverdîn
35. Bâ-husûs olmış iken süst kümeyt-i tab'um
Oldı bu mertebe çâbüklük ile şûhterîn
36. Cünbüşinden nereye basdugını fark itmez
Izini tozını görmez çi zamân u çi zemîn
37. Zimmet-i tab'uma vâcibdür edâ-yı medhün
Oldılar birbirine nâtıka vü hâme zamîn
38. Midhatün vaktini fevt itmem idersem de eger
Eylerüm yine tedârük bi-tarîki’t-tazmîn
39. Kâmiyâ gerçi garaz 'arz-ı 'ubûdiyyetdür
Istemez hatm-i kelâmı kalem-i sihr-âyîn
40. Kalemün tutmak olur ağzını ammâ gel gör
Medhin itdükçe olur nâtıkamuz neş’eterîn
41. Geldi hengâm-ı du'â gel yeter ey hâme yeter
Bir du'â kıl ki diye hayl-i melâ’ik âmîn
42. Tâ ki hûrşîd-i cihân-tâb-ı ziyâ-bahş-ı felek
Ola zîver-dih-i beytü’-ş-şeref ü evc-i karîn
43. Seni bu rütbe-i vâlâda görüp hussâdun
Meclisünde ola âdâb ile peymânçe-nişîn
44. Gün be-gün pâye-i iclâlün olup bâlâter
Sana her işde ola hazret-i Allâh mu'în

45. Devlet ü 'izz ü sa'âdetle olup kâm-revâ
Eyleye hazret-i Hak cümle hatâlardan emîn

EDİRNELİ NAZMÎ(öl.1563)
[DİVAN][76]

Târîh-i Fetvâ-i Çivi-zâde

1. Kâdî-i ‘asker kim müftî oldı
   ‘Aşr içre oldur monlâ-yı fâyik
2. Hakkâ budur kim bu ‘aşr içinde
   Cân ile oldı bir ‘ilme ‘âşık
3. Müftîye dirler çün şeyhü’l-İslâm
   Ana bu ma ‘nî hak bu ki sâdık
4. Pâyende olsun ol şems-i ‘ömrin
   Tâbende kılsun Rabbü’l-maşârık
5. Müftî-i devrân olmagı ana
   Kıldı müyesser çok şükr hâlık
6. Nazmî-i dâ ‘î pes didi târîh
   Tapun görüldi fetvâya lâyık

[76]Güler Doğan, **Edirneli Nazmî Dîvânı**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, İstanbul 2010, s. 4569.

ERZURUMLU ZİHNÎ (öl.1795)

[DİVAN][77]

ABDURRAHMÂN EFENDİ MÜFTÎ-İ ERZURÛM OLDUKDA YAZILAN TÂRÎHDİR

1. Cenâb-ı kibriyâdan ‘izzet olsun şânına şâyân
   Kemâl-i ‘ömr ile bu mansıb-ı garrâ mübârek-bâd
2. Debîristân-ı hikmet yazdı fetvâya mahal zâtın
   Dem-â-dem şer ‘-i pâke hidmet-i vâlâ mübârek-bâd
3. Olup her kâr hayra gayretin müşkil-güşâ cânâ
   Fetâvî âhirinde yazdığın imzâ mübârek-bâd
4. Rüsûh üzre zamîrin re ‘y-i akvâda karâr etsin
   Olundukça sana kavl-i sikât inhâ mübârek-bâd
5. Şerî ‘ât mevrid-i fevz u zaferdir reh-ber-i Hakdır
   Dü ‘âlemde heme bu meslek-i a ‘lâ mübârek-bâd
6. Serîr-i sıhhat üzre eylesin ber-câ seni Mevlâ
   Sana her kâm-ı dil-hâh üzre isti ‘lâ mübârek-bâd
7. Kim istiksâr eder sultânıma bu câh-ı vâlâyı
   Ezelden eylemiş Hak nesline ihdâ mübârek-bâd
8. Kemâl-i mazhariyet nesl-i dîrininde zâhirdir
   Sana bu cevher-i mevrûs-ı müstevfâ mübârek-bâd
9. Bu peygam-ı meserret gûşuma irdikde şâd oldum
   Dedim Zihnî o dem târîh-i müstesnâ mübârek-bâd
10. Dü çeşmimle yazıldı levha-i hâtırda târîhi
    Pey-â-pey ‘avn-i Hakla mesned-i iftâ mübârek-bâd

[77] Muhsin Macit, **Eruzumlu Zihnî Dîvânı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, [y.t], s. 85-86.

FÂİK MAHMUD(öl.1715)
[DİVAN][78]

KASÂİD-İ FÂİK EFENDİ ALEYHÜ’R-RAHME DER-SİTÂYİŞ-İ MERHUM FEYZULLAH EFENDİ

1. Eya tali^{c} a-ı tevfık-i feyz-i Sübhani
   Netice-dade-i mantük-ı ^{c}ilm-i Yezdani
2. Dinilse zâtuna hûrşîd-i fazl şayeste
   Ki oldı mesned-i fetvâ senünle nûrânî
3. Olurdı keffe-i ^{c} âlemde hem-^{c} ayâr serâb
   Zamâne fazlun ile vezn kılsa ^{c}ummânı
4. Edîb-i dânişüne tıfl-ı ma^{c}rifet şâkird
   Kitâb-ı dikkatinim ^{c}akl-ı kül sebak-hânı
5. Hırâm-ı hâme-i mu^{c}ciz beyânunı görse
   Zebâna almaz idi kadd-i serv-i bostânı
6. Sipihr-i tîre-derûn kesb-i nûr içün eyler
   Çerâg-ı bezmüne pervâne mihr-i rahşânı
7. Himâyetünle cihânda ^{c}ukâb olur güncişk
   İder kavî eser-i himmetün za^{c} ifânı
8. Sa^{c}âdet-i ezeli âstânuna merbût
   Per-i hümâ ni^{c}am-ı cûdunun megesrânı
9. Göreydi dest-i güher-pâş u feyz-güsterüni
   Çekerdi mevc ruh-ı bahre hatt-ı butlânı
10. Nesîm-i ^{c} âtıfetün ^{c}âleme vezân olsa
    Bahâr-ı neş^{c}e ider mevsim-i zemistânı
11. Olaydı gülşene ger cûy-ı şefkatün cârî
    Derûn-ı lâlede kalmazdı dâğ-ı sûzânı

---

[78] Fatma Koçak, **Fâik Mahmud ve Dîvânı**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Ankara 2006, s. 87-89.

12. O denlü terbiye-bahşa-yı bî-kesânsın kim
Nevâzişün vatana dûr ider ğarîbânı
13. Revâ mı bûsegehüm dâmen-i kerimün iken
Kef-i mülazemete vakf idem giribanı
14. Ümîd odur ki ide feyz-i nutk-ı merhametün
Nizâm-ı hâle mübeddel dil-i perîşânı
15. Dimiş zamân ile Şabri benüm lisânumdan
Niyâz-gûne bu beyt-i cevâhir-efşânı
16. Karîn-i gûş-ı kabûl olmasında yok şübhe
Diriğ gevher-i nutk itme ey kerem-kânî
17. Ne var ^{c}inâyet-i ihsânun ile sultânum
Bu eski bendene olsa yeni il erzânî
18. O mânsıba bu fakîrün degül miyem lâyık
^{c}Ale'l-husûs ki ola pâyemünde imkânı
19. Hemân rızâ-yı şerîfün gerek bana yohsa
Zelîl ider bilürem hasr-ı matlab ihvânı
20. Budur du^{c} âsı şeb ü rûz Fâik-i zârun
Vücûd-ı pâkünün olsun Hudâ nigehbânı
21. Şafâ-yı hâtır ile sen mu'ammer oldukca
^{c}Adûna ola müyesser belâ-yı cismânî
22. Hemîşe feyz-i nesîm-i bahâr-ı nutkundan
Güşâde ola gül-i matlab-ı sühandânı

FATÎN(öl.1866)
[DİVAN][79]

Diger

1. Gelsün istifnâya ‘Amr ü Zeyd târîin tuyup
   Ola ‘Ârif Beg Efendi cây-ı fetvâya mukîm

1262

Diger

1. Olup bu def’a müftî-ül-enâm ‘âlemde bi ‘l-ikbâl
   O Sa’deddîn-i sâni ‘ilm-i pür itdi dünyâyı

2. Cinânda söylesün târîh-i cevher müftî-yi sâbık
   Cihânda giydi Sa’deddîn Efendi sevb-ı fetvâyı

1275

[79]Uğur Soldan, **Fatîn Divanı İnceleme-Metin**, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Gaziantep 2005, s. 82.

FİLİBELİ VECDÎ (öl.1599)
[DİVAN][80]

Kasîde be-nâm-ı Zekeriyyâ Efendi

1. Ey mihr ü devletünle ziyâda nehâr-ı şer’
   V’ey mâh-ı ‘izzetünle bahâda bahâr-ı şer’
2. Bahr-ı kemâl ü yemm-i hünerdür o tab’-ı pâk
   Cârî dilinden anun içün cûy-bâr-ı şer’
3. Ber-bâd oldı âteş-i kahr ile dâr-ı cevr
   ‘Adli suyıyla buldı ‘imâret diyâr-ı şehr
4. Cümle fünûnı ‘ilm-i şerîfi muhîtdür
   Tab’-ı vasî’ine n’ola dirsem bihâr-ı şer’
5. Zihninde mündemîcdürür fazl ile kemâl
   Sadrında münderic güher-i bî-şumâr-ı şer’
6. Kadd-i bülendi nahl-i gülistân-ı ‘adl ü dâd
   Ol nahle meyve mes’ele-i sad-hezâr-ı şer’
7. Kâdî’l-kudât hazret-i Sultân Murâd Hân
   Mîr-i serîr-i fazl u şeh-i tâcdâr-ı şer’
8. Hall itdi müşkilât-ı kitâb-ı Hidâye’yi
   Tevfîk-i lutf-ı Hak’la o sâhib-vakar-ı şer’
9. İbni Kemâl’e virdi niçe vech ile cevâb
   Kıldı ‘inâyet ekmele ol nâmdâr-ı şer’

---

[80] Hasan Kavruk, - Bahir Selçuk, **Filibeli Vecdî Dîvânı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Malatya, 2009, s. 24-25.

FEYZÎ HALİL PAŞAZÂDE(öl.1784)
[DİVAN][81]

Der-sitâyiş-i Hazret-i Şeyhülislâm Mustafa Efendi

1. Mihr-i pertev-figen-i burc-i me'ânî-i sürûr
   Nûr-ı rahşende-i mâh-ı felek-i ^{c}âlem-i sûr
2. Lücce-i bahr-ı kerem menba'-ı elflâf-ı himem
   Mâlik-i levh u kalem zübde-i ashâb-ı şu’ûr
3. Tesliyet dâd-ı derûn-ı dil-i hâcet-mendân
   Kâm-bahşâ-yı mühimsâz-ı Hudâvend-i gayûr
4. Müşkil-i mes’ele-âmûz-i ferîd-i ‘asır
   ‘Ârif-i sırr-ı sühan vâkıf-ı ahkâm-ı umûr
5. Vasf-ı zâtında o pâkîze-güherîn
   İtse her ne kadar dikkat ile sa^{c}yi mevfûr
6. Binde bir rütbesin 'âciz olur âdem idemez
   Hak u ^{c}adl üzre eşer itse de sarf-ı makdûr
7. Böyle iken yine erbâb-ı sühan şevkinden
   Midhat-i pâkine geldikde olurlar mecbûr
8. O kerem senc-i 'aflâkâr-ı himem-mu'tâdın
   Fikr-i evsâf-ı cemili dile itdikçe hutûr
9. Harf-ı evsâfını yazdıkca süvâr-ı hâmem
   Giydirir kametine şâhid-i nazmın semmûr
10. Hemçûney pâre gelür sem'a sarîr-i hâme
    Dem-i vasfında terennümde sadâ-yı mâhûr
11. Fart-ı tevkîr ü te’eddüb ile 'attâr dânın
    Böyle ‘unvânın ider levh-i sipihre mastûr
12. Hâdi-i semt-i Hüdâ bedreka-i râh-ı Hudâ
    İftihâr-ı fudalâ bâ is-i esbâb-ı huzûr

[81] Ruken Eker, **Feyzî Halil Paşazâde Dîvânı**, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Kütahya, 2009, s. 96-99.

13. Mecrâ-yı şer'i Nebî hâmî-i kânûn-ı kavî
Tâbi^{c}-i emr-i ganî sâhib-i zühd-i tayfûr
14. Mültecâ-yı ‘ulemâ püşt-i penâh-ı fukahâ
Kâm-bahş-ı zu’afâ takviye dâd-ı rencûr
15. Zât-ı pâkîze-haseb seyyid-i sâdât-neseb
Mürşid-i râh-ı edeb hey’et-dih-i sadr-ı sudûr
16. A'nî hem-nâm-ı nebî Hazret-i Şeyhülislâm
Ki odur şimdi faziletle cihânda meşhûr
17. O veliyyü'n-ni'am-ı 'âlim-i 'âlî-şânın
Olmadı bu deme dek misli cihânda manzûr
18. Ter-midâd-ı kalemi ile riyâz-ı devlet
Pertev-i neyyir-i fazlı ile ^{c}âlem pür-nûr
19. Hüsn-i re’yiyle cihân halkı fitenden sâlim
Nuflk-ı pâkî ile güm oldu dehirden şer ü şûr
20. Bezm-i pâkine şeb encümle münakkaş sofra
Pertev-i mâh-ı cihân meş^{c}ale-i şenr kâfûr
21. Kıblegâh-ı fukarâ pâk tebârâ sadrâ
Ey olan dergehi bî-keslere beyt-i ma^{c}mûr
22. Hak ile bâflıl olur muydu cihânda tefrik
Emr-i fetvâya seni itmese Mevlâ me’mûr
23. Şîr ile pençeleşür arsagâh-ı 'âlemde
Kuvvet-i himmetine mazhar olan kemter mûr
24. Kâm-yâb olmadık âdem yogiken sulflânım
'Ahd-ı 'adlinde mürüvvet mi kılam ben ma'zûr
25. Eyledik herkese bir gûne efendilik kim
Nûr-ı hûrşîd-i cihân gibi olunmaz mestûr
26. Yalınız ben kulunun kavli degildir bu sühan
Müttefikdir bu kelâm üstüne kavl-i cumhûr
27. Fikr-i hâric ilese bu[51] silsile-i endîşe
Himmetin dâhil ider ra’fetin eylerse zuhûr
28. Dest-i mi'mâr-ı kerem-sâzın iderse himmet
Kasr-ı kâmı bir işâretle idersin ma^{c}mûr

29. Görmedi siklet-i re'yinle cihânda bir gün
Rûz-i bahtını felek eyledi Şâm-ı deycûr

30. Mevsim-i 'ahd-ı şerîfinide n'olur Sultânım
O da bir mansıb ile olsa bu demde mesrûr

31. Ba 'd ez-îndergeh-i Mevlâya el aç Feyzî yeter
İrdi encâmasühan itme senâsmda kusûr

32. Tâ ki gerdiş ile câm-ı meh ü mihr olmaya hiç
Bezm-i ᶜâlemde anın dîde-i bahtı mahmûr

33. Sadr-ı fetvâda bulundukca müdâm devletle
İde düşmanlarını Hazret-i Bârî mahkûr

HALİL NÛRÎ(öl.1799)

[DİVAN][82]

Târîh Berây-ı Sadr-ı Fetvâ Şoden-i Muştafâ ‘Âşir Efendi

1. Ol cihân-dâver-i zî-menkâbe Sultân Selîm
   İtmede mülhem olur ehline her câhı ‘atâ
2. Sadr-ı iftâya getürdi hele bir fâzılı kim
   Nutk-ı pâk-i hikem-âmîzi virür şadra şifâ
3. ‘Akl-ı evvel sebk-âmûz-ı gürûh-ı kümmel
   Mustafâ ‘Âşir Efendi fezâ'il-pîrâ
4. Rûm ili şadrın iki defa şeref-yâb itdi
   Sonra bir müddet olub dehre re'îsü’l-ᶜulemâ
5. Bildigi-çün o şehen-şâh-ı ‘ulüvv-i ka’bın
   İtdi bu defa meşîhatle de kadrin i’lâ
6. Kıldı tefvîz ana ol emri ki bir mevsimde
   Mülhemûn oldığını itdi mülûkun îmâ
7. Budur ümmîd ki feyyâze-i tedbîri ile
   Bula bu gülşen-i devlet yeniden hüsn ü bahâ
8. Çünki endîşesi icrâ-yı şerfatdır hep
   Farz-ı ‘ayn oldığına şübhe mi var ana du 'â
9. Bendesi Nûrî de bulsa ne ‘aceb bir târîh
   K’itmede ‘arz tevârîh-i cadîde şu’arâ
10. Tamdır rec’-i zamîr eyler isen mes'eleye
    Câh-ı ‘ilm ehline düşdi ve ‘aleyhi fetvâ

[82] Mehmet Güler; **Halil Nûrî Divanı Edisyon-Kritik-İnceleme**, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Sivas, 2009, s. 161-162.

HANYALI NÛRÎ(öl.1815)
[DİVAN][83]

Târîh-i Müftî Şoden-i Kıdvetü'l- 'Ulemâü'l-Muhakkikîn ve Zübdetü'- Fuzalâ'u'l-Müdakkikîn Cenâb-ı el-Hâc 'Ömer Efendi

1. Her bir umürun olmalı sâhib-liyâkati
Kim bed olunca hüsn ile bitsin nihayeti
2. Her bir işin eri gerek ey merd-i hüşyâr
Kim âferinişinde ola kâbiliyyeti
3. Ehliyet olmayınca bir âdemde bir işe
T ahrib eder eline verilen emâneti
4. Zer-kabz-ı hulle kâbil olup zib-i nakş olur
Tumbanın olsa da neye yarar o sufreti
5. Sükkerle 'arak susu Hudâ tatlı halk edip
Ammâ ki her birinin 'ayân sana lezzeti
6. Sad-bergdir ziyâde gül-i sürh gül-i kühiden
Kat kat degil mi rengi edâ-yı letâfeti
7. Fi'l-cümle bir birine müsâvi yaratmamış
Eşyâyı böyledir ezeli Hakkın 'âdeti
8. Ebnâ-yı bu'l-beşerde husüsâ merâtibin
Vardır efendi gayn nihân farkı müsbeti
9. Ma'lümdur ki 'illet-i gâ'iyye sonradır
Ancak var 'ilm-i Hakda anın akdemiyeti
10. Ba'zı umürun olmada te'hir ü nâ-bedid
'İlm-i ezelde vardır anın gizli hikmeti
11. Söylendi el-umüru rehinün bi-vaktihâ
Her işin var anınçün vakt ü sâ'ati

[83] İsmail Hakkı Aksoyak, **Hanyalı Nûrî Osmân ve Dîvânı**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, Ankara, 2009, s. 334-337.

12. Ez-cümle beldemizde bir ‘allâmemiz oldu
Kim var idi cevâb-ı sevâba liyâkati
13. Aftâba ya‘ni ehl idi hayli zemândır
Kim neşr ede mesâ’il-i ‘ilm-i şeri‘ati
14. Minnet Hudâya şimdi ki müfti’l-enâm olup
Kesb etdi Hanya zâtı ile eşrefiyyeti
15. Ol fâzıl-ı yegâne ki zât-ı sa‘idinin
Sığmaz beyâz safhaya vasf-ı fazileti
16. Keşşâf-ı mu‘zılât-ı mesâ’il ki mü-be-mü
Terkibi harf harf eder ednâ talâkati
17. Ol câmi‘-i ‘ulüm u hikem kim kemâl ile
Cem‘ eylemiş yanında fünün-ı müsenneti
18. T efsirde Mufavvak ü Râzi vü Kâzidir
Etmiş muvaffak anı Hudâvend Hazret-i
19. Fenn-i hadis-i Mustafavide yegânedir
Eyler hemişe vech-i hüsünle rivâyeti
20. Nu‘mân-makâm pâk-‘akâ’id ki lâleveş
Ârâyiş-i hadika-yı dindir fakâheti
21. Yokdur mu‘âdil ana ferâ’izde bir vücüd
Ol sıhhat-i hesâbdaki fart-ı dikkati
22. Hikmetle sarf u nahv u ma‘ânide bi-nazir
Mantıkda hiç kıyâsa gelir mi mehâreti
23. Gâhi ma‘ârif-i felekiyyâna meyl edip
Rub‘ ile irtifâ‘ada eyler isâbeti
24. ‘İlm-i hesâb u hendesi vü hem mesâhadır
Sür‘atle sıhhat üzre nedir ol zekâveti
25. Târih-şinâs-ı menkabehâ-yı mülük-ı dehr
Fenn-i lüğatde cevheridir zabt-ı vefreti
26. Münşidir ol kadar ki o Veysi-i münşidir
Nazm u nesirde Nâbi gibidir kitâbeti
27. Bahr-ı ‘arüz içinde şinâverlik ederek
Tahşil edip lâle-i nazm-ı selâmeti

28. El-hak zebân-ı Fârside yok mu‘âdili
Si-pâreveş okunmada Câmi vü Şevketi
29. Ta‘likde ‘İmâda tefevvuk eder gibi
Ol hüsn-i hatla bozayazdı o şöhreti
30. Tezhib-i halk u taşfiye-i kalbe sâ‘idir
El-kışşa var taşavvufa da istitâ‘ati
31. El-Hâc ‘Ömer Sa‘id Efendi ki tab‘ının
Ârâyiş-i kemâl iledir rüy-ı hilkati
32. Tahrir-i bi-nazir-i ma‘ârif-semir kim
Âfâkı tutdu şıyt-ı vukür-ı belâğati
33. Hilm ü tevâzu‘ ile ulüf u vufürdur
Herkesle lâ’übâli gibi eyler ülfeti
34. İtmâm içün binâ-yı serây-ı şeri‘atin
İhrâm-bend-i hacc olup etdi ‘azimeti
35. Bi-şek libâs-ı mağfireti giydirip Hudâ
‘Uryân edince yoldaki ‘urbân-ı temkini
36. Bir nâdirü’l-vücüd ma‘âli-nümüddur
Olmuş ceziremizde Hudânın ‘inâyeti
37. Yümn ile tev’em oldu izin-nâmenin günü
Peyğam-ber-i kerimin o şehr-i vilâdeti
38. Hak eyleye muvaffak umürunda dâ’imâ
Günden güne [füzün] ola ‘ilm ü fazileti
39. Bir yâr-ı sadık eyledi târihin iltimâs
Nüri-i bi-bıdâ‘aya verdi o hidmeti
40. Nazm eyledim hulusumu ‘arz etmedir garaz
Yohsa kasidemin o kadar var sakâmeti
41. Târih-i cevheri ile fetvâ-nişimeni
Bulmuş sezâ o müfti-i şâhib-tabi‘ati

HASMÎ(öl.?)
[DİVAN][84]

Tarih Beray-ı Vefât-ı Hüseyn Efendi Sünbül-zâde
El-Müftî Bi-Mahrüse-i Mar'aş

1. Sünbülin soldurdı 'ilmin rüzgâr-ı bed- hübüb
   Kalmadı revnak fenada oldu manend-i harîf
2. Ya'ni Sünbül-zade hem-nam-ı şehid-i Kerbela
   Müft-i mahrüse-i Mar'aş olan pak-i 'afif
3. Vaz'ı na-meşrü'-ı gerdün-ı şea'met-pîşeden
   İnkıbaz-ı tab' ile oldı vücûdı pek nahîf
4. 'Âkıbet 'azm-ı behişt ü mülk-i lahüt eyledi
   'Âlem-i nâsüti târik oldu ol zât-ı zarîf
5. Rıhlet itdi kendü ammâ girye lazım herkese
   Çünki budur zin-i din ü revnak şer'i şerîf
6. Evvela müsteftiyân-ı cümleden elzem bana
   Min-ba'd kim eyler iftâ mûcib-i din-i hanîf
7. Kutb-ı İslâm ü şerî'at muktedâ-yı ehl-i dîn
   Hânis olmam fahr-i Nu'mândır diyü olsam halif
8. Böyle bir müstahsenü'l-etvâr idi kim 'adeti
   Hall-i mazmûn-ı hadiş ü metn-i Kur'ân-ı münîf
9. Necmi es'âd bahtı kâmil ola mahdûmânun
   İdeler tayy-ı merâtib ol iki nahl-i latîf
10. Eşk-rîz ü girye-engîz Hasmî târîhin didi
    Kasr-ı 'ukbâ kıldı Sünbül-zâde 'allâm ü 'arîf (1182)

---

[84] Engin Selçuk, **Hasmi Divanı (İnceleme-Metin)**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, Konya, 2007, s. 167-168.

HAŞMET(öl.1768)
[DİVAN][85]

TIRÂZENDE-İ SADR-I VÂLÂ-YI FETVÂ ŞEYHU'L-İSLÂM-I MAÂRİF-ÂŞİNÂ ÇELEBİ-ZÂDE ÂSIM EFENDİ HAZRETLERİ "SENEDÜ'Ş- ŞUARÂ" NÂM TE'LÎF-İ LATÎFLERİNİ TAKRÎZ BUYURDUKLARINDA TEŞEKKÜREN İNŞÂ ETDİKLERİ KASÎDE-İ PÂKÎZEDİR

1. Ey serv-i ser-efrâz-ı çemen-zâr-ı fazîlet
Sâyende küşâyiş bulur ezhâr-ı fazîlet
2. Dest-i hünerin pençe-i hûrşîd-i maânî
Mahsûl-i nihâl-i kalemin bâr-ı fazîlet
3. Endîşe-i sâfın ufuk-ı subh-ı kemâlât
Mir'ât-ı dilin maşrık-ı envâr-ı fazîlet
4. Satr-ı rakamın vesme-i ebrû-yı maârif
Şakk-ı kalemin mevrid-i enhâr-ı fazîlet
5. Besdir mey-i feyzinle pür oldukça devâtın
Bezm-i hünere sâgar-ı ser-şâr-ı fazîlet
6. Âyîne-i zâtından eder nutku taallüm
Tûtî-i kemâl eylese güftâr-ı fazîlet
7. Mir'ât-ı hıred sende olur kâbil-i sûret
Zâtındır olan dehre nümûdâr-ı fazîlet
8. Mânend-i sadef sîne-güşâ feyzine âlem
Keff-i himemin ebr-i güher-bâr-ı fazîlet
9. Bir nüsha-i kübrâ-i fezâ'il ki vücûdun
Hep senden alır dersi taleb-kâr-ı fazîlet
10. Bu tarza kılar vasfını ser-defter-i irfân
Erkâm-nüvîsende-i tumâr-ı fazîlet

---

[85]Mehmet Arslan, - İ. Hakkı Aksoyak, **Haşmet Külliyatı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, [y.t], s. 51-53.

11. Sadr-ı ulemâ feyz-i Hudâ Hazret-i Âsım
Dârâ-yı sühan hâce-i bâzâr-ı fazîlet
12. Müftî-i zamân rûh-ı cihân hâsıl-ı devrân
Sermâye-i cân kâfile-sâlâr-ı fazîlet
13. Evzâı pesendîde vü ahlâkı hamîde
Levh-i dili mecmûa-i âsâr-ı fazîlet
14. Hûrşîd gibi pertev-i irfânının olmuş
Her zerresi bir kulle-i kühsâr-ı fazîlet
15. Bir mihr-i celî-şaşaa-i ilm ü fazıldır
Zâtından olur münteşir envâr-ı fazîlet
16. Ger eylemese meşale-i derki hidâyet
Reh-yâb olamaz kâfile-sâlâr-ı fazîlet
17. Bir misli bulunmaz dür-i yektâ-yı fazıldır
Hem gevher ü hem kulzüm-i zehhâr-ı fazîlet
18. Eşâr-ı hikem-senci şeref-nâme-i hikmet
Her nutk-ı latîfi dür-i şeh-vâr-ı fazîlet
19. Kim görse o gül-gonce-i mazmûn-ı hayâlin
Çeşmânı olur şîşe-i gülzâr-ı fazîlet
20. Ârâyiş-i âgûş-ı kabûl etmede herkes
Togdukça derûnundan o ebkâr-ı fazîlet
21. Nutkunda olan hüsn-i edâ zâtına mahsûs
Hâl olmuş ana şîve-i reftâr-ı fazîlet
22. Sîrâb-ı çemen-zâr-ı hayâl etmede yer yer
Feyz-i kalemi cedvel-i enhâr-ı fazîlet
23. Ey fâzıl-ı muciz-eser-i ilm ü fezâ'il
Vey bülbül-i hoş-lehçe-i gülzâr-ı fazîlet
24. Takrîz-nüvîs-i eserim oldun efendim
Etdim hünerim mazhar-ı âsâr-ı fazîlet
25. Yanî "Sened"im eyledin âlî kaleminle
Kıldın anı bir nüsha-i hâll-kâr-ı fazîlet
26. Bu mebhas-ı vasfında eger iznin olursa
Haşmet kulun etsin biraz izhâr-ı fazîlet

27. Bilsin yine ebnâ-yı zamân rütbe-i zâtım
Zâhir ola ihvânıma mişvâr-ı fazîlet
28. Ol şâir-i zûr-âver-i meydân-ı kemâlim
Zâtımdır olan safder-i peykâr-ı fazîlet
29. Üstâd-ı Mesîhâ-dem-i icâz u beyânım
Ednâ hünerim hurde-i esrâr-ı fazîlet
30. Hem taht-ı maârifde Süleymân-ı zamânım
Hem mareke-i bahsde Kerrâr-ı fazîlet
31. Âşüfte-gedâ-yı der-i feyz-i ezelîyim
Deryûze-i dil dirhem ü dînâr u fazîlet
32. Firdevsî-i Rûm'um ki olur kilk-i hayâlim
Şeh-nâme-tırâzende-i âsâr-ı fazîlet
33. Hep sâyesine cem olur erbâb-ı maârif
Kilk-i hünerim elde alem-dâr-ı fazîlet
34. Lâkin bu maârifle geri kaldık emelden
İkbâline gâlib hele idbâr-ı fazîlet
35. Hem-ser geçinir ehl-i maârifle efendim
Başında kimin var ise destâr-ı fazîlet
36. Bir kerre giyen resm ile bu örf-i izâmı
Nefsinde sanır kendüyi serdâr-ı fazîlet
37. Bu cübbe vü destâr u bu esvâb-ı merâsim
Etdi bizi uryân-ten-i etvâr-ı fazîlet
38. Erbâb-ı tarîk ekserî ebvâb-ı kibârı
Devr ile olur der-be-der-i dâr-ı fazîlet
39. Bu silsile-bendân-ı rüsûm içre nedir sûd
Olsa kişi âlemde cihân-dâr-ı fazîlet
40. Tervîc-i metâ-ı hünere himmetin olsun
Devrinde kerem-sâz ola bâzâr-ı fazîlet
41. Haşmet yeter iksâr-ı sühan başla duâya
Zîb-âver-i nutkun ola ezkâr-ı fazîlet
42. Sadrında şeref-bahş-ı fezâ'il ola zâtı
Devrinde ola münteşir âsâr-ı fazîlet

MEHMED NEBÎL(öl.1818)
[DİVAN][86]

TÂRÎH-İ MEŞÎHAT-I MEKKÎ-ZÂDE MUŞTAFA 'ÂŞIM EFENDİ HAZRETLERİ

1. Mazhar-ı tevfîk-i Hakdır Hazret-i şâh-ı cihân
   Haşre dek olsun bu taht-ı saltanat-pîrâya zeyn
2. Manşıb-ı fetvâyı bir kadri bülende virdi kim
   Oldı el-hak şadr-ı gerdûn pâye-i takvâya zeyn
3. Neşr-i Kul Muştafa 'Âşım Efendimiz ider
   Hâne-i pür-feyzi oldıkça yed-i imlâya zeyn
4. Damen-i ikbâlini bûs eylesün mihr-i felek
   Şubh-ı rûşen gibi oldı ferve-i beyzâya zeyn
5. Fikr idüp bu câh-ı vâlâ şâhibin hussâdîde
   Nâmın eylerdi zarûrî harf-i istisnâya zeyn
6. Mesnedinde Bû Hanîfe-menkabet sâbit ola
   Bu du: âdır her-dem efvâh-ı senâ-gûyâya zeyn
7. Zâhir izn-i müctehid târîh-i tâmından Nebîl
   Eylesün 'Âşım Efendi ismini fetvâya zeyn

[86] Yasemin Aktaş, **Mehmed Nebil ve Divanı**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Ankara, 2010, s. 186-187.

MEKKÎ(öl.1797)
[DİVAN][87]

Al-i feyzden takva vü iffet ile meşhur merhumü's- seyyid Murtezâ Efendi fetvasına târîhdir

1. Cûş edip hânedân-ı feyz-i İlâh
   Verdi gülzâr-ı şer^{c}e neşv ü nemâ
2. Ya'ni bir fâzıl-ı felek câdan
   Kesb-i şân etdi mesned-i fetvâ
3. Murtezâ Efendi ol ‘aliyyü'z-zât
   Ol celîyyü'ş-şiyem ser-i fudalâ
4. Şeref-i zâtı izz-i ensâbı
   Eyledi bi'z-zarüre cezb-i ^{c}alâ
5. Kutb-ı çarh-ı ûlüm seyyid-i kavm
   Sa^{c}d-ı şadrü'ş-şerî^{c}a-i fudalâ
6. Berg-i gülzâr-ı şer' fetvâsı
   Kalemi âb-ı himmete mecrâ
7. Sühanı ‘âleme nesîm-i hayât
   Nigehi ehl-i derde ^{c}ayn-ı şifâ
8. Mekkiyâ fâl-i hayr edip târîh
   Oldu cümle bu beyt ile güyâ[88]
9. Muhyî-i sünen mü'eyyid-i dîn
   Geldi fetvâya seyyidü'l-^{c}ulemâ

---

[87] Gürcan Karapanlı, **Mekkî Divanı ve Tahlili**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü, Yayınlanmamış YLT, İstanbul, 2005, s. 191-192.

MEŞHÛRÎ(öl.1857)
[DİVAN][89]

Kasîde-i Diğer der-Sitâyiş-i Hazreti Şeyhü'l-islâm-ı Müşârun ileyh [Ârif Hikmet Bey] (Dâme fî-sadrahu'l-âlî ilâ-yevmi'l-kıyâm)

1. Verip endâmına nev-câme ile zînet-i tâm
   Katı mahbûb göründü yine devr ü hengâm
2. Def edip gerd-i gamı âyîne-i dillerden
   Yine tahsîl-i safâ eyledi bi'l-cümle enâm
3. Câ-be-câ âyîn-i cem'iyyet edip etmede halk
   Kimisi sûr u kimi resm-i bihîn-i bayram
4. Yine nâgeh erişip vakt-i bahâr-ı şâdî
   Gül gibi açdı dil-i gamzede-i halkı tamâm
5. Mihr-i ümmîd doğup âlem-i dillerden hep
   Etdi nûruyla yine ref-i zalâm-ı âlâm
6. Yine bir şîve-i nâ-dîde ile şâhid-i baht
   Eyledi âşık-ı bî-dilleri mesrûr u be-kâm
7. Rûz-ı ıydına muâdil olup her rûz-ı saîd
   Şeb-i kadre bedel oldu yine her bir akşam
8. Sürdü ceyş-i gamı iklîm-i dil-i âlemden
   Yine leşker-keş olup pâdişeh-i şevk u garâm
9. Gül gibi güldü meserretle yine âlemiyân
   Gam ile olmuş iken bülbül-i zâr u sersâm
10. Dil-i deryâ-yı avâlimde tetebbû ederek
    Etdi der-dest yine gevheri gavvâs-ı merâm
11. Buldu âlemde havâsın yine keştî-i emel
    Bahrı teng etmiş iken ona muhâlif eyyâm
12. Reh-nümalıkla bu dem âleme Hızr-ı tevfîk
    Herkesi etdi yine vâsıl-ı ser-menzil-i kâm

[89] Halil Çeltik, Yaşar Aydemir, **Meşhûrî Dîvânı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2009, s. 23-25.

13. Siyemmâ ehl-i kemâlin güher-i kadri yine
Kıymetin buldu olup her biri mümtâz u benâm
14. Yine gösterdi sehâsın fuzalâya gerdûn
De'bi arz etmek iken ekseri evzâ'-ı liâm
15. Ya'ni Arif Bey Efendi gibi bir fâzılı kim
Görmemiş mislini bu dîde-i heft-ecrâm
16. Getirip mesned-i fetvâya hezâr izzet ile
Etdi bu vechile ashâb-ı kemâle ikrâm
17. Nice fâzıl ki bu resme güher-i evsâfın
Rişte-i nazma çeker hâme-i müşkîn-erkâm
18. Âlim-i devr ü zamân vâris-i ilm-i Nu'mân
Müftî-i müctehid-unvân umûm-ı İslâm
19. Ser ü çeşm-i sulehâ seyyid ü sa'd-ı ulemâ
Arif-i sırr-ı Hudâvend-i azîz-i allâm
20. Menba'-ı fazl u nüket nüsha-i akl u hikmet
Sâdık u mu'temed-i devlet-i pâyende-kıyâm
21. Zübde-i mağz-ı rüûs-ı hükemâ-yı devrân
Kurre-i ayn-ı fuhûl-ı ulemâ-yı a'lâm
22. Zihî allâme ki asrında geleydi Keşşâf
O kadar fazl ile eylerdi onu isti'zâm
23. Fazla-i fazlı hem ol fâzıl-ı bî-hemtânın
Nice evsâfı dahi var ki bulunmaz encâm
24. Ma'den-i lutf u kerem kulzüm-i eşfâk u himem
Genc-i yâkût-şiyem dürc-i leâlî-kelâm
25. Sâhib-i tab'-ı güzîn ehl-i vakâr u temkîn
Hâce-i mekrümet-âyîn-i havâs u a'vâm
26. Görse bir kimseyi nâr-ı elem-i fakra dûçâr
Eder etfâya miyâh-ı keremiyle ikdâm
27. Gelse bir kimse eğer dergehine nâle-künân
Handelerle eder ircaın onun istilzâm

28. Olur elbet ne kadar müşkil ise çâresi
Derdini dergehine her kim ederse i'lâm
29. Hâsılı kalmadı devrinde onun bir yüzden
Olmadık bây u gedâ nâil-i lutf u in'âm
30. Ne aceb zâtı bu evsâf ile olsa mevsûf
Ki bu evsâf ile etmiş onu Hak ni'met-i âm
31. Fâzılâ kâm-dihâ sadr-nişîn-i küremâ
Ey eden mekrümeti zümre-i ahrârı gulâm
32. Sensin ol server-i ashâb-ı semâhat ki bu dem
Etdi fart-ı keremin Bermekiyânı güm-nâm
33. Sıyt-ı fazl u kerem ü cûdun edip Rûm'u güzer
Oldu peyveste-i iklîm-i Hicâz u A'câm
34. Eyledin âb-ı zülâl-i kereminle sîrâb
Ne kadar var ise teşne fukarâ vü nâ-kâm
35. Verdin ehl-i hünerin her birine hâlince
Kimine rütbe kimin rütbesin etdin a'zâm
36. N'ola bu abd-i kadîmin dahi bir rütbe ile
Olsa ey kân-ı kerem ahd-i şerifinde be-kâm
37. Nice bir rütbe velî zıll-ı cihân-dârîde
Dûş-ı şeyhûhatime ola münâsib ihrâm
38. Tâli'imdir var ise şimdiye dek mâni' olan
Yoksa hâşâ ki kerîm ede dirîğ-i ikrâm
39. Ne kadar rütbeye şâyeste bizâam yoğ ise
Yine ben fâikim akrânıma ey fahr-ı kirâm
40. Umarım âb-ı zülâl-i kereminle çün bâr
Bu temennâm ola hâsıl ne kadar ise de ham
41. Söz tamâm oldu duâ eyle yeter Meşhûrî
Bu kadar kâm-ı dili eyledin arz u ifhâm
42. Tâ şeh-i şer'-i şerif bâkî olup da hükkâm
Sâyesinde ede âlemlere neşr-i ahkâm
43. Sadr-ı fetvâda olup rükn-i işârât ile
Kasr-ı dîne vere Hak azze ve cell istihkâm

NÂBÎ(öl.1712)

[DİVAN][90]

1. Ferîdü’l-‘aşr ‘Abdu’llâh Efendi
   Ki eyler kudsiyân evşâfın inşâd
2. Olundukda ikinci def’asında
   Makâm-ı ‘âlî-i fetvâya is ‘âd
3. Didi târîhini Nâbî-i dâ ‘î
   Mükerrer mesned-i fetvâ ebed bâd

TÂRÎH-İ VAK ‘A-İ FEYZU ‘LLÂH EFENDİ

1. Çâr ferzendi ile müftî ile müftî-i şûm
   Olıcak tahta-i meşki kaderün
2. Sâl-i târîhini erbâb-ı suhan
   Didiler gitdi başı surh-serün

[90] Ali Fuat Bilkan, **Nâbî’nin Türkçe Dîvânı**, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1993, s. 215.

NÂİLÎ(öl.1666)

[DİVAN][91]

Der-medh-i sâhib-i fazilet Şeyhü'l-islâm Mehmed Bahâyî Efendi

1. Evzâ'-i rûzgâra o kim bî-huzûr olur
   Gâhî şikâyet eyler ise geh şekûr olur
2. Gâhî düşer ki aks-i murâd üzre gerdişi
   Ber vefk-i müdde'â-yı dil-i nâ-sabûr olur
3. Dâmân-ı devleti o kadar saht tutmasın
   Bâzû-yı sa'y-ı himmet-i nâdâna zûr olur
4. Çeksin humâr-ı zillet ol kim bir iki gün
   Ser-germ-i câm-ı nahvet ü mest-i gurûr olur
5. Bir gün bu rûzgârdır ehl-i kemâle de
   Hengâm-i imtiyâz u mahal-i zuhûr olur
6. Bi özge âsıtâna eder lâbüd ilticâ
   Devlet ki müsta'idd-i nizâm-ı umûr olur
7. İkbâl çehre-sây-ı cenâb-ı hidîv-i ahd
   İzzet mülâzim-i der-i sadr-ı sudûr olur
8. Mahdûm-ı arş-pâye Bahâyî Efendi kim
   Dergâhı bûse-cây-ı Süleymân u mûr olur
9. Oldukça feyzyâb dem-i hulku bâd-ı subh
   Micmer fürûz-ı bezmine dûd-ı buhûr olur
10. Vüs'at o denli dâ'ire-i devletinden kim
    Pîrâmen-i hisârı nüh eflâke sûr olur
11. Mi'mâr-ı himmetinde var ol iktidâr kim
    Bahr-ı muhîte bânî-i tâk-ı ubûr olur
12. Hurrem riyâz-ı feyz-i nesîminde tab'nın
    Ne hârhâr-ı gussa ne gerd-i futûr olur

---

[91] Haluk İpekten, **Nâ'ilî Divânı**, Akçağ Yay., Ankara, 1990, s. 98-100.

13. Takdîm ederse rûz-ı neşâta şeb-i gamı
    Zulmet sevâd-ı merdümek-i çeşm-i kûr olur
14. Verse cevâhire adem-i ragbeti kesâd
    Elmâs rûy-ı dest-i metâ-ı bilûr olur
15. Gâh-ı tarab ki lâzime-i lutf-ı meşrebi
    Rindâna meyl ü ehl-i riyâdan nüfûr olur
16. Tertîb-sâz-ı işret-i rindân olup vera'
    Zühdün metâ-ı kisve-i fısk u fücûr olur
17. Ey sadr-ı muhterem ki şerefyâb-ı hidmetin
    Kadr ü şerefle nâ'il-i izz ü huzûr olur
18. Bir kere meclisinde alan ders-i hâmûşu
    Ristô-ı kârdân u Felâtûn-şu'ûr olur
19. Bir feyz var mülâhaza-i devletinde kim
    Filhâl dilde gam eserinden sürûr olur
20. Dâ'im o neşve kim eser-i sohbetindedir
    Şâdî-resân-ı hâtır-ı mihnet-hutûr olur
21. Zevk-i zülâl-i meşreb-i Kevser-halâvetin
    Ahbâb-ı teşne-kâma şerâb-ı zuhûr olur
22. Âlem arûs-ı bahtına oldukça cilvegâh
    Mâtem-serây-ı dehr tarabgâh-ı sûr olur
23. Derkâr olursa cünbiş-i dâmân-ı himmetin
    Mir'ât-ı dehrden eser-i gerd dûr olur
24. Tûmâr-ı midhatindir o gülzâr-ı feyz kim
    Emvâc-ı selsebîli müselsel sutûr olur
25. Cennât-ı aden bunca mu'allâ kusûr ile
    Ol bezm-i hâsa nisbet ile bî-kusûr olur
26. Hâmen ki elde nahl-i tecellâ-yı feyzdir
    Hâlet-nümâ-yı şem'-i haremgâh-ı Tûr olur
27. Raşh-ı midâdı rûşen edip ya'ni meslisin
    Aks-i fürûg-ı tab'-ı münîrinle nûr olur
28. Huffâş- hilkatân-ı zılâm-ı cehâletin
    Görmez o nûru dîde-i iz'ânı kûr olur

29. Bezminde Nâ’ilî kadar olmaz neşât-mend
Her dûzehî ki nâ’il-i afv-ı Gufûr olur
30. Etsin ko hâk-i pâyin olup rûzgâra nâz
Dânâ-dilân-ı âlem-i himmet gayûr olur
31. Ol hâk-ı pâye kim eserinden nesîm-i subh
Sermâyedâr-ı ıtr-ı girîbân-ı hûr olur
32. Ol hâk-ı pâye yüz süren erbâb-ı himmetin
İhlâsı rûy-pûş-ı hatâ vü kusûr olur
33. Ümmîd-i lutf u afv ile der-dest-i i’tizâr
Ma’rûz-ı hâk-i pây-i sa’âdet vüfûr olur
34. Vasfında bu kasîde-i pür-intihâb kim
Her lafz-ı dil-pezîri ma’ânî-sudûr olur
35. Hâmâş ol ey kalem ki o ümmîdgâhda
Âdâbdan bu zemzeme minba’d dûr olur
36. Başla du’â-yı devlet-i mahdûma kim du’â
Nazmın nihâyetinde ehem-i umûr olur
37. Tâ gerd-i hâdisât ile mır’ât-ı rûzgâr
Sûret-numâ-yı ma’rekegâh-ı nüşûr olur
38. Mümted ola o gâyete-dek câh-ı ömrü kim
Müstevcib-i hayât-ı devâm-ı dühûr olur
39. Teşrîf-i câhı fahr ede zâtıyla nitekim
Dûş-ı seherde kakım u şebde semûr olur
40. İzz ü vekâr ile ede teşrîf her seher
Ol sadrı kim melâz-ı inâs u zükûr olur

NÂŞİD(öl.1791)
[DİVAN][92]

TÂRİH-İ MÜFTÜŞODEN-İ ‘OSMÂN MOLLÂ

1. Hazret-i Bû-Hanîfe-i sânî
   Oldı müftî-i dâver-i dünyâ
2. Ya’nî nihrîr-i efdal u ‘âlem
   Menba’-ı cûd-ı ekremü’l- küremâ
3. Mecma^{c}-ı fenn-i cümle-i ^{c}irfân
   Mahrem-i sırr-ı devlet-i ‘uzmâ
4. Müsteşâr-ı umûr-ı dîn-i mübîn
   Müsellem- râ’y-ı cümle-i ‘ukalâ
5. Hem semiyy-i Cenâb-ı Zü’n- nureyn
   Ya^{c}ni kim câmi^{c}-i kelâm-ı Hudâ
6. Mesned-ârâ-yı devlet oldığı dem
   Ehl-i ‘irfâna cümle oldı şala
7. Nâşidâ fikr idince târihin
   Oldı bu güne tab^{c}uma ilkâ
8. İki lafa ile düşdi bir târih
   Geldi fetvâya a^{c}zamü’l- ‘ulemâ (H. 1182 / M. 1767)

---

[92] Lütfi Alıcı, **Dîvân-ı Nâşid İnceleme Tenkitli Metin**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, Malatya, 1998, s. 369-370.

NEDÎM(öl.1730)
[DİVAN][93]

Târîh Berâ-yı Müftî-şoden-i İsma‘îl Efendi

1. Rükn-i bâlâ-hâne-i devlet imâd-ı saltanat
Destgâh-ı mülk ü millet kuvvet-i bâzû-yı dîn
2. Vâzı‘u'l-asl-ı kerem sadru's-sudûr-ı muhterem
Mesned-ârâ-yı himem pîrâye-i dîn-i mübîn
3. Nakd-i vakt-i ilm ü irfan kâr-bîn ü kârdân
Hırz-ı cân-ı fazl u itkan kurretü'l-ayn-ı yakîn
4. Ya‘ni Bû İshak İsma‘il Efendi kim eder
Sâha-i dergâhına İbnü'z-Zekâ vaz‘-ı cebîn
5. Hazret-i mevlâ'l-mevâlî kim ulüvv-i şân ile
Oldu zâl-ı çarha mâlik lîk bâ-mülk-i yemîn
6. Mihr-i gerdûn-ı celâlet kim sezâ gerdûnuna
Olsa her biri bir çarhı reşkin-sâz-ı çarh-ı çârümîn
7. Zü-fünûn-ı asr kim mecmû‘a-i ahlâkının
Görmedi mislin halâyık belki görmez ba‘d-ezîn
8. Müctemi‘ zâtında haysiyyât-ı eslâf-ı kirâm
Münderic tab‘ında mâhiyyât-ı ahlâk-ı güzîn
9. Zîver-i mülk-i cihan belki cihân-ı izz ü şân
Müftî-i devr-i zamân alleme-i rûy-ı zemîn
10. Cevv-i idrâkinde kemter zerredür Şems-i Serahs
İbn-i Hâcib dergeh-i fazlında derbân-ı kemîn
11. Nutkunun her lafzı fer‘-i şer‘e bir asl-ı asîl
Lafzının her harfi ilm ü dîne bir metn-i metîn
12. Zıdd-ı kâmil hâtır-ı derrâkine fikr-i sahîf
Lâzım-ı beyyin nihâd-ı pâkine re'y-i rezîn
13. Ol kılar cezr-i asamın şüphesin mahz-ı vuzûh
Bu eder kutr-ı muhîtin nisbetin ayn-ı yakîn

---

[93] Muhsin Macit, **Nedîm Dîvânı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, [y.t], s. 158-159.

NEF'Î(öl.1635)
[DİVAN][94]

BAHÂRİYEYE DER MEDH-İ ŞEYHÜLİSLÂM MUHAMMED EFENDİ
Mefâîlün mefâîlün mefâîlün mefâîlün

1. Bahâr erdi yine bâğa döşendi nat'-ı jengârî
   Yine Sultân-ı gül etdi müşerref taht-ı gülzârı
2. Yine bâd-ı sabâ üftân u hîzân erdi gülzâra
   Dem-i Îsâ-veş ihyâ eyledi ezhâr u eşcârı
3. Latâfetden zemîn ferş-i münakkaş oldu aksiyle
   Murassa' sâye-bân edince çarh ebr-i Güher-bârı
4. Erişdi pertev-i feyz-i bahâr âyîne-i çarha
   Acep mi şimdi olsa jeng-i ebr-i tîreden ârî
5. Değildir lâle yer yer zâhir oldu andan âteşler
   Zamâne tutdu çarh-ı âftâbâ tîg-ı kuhsârı
6. Dönüp girdâb-ı bahr-ı hûna hergül lâlezâr içre
   Dolaşdırmakda keştî-i karâr bülbül-i zârı
7. Nesîm oldenli nâzik tarh eder âb üzre emvâcı
   Ki levh-i sîme üstâd edemez öyle kalem-kârî
8. Sanır damgâ-yı zerrîndir gören bir mâ'î hârâda
   Niyân-ı âba düşmüş aks-i hûrşîd-i pür-envârı
9. Yer etdi bûy-ı gül şöyle dil-i pür-hûn-ı bülbülde
   Ki oldu cismi reşk-i nâfe-i âhû-yı Tâtârî
10. Açıldıkça görünür mihr-i âli Hüsrev-i aşkın
    Berât-ı şevk-i bülbüldür değildir gonca tûmârı
11. Çerâğın hüsnünü inkâr edenler rûz-ı rûşende
    Semen-zâr içre görsünler fürûğ-ı şem'-i gül-nârı
12. Döner gül-mîh-ı sîmecâ-be-câ zerrîn-sebz üzre
    Döküldükçe gül-i zerd üstüne bâdâmın ezhârı

[94] Metin Akkuş, **Nef'î Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara, 1993, s. 210-213.

13. Konup çeng edicek bülbül nihâl-i gülbün-i sebzi
    Gümüş telden dizer ebr-i bahârî anaevtârı
14. Görüp dûd-ı derûnun halka halka bülbül-i zârın
    Hevâdan öğrenir murgân-ı gülşen ilm-i edvârı
15. Habâb u kef değil mestânereftâr etmeden cûyun
    Düşüp başından olmuşdur perîşân tâc u destârı
16. Değil şebnem zebân-ı sûsen etdi âb ile peydâ
    Şu denli kıldı vasf-ı dâver-i pâkîze-girdârı
17. Ser-efâz-ı zamâne mesned-ârâ-yı hudâvendî
    Hünermend-i yegâne çehre-pîrâ-yı nikû-kârî
18. Sütûnde kehf-i ümmet iftihâr-ı şer'-i peygamber
    Güzide fahr-ı millet mahz-ı lutf-ı hazret-i Bârî
19. Seri erbâb-ı fazl üstâd-ı küll allâme-i âlem
    Serîr-i ilm ü irfânın şehenşâh-ı cihân-dârı
20. Cenâb-ı müftî-i âlem ki ahkâm-ı fazîletde
    Benân-ı fikri âsân hall eder her emr-i düşvârı
21. O dânâ-yı bülend-ahter ki olmuş neyir-i re'yi
    Cihânda şem'-i cem'-ârâ-yı bezm-i derk ü huşyârı
22. O çâpük-râyiz-i rahş-ı girân-reftâr-ı hikmet kim
    Revâdır olsa Eflâtun önünce peyk-i reh-vârı
23. Mühim-perdâz-ı kânûn-ı hüner idrâk-i çâlâkı
    Müretteb-sâz-ı esbâb-ı kerem tab'ı sebük-bârı
24. Zihî Dârâ-yı dârü'l-mülk-i hüsn-ihulk u sîret kim
    Olur erbâb-ı dil bin cânile meftûn-ı etvârı
25. Ger olsa ihtisâb-ı idli mâni' seyr-i gülzâra
    Sabâ zincir-i emvâc ile bende eylerdi enhârı
26. Ger olsa pâs-ı hıfzı hâris-i ma'mûre-i sıhhat
    Görünmez çeşm-i dilberde dahi âsâr-ı bîmârı
27. Eğer sultân-ı kahrı habse fermân etse hurşîdi
    Zamâne anazengî-pâsbân eylerşeb-i târı
28. Eğer salsa sipihre mihr-i lutfu zerrece pertev
    Kevâkib haşredek görmez sevâd-ı şebden âsârı

29. N’ola olsa zamân-ı devletinde âlem âsûde
Bırakdı fitneyi zındân-ı h’âba baht-ı bîdârı
30. Ederdi nokta-i kilk-i celâl ü câhını merkez
Eğer devr etmeğe çarhın kifâyet etse perğârı
31. Nesîm-i nev-bahâr-ı hulkunu yâdetse bir şâir
Olur endîşesi sermâye-i dükkân-ı attârî
32. Felek-mesned hudâvendâ hıdîvâ dâverâ Sadrâ
Eyâ erbâb-ı dîn ü devletin serdâr u sâlârı
33. Sen ol sâhib-serîr-i mülk-i himmetsin ki kurtardın
Keşâkeşden kemâl ehliyle çarh-ı dûn u gaddârı
34. Anılmaz oldu nâmı devr-i adlinde sitem-kârın
Meğer yâd ede âşık gamze-i merdüm-küş-i yârı
35. Sitemden ol kadar pâk etdi dehri âb-ı lutfun kim
Cihând abertarafdır şimdi resm-i merdüm-âzârî
36. Sanırlar girdbâd hâk-ı dergâh-ı celâlindir
Fezâ-yılâ-mekân içre görenler çarh-ı devvârı
37. Acep mi mübtelâ-yı lerze-i mevc olsa endâmı
Giriftâr-ı teb-i reşk etdi tab’ın bahr-ı zehhârı
38. Tutan muhkem esâs-ı mülkü kilk-i bî-karârındır
Binâ vîrân olur ger sâbit olmayınca mısmârı
39. Hüner gûyâ denizdir mâliki kilk-i Güher pâşın
Kerem gûyâ sadefdir tab’-ı pâkin dürr-i şehvârı
40. Tükendi reşha-i hâme tükenmez kıssa-i mehdin
Meğer göz merdümün edem mürekkeb yirine câri
41. Hûda yazam tâ dilde bir nâzik gazel takrîb-i mehdinle
Anınla anlayan sînemde bu cân-ı dil-efkârı
42. Sabâ çevgân edince tura-i pertâb-ı dildârı
Gelip âşıkların bir yere top oldu dil-i zârı
43. Döküldü sîneden peykân-ı yâr u penbe-i dâğım
Dıraht-ı huşke döndüm hâke düşmüş berg ile bârı

44. Geçer bir tîri bin dilden bulaşmaz kana peykânı
Ne sihr eyler kemân-keşlikde gör ol çeşm-i hûn-h'ârı
45. Anm cismi bunun cânıyanar bundan kıyâs eyle
Nice benzer esîr-i dûzehe hicrân giriftârı
46. Edâsı âb içinde yer yer âteş-pâre mazmûnlar
Acep mi etse Nef'î nazm ile da'vâ-yı sehhârı
47. Alır levh-i kaderden cezbe-i fikr ile mazmûnu
Tabî'at zâtını ta'rîfe hasr etdikçe güftârı
48. Çekerdim gevher-i râz-ı sipihri rişte-i nazma
Şebistân-ı senânın ana rağbet etse ebkârı
49. Bir ednâ mevci eyler dâmen-i eflâki pür-gevher
Getirse cûşa bâd-ı şevk-ı vasfın bahr-i efkârı
50. Suhân kâlâ-yı fâhirdir ne bilsin her denî kadrin
Bu cinsün h'âce-i hüsn-i kabûlündür harîdârı
51. Hüner dünyâ değer bir gevher-i pür-kadr ü kıymetdir
Zamân-ı devletindir bu metâ'ın rûz-ı bâzârı
52. N'ola şimdengeri şevk ile âhengi-i du'a kılsam
Du'âdır söz karârın bulsa âyîn-i senâ-kârı
53. Nitekim şâh-ı gül gülşende ızhâr eyleye şevket
Çeke sünbül önünce tûğ ola sûsen silahdârı
54. Bula bâğ-ı murâdın gülbün-i ikbâl ile revnak
Ola câh ü sürûr ü emn ü râhat çâr dîvârı

NEŞÂTÎ(öl.1674)

[DİVAN][95]

DER MEDH-İ ŞEYHÜ'L-İSLÂM BAHÂYÎ EFENDİ

1. Ta 'ala 'llâh zihî mektûb-ı pür-esrâr-ı pinhânî
   Ki her ta 'bîr-i pâkinde nihân şad zevk-i rûhânî
2. Nikât-ı hattı kim sermâye-i 'akl-ı Aristodur
   Ne mümkin olmamak derkinde diller deng ü hayrânı
3. O denlü pür-tahayyül her sütûr-ı nükte-âmızı
   Çeker zincir-i fikre fart-ı hayretle dil ü cânı
4. Letâfetle müzeyyen ol kadar her nokta-i pâki
   Ferâmûş itmemek mümkin mi 'âşık hâl-ı cânânı
5. Fürûg-ı hüsn-i hattı behcet-efzâ-yı rûh-ı şâdî
   Edâ-yı dil-keşi hâlet-fürûz-ı zevk-i vicdâni
6. Ma 'ânisinde var bir neş'e kim fart-ı letâfetden
   Unutdursa 'aceb mi Hızra zevk-i âb-ı hayvânı
7. Nedür ol ma 'nî-i pâkize ol zengin edâlarla
   Şikest itse 'aceb mi kiymet-i la 'l-i Bedehşânı
8. Zihî mektûb-ı ferhunde-edâ kim ser-be-ser olmış
   Safâ-yı nükte-i mihr ü mahabbet zîb ü 'unvânı
9. Ne nükte nükte-i pejmürde-i cân-bahş-ı rûh-efzâ
   Ne müjde müjde-i teşrîf u sun '-ı lutf-ı Yezdânî
10. Yegâne şeh-süvâr-ı 'arşagâh-ı kîşver-i dâniş
    Ki esb-i tab '-ı pâkün almada gitdükce meydânı
11. Kerem-perdâz-ı yektâ kâm-bahş-ı ser-be-ser dünyâ
    Hidîv-i 'âlem-ârâ mesned-efrûz-ı cihân-bânî
12. Sipir-i 'ilm ü fazlun âftâb-ı mâh-dîdârı
    Serîr-i milk-i nazmun Hüsrev-i Cemşîd ' ünvânı

---

[95]Mahmut Kaplan, **Neşâtî Dîvânı**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1996, s. 43-46.

13. Ser-i erbâb-ı dil ya ‘ni Bahâyî-i suhan-perver
    Ki oldur şimdi icrâ eyleyen âyîn-i ‘irfânı
14. O mahdûm-ı melek-hilkat ki zât-ı feyz-bahşında
    Hayât-ı tâze bulmakda hemîşe ‘âlem-i fâni
15. Sipehsâlâr-ı ma ‘nî kişver-ârâ-yı ma ‘ârif kim
    Revâdur dergeh-i tab ‘ında olsa bende Hakânî
16. Hayâl-ı pâk ile tarz-ı suhanda Enverî-lehce
    Kef-i zer-pâş ile resm-i sehâda Hâtem-i sâni
17. Cemâl-i şâhid-i mazmûnı kim hayret-dih-i cândur
    Ne mümkin olmamak dil-beste-i zülf-i perişânı
18. Nesîm-i hulkı kim revnak-rübâ-yı nâfe-i Çindür
    İder te ‘sir-i feyzi pür-safâ bâg-ı dil ü cânı
19. Zihî meşreb-şinâsî merhabâ hâtır-nevâzî kim
    Bir ednâ lutf ile meftûnı eyler ‘akl-ı insânı
20. Ger olsa pertev-endâz âfitâb-ı lutfı sahrâya
    İder her sengini reşk-âver-i yâkut-ı rümmânî
21. Ger olsa berk-i mihri lücce-i deryâya ‘aks-efken
    Ser-â-ser ma ‘den-i elmâs iderdi ka ‘r-ı deryâyı
22. Cihân-dâver hidîvâ ser-firâz-ı âsmân-kadrâ
    Eyâ her vech ile şâyeste-i eltâf-ı Rabbânî
23. Safâ-yı makdemünle oldı dil bir mertebe hurrem
    Ki yok takrîre bir çâre gam-ı eyyâm-ı hicrânı
24. Kalem destümde raks-âver zebânum şevk ile gûyâ
    Dilüm hod olmada pür güftü-gûy-ı zevk-i rûhânî
25. Açıldı gonçe-i hâtır biraz da bülbül-i tab ‘um
    ‘Aceb mi gülşen-i medhünde eylerse gazel-hânî
26. Hücûm-ı gamze bî-tâb eylemişken cân-ı nâlânı
    Yine tahrik- i nâz itmekde turmaz çeşm-i feşşânı
27. Nedür ol nev-demîde hattile la ‘l-ı revân-perver
    Ne mümkin olmamak bin cân ile dil mest ü hayrânı
28. O zülf-i ham-be-ham kim dâmgâh-ı fitnedür dâ ‘im
    Çeker zincire gâhî mâhı geh mihr-i dırahşânı

29. Ol iki ebruvân hod bir kemân-ı ‘işvedür gûyâ
Ki âb-ı nâz ile her tîrinün ser-tiz peykânı
30. N’ola reşk eylese ‘âlem Neşâî tab ‘uma dâ ‘im
Edâ-yı nâzüküm virmekde dâd-ı nazm-ı Selmânı
31. Benem ol ‘âlem-ârâ şâ ‘ir-i ‘Örfi-tabî ‘at kim
Hayâlüm olmada revnak-rübâ-yı nazm-ı Hâkânî
32. Benüm kim her sözüm bir câm-ı pür-sahbâ-yı ma ‘nâdur
N’ola mest itse rûh-ı pâk-ı Nef ‘i-yı suhan-dânı
33. Kasîdem ‘işve-ger bir dil-rübâ-yı pâk-tal ‘atdur
Ki ûr-i nâzına can atmada üstâd-ı Kâşânî
34. Zamir-i pâküm ol âyine-i sâf u mücellâdur
Nümâyan cümle anda âsmânun râz-ı pinhânı
35. Kalâmum ser-be-ser sad nükte-i i ‘câz ile memlû
Dilüm pür-vâridât-ı kudsiyân-ı ‘arş-ı Rahmânî
36. Temâm oldı kasîdem n’ola âheng-i du ‘â itsem
Sürüp dergâh-ı Hakka sıdk ile rûy-ı dil ü cânı
37. Hemîşe tâ ki peyk-i zer-külehle nâme-i rûzı
Felek irsâl idüp dünyâya dil-şâd eyleye anı
38. Sa ‘âdetle idüp her gün müşerref sadr-ı fetvâyı
Ola her kârda lutf-ı Hudâ dâ’ im nigeh bânı

NEV'Î(öl.1599)
[DİVAN][96]

KIT'A KÂDÎ- 'ASKER İKEN ŞEYHU'L-İSLÂM BOSTÂN-ZÂDE EFENDİ'YE VİRMİŞLER

1. Eyâ maksad-ı kâsıdân-ı mevâlî
   Ser ü muktedâ-yı gürûh-ı efâzıl
2. Gül-i bûstân-ı günûn-ı mekârım
   Meh-i âsmân-ı şü'ûn-ı fezâ'il
3. Rikâb-ı semendün basupdur hilâli
   Emâsil kalursa n'ola pây-der-gil
4. Tarîkat-güzâr-ı reh-i "fe's-takim"sin
   Ricâli bu yolda kodun süst ü râcil
5. Hatı 'ârızun hayt-ı subh-ı sa 'âdet
   Elif kâmetün resm-i hatt-ı mu 'addil
6. Senün nûr-ı fazlundur ecle'n-netâyic
   Bilür anı her şahs-ı nâdân u 'âkil
7. Meh ü mihr sugrâ vü kübrâ-yı hüccet
   Yeter lâzım ise kıyâs ü delâ'il
8. Güneş gibi şeklünde ya 'nî 'ıyândur
   Resûm-ı fezâ'il hudûd-ı şemâ'il
9. Nihâdunda muzmer yenâbî '-i hikmet
   Lisânunda zâhir 'uyûn-ı mesâ'il
10. Mebâdî müheyyâ meheyyâ metâlib müsahhar
    Mübeyyen mesâ'il sana bî-vesâ'il
11. Sana müdde'î n'eylesün kim yanunda
    Metâlib mebâdî evâhir evâ'il

---

[96] M. Ali Tanyeri, - Mertol Tulum, **Nev'î Dîvânı**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1997, s. 160-161.

12. ‘Avâtıfda çün bahr-i sâ’il vücûdun
Cenâbunda hâşâ ola behr-i sâ’il
13. Getürdi yine tab ‘-ı dür-bâr-ı Nev ‘i
Senün cins-i medhünde bir ferd-i kâmil
14. Eger rûzgârum olursa muvâfık
Kılam bahr-i nazma güherden sevâhil
15. Dönüp sübha-i ‘ıkd-ı eyyâm-ı mâzî
Egerci geçürdi niçe dürr-i fazıl
16. Ne memdûha hergiz bulundı mükâfî
Ne meddâha hergiz göründi mu ‘âdil

NEV'Î-ZÂDE 'ATÂYÎ(öl.1635)
[DİVAN][97]

Berâ-yı Şeyhü'l-islâm Hâce-zâde Mehmed Efendi

1. Yine hayl-ı bahâr itdi şeh-i Behmen'le peygârı
   Degüldür lâle hûn-âlûde kıldı tîg-i kühsârı
2. Yine oldı mukâbil leşker-i sermâyile ezhâr
   Önine çekdi bâd subh-dem zencîr-i enhârı
3. Yine geldi berâber misk ü kâfûrı şeb ü rûzun
   Kılup mihr ile mâhı keffe nev-rûz itdi 'attârı
4. Meger bâd-ı sabâ sûr-ı bahâre oldı âteş-bâr
   Fişek çadırları gibi firûzân itdi gül-nârı
5. Varınca bâde düşdi 'aksi âbe sâyesi hâke
   'Anâsır üzre düşmiş cemre sandum verd-i gülzârı
6. Çemen bahrinde döndi berg-i sûsen pullı mâhîye
   Şu denlü saçdı bâd-ı nev-bahârî ana ezhârı
7. Şeb-i kadr oldı gûyâ sâye-i ebr-i bahârî kim
   Kenâr-ı cûda itdi secde bâgun 'aks-i eşcârı
8. Gül-âb-âlûde yaprak sardı gonca başına şen-nem
   Virince derd-i ser murgân-ı bâgun itdügi zârı
9. Sanur seyr eyleyenler buz kayar bir tıfl-ı çâbükdür
   Kaçan cûy üzre itse berg-i gül sür'atle reftârı
10. 'Aceb midür kanatsa sûzen-i hârıyla engüştin
    Biri biriyle şimdi kan yalaşdı gonca ebkârı
11. Muhannâ pençeye döndi çemende kırmızı zanbak
    Sunar gül destine bir dest-mâl-i al-i zer-târı
12. Tolanmış sebzeler içre görüp enhâr sandı kim
    Belinden serv-i bâgun salınurken düşdi zünnârı
13. Seher efsûn okuyup üfürür bâd-ı sabâ tâ kim
    Perî-veş göstere mir'at-i cûda 'aks-i envârı

[97]Saadet Karaköse, **Nev'i-zâde Atâyî Dîvânı**, Yayınlanmamış DT, Malatya, 1994.

14. Görenler lâlenün ‘aksin habâb-ı cûy-bâr içre
Sanur fânûs-ı mînâya komışlar şem‘-i nûrânı
15. Koyup mihr âteşine âb virdi subh-dem jâle
‘Aceb mi sûsenün tîz olsa şemşîr-i güher-bârı
16. Harîr-isebzeye tagıtdı nakdin şehr-i gülşende
‘Aceb mi sûsenün tîz olsa şemşîr-i güher-bârı
17. Meger bâd-ı bahârî oldı kırtâsiyeye mâlik
Sürer şehr-i çemende nukre-veş evrâk-ı ezhârı
18. Yine bâd-ı sabâ gönlin büyütdi gonca-ı bâgun
Meger kim irdi hâk-i makdem-i sadr-ı nigû-kârı
19. Emîn-i dîn ü devlet muktedâ-yı ümmet ü millet
Muhît-i cûd u himmet dürr-i deryâ-yı kerem-dârı
20. Ser-efrâz-ı efâzıl nükte-senc-i ‘âlem ü fâzıl
Mürebbî-i kavâbil ebr-i bârân-ı güher-bârî
21. Rumûz-âmûz-ı fetvâ rükn-i dîn-i ‘âmme-i dünyâ
Re’is-i ehl-i takvâ reh-nümâ-yı râst-girdârî
22. Cenâb-ı müftî-i ‘âlem Muhammed-nâm ‘İsâ-dem
Ki re’y-i sâ’ibidür şer‘ ü kânûnun nigeh-dârı
23. O kim olmaz kitâb-ı midhatine kemterîn-levha
İderse mihr-i hâver lâciverd üstine halkârî
24. Dil-i sâfî rahîk-i ‘ilm ü fazlun câm-ı şeffâfı
Ruh-ı pâki bahâr-ı feyz ü lutfun berg-i gülzârı
25. Devâtı bûtsân-ı hikmetün havz-ı pür-emvâcı
Yerâ‘ı gülsitân-ı dânişün nahl-ı girân-bâr
26. Vücûdı ‘âlem-i cûd u nevâlün gevher-i kânı
Derûnı gevher-i fazl ü kemâlün bahr-ı zehhârı
27. Dilerse âb u âteş cem‘ ider çün verd-i pür-jâle
Murâd eylerse âteşden alur hâssiyyet-i nârı
28. Zer-efşân sünbül ihdâ itmek ister bezmine gerdün
Degül bî-hüde çarh-ı nîl-günun necm-i nevvârı

29. Duhân-ı fazl u hikmetle dimâg-ı dehri pür kıldı
Olup bir lâle güyâ micmer ile kilk-i zer-kârı
30. Nola fetvâsına reşk eylese Tâtâr Hâniye
Varakda hattı oldı penbe içre müşg-i Tâtârî
31. Midâdı surh-ı âteşdür devâtı micmer-i zerrîn
Ana ʻûd-ı mülebbesdür münakkaş kilk-i sehhârı
32. Zebânından düşürmez muttasıl âyât-ı Kur'ânı
Kanı ol hâme-i Hindü'ya benzer hâfız-ı cârî
33. Vücüdı câmiʻ-i lutf u ʻatâ vü zühd ü takvâdur
Muhassal anda hatm olmışdur âyât-ı nigü-kârı
34. Degüldür mümkin ihsân-ı firâvânın hisâb itmek
Eger kim haşr olınca akçe dökse ebr-i âzârı
35. Ziyâfet-hâne-i mihnetde mihmân eyleyüp dâ'im
Şerâr-ı kahrı hasm-ı bed-meʻâşa dâneler nârı
36. Eger olsaydı şerʻe devletinde târı tanbürun
Gerilüp çâr-mîha eylemezdi dem-be-dem zârı
37. Zamân-ı devletinde kimseyi aglatmadı kimse
Meger kim mutrıb-ı hoş-nagme ʻuşşâk-ı dil-efgârı
38. Eger dârü'ş-şifâ-yı lutfına bir dem güzâr itse
Çemende eylemezdi bâd-ı subh izhâr-ı bîmârî
39. Mukarrerdür bu kim itmez tahammül âteşe şîşe
Ider bir gün şikeste câm-ı çarhı nâr-ı âzârı
40. Felek-dergâh-ı sadrâ âfitâb-ı âsumân-kadrâ
Meh-i burc-ı suhandânî dür-i dürc-i kerem-dârî
41. ʻAtâyî bende-i hâs olmak ister âsitânunda
Nola taʻyîn olınsa hizmet-i medh ü senâ-kârî
42. Kapuna yüz süregeldüm ümîdüm bu k'ide zâ'il
Gubâr-ı hâk-i pâyün nâr-ı kahr-ı çarh-ı gaddârî
43. Eger bir zerre denlü iltifâta mahzar olsaydı
Tutardı şark u garbı tabʻumun envâr-ı âsârı
44. Selef nazmıyla bir nice sefine karaya atdı
Satûr-ı şiʻrümün mevc uralı bahr-i güher-bârı

45. Sözüm pür-sûz u nâzük lafzı rengîn ü muhayyeldür
Olupdur beytümün bu çâr-san'at çâr-dîvârı
46. Velî bahr-ı belâ kim pür-güherdür dürr-i eşkümden
Bu baht-ı ser-nigûnum oldı gavvâs-ı nigû-sârı
47. Nisâr itsen nola bârân-ı ihsânun yiter çekdün
Cefâ-yı dehr-i gaddârı belâ-yı çarh-ı mekkârı
48. Çemenzâr-ı senâdur bu kasîdem sebzedür hattı
İder zâhir beyâzı ortada cûy-ı çemenzârı
49. Yahûd deryâ-yı Nîl-i şekkeristân-ı me'ânîdür
Du'âyile bu demde oldı Mısr-ı 'izzete cârî
50. Nitekim perde-i Nîlî-i sûret-bâz olup cûlar
Görine bâgçe şeklinde bâgınun 'aks-i eşcârı
51. Felek âyinesinden sûret-i ikbâli gör dâ'im
Misâl-i nakş-ber-âb ide zâ'il düşmenün Bârî
52. Hemîşe re'y-i mülk-ârâ ile zât-ı kerem-kârun
Sipihr-i câhun olsun tîr-i rahşende-i envârı

RÂMÎ(öl.1704)
[DİVAN][98]

BAHARİYYE DER SİTAYİŞ-İ ŞEYHÜ'L İSLÂM YAHYÂ EFENDİ ZEKERİYYÂ-ZÂDE

1. Sahn-ı gülşende müşk-say-ı nesîm
   Oldı ezhâra inbisât-ı ʻamîm
2. Açdı bâr-ı bahârı tâcir-i bâd
   Oldı sahrâ-yı Hind sath-ı şemîm
3. Feyz-i eltâf-ı subh-gâh-ı bahâr
   Virdi eşcâra neşve-i tecsîm
4. Haşr-ı ecsâd olup çemende yine
   Hulleler giydi hep ʻizâm-ı remîm
5. Nâdirü'd dehr olan serây-ı çemen
   Ferş-i zer-târı oldı pür-zer ü sîm
6. İhtişâm-ı mülûk-ı gül-zâre
   Oldı gûyâ ki bezm-i nâz ü na'im
7. Geçdi sadr-i serir-i saltanata
   Giydi başına lâle bir dîhîm
8. Cedvel-i âbda harîr-i sadâ
   Oldı zikr-i safâ-yı ʻahd-i kadîm
9. Devr-i âbı görince gülşende
   İ'tikâdun dürüst itdi hakîm
10. Âteş-i gül tecellî itdi yine
    Geldi san Tûr-ı bâga şimdi Kelîm
11. Aldı zerrîn kadeh ele sâgar
    Gül ü lâle çemende oldı nedîm
12. Meclis-i lâle-zâre sâgar-ı gül
    Bâde-i âlin eyledi taksîm

---

[98] Erdal Hamami, **Râmî Dîvânı**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2001, s. 129-146.

13. Oldı ol bezm bezm-ı rûhânî
Oldı ol bezm bezm-i bâg-ı na'îm
14. Raks idüp meclis içse şâhid-i zevk
Virdi ol neşve bir neşât-ı 'azîm
15. Varmaga meclis-i bahâra sabâ
İtdi rûh-i nesîm ile terkîm
16. Gelicek bezm-i gülşene seherî
İtdi güllerle şâhlar ta'zîm
17. İtdi cezb-i revâyih-i Gülşen
Oldı gûyâ şemâme-i teşmîm
18. Gonca lutf-ı safâdan oldı küşâd
Harem-i râze râh buldı nesîm
19. Bülbül ile olan mu'âmelesin
Gördü pinhânî mücellâ o nemîn
20. Oldı gülşende hayli güft ü şenîd
Kühen-ahbâr bülbül oldı vesîm
21. Keşf-i râz itgügin nesîm-i seher
Güller itmişdi gonceye tefhîm
22. Gülden olmadı gonca pend-pezîr
Fâ'ide itmedi ana ta'lîm
23. Oldı efsâne-i nemîm-i sabâ
Germ-i hengâme-i safâ-yı 'amim
24. Bezedi bezm-i gülşeni nevrûz
İtdi tertib-i meclis-i tatmîn
25. Çemen a'yânı Husrevâne tuhaf
Cümle ol bezme itdiler takdîm
26. Oldı ol meclis-i behişt-âbâd
Harem-i nev-'arûs-ı zevke harim
27. Da'vet itdi o bezme şâh-ı güli
Oldı ol da'vete resûl nesîm
28. Bile geldi ekâbir-i gülşen
Halka-i meclis oldı dürr-i nazîm

29. İtdi bülbül sabâda bir nagme
    Sonra bu şi'ri eyledi taksîm
30. Kasr-ı dilde hayâl-i yâr mukîm
    Hâne-i tende inti'âş 'adîm
31. Âyet-i 'ışkı dil okur ezber
    Levh-i hâtırda eylemiş terkîm
32. Ka 'bedür kûy-ı yâr 'uşşâka
    Kalb-i 'âşık makâm-ı İbrâhîm
33. Cigerüm deldi hançer-i fürkat
    Tig-i hicrân derunum itdi dü-nîm
34. Kaldı ta 'mîrden de hâtır
    Yıkdı ol şûh-i pür-gurur u za'îm
35. Dil-i vîrânumı harâb eyler
    Hâne-i kalbül eylese termîm
36. Dem-i valsı safâ virür ammâ
    Rûz-ı hecri olur 'azâb-ı elîm
37. İtdi bülbül temâm taksîmün
    Ehl-i meclis safâdan oldı besîm
38. Feyz-i lutf-ı safâ ile meclis
    Oldı çün reşk-i bûstân-ı na'îm
39. Lâyık oldur ki böyle bezm-i latîf
    Ola bir sadr-ı 'âlîye tasmîm
40. Ya'nî Yahyâ efendi kim oldur
    Sadr-ı 'izzet sadâret-i ta 'zîm
41. Şeyhü'l-islâm kubbetü'l-islâm
    Müftî müşkilât-ı heft-iklîm
42. 'Umde-i rükn-i Ka'be-i âmâl
    Kıdve-i ezkiyâ imâm-ı 'alîm
43. Sadr-ı fetvâya virdi zâtı şeref
    Oldı revnak-fezâ-yı şer 'i kavîm
44. Hakkı icrâ ider idüp tedkîk
    İddi 'â-yı husûmet itse 'azîm

45. Suheni dürr-i bahr-ı dâniş ü fazl
Bûy-ı gül-zâr-ı lutfı neşr-i şemîm
46. Şimdi fikr-i dakîka-dânı ile
‘Ulemâda odur zekî vü fehîm
47. Meclis-i pâkine ‘aceb mi eger
Olsa mahdûm-ı iftihâr hadîm
48. Zât-ı pâki muhît-i ‘âlemde
Sadef-i ‘ilm ü fazla dürr-i yetîm
49. Gelmez anun vücûde akrânı
Hâmile olsa zâl-i dehr-i ‘akîm
50. Fâris-i tab ‘ına cihân meydân
Rahş-ı fazlına meh kılâde-i sîm
51. Kuvvet-i şer ‘ü fazl-ı dâniş ile
İtdi tabtîl-i hikmet ü tencîm
52. Mürşid-i hâh-ı dîn ü salâh
Ka ‘be-i rüşd ü kıble-i ta’lîm
53. ‘İlm ü fazlına hadd ü gâyet yok
Nite kim devr-i cirm-i ‘arş-ı ‘azîm
54. Şi ‘r-i pâki zülâl-i Gülşen-i kuds
Feyz-i ma ‘nâsı menba‘-ı tesnîm
55. Nazmı ma‘nâda mîr-i mülk-i suhen
N’ola eylerse nâtıka ta ‘zîm
56. Zer-feşân itdi cöngini meh-i nev
Yazdı şi ‘rin debîr-ü sun ‘-i kadîm
57. Nazm-ı pâki n’ola olursa eger
Feyz-i ervâh-ı kudsiyân-ı ‘alîm
58. Şi ‘r-i pâkin müsebbihân-ı felek
İder evrâd-ı akdese takdîm
59. Ana lâyık degül midür şimdi
Dise insâf idip ‘adû-yı sakîm
60. Pâd-şâh-ı serîr-i müctehidîn
Hüsrev-i şâ ‘iran-ı tab ‘ı selîm

61. Rübe-i himmetinde olmadadur
    Keremi cebhe-i sipihre vesîm
62. Oldı destûr-ı dest-i ihsânı
    Kevbeb-i çarh-ı devlete takvîm
63. Hâtem-i rûz-gâr-ı dehr-i kerem
    Rükn-i sadr-ı hudâ-yegân-ı kerîm
64. Hüsn-i hulki te ‘alluk itse olur
    Reşk-i bag-ı na ‘îm-i nâr-ı cehîm
65. Âsümânı alurdı dâ’ireye
    Ola manzûr-ı lutfı nokta-i cîm
66. Olsa fermân lebinde ger cârî
    Sebkat eyler semâ ‘a gûş-ı samîm
67. Ey hıdîv-i meşâyih-i islâm
    V’ey felek-mesned ü kader-tekrîm
68. Lutfun oldı sebeb bu iş ‘âra
    Başladı fikr-i nazma tab ‘-ı sakîm
69. Medhün âyîne-i zamîrümde
    Tûtî-i nukka eyledüm ta lim
70. Çok zemândur ki kalb-i nâ-şâdı
    Pür-gam itmişdi kahr-ı dehr-i zemîm
71. Âh kim turma hûn ider cigerün
    Hüner erbâbınun bu çarh-ı le’îm
72. Tıfl-ı ümmîd-i şîr hurde iken
    Mâder-i rûz-gâr itdi fatîm
73. Kâ’il oldumdı vaz ‘ına felegün
    Her ne denlü olursa süst ü vahîm
74. Virmiş iken kazâ-yı dehre rızâ
    İtmişiken kazâsına teslîm
75. Şimdi bir zâlimi musallat idüp
    Nazm-ı efkârum itdi bî-tanzîm
76. Tama ‘ı kîsesin pür itmek içün
    Bî-sebeb oldı bana zıdd ü hasîm

77. Zulm hüccâcı eyledi ihyâ
Ka ‘be-i ‘adli yıkdı İbrâhîm
78. Peyker-i zerdini gören âdem
İsti ‘âze ider misâl-i zahîm
79. Bâr-ı devletle fahri der ammâ
Olamaz şahs-ı iftihâra behîm
80. ‘Âdemün çeşmi kör ola göreyin
Nite kim şekl-i devr-i halka-i mîm
81. Yine görmez ola bu mel’ûnı
‘Acabâ niçün itmez ola ‘adîm
82. Tîr-i âh ile girye-i fukarâ
Umarın ide kâmetini dü-nîm
83. Niçe hazm eylesün bunı âdem
Olamaz dil bu gûne gayza kezîm
84. Gel sükût eyle şimdi ey Râmî
Kıl du ‘âyı şikâyete takdîm
85. Hükm-i kahr-ı kazâya itme ‘inâd
Eyle ahkâm hükmine teslîm
86. Tâ ki feyz-i bahâr ile Gülşen
Ola mânend-i kîse pür-zer ü sîm
87. Sadr-ı fetvâda bir karâr olsun
Olsun eyyâmı cümle bî-gam ü bîm

DER SİTÂİŞ-I SADR-I ‘ÂLÎ-KADR HÂCE-ZÂDE EBÛ SA‘ÎD EFENDİ

. - . – / . . - - / . - . - / . . –

Me fâ i lün Fe i lâ tün Me fâ i lün Fe i lün

1. Seher ki ola sa‘âdet-güşâde pîşânı
Şükufte çün gül-i hôrşîd-i bâg-ı handânı
2. Seher ki ebr-i kerem âsümân-ı devletden
Keremler ide açup dest-i gevher-efşânı
3. Seher ki müjde-resân-ı nesîm-i genc-âver
Pür ide nukra ile cîb-i fakr-ı insânı

4. Seher ki bülbül-i baht-âzmâ-yı bâg-ı emel
   Safadan eyleye hengâme-i gazel-hânı
5. Seher ki tura-i pîrçân-ı nev- ‘arûs-ı şimâl
   Çü zülf-i hûr ola mecmû ‘a-i perîşânî
6. Seher ki rûh-mizâcân-ı gülşen-i câvîd
   Şükufte eyleye tab ‘-ı riyâz-ı cismânı
7. Seher ki geldi bu şeş beyt bâb-ı kasr-ı dile
   Birer birer yüriyüp çıkdı evvel ü sânî
8. Görince anları şahs-ı sühan-ver-i fikrüm
   İdüp fezâ-yı tehayyülde tîz cevlânı
9. Zebân-ı tâze güzer-gâhına düşüp güzerüm
   Dimâg-ı fikre olup bûy-i şi ‘r-i erzânî
10. ‘Aceb şüküfte gülistâne ugrudum k’anda
    İder bahârı hacel ravzahâ-yı Rıdvanı
11. Kadem-keşân ü hurûşân girüp o gül-zâre
    Be-resm-i seyr misâl-i nesîm-i bôstânî
12. Açıldı kesb-i hevâ itdi anda gonce-i dil
    Pür eyledi sadef-i tab‘-ı ebr-i nîsânı
13. Şükufte oldı gönül gül gibi safâsından
    Açıldı gonce-i hâtır çü subh-i nûrânî
14. ‘Aceb bahârı olurmış o nev-gülistânun
    Hazârı görmez imiş hîç hazân-ı ahzânî
15. Gel imdi dinle biraz vasfını ‘ale’l-icmâl
    Ki işidüp olasın sen de deng ü hayrânı
16. ‘Arûs-ı nâmiye meşşâte-veş safâ-perver
    Bisât-ı sebze çü ebkâr-ı pâk-dâmânî
17. Şükufte nev-gül-i handân-ı âteşîn-ruhsâr
    Çü âfitâb-ı cihân-gerd-i sabh-i pîşânî
18. Hevâsı ma ‘delet-i i ‘tidâl-i tab ‘-ı bahâr
    Zülâli menba ‘-ı ebr-i matîr-i yezdânî
19. Sahîfe-i çemeni pür-selâlesil-i enhâr
    Misâl-i cedvel-i pür-pîç ü tûlânî

20. Temevvüc-i nefes-i nev-bahârı cevher-i rûh
Neşât-ı feyzi mezâk-ı şerâb-ı reyhânî
21. Saçar sabâsı ‘abîr-i sürûrı bâg-ı dile
Açar nesîmi safâ ile gülşen-i cânı
22. Hemîşe ‘âtıfet-i i’tidâl-i âb ü hevâ
İder bahârına ta ‘lîm tarz-ı hûbânı
23. Temâm nîm-tebessüm çü gonce-i leb-i yâr
Nebât-ı nukl-i safâ handehâ-yı pînhânî
24. Biraz o bâg-ı safâ-küster içre seyr iderek
Dil oldı kâsib-i zevk-i sürûr-ı rûhânî
25. Teraşşuh-ı eser-i feyz-i zevk ile tab ‘um
Nevâlar eyledi çün ‘andelîb-i bôstânî
26. Gönül bu hâlet ile mest-i zevk iken nâ-geh
İrişdi müjde-resân-ı sürûd-ı Sübhânî
27. Başumdan aldı o dem rûz-gâr destârum
Yapışdı gûşuma dest-i berîd-i sâmânı
28. Didüm nedür bana işrâb idün hele bileyin
Hülâsa-i haber-i müjde-i firâvânî
29. Nidâ-yı hâtif-i gaybî o demde cilve-künân
Salâ-yı zemzemesin itdi gûşa erzânı
30. Didi ki müjde sana ol hülâsa-i ferâd
Müşerref eyledi sadr-ı şeri ‘at ‘unvânı
31. Ki ya ‘nî cins-i kuzât-ı ‘asâkir-i Rûmun
Zemânede mütebahhir ‘adîmü’l-akrânı
32. Sipihr hâver-i tahkîka âfitâb-ı yakîn
Cihân şer ‘-i kavîme füyûz-ı Rabbânî
33. Ferîd-i cins-i beşer câ-nişîn-i peygamber
Muhît-i fazl ü hüner bu Hanîfe-i sânî
34. Güzîde-i ‘ulemâ es ‘âd-ı cihân-ı ‘ulûm
Yegâne-i şeref-ârâ-yı mülk-i ‘Osmânî
35. Meh-i sipihr-i sa’âdet Ebû Sa ‘îd ol kim
Müşerref eyledi kadr-i celîli devrânı

36. Nazar rebûde-i nakş-ı sahîfe-i fazlı
Hired esîr-i nikât-ı zekâ-yı ʻirfânı
37. Uçarsa n'ola gözinde hemîşe a ʻyânun
Gubâr-ı der-gehindür sürme-i Sıfahani
38. O kutb-ı merkez-i çarh-ı sa ʻâdet ü ikbâl
Döner ne yana murâd itse çarh-ı gerdânı
39. Cihânı tantana-i ihtişâm ider lerzân
Şükûh-ı şânını medh itse bir senâ-hânı
40. Semûm-ı kahrı kaçan mutlakü'l- ʻinân olsa
Olur şerâre-ı âteş nesîm-ı bôstânî
41. İder terâvet-ı mu ʻciz nihâd-ı eltâfı
Cilâ-yı sâmi ʻaya gûne gûne ihsânı
42. Şu ʻâ-ı pertev-i re'yi-y-le her gice gerdûn
Yakar fitîle gibi şem ʻ-i mâh-ı tâbânı
43. Zamîr-i pâki bir ednâ teveccüh ile ider
Rakam muhâsebe-i hâdisât-ı imkânı
44. Fezâ-yı fazlına had yok medâr-ı vüs ʻatde
Nite ki gerdiş-i nüh-tâk-ı ʻâlem-i fânî
45. Hayât-bahş-ı dil-i safha-i ma ʻârif olur
Reşâşe-i eser-i kilk-i ʻanber-efşânı
46. Benânı çeşme-i Hizra döner dem-i tahrîr
Müdâdı san-ki olur mevc-i âb-ı hayvânı
47. Göreydi nakş-ı hurûf-ı kitâbetin bir dem
Olurdı zinde-kühen nakş-ı sûret-i Mânî
48. Semend-i tab ʻını sürse fezâ-yı eş ʻâra
Olur sahârî-i mazmûn teng meydânı
49. Ne dem ki ʻarz-ı likâ itse şâhid-i nazmı
Olur cemâlini gördükde ʻakl hayrânı
50. Olur o vahy-ı tirâz-ı me'ânî rengîn
Fezâ tehayyülinde fikr-i mu ʻciz-efşânı
51. ʻAceb mi olmasa eksük derinden ehl-i hüner
Odur zemânede cün Ka ʻbe-i suhen-dânî

52. Serây-ı devlete vâris odur ebâ ‘in-i cedd
Anun-çün oldı sa ‘âdet derinde der-bânı
53. O hâne-dânı havâdisden itmege mahrûs
Felekde seb ‘a-i seyyâredür nigeh-bânı
54. Bülend-mertebe sadrâ Süheyl-i nâsiye-kadrâ
Eyâ hulâsa-i efrâd-ı sun ‘-ı Sübhânî
55. Südûrun ola mübârek o sadr-ı vâlâya
‘Adûlarun ola kim nâm-ı künc-i nisyânı
56. O sadrı devlet ile kat ‘-ı pâye itmek içün
Müşerref eyledün ol sadr-ı rif ‘at-erkânı
57. Sa’âdet ile gelüp sonra sadr-ı fetvâya
Sipihr-i evcinün ol âfitâb-ı tâbânı
58. O sadre ırs ile vâris-cenâbun olmışdur
Perdeler ceddün olup rükn-i mülk-i ‘Osmânî
59. Hemîşe sadr-ı sa âdetde müstedâm olasın
Hemîşe bahtun ola şeb-çerâg-ı nûrânî
60. Budur hemîşe recâmuz cenâb-ı Mevlâdan
Cenâbuna ide ‘ömr-i tavîl erzânî
61. Diyâr-ı Rûmdan sensin o sadr-ı ‘alî kim
Rehîn-i tab ‘-ı latîfün kemâl-i insânî
62. Garîbe lutfun olur zıll-ı re ‘fet-i ikrâm
Unıtdurur ana âlâm-ı bu ‘d-ı evtânı
63. Varınca Rûma bana meclisün misâl-i behişt
Şafâ-yı zevk ile virdi neşât-ı rûhânî
64. Safâ-yı sohbet-i hâsunla cân-ı mahzûnı
Riyâz-ı ‘işretin itdün bahâr-ı handânî
65. Nevâziş eyleyüp ifrât-ı lutf ile kuluna
İfâze eyledün enbûb-i lutf u ihsânı
66. Ol itdigün keremi ben kulına sultânum
‘Atâda Hâtem-i Tay görmemişdür erzânî
67. ‘Atıyye-i keremün olmasaydı dest-efşân
Çekerdi Rûmda dil müflisî vü ‘uryânî

68. Kerem degüldi bana itgün kerâmet idi
    Olup gına-yı ebed bahşiş-i firâvânî
69. Şitâda her gice neydi o sohbet-i ‘âlî
    O Hüsrevâne neşîmen o bezm-i sultânî
70. Sürûr encümen-i dûd-gâh-ı pür-âteş
    Safâ-yı seyr-i gül-i âteş-i gülistânî
71. Miyân-ı encümen içre olurdı hırmen-i gül
    Fürûg-ı ahker-i pür-sûz-i la ‘l-i remmânî
72. İderdi ni ‘met-i vâfir safâ-yı pey-der-pey
    Reşâşe-i nem-i zevk ile mest yârânı
73. Olurdı üns-i safâ ile mugtennem tab ‘um
    Virürdi câna o neşve safâ-yı pinhânî
74. Sipihr-mertebe sadrâ bi-Rabb-i arz ü semâ
    Bi-hakk-ı rütbe-i lâhûtiyân-ı Rahmânî
75. Ölince çıkmaz o bezün safâsı hâtırdan
    İder tezekküri zinde bu cism-i bî-cânı
76. Safâ-yı sohbet-i hâsun ne mümkin ola beyân
    Hezâr-sâl eger kilk olursa cünbânı
77. İder kemîne beyânı o meclüsn ‘âciz
    Zebân-ı nâtıka-i tab ‘-ı nükte sübhânı
78. Unıtma kûçe-i Şâm-ı belâda sultânum
    Bu ‘abd-i muhlis ü bu çâker-i senâ-hânı
79. Kemîne bendelerün zümresinden eyle hisâb
    Şumâr-ı hayli gulâmân olursa erzânî
80. Sipihr-i ser-keşe emr eyle bahtumun olsun
    Kemîne bende-i hızmet-güzâr-ı fermânı
81. Gubâr-ı der-gehün olsun cebîne mihr-i şeref
    Ki ola şâhid-i bahtum güşâde-pîşânî
82. Fem-i tezekküre düşdükçe sükker-i tezkîr
    Zemîn-i zikre revân it zülâl-i ihsânı
83. Nevâziş eyleyüp itsün sipâriş-i hükkâm
    Kenâr-nâme-i müşkîn-hurûf-ı pîçânî

84. Bu gûne mekremet idüp kemâl-i merhametün
Tefakkud eylemez ise bu ben perîşânı
85. O zâlimün beni zulmi helâk ider zîrâ
Geçer tecâvüz-i zulmi hudud-ı imkânı
86. Uzatma kıssayı Râmî söz âhır oldı yeter
Du ‘â sipihrinün ol ebr-i gevher-efşânı
87. Hemîşe tâ ki ola nev-bahâr-ı bâg-ı emel
Şükufte rûy u güşâde cebîn-i handânı
88. Ola sa ‘âdet ile kâm-kâr câh ü celâl
Pür ide ‘âlemi dârât-ı şevket ü şânı
89. Müşerref eyleye devletle sadr-ı fetvâyı
Diyâneti ide ihyâ rüsûm-ı Nu ‘mânı

REF’ET MEHMED ÂZÎZ(öl.1765)
[DİVAN][99]

KÂSİDE BERÂ-YI ŞEYHÜ’L-İSLÂM MÜŞÂRÜN-İLEYH

1. Hoşâ 'ıyd-ı ferah-zâ habbe-zâ hengâm-ı şevk efzâ
   Zemîn oldu şer-â-pâ makdemiyle cây-ı gam-fersâ
2. Hoşâ nev-ğarrâ-yı ğurre pertev-bahş-ı târîki
   Tulû'uyla münevver eyledi dünyâyı ser-tâ-pâ
3. Hoşâ mâh-ı hilâl-i 'ıyd vasl-ı yâri meh-veşken
   Cihâna hark-ı hâle eyleyib oldu ziyâ bahşâ
4. Bu garrâ gurre-i erbâb-ı dâniş etdi istidlâl
   Dediler ebrû-yı jûlîde-i yâri eder imâ
5. Yine 'ıyd oldu 'âlem pür-safâ hengâm-ı vuslatdır
   Gamın dâmen-keşîde olduğun fehm eyledim zîrâ
6. 'Aceb mâh-ı dırahşân-ı 'ıyd vasl-ı 'âşık-ı nâlân
   Yine revnak füzûn oldu çemen-i reşk-âver me'vâ
7. Cihân 'ıydiyyesin ârâyiş-i zîb-i vücûd etdi
   Bihamdillâh cihân-âsûde âlem pür-şafâ Hakkâ
8. Bakıb bu mevsim-i şâdiye bir sâde nigâh etdi
   Bahâr-ı köhne biçdirdi libâsını yeşil hârâ
9. Hele terki sükûn u sabr edib cûş u hurûş etdi
   Telâtum-pâş olub pâ-bûs içün her mevce-i deryâ
10. Nola olsa mübârek bâd içün müftî-i âfâka
    Resüm erbâb-ı âvest u 'ârifle rû-mâl ser-tâ-pâ
11. Ne müftî kim der-i devlet-nümâ bende eder anın
    Hulûs-ı balle erbâb-ı dâniş her dem istiftâ
12. Ne müftî kim bu arsa-gâh-ı 'âlemde Süleymândır
    Misâl-ı mâ’î cârî emri bî-hâtem olur icrâ

[99] Mehmet Nuri Kardaş, **Re’fet Mehmed ‘Azîz’in Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Dîvânının Tenkitli Metni**, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Sakarya, 2008, s. 73-77.

13. Şeh-i mülk-i fazîlet zübde’i 'asr mülk-i haslet
'İmâdü'd-dîn u devlet müsteşârı devlet-i 'uzmâ
14. Semî mefhâr-ı 'âlem mihmâz-ı benî âdem
Edib u ekmel u âlem edeb-âmûz-ı her dânâ
15. Serîr-i 'ilm u 'irfânın 'azîmü'ş-şân-ı Sultâni
Sezâ Nu'mân-ı sânî dense nâm-ı pâkîne ahır[100]
16. Cenâb-ı Pîrî-zâde Şâhib lutf u'inâyet kim
'Adimü’l-misl olan zâtı ile fahr etmede dünyâ
17. Vücûd-ı pâki subh-ı matla' efrûz-ı ser-efrâzı
Dil-i çâlâki el-hak 'âleme hûrşîd-i pertev-zâ
18. Cemâl-ı bî-nazîri âyet-i nûr-ı ilâhidir
Zamîr-i dilpezîrM mahzen-i gencîne’i atâ
19. Devâm-ı devlet u ikbâlini 'âlem temennîde
Bekâ-i zât-ı du'âyetin nâtıkdır bütün dünyâ
20. Zebân-ı kasr-ı kalem 'âcizdir evsâf-ı şerîfinde
Ne kâbildir senâ etmek bütün meddâhıdır dünyâ
21. Benânında kalem mevkûf-ı tahrîr makâsıdır
Dü-dest-i pâkidir ebr-i sehâ buhr-ı'atâ güyâ
22. Lisân ile kalem mâl ile bezl eyleyib lütfunu
Kılıb nâsı celb etmek ana mahsûsdur zîrâ
23. Sipihr-i tabıma eyler iken evsâfını tahrîr
Tulü' etdi mişâl-ı şems bir nev matlâ'-ı garrâ
24. Yine açdı çemende çeşm-i şûhun nergis-i şehlâ
Gürûha 'ârifane göz kapar âşûfte bi-pervâ
25. Bize cem'iyyet hâtır-ı meyyir oldu 'âlemde
Meğer 'imâna gelmiş kâfir zülf-i siyeh sîmâ
26. O meh-rû kâkülün isâr etdikçe nezâketle
Nice kâbil ki gelmez 'âşık-ı efkendeye sevdâ
27. Gülistân-ı ruh-ı dilberde güller reh-nümâ oldu
Anınçün andelibân her dem eyler âh u vâveylâ

28. Şabâ bû-yı dil-âvîzi ruh-ı dildârı neşr etdi
Meşâm-ı câm ta'tîr etmeğe sa'y etdi müşk-âsâ
29. Keremkârâ mekârim perverâ lutf u 'atâkârâ
Eyâ revnak bulan zâtı ile bu mesned-i vâlâ
30. Sen ol müftî-i devrânsın ki eyyâm-ı şerifinde
Nice kâbil ki hâlinden ede ehl-i hüner şekvâ
31. Eger ruhsât olursa hâlimi tavsîf u ıtraya
Biraz asılıb sâbık üzre bâri eyleyem inhâ
32. Nice kâbil ki ta'dâd ola bir bir bezm-i mihnetde
Nice demdir felekden gördüğüm evzâ'-ı nâ-bercâ
33. Cefâsı banadır heb eylemez devrân murâdımca
Revâ mı böyle zâr olmak bu gülşende hezâr-âsâ
34. Beni cümle takaddüm eyledi emsâl u akrânım
Ne mâni'dir tasaddür etse ihvânım beni ammâ
35. Olur hâr u hâs üstünde güher altında deryânın
'Amel etdim bu dil-cû' mısra'-ı garrâ ile hâlâ
36. Husûsa kim benim ol Husrev-i iklim-i inşâ kim
Olur her sâde nüktem zîb-bahş-ı meclis-i dârâ
37. Ne lazımdır tefahhur kalb-âgâhın güvâhımdır
Reh-i 'ilm u kemâli ol kadar geşt eyledim sadrâ
38. Benimle hem'inân-ı reh olanlar kaldı menzilde
Semend-tîz-i tab'ım aldı meydânı kerem-kârâ
39. Beni de dâhil-i tertîb ile lutf u ihsân kıl
Revâ mı hâric-ez defter kalam çün Re'fet-i şeydâ
40. Mahal teng oldu hengâm-ı du'âdır ba'd-ezin ğarrâ
Şürû' eyle du'âyı devletine ol du'â gûyâ
41. Vücûd-ı devlet-âlûdun âmîn edib hatalardan
Muvaffak ede her emrinde anı Hazret-i Mevlâ

ŞEYHÜLİSLÂM ES'AD(öl.1753)

[DİVAN][101]

DER-VAŞF-I ŞEYHÜ'L-İSLÂM 'ABDU'LLÂH EFENDİ

1. İdüp bâd-ı bahârı reşha-rîzân ebr-i nîsânî
   Yem-i der-mevc-i ezhâr eyledi sûy-i gülistânı
2. Zihî ferruh-terîn evkât-ı feyz-â-feyz-i ihyâ kim
   Çemân oldı çemen-zâr 'âleminin nahl-i bî-cânı
3. Hoşâ zîbende dem kim itdirüp te'sîr âsarın
   Tıbâ'-ı hâk-pâya kıldı isti'dâd erzânî
4. Seher kim ders-gâh-ı gülşeni ta'mîr ü tezyine
   Olunca pâdişâh-ı nevbahârm emr ü fermânı
5. Müderris eyledi anda nemâ-yı feyz-bahşı kim
   Kıla tullâb-ı ezhâra ifâde fenn-i 'irfânı
6. Hezâra evvelâ Elfiyye nazmın itdirüp ezber
   Egânîden murahhas kıldı tedrîs itmege anı
7. Kırâ'at eyleyüp gül Ravzatü'l-ahyân ser-tâ-ser
   Riyâziyyâta bed'itdi küşâyiş buldı vicdânı
8. Kitâb-ı İbn-i verdiden sebak-hân eyleyüp evvel
   Okutdı sonra ıflı-ı goncaya ders-i Gülistânı
9. Şürû' idüp mukaddem nüsha-i reyhâneden sünbül
   Fevâyih ile nefhü't-tîbe kıldı şimdi im'ânı
10. Gehî Târîh-i 'Aynî gâh Nûrü'l-'ayn dersiyle
    Açıldı nergisin evvel nazarda çeşm-i iz'ânı
11. 'Akâ'idden Celâle bed' idüp ez-cân u dil lâle
    Kitâb-ı gülşen-i tevhidin oldı hem sebak-hânı

[101]Muhammet Nur Doğan, **Şeyhülislâm Es'ad Efendi ve Dîvânının Tenkitli Metni**, MEB Yay., İstanbul, 1997, s. 64-67.

12. İdince yâsemen itmâm ders-i zû’-i Mısbâhı
Hemân Tefsîr-i Beyzâvîye masrûf itdi ezmânı

13. Mutavvel nüshasın çün serv-i bâlâ eyleyüp tekmil
Usûl ile menâra bed’idüp devşirdi dâmânı

14. Neşât-âlûd olup zerrin kadeh ebhâs-ı câmîden
Kitâb-ı Zer-keşî dersinin oldı şimdi cûyânı

15. Taşavvufdan görünce nüsha-i Havrâ vü Zevrâyı
Benefşe semt-i fakra sarf kıldı nakd-i iz'ânı

16. Gelüp 'ilm-i cedelden tîg-i tab'-ı süsene hiddet
Okur şimdi o te’lîfât-ı Haddâdî ve Kirmânî

17. Dürer dersin okurken şebnem-i üftâde gülşende
Görüp şemsiyye ebhâsın kapıldı oldı hayrânı

18. Kılup İbn-i 'Asâkir nüshasın tedris ile tefhim
Okutdı tûg-ı şâhîye fütûhât ile hâkânî

19. İdüp mâ-lâ-yüsag dersin ferâgat deşt ü sahralar
Edeb tahsîl idüp şimdi okur emsal-i meydânı

20. Muhît ü bahr-ı râ’ik dersin idüp su gibi ezber
Kitâb-ı nehri cûlar şerh iderler şimdi pinhânî

21. O denlü itdi üstâd-ı nemâ neşr-i ma'ârif kim
Pür itdi nev-be-nev erbâb-ı dânişle gülistanı

22. Bu hâlet sanmanız âsâr-ı feyz-i nevbahârîdir
Ki tervîh ide mevcûdâta böyle fazl u irfanı

23. Bu güne feyz-i ^{c}âlem-gîre bâdî var ise oldı
Cenâb-ı hazret-i müftî’l-enâm-ı mülk-i 'Osmânî

24. Veliyy-i ni'met-i 'âlem hümâm ü fâzıl u efham
Le’âlî-i girân-mikdâr 'ilm ü 'iffetin kânı

25. 'İmâd-ı dîn ü devlet zîb-bahş-ı mesned-i rif at
İmâm-ı rümme-i ümmet sezâ-yı lutf-ı Yezdânî

26. Sa'âdet gülbün-i gülşen-tırâz-ı 'izz ü iclâli
'Atûfet bâg-zâr-ı kadrinin serv-i hırâmânı

27. Merâhim deşt-i ikbâlinde peydâ lâle-i hamrâ
Mekârim gül-riyâz-ı devletinin verd-i handanı

28. Odur ol fâil-ı müşkil-küşâ nıhrîr-i 'âlem kim
Sezâdır dergehinin İbn-i hâcib olsa der-bânı
29. Olur manzûr-ı vâlâ-rütbegân-ı 'âlem-i dünyâ
Olan şâyeste-i kem-ter nigâh-ı ihsânı
30. Cihân-dârâ hıdîvâ ser-fırâzâ âsmân-kadrâ
Eyâ gerdûn-ı ‹izz ü rif atin hurşîd-i rahşânı
31. Sen ol ma ‘ nâ-yı kemâl-i fazl u hikmetsin
Vücûdundur kitâb-ı müstetâb-ı lutfun 'ünvânı
32. Gül-i zâtın tırâz-ı nahl-i iclâl eyleyen kılmış
Beni ol bâg-ı cûdun ‘andelîb-i mu‹ciz-elhânı
33. Benim ol ebr-i lû’lû-katra-i nîsân-ı ma'nâ kim
Bulur sayemde dâim gülşen-i güftâr reyyânî
34. Ben ol tâbiş-firûz-ı rûz-i fırûz-makâlim kim
Cihân-ı nutkuma kilk-i siyehdir şâm-ı nûrânî
35. Görüp nazm-ı belâgat-tâbımı tahrîr içün her gün
Felek der-pîş ider zer-safha-i mihr-i dırahşânı
36. Yeter tûl-i dırâz Es'ad temeddüh-kârî-i bi-câ
Ser-âgâz-ı du'â kıl kim odur şart-ı sühan-dânî
37. Ola tâ kim füyûzât-ı zamân-ı nevbahârîden
Ser-â-pâ sebz-i hurrem 'âlemin köhne gülistânı
38. Cenâb-ı Kibriyâ tâ-rûz-i mahşer izz ü rifatle
Sadâret-zîb-i iftâ ide ol nihrîr-i devr

SÂBİR PÂRSÂ(öl.1572)
[DİVAN][102]

Târîh-i Şeyhü'l-islâm Şuden

1. Bi-hamdi 'llâh ki eltâf-ı İlâhî
   Cihâna eyleyüp taksîm-i in'âm
2. Şeref-yâb eyledi fetvâ makâmın
   Bir ehl-i fazl ile Hallâk-ı 'Allâm
3. Ne ehl-i fazl bir şâhib-kerem kim
   İder her bendesin cûd ile ikrâm
4. Vaşî-i Hazret-i şâh-ı rüsülle
   Anunçün eylemiş Hak anı hem-nâm
5. Ki bahs-i 'ilm idüp erbâb-ı fazlı
   İder bir nüktede isterse ifhâm
6. Şecâ 'atde 'adâletde sehâda
   'Alîdür ol himem-perdâz-ı a 'lâm
7. Keremkârâ hidîvâ çünki kaldı
   Muhammed Pârsâ bî-çâre güm-nâm
8. Müşevveş elde kıllet serde zillet
   Alup etrâfını deryâ-yı âlâm
9. Bu hayret içre hâtifden işitdi
   Ki tâli 'oldı nâ-geh ahter-i kâm
10. Meded-cûyân olup bu lutf-ı Hakk' un
    Didi târîhini yâ şeyhü'l-islâm

1084

[102] Kazım Yoldaş, **Sâbir Pârsâ Dîvânı**, Kitabevi Yay., İstanbul, 2005, s. 39-40.

SABRÎ MEHMED ŞERÎF(öl.1645)

[DİVAN][103]

Der-medh-i Şeyhü'l-islâm Yahya Efendi

1. Ne nakşdur bu ki ressâm-ı sun'-ı Yezdânî
Şu resme bagladı kim 'âlem oldı hayrânı
2. Ne nakşdur bu ki hem-vâr-ı tarh-ı rengîni
Nigâr-hâne-i huld eyledi bu vîrânî
3. Ne nakşdur olur bu ki bin yıl çalışsa resm idemez
Zemîn-i medhine kem-berg-i lutfım Mâni
4. Ne nakşdur olur bu ki mislin işitmedi kimse
Bu perdede ideli Zühre sâz-ı cünbânı
5. 'Arûs-ı baht yüzinden görindi nakş-ı murâd
Pür itdi gulgul-ı sür-ı tarab bu eyvânı
6. Hevâ-yı turra-i tâli' le her nevâ-sâzun
Bu demde beste-nigâr oldı savt u elhânı
7. Zihi netîce-i eşk-i belâ-keşân ki bu dem
Kopardı[c] âlemiyân-ı fesâda tûfânı
8. Habâb-ı seyl-i fenâ kıldı rûzgâr âhir
Bülend-hayme-i ikbâl-i ehl-i tuğyanı
9. Nesîm-i subh kabûl oldı âh-ı mazlûmân
Sehâb-ı fitne bulup [c] akıbet perişânî
10. Bu rûzgârda ashâb-ı hayme-i câhun
Yıkıldı başlarına çetr-i şevket ü şânı
11. Esüp sabâ-yı ' inâyet teneffüs itdi cihân
Hevâ-yı germ-i sitem şıkmış iken insânı
12. Zülâl-i rahmet ile itdi 'âlemi sîr-âb
Sehâb-ı ' âtıfet-i bârgâh-ı Sübhânî

---

[103] Mehmet Korkut Çeçen, **Sabrî Mehmed Şerîf Hayatı, Sanatı, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, Elazığ, 2010, s. 159-168.

13. Gelürse şimdi gelür çeşme-i recâ-yı dile
Terâzû-yı felegün âb-ı lutf u ihsânı
14. Sunarsa şimdi sunar câm-ı 'işreti devrân
İderse şimdi ider şâd ehl-i ' irfânı
15. Zamân zamân-ı kerem devr devr-i sakî-i cûd
Mekân mekân-ı Cem ü bezm bezm-i rûhânî
16. Hudâ getürdi tarabgâh-ı feyze dânâyı
Kazâ götürdi cihândan le 'îm ü nâdânı
17. Umîd-i bi-meded ü lutf-ı çarh-ı devlet-yâb
Sitâre pür-şüref-i âftâb-ı nûrânî
18. Neşât nâzım-ı iklîm-i hâtır-ı zu' afâ
Melâl sîne-i ehl-i sitemde zindânî
19. Bu feyzi bu ferahı virmez idi ' âleme çarh
Ger itse her kadehin bir şarâb-ı rummânî
20. Bu demde 'ıkd-ı Süreyyâ ile Debîr-i felek
Ger olsa nâzım-ı silk-i umûr-ı hâkânî
21. Bu nazmı bulmaya şeh-beyt-i saltanat hergiz
Bu göne muntazam olmaya hâl-i insâni
22. Ne mümkin idi yine intizâm-yâb olmak
Kemâl-i mertebe 'adliyle 'âlem-i fânî
23. Eger ki itmese ihyâ-yı nazm-ı mülk ü milel
O sadr-ı hoş-hünerün kilk ü re y-i rahşânı
24. O mahz-ı hayr-ı Hudâ kim şerâre-i şerden
Nigâh-ı hıfzı emîn itdi mülk-i 'Osmânı
25. dürr-i nazm ki sandüka-i emânında
Nizâm-ı 'âlem içün şaklamış Hudâ anı
26. Şehenşeh-i ' ulema ferr-i tali' -i fuzalâ
Sipeh-keş-i büleğâ seyf-i fazl-ı Yezdânî
27. Murâd-ı mülk ü milel müfti-i sütûde-' amel
' İmâd-ı dîn ü düvel Bü Hanîfe-i sânî
28. Mesîh-menkabe Yahyâ Efendi kim oldur
Kelîm-i vâdi-i hikmet-reh-i suhan-dânî

29. Huceste ' âlim-i fetvâ ki katrece gelmez
    Yem-i ' ulümına nisbet muhît-i burhânı
30. Nihâd-ı hokka-i zâtında cevher-i ' ulvi
    Nühüfte-genc-i derûnında sırr-ı Kur' ânî
31. Riyâz-ı rif atine âsmân çemen-suffe
    Harîm-i hürmetine sidre nahl-i nûrânî
32. Kalem-rev-i şeh-i fikri Hatâ-yı hatt-ı gazel
    Gazâl-i Çîn-i suhan kilk-i nâfe-efşânı
33. Güzel sürer reh-i ma' nâya eblak-ı ki l ki
    Müsellem el-hak ana şîve-i kalem-rânı
34. Anunla hem-per olur mı sipihr-i ma' nâda
    Egerçi ibn-i melek itdi bâl-i cünbânî
35. Bu bir firişte-i eflâk-i feyzdür almış
    Kanadı altına 'arş-ı berîn-i Rahmânı
36. 'Aceb mi ' âlem-i ma' nâ seâad-ı fetvâyı
    Musahhar itse şeh-i himmeti be-âsânî
37. Sipâh-ı hâme hadeng-i hünerle feth eyler
    Sevâd-ı müşkilini sormadan Tatar hâm
38. Zülâl-i nazmını hâtırda tutsa kim ki döner
    O hızra kim ola bir şişe âb-ı hayvânı
39. Bu hüsn-i şîve ki var şahidan-ı şi'rinde
    Hıred-nazar gibi olsa 'aceb mi hayrânı
40. O şekle girmeye geyse betân-ı nazm-ı 'Acem
    Kumâş-ı hüsn-i edâdan kabâ-yı Şirvânî
41. Garîb-i meykededür beyt-i na mı kim anda
    Sunar dile büt-i ma 'nâ şarâb-ı rûhânî
42. Felek çü Yûsuf-ı nazmı çıkardı bâzâra
    Pür oldı sît u sadâsıyla burc-ı mîzânı
43. Siâre sîmini 'arz itdi mâh-ı müşg-i terin
    Şeh-i seher ana virdi o tâc-ı rahşânı

44. İletdi rişte-i sâzın görince Zühre dahi
Muhassal oldı harîdârı her gören anı
45. Belâ-yı çarh ile devründe inlemez bir dil
Meğer ki gâhî ide çarh-ı sâ ‘ at efgânı
46. İşâret itse eger şir-i nakş-ı bâlîne
Çeküp ‘adûsını yırtar çü şîr-i garrânı
47. Atıldı keşf-i zer-endudı bâma mâh-ı nevün
Kapunda ideli hûrşîd kefşgerdanî
48. Murâd-bahş Hidîvâ yegâne nâmverâ
Eyâ medâr-ı salâh-ı zamâne-i fânî
49. Benem ki 'âlem-i evsâfunı seyâhat idüp
Tolaşdı pây-ı dilüm mâ-verâ-yı imkânı
50. ' İnân-keş olsa da çâpük-süvâr tab' um ider
Cihân cihân reh-i medhünde yine cevlânı
51. Kümeyt-i hâmeyi zabt idemez ki ana devât
İçürdi satl ile zîrâ şarâb-ı reyhânî
52. Sahîfe-i suhanumda yazıldı sanma ki dâl
Düşürdi na ‘1in o vâdîde hâme-yekrânı
53. Degül kasîde bu bir bahr-i şu' le-gevherdür
Ki âteşin nefes-i dilden itdi tuğyânı
54. Ya selsebil-i suhandur hat-ı müselsel ile
Ki zâhir olmış anun mevce-i firâvâm
55. Edâ-yı hûb ile bu şi'ri tarh idem ki ana
Peri hayâl iden âb içre seyr iden anı
56. Hemîşe revzene-i nâzdan o müjgânı
Tutar hadeng-i ciger-düze cân-ı nâlânı
57. Mey-i niyâz ile ser-germ-i gamze-i mesti
Bütân-ı nâz ile hem-kâse çeşm-i fettânı
58. Anun ki hokkası câm-ı Cem ola zahm-ı gama
Olur mı bâde gibi merhem-i Süleymâm

59. Bir âteşîn kılıcı çarha tutdılar sandum
Görince şu ‘le-i bâdeyle câm-ı gerdânı
60. Ümid odur ki tehî-dest kalmayam Sabri
Suna Cem-i keremi bana câm-ı ihsânı
61. Dükendi nakd-i ferah döndi ceyb-i müflise dil
Metâ’ -ı gamla pür ammâ ki sîne dükkânı
62. O teng-dest-i neşâtam ki eşk-i çeşmüm alur
Müdâm dâmen-i medyün gibi girîbânı
63. Be-dürr-i kudret-i Sâni' ki eyledi peyda
Buhâr-ı cûşiş-i bahri sipihr-i gerdânî
64. Be-nûr-ı Hâtem-i peygamberân-ı rûy-ı zemîn
Ki mühr-i zahr-ı şerifiydi nass-ı Kur’ânî
65. Bırakma bendeni gözden ne denlü katre isem
Zemîn-i hayrete salma bu dürr-i ğaltânı
66. Karîn-i sem' -i kabûl ola belki hakkumda
Dirig gevher-i nutk itme ey kerem kânı
67. Bulur mı revnak-ı ' âlî-simât-ı câhı hulel
Eger bir ehl-i dile sunsa bir dilim nânı
68. Kemîne gencine degmez miyem bu vîrânun
Benem zuhura gelen gene-i gevher-efşânı
69. Hezâr mansıba şâyesteyem bu himmet ile
Ki zîr-i kilküme aldum sevâd-ı ‘irfânı
70. Girân gelür mi cihâna olursa ger sengin
O kim kapunda ider hidmet-i senâ-hânî
71. Uyar çerâgunı sen hâtır-ı ' adû bulsun
Fetîl-i şem’ gibi reşk ile perîşânı
72. Bu tekyegâhda ol kim çerâg-ı hâsundur
Nukûd-ı himmete kim görmez anı erzânî
73. Şu' â-ı sâgar-ı ilhâm u tâb-ı gevher-i feyz
Münevver eyledi şöyle bu kalb-i vîrânı

74. Nazar kılan dil-i vîrânesinde ben kulunun
Sanur ki var nice bin şeb-çerâg-ı tâbânı
75. Zülâl-i nazm dükendi du' âya başla dilâ
Yagar bu hâke de ebr-i ümîd bârânı
76. Niteki zâhir ola nakş-ı dil-firîb-i cihân
Güneş bu tâsda itdükçe mühre-gerdânı
77. Hemîşe fazl u keremle makâm-ı devletde
Ola mürebbi-i eşrâf-ı zât-ı zî-şânı
78. Dü nîm erre-i gam gark-ı bahr-ı kahr ide
Hak Hasûd-ı seng-dili düşmen-i gîrân-cânı
79. Hudâ zahir ü kazâkâr-sâz-ı ikbâli
Melek esîr ü felek zîr-i dest-i fermânı

SÂLİK EFENDİ(öl.1880)
[DİVAN][104]

DER SİTÂYİŞ-İ CENÂB-I MÜFTÎ'L-ENÂM ÎRÂNÎ 'ABDULLÂH EFENDİ

1. Ey matla '-ı berceste-i dîvân-ı fezâ'il
   Vey mısra '-ı ârâyiş-i eyvân-ı fezâ'il
2. Dârü'l-edeb-i bezm-i hayâlünde nev-â-nev
   'Akl-ı kül olur tıfl-i debistân-ı fezâ'il
3. Olmaz kasabü's-sabk-ı kemâlâtda mücellâ
   Cevlân-ger-i efzâlüne meydân-ı fezâ'il
4. Devründe sebük-mâye-i bâzâr-ı tahayyül
   Re 'yünden olur mükteseb-i şân-ı fezâ'il
5. Olsa n'ola evreng-zen-i Mısr-ı belâgat
   Çâh-ı kalemünden meh-i Ken 'ân'-ı fezâ'il
6. Eyler feyezân-ı nesem-i şevk ile îrâd
   Tenevvür-i devâtun yem-i Tûfân-ı fezâ'il
7. Âfâkı ider mest-i serâsîme-i hayret
   Âsârun olup sâgar-ı gerdân-ı fezâ'il
8. Bast-ı kerem-i Hâtem-i tab 'undan olur hep
   Güsterde-i yagma-yı hired-hân-ı fezâ'il
9. Demdür ki ola hâhiş-i nakd-i keremünle
   Kâlâ-yı sühan zîver-i dükkân-ı fezâ'il
10. Takdîm-i sitâyişde olur şîve-i vasfun
    'Acz-âver-i kânûn-ı şinâsân-ı fezâ'il
11. Bu kevne ider vasfunı pîrâye-i takrîr
    Erbâb-ı rakam kâfiye-sencân-ı fezâ'il

---

[104] Müzahir Kılıç, **Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Diva'nın Tenkilti Metni ve İncelenmesi**, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, Erzurum, 1998, s. 232-235.

12. Zuhrü'l-füzelâ fezleke-i nüsha-i fezâ'il
    Kehfü'l- 'ulemâ 'umde-i erkân-ı fezâ'il
13. Tahrîr-i cihân hâce-i 'allâme-i devrân
    Mefzâl-i zamân hâ'iz-i 'unvân-ı fezâ'il
14. Müftî's-sakaleyn Hazret-i 'Abdullah Efendi
    Dürr-i yem-i 'irfân-ı Güher-kân-ı fezâ'il
15. Kesb-i şeref-i hidmet-i fikriyle şebân-rûz
    Berçîde-i bahs olmada dâmân-ı fezâ'il
16. Pür-gevher-i feyz itse n'ola dâmân-ı dehri
    Endîşesidür lücce-i 'ummân-ı fezâ'il
17. Kıldum fuzalâ-yı selef-i cümle tetebbu '
    'Âlemde bulınmaz ana akrân-ı fezâ'il
18. Tervîh-i mekâdîr-i kemâlât içün eyler
    Dest-i himemin kefe-i mîzân-ı fezâ'il
19. Müstagnî-i evşâfdur ol zât-ı sütûnde
    Besdür şeref-i zâtuna bürhân-ı fezâ'il
20. Dem-sâz-ı füsûndur ney-i kikli n'ola olsa
    Şûriş-figen-i sâmi 'a elhân-ı fezâ'il
21. İdrâkindür ol şi ' r-i neyistân-ı yerâ '
    Nahcîr ider âhü-yı hıyâbân-ı fezâ'il
22. Müşkât-ı zamîrinden olur muktebis-i nûr
    Efsürde iken şem '-i şebistân-ı fezâ'il
23. Ol kıble-i âmâli kılur veche maksüd
    Her subh u mesâ kâ'id-i rükbân-ı fezâ'il
24. Oldukca ider ser-zede-i ufk-ı zamîri
    Tenvîr-i cihân mühr-i dırahşân-ı fezâ'il
25. Hakkâ şeref-i sırr-ı ebün mâ-sadakıdur
    Mahdüm-ı o serv-i çemenistân-ı fezâ'il
26. Ol gevher-i şehvâredür Allaha emânet
    Zîb-i ser ü pîrâye-i tîcân-ı fezâ'il
27. Ey mâ-sadak-ı sırr-ı füyûzât-ı İlâhi
    Vey kân-ı semâhat yem-i cevşân-ı fezâ'il

28. Olmaz mı dahi cilve-nümâ leyle-i ümmîd
Pervâne-i her şem ‘i fürûzân-ı fezâ’il
29. Ben her ne kadar oldum ise germ-i tekâpû
Gördüm o kadar renciş-i husrân-ı fezâ’il
30. ‘Aksü’l-emel oldı bana çün hâciz-i âmâl
Olsam yeridür dest-i bed-âmân-ı fezâ’il
31. Oldı bedel-i medrese bir mansıb-ı bî-sûd
Divân-ı kazâdan bana şâyân-ı fezâ’il
32. Akrânuma oldum hedef-i tîr-i ‘alâmet
Menzil-res-i kâm olmadı bîgân-ı fezâ’il
33. Hengâmıdur eyle gam-ı mâ-fâte mükâfât
Ey muttasıf-ı şîme-i ihsân-ı fezâ’il
34. Olsam n’ola bir mansıb-ı vâlâya münecciz
Ben dahi olup behre-ver-i hân-ı fezâ’il
35. Tahsîl-i kefâfumla kılup def ‘-i zarûret
Min ba ‘d olayum pây-ı bed-âmân-ı fezâ’il
36. Ma ‘lümdur ahvâl yeter eyleme tasdî ‘
Ey Sâlik-i hoş-gû-yı senâ-hân-ı fezâ’il
37. Tâ münteşir-i şeş-cihet-i dehr ola feyzün
Âfâkı kılup maşrık-ı burhân-ı fezâ’il
38. Vâreste-i âlâyiş-i ikdâr ola her dem
Cüş eyleyüp ol bahr-ı firâvân-ı fezâ’il
39. Olsun o bihîn merdümek-i çeşm-i cihânun
Hâk-i kadem-i sürme-i a ‘yân-ı fezâ’il

SÂLİM(öl.1743-4?)
[DİVAN][105]

DER-SİTÂYİŞ-İ ŞEYHÜL'L-İSLÂM SEYYİD 'ALÎ EFENDİ

1. Bâreka'llâh zihî zât-ı mekârim-perver
   Levhaşa'llâh hoşâ melce'-i erbâb-ı hüner
2. Habbezâ melce'-i 'âlem ki müdâm olmadadur
   Cebhe-fersâ-yı der-i devleti ser-cümle beşer
3. Öyle melce' ki odur maşdar-ı eltâf u kerem
   Eylemiş Hakk anı envâ '-ı 'inâyâta makar
4. Odur ol zib-dih-i mesned-i fetvâ ki anun
   Buldı ser-cümle cihân zâtı ile zînet ü fer
5. Böyle sebt eyledi evsâfını levh-i felege
   Kîtab-i çarh-ı huceste-eser-i sih r-âver
6. Seyyidü'l-kavm-ı zamân menba '-ı 'ayn-ı ihsân
   Melce'-i halk-ı cihân zât-ı merâhim-mazhar
7. Mefhar-ı fazl u takâ merci '-i erbâb-ı recâ
   Mâye-i cüd u sahâ dâver-i 'âlî-manzar
8. Neyir-i evc-i şerâfet dür-i bahr-ı re'fet
   Menba '-ı ayn-ı 'inâyet meh-i revnak-güster
9. Ma'den-i lutf u 'atâ mufti-i din ü dünyâ
   Seyyid-i Âl-i 'Abâ ya 'ni semiyy-i Haydar
10. Habbezâ mihr-i cihân zîb-i kerem-perver kim
    Nûr alur pertev-i vechinden anun cirm-i kamer
11. Feyz-i ebr-i himeminden irişür verde nemâ
    Tâb-ı mihr-i keremiyle açılur gonce-i ter

---

[105] Hüseyin Güfta, **Sâlim (Mirzâ-zâde) Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanının Karşılaştırmalı Metni**, Atütürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, Erzurum, 1995, s. 256-258.

12. Nükhet-i hulkı cihânyânı çün itdi ta ‘tir
    Mu ‘teber olmaz ise şimdi sezâdur ‘anber
13. Hâtem-i Tâ’i o kân-ı keremün lâyıkındur
    Der-geh-i ‘izzetine olsa kemîne çâker
14. Kasabü’s-sabk-ı himem hâme-i cüdıdur anun
    N’ola olursa sevâd-ı kerem ana mah ber
15. Serdi-i reşk ile efsürde olurdı çü cemâd
    Rütbe-i fazlını güş itse idi İbn-i Hacer
16. Hidmed-i dersi ile itmek içün kesb-i şeref
    Ana Kul Ahmed olur idi gulâm-ı kem-ter
17. Kadı nâ’ib olmaz mahkeme-i fazlında
    Hüccet-i ‘ilmine ger eylese imzâ-yı nazar
18. Dâverâ dâd-gerâ müfti-i âlî-güherâ
    Ey olan vâdi-i ‘ilm içre fazâ’il-perver
19. Sensin ol dürr-i girân-kadr-i yem-i ihsân kim
    Sadr-ı fetvâya kudûmun ile geldi zîver
20. Sen o kân-ı kerem u bahr-ı himemsin k’olmı
    Der-geh-i ‘âtıfetün melce’-i ‘âlem yek-ser
21. Öyle bir zât-ı mükerremsün eyâ kân-ı kerem
    Oldı ser-cümle ccihânyâna vücûdun mefhar
22. Sen o yek-tâ Güher-i bahr-ı keremsin ki felek
    Görmedi zât-ı şeref-bahşuna benzer gevher
23. Olmada her şeb ü rûz ‘âleme vasf-ı zâtun
    Zübde-i vird-i mesâ ‘umde-i ezkâr-ı seher
24. Ol kadar itmede ser-cümle cihân medhün kim
    Her kimi gördüm ise vasf-ı şerîfûn eyler
25. Ben de sad şevk u sürür ile eyâ kân-ı kerem
    Eyledüm gerçi sıfâtunda kelâmum berter
26. Lîk mükin mi ide lâyıkı üzre medhün
    Kilk-i mu ‘ciz-rakam u hâme-i i ‘câz-eser
27. Çünki mükin degül ol zât-ı şerîfi midhat
    Sâlimâ eyle du ‘â eyleme tasdî ‘ yeter

28. İde Hakk devletini dâ'im ü sâbit anun
    Ola tevfîk-ı Hudâ ana beher dem yâver
29. Tâ dem-i mahşer olup zîb-dih-i sadr-ı kerem
    Behre-yâb-ı keremi ola cihân ser-tâ-ser
30. Budur ümmîd ü recâ der-geh-i Hakk'dan ki müdâm
    Sadr-ı fetvâya vire zât-ı şerîfün zîver

SÜHEYLÎ(öl.1634?)
[DİVAN][106]

‘Allâmetü’l-‘asri ve’z-zemân fehhâmetü’d-dehri ve’l-âvân Şeyhü’l-islâm hazretlerine dinmişdür

1. İy vüfûr-ı himmetün ser-mâye-i emn ü emân
Dergeh-i ‘adlün penâh-ı fitne-i âhir zemân
2. Hâk-i pâk-i âsitânun sürme-i ehl-i nazar
Tûtiyâ-yı gerd-i râhun kuhl-ı ‘ayn-ı ‘ârifân
3. Devletün ser-nâme-i dîbâce-i dîn ü düvel
Ni‘metün âsûdegî-bahş-i dil-i halk-ı cihân
4. Hall olur lûlû dişünden ‘ukde-i Şerh-i Dürer
Şerh olur la‘l-i lebün fethiyle feth-i müste‘ân
5. Mantık-ı hattun göreydi Seyyid-i Sânî eger
Benden olurdı Mübârek Şâh dâmen-der-miyân
6. Sadr-ı ‘ilmün mîrisin milk-i fazîletde bu gü
Pâyuna irmez nice yıllar celâl olsa devân
7. Mebde’-i a‘lâ gibi ‘aklun serî‘u’l-intikâl
‘İllet-i ûlâ gibi dünyâya lütfun râyegân
8. Defter-i fazlundadur ta‘lîm-i sânî bir varak
‘İlm-i ahlâk u tabâyi‘ sîretünden dâstân
9. Fâris-i mizmâr-ı hikmetsin önünce yârdur
Gâşiyedârun olursa zümre-i pîşâniyân
10. Matla‘-ı mihr-i fesâhatsın cemâlün gördiler
Heykel-i nûr okuya hayrân olup işrâkiyân
11. ‘ Arız-ı gayr-ı mefârık cevher-i zâtunda ‘ilm
Lâzım-ı mâhiyyetün ‘irfân-ı fasl-ı bî-kerân
12. Mahzen-i esrâr-ı kudret sadr-ı ‘âlî-menkabet
Matla‘-ı envâr-ı hikmet feylesof-ı kâr-dân

---

[106] Esat Harmancı, **Süheylî Dîvânı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2007.

13. Kehf-i ümmet fahr-i millet hâdî-i erbâb-ı dîn
    Hâmî-i seccâde-i şer‘-i imâm-ı kün fe-kân
14. Hazret-i Yahyâ Efendi ol ki zât-ı pâkine
    Fazl u ‘irfân ile olmış dîn ü devlet tev’emân
15. İntikâl-i zihn-i pâkinden nümûne cûybâr
    Fehm-i tîzinden nişâne sür‘at-i bâd-i vezân
16. Hem-zebânı nefha-i rûhü’l-emînün sözleri
    Tûtî-i gûyâ-yı nutkı hâtif-i gaybî-nişân
17. Şem‘-i cem‘-i nazmuna pervâne rûh-ı Enverî
    Şâhî vü Hâkânî kasr-ı rifatünde bâdbân
18. Her nidâ-yı dil-hoşun râhat-fezâ-yı ehl-i dil
    Her edâ-yı dil-keşün ‘azm-i ramîme tâze cân
19. Kâmkârâ serverâ sadr-ı me‘âlî-perverâ
    Merkez-i pergâr-ı dâniş efdal-i dânişverân
20. Hâzır olsa ders-i ta‘lîmünde iy üstâd-ı küll
    Tıfl-ı ebced-hvân ola ‘allâme-i ehl-i zemân
21. Medh-i zâtundan hacildür tab‘-ı pâk-i nükte-senc
    Vasf-ı âsârunda kâsır hâme-i mu‘ciz-beyân
22. Vasfuna yokdur nihâyet n’ola hâmem eylese
    Kuvvet-i tab‘ ile semt-i ahmere ‘atf-ı ‘inân
23. Bunca demdür sa‘y idüp kesb-i kemâlât eyledüm
    Kılmadı ammâ ri‘âyet fehm idüp bir nükte-dân
24. Dehr-i dûnün ihtilâli zâtuna mahfî degül
    Hâtır-ı âgâhuna ahvâli gerdûnun ‘iyân
25. Âsitânunda bu günden bende oldum cân ile
    Tek kabûl eyle beni fermân-ı hıdmet kıl hemân
26. Ehl-i nazmem var ma‘ârifden nasîb-i kâmilüm
    Gün gibi peydâ olur âsâr-ı vakt-i imtihân
27. Gerçi kim teşrîf-i hidmetde kusûrı yok degül
    Çâker-i dîrînedür ammâ SÜHEYLÎ nâ-tüvân

28. Ehl-i cürme nite kim dergâh-ı Hak meftûh ola
‘Afv ile mestûr ola zenb-i gürûh-ı ‘âsiyân
29. Dâ’imâ kılsun Hudâ zât-ı hatâ-pûşun senün
Kâm-bîn ü kâm-bahş ü kâm-yâb ü kâm-rân

SÜNBÜLZÂDE VEHBÎ(öl.1809)
[DİVAN][107]

DER-SİTÂYİŞKÂRÎ-İ ŞEYHÜ'L-İSLÂM ÇELEBİ-ZÂDE 'ÂSIM İSMÂ'ÎL EFENDİ

1. Bilir tahkîk edenler hikmet-i ta'lîm-i esmâyı
   Benî Âdem içinde imtiyâz-ı merd-i dânâyı
2. Eder hem nükte-i hel yestevî den fehm ü istidlâl
   Fezâ'il ehlihe mahsûs olan kadr-i mu'allâyı
3. Me'âl-i nûr-pâş-ı innemâ yahşâda rûşendir
   Dil-i dânâda eyler haşyet-i Bârî tecellâyı
4. Vücûd-ı vâcibi zâtında vasf-ı 'ilm ile mevsûf
   Anınçün verdi Hakk 'ilm-i şerîfe şân-ı vâlâyı
5. Ülü'l-emr oldugundan emr-i ma'rûfa olup me'mûr
   'Ulûm ehli tutar baş üzre 'örf-i şer'-i garrâyı
6. Şebîh-i enbiyâdır her biri vech-i şebeh ma'lûm
   Ma'ânî-âşinâyî şübhe anlar bu mezâyâyı
7. Verâset kesbi ile ol kadar âbâ-yı 'ulvîye
   Bulur 'âlim olanlar devlet-i dünyâ vü 'ukbâyı
8. Vücûd-ı ehl-i dâniş mahv eder zehr-i cehil ammâ
   Ne hâsiyyet ki eyler şemmesi tesmîm a'dâyı
9. Gubâr-ı pây-ı 'âlim tûtiyâ-yı 'ayn-ı 'âlemdir
   Odur kuhlü'l-cevâhir gibi pertev-bahş-ı bînâyî
10. Gelir mi sadr-ı 'ilme böyle bir fâzıl diye çokdan
    Ederdi inşirâh-ı sadr ile 'âlem bu hulyâyı
11. Bi-hamdi'llâh felek erbâb-ı isti'dâda gösterdi
    Bu evsâf üzre bir 'allâme-i bî-misl ü hemtâyı

---

[107] Ahmet Yenikale, **Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Kahramanmaraş, 2012, s. 193-199.

12. Nice ‘allâme kim mahcûb olur Keşşâf-ı fazlından
    Hemân Râzî gibi tefsîr edince râz-ı ma’nâyı
13. Ne fâzıl kim mülâzımdır derinde Ibn-i Hâcib hem
    Fuhûle mültecâ etmiş Hudâ ol bâb-ı ‘ulyâyı
14. Rüsûm-ı şer’i mer’î etdigiyçün eyledi teşrîf
    Gelip sadrü’ş-şerî’a mevki’inde sadr-ı iftâyı
15. Cenâb-ı ‘Âsım Ismâ’îl Efendi kim kudûmunda
    Felek Cedy'in fedâ etdi kılıp ‘îd-i dü-bâlâyı
16. Odur ‘allâme-i nihrîr odur fehhâme-i tahrîr
    Dil-i pür-feyzi olmuş mehbit-i ilhâm-ı Mevlâyî
17. Mu’în-i millet-i beyzâ vü Beyzâvî-i ‘âlemdir
    Bu esbâb ile giymiş hil’at-i zîbâ-yı beyzâyı
18. Be-hakk-ı sûre-i Nûn ‘iffeti Zü’nnûn'a gâlibdir
    Odur hem-hâl-i Nîl-i Mısr eden deryâ-yı takvâyı
19. Şerefle kevkeb-i sa’d-iktirânı burc-ı rifatde
    Fürûg-efşân-ı es’âd eylemiş çeşm-i Süreyyâ'yı
20. Sipihrin inhinâ gösterdigi ta’zîm ile böyle
    Der-i iclâline rû-mâl içün eyler temennâyı
21. Tenezzül eylemezdi mehden istirdâd-ı envâra
    Fürûg-ı tab’ı tenvîr etse mihr-i ‘âlem-ârâyı
22. Fakat gencîne-i mevrûs-ı ‘ilmi iddihâr etmiş
    Vücûh-ı birre sarf etdikde sâ’ir irs-i âbâyı
23. Zülâl-i dânişi tâ Mâverâ-yı Nehr'e cârîdir
    Hudâ ser-çeşme-i fazl-ı ‘amîm etmiş o mecrâyı
24. Felâtûn hum-nişîn-i şermsârı kaldı fazlından
    Getirmez meclis-i bahse Aristö-veş heyûlâyı
25. Muhît-i fazlının her katresi bir bahr-ı râ’ikdir
    ‘Aceb mi Dürr-i Muhtâr olsa her nutk-ı güher-zâyı
26. Mehâbetle alırsa pençe-i bahse Ebü’lleys'i
    Gazâlî bîm ü dehşetden bulur bir deşt-i tenhâyı
27. Bedâhetle müsellem ‘ilm ü fazlı cümle ‘âlemde
    Netîce istemez bu müdde’â sugrâ vü kübrâyı

28. Televvün rifati îcâb edelden hükm-i iftâsı
Ser-â-ser câme-i ehl-i mezâlim oldu fetvâyî
29. Gürûh-ı ehl-i kâffe mâhasal iksîr-i kâfîdir
Gubâr-ı âsitân u hâk-pây-ı kîmyâ-sâyı
30. Felekden kâse-lîs-i hân-ı lutfu çekmeyip minnet
Eder bir seng-i nahvetle şikeste tâk-ı mînâyı
31. ‘Ulüvv-i Ka’be-i zât-ı refî’i âsumân-pâye
Bu takrîb ile olmuş âsumânî zîver-i pâyı
32. Müsâvî olduguyçün günbed-i hadrâ-yı gerdûna
Olur pûşîde-i gerdûnesi bu gûne hadrâyî
33. Veliyyü’n-ni’metâ sadrâ himemkâr-ı felek-kadrâ
Ve yâ bâlâ-nişîn-i mesned-i dînî vü dünyâyî
34. Kerâmetle mü’eyyed dest-i lutfun bir işâretle
Müşârun bi’l-benân eyler hezârân bî-ser ü pâyı
35. ‘Ulüvv-i himmetin kûh-ı bülend-i Kâf ile hem-ser
Felek dergâhına cârûb eder şehbâl-i ‘Ankâ'yı
36. Hemân bir katresiyle ebr-i şefkat-bâr-ı eltâfın
Eder ‘azb ü furâta münkalib telhî-i deryâyı
37. Dilin âyîne-i ilhâm-ı Hak'dır kim bu sûretle
Sana keşf-i Ilâhî müncelî etmiş hafâyâyı
38. Bu rütbe vâridât-ı fazl-ı nâ-mahsûrdan fazla
Ser-i hamende cem’ etdin fünûn-ı şi’r ü inşâyı
39. Hatâsın fehm edip Sâ’ib olurdu tâlib-i Feyzî
Göreydi bu Nizâmî tavrın üzre nazm-ı ma’nâyı
40. Dil-i Câmî olup leb-rîz-i şevk-i fikr-i rengînin
Nikât-ı şi’rine zeyl eylemiş fenn-i mu’ammâyı
41. Zahîr eyler belâgat mebhasinde senden istizhâr
Nedir bu mazhariyyet bu rüsûm-ı nükte-pîrâyî
42. Harîrî ferş-i beyt-i ‘ankebût eylerdi kâlâsın
Eger bilseydi böyle nesc edersin nakş-ı dîbâyı

43. Eyâ nekkâd-ı ‘ilm ü ma’rifet her dem huzûrunda
Eder ehl-i ma’ârif gûne gûne ‘arz-ı kâlâyı
44. ‘Aceb mi sâha-i vasfında etsem ben de pây-endâz
Kumâş-ı nazm-ı rengînim gibi dîbâ-yı zîbâyı
45. Benim ol şâ’ir-i mâhir benim ol münşî-i sâhir
Ki tab’-ı pür-füsûnum lâl ü hayrân etdi dünyâyı
46. Benim ol Hüsrev-i Şevket-nümâ-yı mülk-i ma’nâ kim
Deger bir nazm-ı şeh-beytim niçe taht-ı Buhârâ'yı
47. Hayât-efzâ olur ma’nâ-yı rûhânîye her lafzım
Hudâ nutkumda pinhân etmiş i’câz-ı Mesîhâ'yı
48. Olurdu şerm ile fermân-ber-i Hâkânî-i tab’ım
Nişân-ârâyî-i menşûr-ı nazmım görse Tugrâyî
49. Eder bin Kays-ı bî-sâmânı her târında der-zencîr
Hayâl-i mû-şikâfım vasf ederse zülf-i Leylâ'yı
50. Beyân-ı ‘özr ederdi ibtilâ-yı nâbe-câsından
Göreydi çeşm-i Vâmık bikr-i fikrim gibi ‘Azrâ'yı
51. Egerçi dâmen-i kûh-ı hünerde Sünbül'üm ammâ
Ne çâre ebr-i baht-ı tîre vermez katre-i mâyı
52. Eser etmez dil-i saht-ı zamâne rîziş-i eşkim
Mukattar âb-ı şûre nerm eder mi seng-i hârâyı
53. Nasîbim ardına devr eylesem de âsiyâb-âsâ
Dehânımda yine bir habbe kalmaz gör temâşâyı
54. Benim zahmım da bârî öyle mestûr olsa a’dâdan
Derûnunda nihândır kimse görmez çâk-i hurmâyı
55. Ham oldu cevr-i gerdûn-ı denîden kâmetim ammâ
Uzatmam vâdî-i tûl-i emelde kadd-i şekvâyı
56. Bi-hamdi’llâh penâh etdim o dergâh-ı felek-câhı
Sipihr-i dûna şimden sonra etmem hiç müdârâyı
57. Bu şevk ile yine Bircîs-i çarha bir gazel yazdım
‘Aceb raksa getirdim Zühre ile şûh Cevzâ'yı

58. Salındırmaz çemende nev-hırâmım serv-i ra’nâyı
Görenler togrusu turmaz mı böyle kadd-i bâlâyı
59. Bu düzdîde nigehle gamzesi ol şûh-ı Ken’ân'ın
Çeker lemhü’l-basarda sürme-i çeşm-i Zelîhâ'yı
60. O mest-i ‘işvenin billûr sandım gerden-i sâfın
Görünce bûs ederken taşra vurmuş reng-i sahbâyı
61. Hayâl-i hâl-i ‘anber-bârı dilde cây-gîr olmuş
Çıkarmak hayli müşkildir süveydâdan o sevdâyı
62. Yeri düşdükçe ben bir gonçe-i ne'şküfteyim dersin
Nedir bu cây-ı bûse gül yanagında be hercâyî
63. Leb-i la’lin dehâna almaga pek teşnedir ‘uşşâk
Bilir bî-çâreler hâsiyyet-i yâkût-ı hamrâyı
64. Şekerle besledim mürg-i dil-i âvâremi Vehbî
Gıdâ-yı rûh edip fikr-i leb-i la’l-i şeker-hâyı
65. Yeter lâf u güzâf-ı hod-pesendî vü hünermendî
Yeter haddin degil böyle hod-ârâyî ü hod-râyî
66. Teveccüh eyleyip dergâh-ı ‘allâm-ı hafâyâya
Du’â zeylinde tertîl et niçe evrâd-ı esmâyı
67. ‘Ulûmun pertevi tenvîr-i ebsâr eyleye tâ kim
Ede şems-i ma’ârif tâ cihâna nûr-bahşâyî
68. Olup zât-ı kerîmi mesned-i ‘ilmiyyede mahfûz
Hudâ hısn-ı hasîn etsin ana esmâ’-i hüsnâyı

ŞEHDÎ(öl.1769)
[DİVAN][108]

‘Alî Efendi Şeyhü’l-İslâm Oldukda Didügüm Târîhdir

1. Yine buldı şeref ü revnakı sadr-ı fetvâ
   Ki anı eyledi bir zât-ı mükerrem me ‘vâ
2. ‘İlm u fazl ile mükerrem iken ol ‘allâme
   Zîb ü fer virdi ana zâhîd ü kemâl takvâ
3. Düşeydi yek-pâre nev târîh serâmed Şehdî
   Keremallâh ‘aleyyâ ve ‘aleyhi ‘l-fetvâ

[108] Şeyda Bayındır, **Şehdî Divanı**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Ankara, 2008, s. 217.

ŞEYH GÂLİB (öl.1799)
[DİVAN][109]

ŞEYHÜ'L-Î SLÂM ESʾAD-ZÂDE ŞERÎF EFENDİNÎN MAHDUMLARI VASFINDAOLAN RAMAZANİYYE KASİDEDİR

1. Allâh mâh-ı ruze ne sâhib-nisâb olur
   Kim sâyesinde jâle-i ter âfitâb olur
2. Leb teşnegâna âyet-i rahmet degil midir
   Kim râh-ı Hakda pîş-rev-i mâhtâb olur
3. Bî-ᶜaşk olan harâret-i germâ kıyâs ider
   Bu mevsime irince cigerler kebâb olur
4. Sûz-ı derûn-ı sâ'im-i şürîde-hâlden
   Bi-reybdir ki bahr-ı maᶜâsî sehâb olur
5. Bûy-ı hulûfu terbiyet-i âfitâb ile
   Gîsû-yı hûr-ı ʿine sezâ müşg-i nâb olur
6. Budur şebîh âteş-i fâkayla yanmaga
   Halk-ı revîye işte bu yüzden ʿazâb olur
7. Îtfâ-yı nâr-ı Dûzah ider âh-ı serd ile
   Ol kim telâş-ı savm-ıla pür-piç ü tâb olur
8. Tesbih ider günâhı için dâne-i ᶜarak
   Anun ki desti rûy-ı hicâba nikâb olur
9. Nûşîn-lebân figân idicek sûz u tâbdan
   Buzlanma belki lâzime-i laᶜl-i nâb olur
10. Mihr-i sıyâm gevher ider hûn-ı hasreti
    Gûyâ tılısm-ı dahme-i Efrâsiyâb olur
11. Her-geh bu mâh-pâre ki germ-i ᶜitâb ola
    Âteş-ruhâna lerze-dih-i ıztırâb olur
12. Silker biraz günâhını ol şûh-ı ᶜişvenin
    Sûretde gerçi âfet-i tebden harâb olur

[109] Muhsin Kalkışım, **Şeyh Gâlib Dîvânı**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1992, s. 144-146.

13. Geldi o şûhu yâd idicek ᶜakla bu gazel
Kim her sühanda ol tarafa feth-i bâb olur
14. Rûyun ki tâb-ı rûze ile şu῾le-tâb olur
Mazlûm-ı ῾aşka müjde-i rûz-ı hisâb olur
15. Keffâre-i zünûb ola ey mâh-ı savm-ı ῾aşk
Îftâr-ı vasla muntazır ol kim savâb olur
16. Reng-i ruhu gözümde uçar ol perî-veşin
Kim tâb-ı rûzeden yıkılıp mest-i hâb olur
17. Savm-ı firâkın ῾îd-i visâli yakındır
Bir gün olur du῾âlarımız müstecâb olur
18. Farz it bu nazmı hûşe-i rûy-ı nigârdır
Bir berg-i sebz Gâlib-i şîrîn-cevâb olur
19. Çıkdı saded ne fâ'ide savb-ı merâmdan
Çok söz kişiye bâ῾îs-i neng ü hicâb olur
20. Mahdûm-ı kâmkârı senâ idi maksadım
Tâ söyleyem ki zâtı ne ῾âlî-cenâb olur
21. Nahl-i şerîf-i hazret-i müftî-i dîndir
Kim vasf-ı hulk u hilkati yüz bin kitâb olur
22. Yâd eylesem letâfetini tab '-ı sâfının
Bahr-ı Sefîd dîde-i teng-i habâb olur
23. Kılsam şümâr mertebe-i fikr-i rûşenin
Hûrşîd ü mâh nokta-i sıfr-ı hisâb olur
24. Feyz-i riyâz-ı mekremetin eylesem hisâb
Dürr-i hoş-âb girye-i reşk-i sehâb olur
25. 'Ömrün tavîl devletin efzûn ide Hudâ
Tâ kim fuzûl-i rûze ile hisse-yâb olur

ŞEYH MEHMED NAZMÎ (öl.1701)
[DİVAN][110]

TEHNİYET-NÂME-İ ŞADÂRET-İ FETVÂ 'ALLÂME-İ ZEMÂN ASSÂN-I DEVRÂNE BAHÂYÎ EFENDİ

1. Te 'âlâ'l-lâh yine mahz-ı kemâl-i feyz-i rabbânî
   Cihân eyledi in 'âma lâyık lutfa erzânî
2. Te 'âlâ'l-lâh şeref-yâb eyledi 'izz u sa'adetle
   Kudüm-ı meymenet âsârı ehl-i 'ilm u 'irfânî
3. Te 'âlâ'l-lâh zehî tâbında şems-i fazl u 'irfân kim
   Bula pirâye-i zatıyla revnak mülk-i 'Osmânî
4. Cihân âsûde oldı rûy-ı 'âlem güldi açıldı
   Sa 'âdetle müşerref eyledikde sadr-ı Nu 'mânî
5. Görürler ba 'd-ezîn rûy-ı 'arûs-hâhiş herkes
   Gubâr mukaddemi itdi mukahhal-çeşm-i a 'yânî
6. Şeb-i târîk-i baht itmişdi hâb-âlûde-i dünyâyı
   Şeref burcunda dogdı 'âlemün mihr-i dırahşânî
7. Bi-hamdi'l-lâh ki oldı ehl-i 'ilmün rûz-ı bâzârî
   Kudûmiyle felek cem 'itdi evzâ '-ı perîşanî
8. Nesîm-i lütfı açdı gonca-i gül-zâr-ı maksûdî
   Hezârân olsa lâyık 'andelîb tâze destânı
9. Ruh-ı maksûdını herkes görür mir'ât-ı destinde
   Zamîri oldı çün âsâr-ı feyz-i sun '-ı rahmanî
10. Görüb mir'ât-ı lütfın ehl-i diller oldılar yek-ser
    Senâsında anun her biri tûtî-i sühan-dânı
11. Ben oldum gül-şen-i mehdinde ammâ bülbül-i gûyâ
    Zarûrî iktizâ itdirdi vasfın feyz-i rûhânî
12. Güzîde-i âferiniş mâh-ı burc-ı vakt u bîniş
    Cihân-ı 'ilm u dâniş âfitâb-ı mülk-i hakkânî

---

[110]Halime Bektaş, **Şeyh Mehmed Nazmi Divanı (Edisyon Kritik, İnceleme),** Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstütüsü, Yayınlanmamış YLT, Sivas, 2005, s. 564-573.

13. Emîn-i dîn ü devlet melce-i erbâb-ı istihkâk
    Meh-i ‘irfân u hurşîd-i kemâlün çarh-ı nûrânî
14. Penâh-ı ehl-i takvâ muktedâ-yı şer ‘-i bî-hemtâ
    Semiyy-i Hazret-i fahr-ı cihân ‘allâme-i sânî
15. Bahâyî-i fazîlet-perver her fenn-i tahkîkî
    İder fetvâ-yı bî-maânendi icrâ-kâr-ı Nu ‘mânî
16. Ol müftî-i serîr-efrûz-ı evreng-i belâgat kim
    Ne dem tahrîr içûn alsa ele kilk-i dırâhşânî
17. Harîr-i hâmesin gûş eyleyenler dest-i fazlından
    Sanurlar ki vahy olur yine âyât-ı Kurânî
18. Te ‘âlâ’l-lâh nedir o hâce-i fazl-ı figânı kim
    Helâl-i seyyidânun olsa lâyıkdur sebak-hânı
19. Hıyaz-ı fazlına idrâk bir cûy-ı hayât-efzâ
    Rıyâz ‘ilmine dâniş olur bir nahl-ı rûhânî
20. Çemen-zâr-ı cihân olmaz mı reşk-i gül-şen-i cennet
    Ma ‘ârif bâgımun güldi açıldı verd-i handâni
21. Zebân-ı mu ‘cize-gû-yı debîr-i ‘alem-i ma ‘nâ
    Yine bir matla ‘ inşâd itdi kim olmaz ana sânî
22. Nümûde kalbi mir’âtde nûr-ı vech-i subhânî
    Nihâde Mushaf-ı sadrında tergîb-i Kur’ânî
23. Te ‘âlâ’l-lâh zehî fazl-ı Hüdâ kim mahz-ı lütfundan
    Vücudıyla anun itdi yine dünyâyı nûrânî
24. Ulüvv-i şânı berter ol kadar kim var kıyâs eyle
    Aristoyı hayâle ola menzîl câh-ı hayrânî
25. Rikâbında iki peyk olmış anun mâh ile hurşîd
    Semend-i na ‘tı eyler felek üzre cevlânî
26. Seher hurşîd bir gün yüzli hidmet-kâr-ı tâbende
    Gice bezminde olur mâh bir şem ‘-i fürûzânî
27. Temennâ-bahş-ı âdem çâre-sâz-ı müşkil-i ‘âlem
    Kerîm-kâm-bahşâ mahz-ı cûd-ı lütf-ı Yezdânî

28. İder deryûze bahr u kân dâ'im âsitânından
Niçe yâd ider 'âkil cûd-ı bahri hâsıl-ı kânî
29. Kücâ sükkân lâf bahşiş â kef cûdiş tevâned-zed
Çe dâned resm-i lütf u şîve-i ihsânı mihmânî
30. Kefidür matla '-ı hurşîd hâtır-sâz-ı çarh-ı cûd
Pey-ender-pey sahâsı itmede pür-cîb u dâmânî
31. İder vakt-i 'atâda çeşm-i hırs vâz-ı müstagnî
İder şermende-i hengâm sahâda rûy-ı 'Osmânî
32. Ne gence vâsıl eyler lütfı erbâb-ı kemâlâtı
İderse dest-i cûdı feth-i kufl-ı bâb-ı hirmânı
33. Kemâl-ı lütfı gâlib kahrına ol merhamet hûyun
Ana virmiş Hüdâ hâssiyyet-i bârân-ı nisyânı
34. Kümeyt-i fikre ta'lîm eyleriken râyiz-i feyyâz
Bu şi 'r-i tâze oldı hâtıra ilhâm-ı rabbânî
35. Lisâna gerçi gelmez ehl-i 'aşkun râz-ı pinhânı
Velî keşfi der anı vaz ' 'âşık görse hûbânı
36. O tâb-ı sabr sûz-ı cân-gündâz oldıkça ol ruhda
Niçe pervâne olmaz gören ol şem '-i şeb-istânı
37. Dür-i dendân u femm pür gonca-i pür-şeb-nem-i dil cû
Görenler olmasun mı bülbül ol verd-i dil u cânı
38. İder hâtırların erbâb-ı 'aşkun bir nigehde cem '
Perişân eyler ammâ yine zülf ol perîşânı
39. Hayât-ı ümmîd ol hûn-hârdan mazhz-ı hayâl ancak
Girişme-i tîr-i ser-tîz-i nigeh şimşir-i bürrânı
40. Olur eh-bâz-ı cân 'âşık-ı âvâreye lâne
Odur gül-zâr-ı hüsnün serv-i mevzûn-ı hırâmânı
41. Ocûşiş var derûn-ı dilde feyz-i 'aşk-ı dilberle
Olur gülgûn kabâ serv-i hırâmân tîr-i müjgânı
42. O mihr-i 'âlem-i hüsni temâşâ idenün Nazmî
Olur hayretle dâ'im çâk-ı dâmân u girîbânı
43. Kerem-kârâ ahâlî-perverâ 'allâme-i 'aşra
Ki sende hatm olubdur tâze-gûyî nâdire-dânı

44. Yegâne dâverâ merhem-i dih-i derd-i dil-zâra
Kapundur ehl-i derdün melce'i hûn ey kerem-kânı
45. 'Aceb mi 'arz-ı hâl itse kadîmi mahlas-ı dâ 'î
Ki ol dergâh olmış ka 'be-i maksûd-ı insânı
46. Hıdîvâ bir şikâyet var felekden kim beyân itsem
Bir ednâ şu 'lesi huşk eyleye deryâ-yı 'Ummânı
47. Hudâvendâ şikâyet baht-ı sathımdan zebûn oldum
Leket-kûb-ı sitemdür itmede hem-vâre tugyânı
48. Olurdı âteş-i hırmân ile murg-ı taleb sûzân
Eger itse hevâ-yı hâhişimde bâl u cînânı
49. Görünmez gayrı mir'ât-ı tahayyülde safâ-yı dil
İder cevr-i felek imdâd cevr-i baht-ı zulmânî
50. İder baht-ı siyeh çarh-ı felek bir vefk-i dil-girdiş
Meger kim cevr-i lütfun eyleye te'dîb-i ihsânı
51. Cenâb-ı tîgı devrân-ı Hüdâvend-i felek sadra
Eyâ sadd gevher-i lütfun yem-i bî-hadd u pâyânı
52. Mürebbî olur ise râ'iz-ı lütf-ı firâvânun
Semend-i bahtıma himmet idersen aldı meydânı
53. Benim gibi gedâya bir nigeh-ı merhamet besdür
Yeter bir kerre tahrîk eylesen kilk-i dırâhşânı
54. Sen ol 'âlî himem sahib kerem hâtem-i şemün kim
Kemîne lütfun eyler mihr-i tâbân necm-i rahşânı
55. Fazîlet dest-gâhâ merhamet-kârâ a 'tâ-bahşâ
Cihâna lütf ile idün yine bir tarh-ı hakkânî
56. Görünmez dîde-i nergisde şeb-nem şimdi zîrâ kim
Silersen âsiteyn merhamet ile çeşm-i giryânı
57. Kitâb-ı sünnet icrâsıyla zâtun mahz-ı takvâdur
Olubdur kavl ile fi 'lün binâ-yı şer 'ün erkânı
58. Budur derd-i zebân-ı halk-ı 'âlem her şeb u her rûz
İlâhî sâbit eyle sadr-ı fetvâda o zî-şânı
59. Kitâb-ı vasfun tesfir olunmaz harf-nişîni
Beyân itse hezârân 'ârif-i esrâr-ı pinhânı

60. Medâr-ı iftihârım gerçi kim ‘il ü fazîletdür
    Huzûr-ı ‘izzetünde bî-edeblen anlayub anı
61. Du ‘â-ı devletüni nazm ile itdüm edâ hâlâ
    Murâd idersen idem bir risâleyle senâ-hânı
62. Kusûr-ı ‘aczine dil mu ‘terifdür vasf-ı pâkünde
    Egerçi kuvvet-i tab ‘ıyla oldum reşk-i Hâkânı
63. Ne Hâkânî Kemâl-ı Isfahânî olsa ‘ahdimde
    Olurdı nev- ‘arûs-ı nazmının meftûn u hayrânı
64. Benem kim Muhteşem görseydi ta ‘bîr-i dil-âvîzim
    Olurdı hâh-pây-ı nazmınma fersûde-i pîşânı
65. Benem kim itserler tebhîr-i kilk-i ‘anber-âmîzem
    Mu ‘ attar ide bûy-ı cân-fezâsı rûh-ı Sultânı
66. Benem ol bûstân-pîrâ-yı ma ‘nâ Hazret-i Sa ‘dî
    Gelüb benden okurdı olsa ‘ ahdinde Gülistânı
67. Dû-nîm olur kemâl-i dehşetinden kalm-i fûlâdı
    Göreydi tîg-ı tâb ‘ımı Hâcû-yı Kirmânî
68. Cemâl-ı bikr-i fikrim istemez meşşata-ı vasfı
    Lisânü’l-gayb ile Hafız ider gerçi ki Hassânî
69. Musahhar oldı cündd-i lafz u ma ‘nâ bana ser-tâ-ser
    Ne dem kim pekerim tasvîr-i âgaz eylese Mânî
70. Velî her bir ser-i mû olsa bir sihr-âferîn şâ ‘ir
    Yine evsâf-ı pâkün bulmaya encamp u pâyânı
71. Dırâz itme kelâmı çünki ta ‘rîf olmaz evsâfı
    Yeter da ‘vâ-yı üstâdî yeter lâf suhândânı
72. Samîm-i kalbden eyle du ‘â-yı iksârı ko Nazmî
    Du ‘âdur kâ ‘ide zîrâ kasîde bulsa pâyânı
73. Nitekim ehl-i takvâ vü salâha ola eltâfı
    Nitekim ehl-i ‘ilm ü dânişün ola nigeh-bânı
74. Hüdâ ol zât-ı pâkı eyleye mahfûz âfetden
    Ana hısn-ı hasîn ide du ‘â-yı hayr-ı ihvân
75. Cenâb-ı Hazret-i Hakk eyleye dil-Hâhını hâsıl
    Kemâl-i ‘ömr ü zevk-i hâtır ile gice ezmânı

76. Be-câh-ı takva sâye-i ihsân u lütfunda
    Ola âsâyiş u râhat u cûd-ı ‘âlem-i fânî
77. Be-rûh-ı mefhâr-ı ‘âlem o zât-ı nîk-i ahlâkun
    Hayâl-i hâbda âzûrde olmaya dil ü cânı

EĞİRDİRLİ ŞEYHÎ (öl.1675)
[DİVAN][111]

Kaside Der-Sitâyiş-i Hazret-i Şeyhü'l-İslâm ve Müftiü'l-Enâm Sellemehû

1. Göründü pertev-i hâver miyân-ı zulamâdan
   Misâl-i sîne-i dilber siyâh hârâdan
2. Cibal-i şa' şa' a-i mihr-ile dönüp Tür'a
   Cihân pür oldu yine pertev-i tecellâdan
3. Felekden etdi zuhûr âfîtâb-ı hoş- tal' at
   Misâl-i ' ârız-ı tâbende kaşr-ı mînâdan
4. Ufukdan oldu 'ıyân cirm-i neyyir-i a'zam
   Niteki zevrak-ı zerrîn kenâr-ı deryâdan
5. Sahâyif-i felege mihr mühre urdu meğer
   İşaret oldu debîrân-ı sadr-ı fetvâdan
6. Güneş değil görünen rûşen oldu dîde-i çarh
   Gubâr-ı dergeh-i gerdûn cenâb-ı Molla'dan
7. İmâm-ı mesned-i fetvâ ebu'l-meyâmin o kim
   Masûn-ı âmin-i fazlı gubâr-ı ihsâdan
8. Verir gavâmiz-i esrâra hâmesi sûret
   Ne dem ki perde-gûşâ ola rûy-ı ma' nâdan
9. Hemîşe mülhem olur ana sırr-levh u kalem
   Misâl-i vahy-i mübîn evc-i 'arş-ı a ' lâdan
10. Zalâm-ı cehli n 'ola mihr-i dâniş eylese kim
    Cebîni şu ' le verir nûr-ı fazl-ı tâkvadan
11. Bulur sözünden anın gûş-ı ehl-i dil zînet
    Niteki fark-ı felek gevher-i süreyyâdan

---

[111] Oktay Nar, **Şeyhî Hayatı ve Divanı'nın Tenkitli Metni**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Konya, 2007, s. 35-37.

12. Zemîne rây-ı münîrinden erişir revnak
    Sipihre niteki hûrşîd-i câlem-ârâdan
13. Ziyâ verir ser-i gülmîh-i bâmı âfâka
    Misâl kevkeb-i rahşânda tâk-ı cevzâdan
14. Sipihr-i tâbi' -ı fermânı baht-ı mahkûmı
    Kul olmadık ana kim kaldı pîr u bernâdan
15. Güler cemâli anın verirdi 'aleme revnak
    Güzellenir harem-i bâg verd-i ra 'nâdan
16. Ne hâcet ana ki hulk-ı kerîmi vaşf oluna
    Tarâvet-i gül-i hoş-bü ganîdir itrâdan
17. Zamîr-i pâkine ' arz eyle sûret-i hâlin
    Safâ yüzünü gör âyine-i musaffâdan
18. Derûn-ı bahr-ı tahayyürdeyim Hudâvendâ
    Çıkar beni çû dürr-i pâk-i ka 'r-ı deryâdan
19. Fezâil ehlini nâ-ehl içinden eyle halâs
    Misâl-i gevher-i yektâ miyân-ı harâda
20. Du' â-yı devletine başla Şeyhiyâ k'oldur
    Mühim olan sana her lahza cümle eşyâdan
21. Hemîşe tâ ki edip halkı subh-dem bîdâr
    Dem ura bâd-ı seher-mu'ciz-i Mesîhâdan
22. Sabâh-ı 'îd ide subhunu fâliku 'l-esbâh
    Müdâm olmaya enfâsı fârig-i ihyâdan

ŞEYHÜLİSLAM İSHAK EFENDİ (öl.1734)
[DİVAN][112]

DER-SİTÂYİŞ-İ ŞEYHÜ'L-İSLÂM SEYYİD 'ALÎ EFENDİ

1. Zihî zamân-ı bahâr u zihî dem-i câvîd
   Ki güldi gül gibi 'âlem açıldı verd-i ümîd
2. Zihî bahâr-ı neşât-âver-i hayât-efzâ
   Ki her dem-i ferahı virdi dehre revnak-ı 'îd
3. Virince şâhid-i gülzâra çarh yıllığını
   Geyindi câme-i gül-gûn kimi kimisi sefîd
4. Kenâr-ı levh-i gülistâna çekdi cedvel-i sîm
   Çemende sanma ki cûy oldı câ-be-cây bedîd
5. Sarıldı bî-edebâne ayagına servin
   'Aceb mi cûlara olursa dâl hançer-i bîd
6. Su kordı bâgın ocagına cûylar çokdan
   Hemîşe tîgı ile sûsen itmese tehdîd
7. Hezâr o gülşenîdir kim hemîşe vird çeker
   Ki itdi jâleleri incü sübha-i tevhîd
8. Nevâ-yı nâle-i bülbül pür itdi âfâkı
   Araya gitse revâ nagme-i dem-i nâhîd
9. Felekde Zuhre bile başladı ser-âgâza
   Sadâ-yı nagme-i şâdî olunca çarh-resîd
10. Şarâb-ı neyl-i merâm ile mest-i neşve olup
    Humâr kaydını çekmez sebû-keşân-ı ümîd
11. Kemâl-i zevk ile ratbü'l-lisân olup hâme
    Zebân-ı tâzede tarh itdi bir zemîn-i cedîd
12. Göreydi neşve-i la 'l-i lebin şarâb-ı nebîd
    Humârdan mül ü mülden humâr olurdı ba 'îd

---

[112] Doğan, Muhammet Nur, **Şeyhülislâm İshak Efendi Hayatı, Eserleri ve Divanının Edisyon Kritiği**, MEB Yay., İstanbul, 1997, s. 169-174.

13. Cemâl-i nûrına pür-tâb-ı reşkdir o mehin
Çalarsa gendüyi yerden yere n'ola hûrşîd
14. Tavassut eylemese sulh içün ara yire hâb
İderdi leşker-i müjgânı birbirini şehîd
15. Hemîşe merdüm-i çeşm âdemiyet eylemese
Görünmez idi bize ol perî zamân-ı medîd
16. Ne dem ki eyleyem ol gül-'zâra nezzâre
Gözümden eşk yirine olur gül-âb çekîd
17. Nisar-ı gevher-i tahsîn ider bu nazma felek
Semâda sanma görüp kehkeşân oldı bedîd
18. Nice nisâr-ı Güher itmez ana çarh İshâk
Ki oldı midhat-i zât-ı kerem-karînı müfîd
19. Ne zât-ı mekrümet-âver hıdîv-i hûb-siyer
Ki bâb-ı lutfına yekser harâ'ir oldı 'abîd
20. Sülâle-i Nebevî âl-i pâk-i Mustafavî
Güzîn-i müctehidîn sâlik-i reh-i tesdîd
21. Emîn-i devlet-i 'ulyâ mu 'în-i şer 'ü tükâ
Mekîn-i mesned-i fetvâ menât-ı habl-i verîd
22. Cenâb-ı Hazret-i Seyyid 'Alî Efendi kim
Gubâr-ı dergehi kuhl-i cilâ-yı çeşm-i ümîd
23. Yegâne gevher-i gencîne-i 'ata vü kerem
Ki kadr-i mekrümeti oldı lahza lahza mezîd
24. Penâh-ı 'ilm ü fazîlet medâr-ı necm-i kerem
Esâs-ı dîn ü düvel rükn-i milket-i te 'yîd
25. Nehâr-ı fazla vücud-ı şerîfi mihr-i münîr
Bahâr-ı lutfa yed-i cûdıdır sehâb-ı müfîd
26. Dü dest-i lutfına Bahreyn dinse erzâî
Ki-ider sevâhil-i âfâka nesr-i mervârid
27. Cihân cevâhir-i lutfıyla oldı mâl-â-mâl
Ki oldı hâme-i cûdı kilîd-i genc-i ümîd
28. Olaydı nazra-i iksîr-eserle manzûrı
O demde tûde-i zerrîn olurdı kûh-ı hadîd

29. İdeydi ric ‘at-i hâsıyyet-i benâtı murâd
‘Akîmi nefha-i kâfûr ider idi tevlîd
30. Eger ifade-i ‘illiyeyet itmese müştak
Bilâ-irâde murâda irer dinürdi mürîd
31. Bileydi kadr-i bülend-i fezâ’il-i zâtın
Selefde ‘ilm ile yektâ geçen fuhûl-i ferîd
32. Olup menâre-i hayretde reşk ile dem-zen
Nidâ-yı tîzî-i tekbîri zâde-i temcîd
33. Bilince rütbe-i fazlın ‘Aliyy-i ‘Üryânî
Vücûdın itdi libâs-ı hayâtdan tecrîd
34. Tebâreka’llâh eyâ fâzıl-ı kerem-perver
Edâmeka’llâh eyâ kâmil-i himem-temhîd
35. Onûr-ı ‘ayn-ı ‘atâsın ki zât-ı pâkin ile
Karîr dîde-i âlem münîr çeşm-i ümîd
36. ‘Aceb mi hurrem olursa cihâniyân ki Hudâ
Vücûdun eyledi ye cûc-i hüzne sedd-i sedîd
37. Halîmsin o kadar ki-âb-ı lutfun âbîdir
Ne mümkin eyleyenler nâr-ı hışmını tevkîd
38. Degil sehâb-ı felek ebrîdir ki anınla
Zamâne nüsha-i evsâfın eyledi teclîd
39. Sipihr-i dîn-i mübîn oldı kat kat âbâdan
Esâs-ı şer ‘-ı kavîmi sen eyledin te ‘yîd
40. ‘İmâd-ı dîn-i mübînâ muhît-i cûd-eserâ
Eyâ cihân-ı keremde olan hemîşe vahîd
41. Ben ol kadimî du ‘â-gûyunum hulûs ile kim
Berât-ı midhatini itmek istesem tecdîd
42. Elimde ruk ‘am olur reşk-sâz-ı sîm-berân
Şarîr-i hâmeme gayret çeker dem-i Nâhîd
43. Nüvişte itmege harf-i medîhin itsem kasd
Beyâz-ı levh-i dile kilk-i feyzi der tesvîd
44. Velî rumûz-ı künûz-ı medîh-i zâtını hîç
Olur mı hall ü beyân ile yelemek tahdîd

45. Odur o nükte-i ser-beste kim olunmaz hal
    Ne denlü dikkat-i fikr itse dahî sa ʻy-i ekîd
46. Bedî ʻ-i vasf-ı ma ʻânîsini beyân İshâk
    Çün oldı mantık-ı vassâfiyândan o ba ʻîd
47. Kelâm-ı nahv-i du ʻâyı icâbete sarf it
    Yeter ki oldı sühan ma ʻraz-ı senâya resîd
48. Hemîşe şevk-ı bahâr-ı neşât- güster ile
    Cihâniyân ide her sâl tâ ki ʻîd-i sa ʻîd
49. Riyâz-ı devlet ü ʻömri müdâm hurrem olup
    Gül-i vücûdını handân ide Hudâ-yı Mecîd
50. Mekîn-i mesned-i fetvâ olup hemîşe ola
    Zamân-ı devlet ü ikbâli ʻizzet ile medîd

ŞEYHÜLİSLAM YAHYÂ (öl.1644) [DİVAN][113]

DER SİTÂYİŞ-İ HÂCE EFENDİ

1. Seher şehin-şeh-i çârüm-serir nüh kişver
   Diyâr-ı Şâmı alıp etdi nice feth ü zafer
2. Tekâver-i feleğe oldu devletiyle süvâr
   Sevâd-ı magribe dek ede tâ ki azm-i sefer
3. Adem diyârına gitdi gurâb-ı kule-nişîn
   Bedîd olunca felekde hümâ-yı zerrîn-per
4. Sipihr var ise nev-civâne âşıkdır
   Ki dâğ yakmak için sînesine kor ahker
5. Şuâ-ı mihr değildir felek sahîfesine
   Debîr-i çarh çeker her sabâh cedvel-i zer
6. Pür idi dâne-i encümle gerçi hırmen-i şeb
   Düketdi komadı bir dânesini mürg-i seher
7. Sabâh olunca yüzü karası çün etdi zuhûr
   Gece aceb neye göğsün gerip gezerdi kamer
8. Arûs-ı dehri bu gûne zîb ü zînet eylemege
   Şafak olur tutuk-ı âl mihr otâga-ı zer
9. Alıp eline yâhud tas-ı mihri sâil-i çarh
   Der-i atâ-yı hudâvende geldi cerre seher
10. Siphir-i kevkebe Hâce Efendi kim verdi
    Cihâna pertev-i hurşîd-i fazlı revnak u fer
11. Kanı anın gibi bir hâce-i huceste misâl
    Kanı anın gibi bir pâk tab'u sâf Güher
12. Mekârimini yazarken sahîfe-i felege
    Kusûr edem diyü hurşîdin elleri ditrer
13. Bu denlü rutbe-i 'ulyâsı var iken mihrin
    Yine eşigine yüz sürmek ile fahr eyler

[113]Rekin Ertem, **Şeyhülislâm Yahyâ Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara, 1995, s. 7-9.

14. Dehânı gona-i zibây-yı gülşen-i efdâl
    Ruhu sipihr-i fazîlette bir meh-i Enver
15. Bu beyt-i dil-keşi gûş eyleyince bülbül-i dil
    Hezâr şevkle etdi bu matla'ı ezber
16. Ne goncadır bu ki sayf u şitâda tâze vü ter
    Ne mâhdır bu ki gitmez ziyâsı şam u seher
17. Nihâl-i bîd kerem berlerin verirdi şehâ
    Bulaydı neşv ü nemâ âb-ı lutfun ile eger
18. Semend-i tab'a süvâr olsan ey felek-rif'ât
    Rikâb-veş fuzalâ pâyın öpmege sarkar
19. Ne hoş demiş bu safâ-bahş dil-güşa nazmı
    Yegâne Muhteşem ol şâir-i suhan-perver
20. "Zamîr-i hâzin-i re'y-i to râz-ı dâr-ı kazâ
    Zebân-ı hâme-i hükm-i to hem-zebân-ı kader"
21. Kapında hâke berâber kul olmagile güneş
    Başını göklere irgündü buldu rif'atler
22. Ayagına yüzünü sürmekile sultânım
    Gubâr-ı kûyun olur tûtiyâ-yı ehl-i basar
23. Arûs-ı nazmını Yahyâ müzzeyen etmek için
    Getirdi rişte-i nazmiyle nice lü'lü-yi ter
24. Dahı latîf olurdu zülâl-i şi'r-i terim
    Eğer ki çeşme-i hâtırda olmayaydı keder
25. Gül-i neşâtımı pejmürde etdi sarsar-ı gam
    Sehâb-ı lutfun ile eyle ânı tâze vü ter
26. Nite ki mahv ola her subh-gâh zulmet-i şeb
    Nite ki ede münevver sipihri tâbiş-i hor
27. Şeb-i siyâh gibi tîre-baht olup a'da
    Cihâna pertev-i devletle ol ziyâ-güster

VAHYÎ (öl.1718)
[DİVAN][114]

Der-Sitâyiş-i Şeyhü'l-islâm Müftî'ü'l-Enâm

Mahmûd Efendi Rahmetu 'İlâhi

1. Demdür ki dost mazhar-i feyz-i cemâldür
   Düşmen garîk-i lücce-i kahr-ı celâldür
2. Demdür ki sâgar-ı sitemin çarh idüp şikest
   Leb-rîz-sâz-ı kâse-i lutf u nevâldür
3. Demdür ki sûk-ı 'ilme gelüp nevbet-i revâc
   Mergûb-ı nâs şimdi metâ'- ı kemâldür
4. Gülzâr-ı dehre gelse tarâvet 'aceb degül
   Feyz-âşnâ-yı nâmiye-i i‹ tidâldür
5. Bir ' ukde kalmadı ki felek hallin itmege
   Ey baht-ı pîç pîç dem-i inhilâldür
6. Olsun şiküfte gonçe-i dil bâd-ı şevk ile
   Dehrün bu âb u tâbı 'adümü' l-misâldür
7. Bir kalb işitmedük ki ola mübtelâ-yı gam
   Bir tab' görmedük ki esîr-i kelâldür
8. Dirsen bu şevk-i tâze neden geldi 'âleme
   Hail it bu müşkili ki mahall-i su'âldür
9. Budur cevâb eyledi ihsân zü '1-minen
   Bir ni'meti ki şükrini itmek muhâldür
10. Rabt itdi hall ü 'akdini 'asrun o zâta kim
    Kân-ı salâh u ma'delet ü hüsn-i hâldür
11. Nasb itdi ya'nî mesned-i fetvâya yümn-ile
    Bir şahsı kim edîb-i hamîdü 'l-fa 'âldür

---

[114] Hakan Taş, **Vahyî Divanı ve İncelenmesi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, İstanbul, 2004, s. 328-332.

12. Mahmûd Efendi ‘izz ile müftî ’1-enâm olup
Nâsa peyâmı mâye-i tefrîh-i bâldür
13. Tefrîh-i bâl iderse peyâmı ‘aceb degül
Mahsûl şad du ‘â vü hezâr ibtihâldür
14. Olsa dua ‘âsi vird-i zebân-ı cihân revâ
Kim mahz-ı nef u lutf u ‘atâ vü nevâldür
15. Hayrü’ 1-halef güzîn-i selef mefhar-i kirâm
Tahrîr-i bî-‘adîl bedî’u ’1-hisâldür
16. Gülzâr-ı ‘ ilm ü fazlına bir gonçedür fuhûl
Hâtem riyâz-ı cûdına kûteh nihâldür
17. Hilm ü edebde cümleye ruchân bî-nizâ’
‘ İffetde hod yegâneligi bî-cidâldür
18. İtse sûkut gonçe-i bâg-ı hayâ olur
Gelse edâya bülbül-i şîrin-makâldür
19. ‘Ankâ-yı Kâf-ı zühd ü vera tab‹ -ı pâkidür
Ana kemâl-i ‘ilm ü ‘amel perr ü bâldür
20. Mûr-ı za’îfi hilmi Süleymân-ı vakt ider
Çîn-i ceîini zehre-güdâz-ı cibâldür
21. Kimdür o kim anunla ide da'vî-yi kemâl
Hurşiyd olursa mazhar-i nakş-ı zevâldür
22. Fikri yanında ebr-i siyehdür şu’ â-i meh
Envâr-ı mihr-i re yine nisbet zılâldür
23. Sultân-ı mülk-i ma’deletä fazl-perverâ
Nazmum egerçi gayret-i sihr-i helâldür
24. Medhünde lîk her ne kadar dikkat eylesem
Biride birin edâda kusûr ihtimâldür
25. Tab’um mahall-i noktaya bifi nükte derc ider
Vasfun beyânına gelicek deng ü lâldür
26. Fikr-i kemâl ün ‘arife intâc-ı ‘acz ider
Melzûmdan bu lâzıma bir intikâldür
27. Vasf-ı şerîfüne bulamaz kimse iktidar
Maksûd hâk-i pâyuna bir arz-ı hâldür

28. Dânişverân-ı ‘asrun olur sadr menzili
VAHYI-i zâr zîver-i saff-ı ni'aldür
29. Akrânı bezm-i şevkde ser-şâre-nûş anun
Mahsûl-i tab’ı rıtl-ı girân-ı melâldür
30. Yekke-süvâr-ı ma ‘reke-i nazm u neşr iken
Tenhâ-nişîn-i zâviye-i ihtilâldür
31. Baht-ı siyâhı gör ki meh-i burc-ı ma‹rifet
Ebr-i hafâda kaldı nice mâh u sâldür
32. Har-mühre sandı sayrefı-i rûzgâr hayf
Ol gevher-i kelâmı ki reşk-i le âldür
33. ‘Asrun bu vaz’-ı nâ-hoş u nâder-ber-â-beri
Erbâb-ı fazl u dânişe bir kîl ü kâldür
34. Nâ-dân elinde kâse-i fagfür-ı ‘ârifün
Câm-ı mey-i ümîdi şikeste sifâldür
35. Erbâb-ı cehl tâc-ı ser-i iltifât olup
Ashâb-ı ‘ilm ü fazl u hener pây-mâldür
36. Bu fikr egerçi bad-zen-i ye ‘s ile dile
Tehyîc-sâz-ı nâ’ire-i infî'âldür
37. Olmam bu infî ‘âlden amma ziyân-keş
Dükkân-ı dilde nakd-i rızâ re‘s-i mâldür
38. ‘Asrında bâ-husûs o kerem-pîşenün derun
Ümmîd ile hazîne-i âb-ı zülâldür
39. Mir ‘ât-ı kalbi şâf idelüm jeng-i şekveden
Manzûr-ı çeşm-i ragbet ola ihtimâldür
40. Ser-levha-i ma’ arif olan ehl-i dânişe
Endîşe-i li-külli makâm-ı makâldür
41. Şimdi mihakk-ı sîm ü zer-i ‘ilm ü ma‘ rifet
Ol zât-ı pür-fezâ ’il-i ferhunde-fâldür
42. ‘ Arz-ı sebîke-i hüner it bil ‘ iyârunı
Sâhib-‘ iyâr-ı vakt dakîkü ‘1-hayâldür
43. Zabt it ‘ inân-ı nutkı cesâret yeter yeter
Tafsîl-i hâl-i tarz-ı melâl iştimâldür

44. Remz-i ümîd besdür o zât-ı kerîme kim
İmsâk-i nakd-i lutf yanında vebâldür
45. İhlâs ile du‘ â idelüm ol vücüd içün
Zîrâ du‘ â kasîdede hayrü ‘1-me ‘âldür
46. ‘Âlemde tâ ki hüzn ü sürûr ile kabz u bast
Bir muktezâ-yı hükm-i celâl ü cemâldür
47. Sadr-ı sa‘ âdet üzre murabba‘ -nişîn olup
Şânında diyeler ruh-ı ikbâle hâldür
48. Kalb-i şerîfi mazhar ola ol sâfaya kim
Reşk-efken-i derûn-ı safâ-yı visâldür
49. Evlâd-ı pâk-nijâd-ı melâ’ik-nihâdı kim
Evc-i kemâle her biri hâlâ hilâldür
50. Bedr idüp anlan da sa’âdetle zû’1-minen
Îsâl ide o sadra ki burc-ı kemâldür

YENİŞEHİRLİ AVNÎ (öl.1883)
[DİVAN][115]

DER-HAKK-I ŞEYHU’L-ÎSLÂM SA^{C}DÜ’D-DÎN EFENDÎ

1. Hâkim-i şehr-i şitâ ile gidüp mâh-ı şıyâm
   Geldi nev-rûz ile atbaşı ber-â-ber bayrâm
2. Ramazânı tutalum mâh-ı mübârek-peydür
   Kadr-i suʾâl-i mükerremde sezâ-yı ikrâm
3. Geldi feryâda yine bülbül-i şûrîde-mizâc
   Başladı dâda yine ^{c}âşık-i nâ-dîde-merâm
4. Bir tarafdan eser-i bâd-ı şimâl itmededür
   Bûy-ı pîrâhen-i Yûsuf gibi taʾtîr-i meşâm
5. Bir tarafdan dahi şâdî-i pey-ender-pey-i ^{c}îd
   Ferah-ı halkı mezîd itmege eyler ikdâm
6. Kişi elbet açılur kurı agaç olsa bile
   Bu havâlarda bu mevsimde ne mümkin ârâm
7. Cûylar cûy-ı kilâb oldı hevâ müşk-âmiz
   Âsumân tabla-i ^{c}attâr ü zemîn ʿanber-fâm
8. Nükhet-i müşg-i sa^{c}âdetle zemîn ^{c}anber-sâ
   Nevbet-i kand-i meserretle zamân şîrîn-kâm
9. Dâhil-i sâhil-i emn olmag içün fülk-i cihân
   Söyle düşmiş mi ʿaceb böyle muvâfik eyyâm
10. Ne zamân böyle karîr oldı ʿuyün-ı ʿâlem
    Ne zamân böyle tulû’ eyledi hurşîd-i merâm
11. Böyle dönmiş mi felek vefk-i temenna üzre
    Bu güni uykuda görmiş mi ʿaceb çeşm-i enâm

---

[115] Lokman Turan, **Yenişehirli Avnî Bey Divanı’nın Tahlili (Tenkitli Metin) Encümen-i Şu’arâ ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş**, Atütürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, Erzurum, 1998, s. 504-508.

12. Dest-i feryâddan âzâde olup dâmen-i baht
Mürg-ı ümmîdi şikâr olmada bî-minnet-i dâm
13. Bir zamân görmedi bu safvet-i ervâh hayâl
Cilve-gâh olmadı bu sûrete mir’ât-i menâm
14. Pâdşeh Hazret-i Haydar gibi magbût-ı mülûk
Vükelâ muktedâ-i meslek-i Ashâb-ı Kirâm
15. Müftî-i devr-i nîk evsâfına âgâz itsem
Haşre dek bir şıfat-ı midhati bulmaz encâm
16. Farz-ı mümkin olarak medhi iderse îcâb
^{c}Akl-ı evvel bu tarîk üzre ider bast-ı kelâm
17. Mazhar-i ^{c}ilm-i ezel bedr-i mehâlik-pîrâ
Mefhar-i sadr-i düvel sadr-i melâ’ik-huddâm
18. Ma’den-i cûd hudâvend-i efâzıl-perver
Lutf-ı ma^{c}bûd velîyü'n-ni^{c}am-ı nîkû-nâm
19. Câmi^{c}-i zâhir ü bâtın ^{c}alem-efrâz-ı yakîn
Hâmi-i şer^{c}-i mübîn Hazret-i Şeyhü'l-islâm
20. O cihân-dâr-ı şeri^{c}at ki kazâu'llâhı
Muktezâ-yı kaderi hükmine kılmış idgâm
21. İzn-i Hak ile virür eylese farzâ tedbîr
Hutbe-i hâke degül kişver-i eflâke tamâm
22. Ahd-i ^{c}adl-âver ü devr-i şefekat-rîzende
Öyle dil-şâd-ı merâm oldı havâss ile ^{c}avâm
23. Ki felek dürr-i yetim üzre iderdi tercîh
Bulsa imkânda bir katre-i eşk-i eytâm
24. Yere bârân yerine cevher-i tâbende yağar
Olsa feyz-i keremi terbiye-perdâz-ı gumâm
25. Ketm-i eşrâra eger mâni^{c} olursa emri
İhtifâ eyleyecek yer bulamaz şîr-i künâm
26. Cem^{c}-i ezdâda sudûr itse eger tedbîri
Kimse fark eylemez ervâh mı yâhud ecsâm
27. Câh-ı fetvâda neseb-ber-neseb i^{c}lâ-yı ricâl
Ced-be-ced devlet ile eşref-i ensâb-ı kilâm

28. ^{c}Adl-i vâlâsı ile mesned-i fetvâ-yı harem
    Rey-i ^{c}ulyâsı ile kâr-i cihân hoş-fercâm
29. Feyz-i ebr-i keremi şu^{c}le-i berk-i gadabı
    Ki biri mâye-i cândur biri cânsuz li’âm
30. Bu ider hey’et-i gül-zâr-i cihânı âteş
    O ider âteş-i Nemrûd-ı gamı berd ü selâm
31. Pîr-i Bistâm gibi mefhâr-i erbâb-ı bütün
    Mahz-ı Râzî gibi mahzü'l-^{c}ulemâ-yı a^{c}lâm
32. Her ne emr eylese tevfîkini ider istihkâl
    Her ne hükm eylese te’yıdi kılar istilzâm
33. Dâverâ dâdger-i sadr-i mukaddes-güherâ
    Ey suhûlet-res-i ahvâl-i avîsât-ı merâm
34. Sadr-i fetvâyı mükerrem ideli teşrîfün
    ^{c}Âlem ikbâl ile bâr oldı emel ^{c}âleme râm
35. Dîn-i İslama vücûd-ı hükm-i ...
    Âyet-i lutf-ı hudâvend-i ^{c}Alîm ü ^{c}Allâm
36. Hâtıra yol bulamaz ^{c}ahd-i şerîfünde senün
    Mekr-i Şeytâna nzık olsa da düzd-i evhâm
37. Düşmen-i devlet ü dîn olsa da mednûs ile yâr
    Satvet-i kahrun ider gözlerine h^{v}âbı harâm
38. Şems-i re’yündür o müftî-i cihân-ı tahkik
    Ki anun nûrına nisbetle kamer nâ’ib-i Şâm
39. İntisâb eyledigüm bâb-ı şeref-güster ki
    Bâ’is-i fahr olur ahlâfuma tâ-rüz-ı kıyâm
40. ^{c}Abd-i dîrîneye hâlâ bu şeref kâfidür
    Ki Hudâ vasfını endîşeye kıldı ilhâm
41. Seni vasf itmege halk itdi beni Rabb-i Rahîm
    Zimmet oldı bana da hidmet-i medhünde devâm
42. Gerçi hak üzre ne mümkindür edâ-yı vasfun
    Menşe’-i sihr-i helâl olsa ser-â-ser aklâm
43. Belki ol şa^{c}ir edâ itmege kâdirdür kim
    Mâye-i nâtıkası vahy ola yâhüd ilhâm

44. Hak-i pâye garazum ^{c}arz-ı ^{c}ubûdiyyetdür
Yoksa bâzâr-i kemâl içre nedür ^{c}arz-ı hitâm

45. Bî-hünerler dahi müstagrak-i ihsânundur
Fazla vâ-beste degül sendeki lutf u in^{c}âm

46. ^{c}Avniyâ vakt-i du^{c}a geldi ko lâfı gayrı
Mûcib-i sıklet olur sûret-i tatvîl-i kelâm

47. Tâ ki mâh-ı Ramazânım sonı ^{c}îd oldıgı
Baga itdükce sabâ ^{c}ahd-i bahân i^{c}lâm

48. Kala tâ rûz-ı ebed mesned-i fetvâda mukîm
Baht-ı mes^{c}ûd ola bâbmda kemer-beste gulâm

49. ^{c}İd-i nev-rûz ber-â-ber gelerek bi'd-defa^{c}ât
Hâk-i der-gâhma yüzler süre bir h^{v}âhiş-kâm

50. Bendenüz de oturup sâye-i mahdûdında
Vasf u tebrîki ile eyleyeyüm fahr müdâm

ZÂ'İK(öl.1852)
[DİVAN][116]

Târîh-i Meşîhat-ı İslâmiyye Der-Sitâyiş-i ᶜÂrif Hikmet Beg Efendî

1. Gevher-i tâc-ı hilâfet muktedâ-yı müslimîn
   Âb-ı rûy-ı saltanat sermâye-i dünyâ vü dîn
2. Ya' nî Hân ' Abdü' l-mecîdün Bârî-i tevfîk ile
   Her işi [nün] Hakdan ilhâm oldıgı hakke' l-yakîn
3. İşte bir nahrîrini me' mûr-ı fetvâ kıldı kim
   Şakk ider bir mûyı 'adl ile bivech-i erba'în
4. Olmadı Mevlâ'l-Fenârîden berî olmaz yine
   Kimseler fânûs-ı fetvâya çinin meş'al-güzîn
5. Bu's-Su 'üd İbn-i Kemâlün [ ] nakşını mesnâd
   Olsa sag eylerdi Zenbilî bu da ' vâda yemîn
6. Ber-hayât olsa dürerdi defterini Husrevün
   Kadr-i minkâvîyi tergîm ola eylerdi pesîn
7. Meclis-i fazlında mebhûten iderlerdi ku 'ûd
   Gelseler dânişverân-ı evvelin ü âhirin
8. 'İlm u hikmet zâtına meşrûta fî 'ilmi' l-ezel
   Zühd ü takvâ tab 'ına metbû ' adur eşref-terîn
9. Çeşm-i dikkatbîn-i inşâsında ahvâl nergisi
   Nazmı ' indinde surûrîler kalur mutlak hazîn
10. Her kemâlât u ma 'ârifde yed-i tûlâsı var
    Zâtıdur sandûka-i ' irfan u ma ' nî âferîn
11. Kadr-dânlıkda nazîri gelmedi gelmez yine
    Sad hezârân leyletü' l-kadr itse iskât-ı cenîn
12. Kılsa pend ile 'amel bir fâsık-ı mu ' lin olur
    Hîle hâ-yı nefs-i dûn u mekr-i şeytândan emîn

---

[116] Engin Karakoyun, **Zaik Divanı**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Konya, 2007, s. 75-76.

13. Emr-i dînde zâtını kim itse rehber ittihâz
    Mesnedin eyler nühastîn pâye-i ‘arş-ı berîn
14. Hâsılı âmâl-i dârını ider tahsîl-i tâmm
    Kim olursa mezra‘-ı feyzinde yek-dem dâne-çîz
15. Nâm-ı fetvâ defter-i ‘alemde tâ mevcûddur
    Bu veliyy-i ni ‘met olsun sadr-ı fetvâda mekîn
16. Sâye-i ikbâl u ‘ismet vâyesinde itdirem
    Olur olmaz echile reşkile feryâd u enîn
17. Gevher-i târîhini Zâ’ ik gören îman ider
    ᶜÂrif-i biʾl-lâh muhakkak oldı şeyh İslâm-ı dîn

BOSNALI SABİT (öl. 1712)

[DİVAN][117]

DERS-SİTÂYİŞ-İ ŞEYHÜ'L-İSLÂM FEYZU'LLAH EFENDİ

1. Katâr-ı kâfile-i nev-bahârı bâd-ı nesîm
   Tagıtmış ide idüp heb tavîleyi teslîm
2. Yakup yıkardı nihâlân-ı bâgı cünd-i şitâ
   Çemende dest-i teber-dârlanda idi harîm
3. Halîl bülbüli Nemrûd-ı mevsim-i sermâ
   Cahîme atmaga yakmışdı nâr-ı İbrâhîm
4. Cenâh-ı mirvaha-ı sayfı minfah itmiş idi
   Şitâda mankal-ı engişte rûzgâr-ı zemîm
5. Yed-i 'acûz-ı zemistânda deste-i sünbül
   Harîm-i gülşene cârûb idi misâl-i heşîm
6. Bütân-ı serv-i kadi teng-nâ-yı zucretde
   Kabâ-yı teng gibi berd sıkmış idi 'azîm
7. Müsâferetle açılmışdı bâgdan ezhâr
   Şu buk'ada bir iki serv kalmış idi mukîm
8. Şeh-i bahâr hele 'ahdi mestedâm olsun
   Yine ahâlî-i gülzârâ itdi lutf-ı 'amîm
9. Ra'iyyet-i çemenün kaldırup 'avârızını
   Yirine geldi şeneldi hânedân-ı kadîm
10. Şükûfeden nefes avladı hâsıl itdi yine
    'Arûs-ı bâgı siterven sanurdı rîh-ı 'akîm
11. 'Urûk-ı huşk-ı kürûme-nemâ idüp sereyân
    Görindi sırr-ı hayât-ı kühen-'izâm-ı remîm
12. Harîm-i gülşenün itdi ifâza-i ma'hûd
    Bütün nişîmeninün mak'adın çemen-gûn nîm

---

[117] Turgut Karacan, **Bosnalı Sabit Divanı**, Cumhuriyet Üniversitesi Yay., Sivas, 1991, s. 261-266.

13. Şu çâr-bag-ı ‘anâsırda gülşene olmaz
Bahâr faslına mânend bir muhibb-i samîm
14. Büyütdi nâmiye her zerre-i çemenzârı
‘Aceb mi noktasına teng olursa halka-i cîm
15. N’ola bırakmasa tûmârı gonca-i zanbak
Neşât gösterür ahkâm-ı tâze-i takvîm
16. Olup hezâr ile şîrâze-bend-i ‘ahd ü emân
Çıkardı verd yemîn itmege kelâm-ı kadîm
17. Çemende lâleyi seyr eyleyin bu hey’et ile
Tahavvül itdi sanur ejdere ‘asâ-yı Kelîm
18. İdince şîşe-i goncayla jâle reşş-i gülâb
Gül-i sefîd tutar altına tabakçe-i sîm
19. Karanfül itdi girîbân-ı gülşeni tezyîn
Kasîdemün nitekim dâmenin benefşe-i mîm
20. Takaddüm itse n’ola turre-i şükûfelere
İdüp benefşe ham-ı turresin ‘abîr-şemîm
21. Henûz gül-şeker-i tâze çıkmadan ister
K’ola hamîre-i mahdûm-ı vâcibü’t-ta’zîm
22. Sirâc-ı mezheb-i a’zam çerâg-ı ‘ilm ü hilm
İmâm-ı şer’-i mu’azzam hümâm-ı dîn-i kavîm
23. ‘Arîk ü ‘ırk-ı mutahhar şerîf-i nev’-i beşer
Nazîr-i nûr-ı musavver şebih-i rûh-ı ‘azîm
24. Serîr-gîr-i fezâ’il mü’eddeb ü fâzıl
Penâh-gâh-ı efâzıl medâr-ı ‘ilm-i kerîm
25. Mükaddem-i ‘ulemâ müsteşâr-ı devlet ü dîn
Mu’allim-i şeh-i sâhib-erîke vü dîhîm
26. Cenâb-ı müftî-i ‘allâme-câh Feyzû’llah
Şerîf-i sa’d-şiyem seyyîd-i halîm ü selîm
27. İmâm-ı ‘ahd ki vâ-beste-i yerâ’asıdur
Güşâyiş-i girih-i mu’zılât-ı heft iklîm
28. Görüp ‘ulüvv-i kemâlin sümüv-i efzâlın
Ebû-Hanîfe gibi rûzgâr ider ta’zîm

29. Güher-şinâs-ı kazâ gelselerdi ‘ahdinde
İderdi müctehidîn-i ekârime takdîm
30. Devâtı huld-ı ma’ânîye havz-ı Kevserdür
Yerâ’t cennet-i tibyâne cedvel-i Tesnîm
31. Güzel suyına kodı kilk-i feyz-bahşâsı
İdüp hadîka-i fazlun su yolların termîm
32. Tamâm-ı hâmesi endâze-i ‘adâletdür
Kumâş-ı mansıbı erbâbına ider taksîm
33. Midâd-ı hokka-ı surhı neden mürekkebdür
Dehân-ı dilber-i nâzende gibi ‘ayn-i ‘adîm
34. Nesâyic-i kalemi pek güzel hârîr işler
Misâli var ise hâricde kirm-i ibrişîm
35. Şu’â’-ı mihri ider rîşe atlas-ı gerdûn
Ki ola eşheb-i ikbâline saçaklı gecîm
36. ‘Aceb mi mûze-i mahsûsına ola muhtas
Şu dâne-dâr ü cilâ-dâde âsümânî edîm
37. ‘Aceb mi süddesine bâz-beste olsa şeref
Bulur mı fâsıla-ı imtiyâz beyt ü hâtîm
38. ‘Aceb mi tıynet-i pâkinde olmasa hiddet
Riyâz-ı huldda mümkin midür hevâ-yı vahîm
39. ‘Medâris-i ‘azamet-pâye-i semân-âsâ
Safâ-yı mebhası ahbâba heşt-bâg-ı na’îm
40. Misâl-i meclis-i vahşet-medâr-ı seb’-i şidâd
Belâ-yı nefreti ezdâda heft-nâr-ı cahîm
41. Kalem-tırâş ile şakk eyledükçe hâmesini
‘Aceb mi zehre-i ehl-i fesâd olursa dü-nîm
42. ‘Ale’l-husûs ucın kat’ idince zâlimler
Serinden eyleye kat’-ı ümîd olup pür-bîm
43. Mecâlsiz atılur bere tîr-i mâr-âsâ
İderse mâhîye fetvâsı lücceyi tahrîm
44. Olaydı dîde-i bîdâr-ı bahtı ile masûn
Zafer bulur mıdı dürc-i habâba düzd-i nesîm

45. Rebî'-seciyye cenâbâ bahâr menkabetâ
Eyâ vücûdı 'ibâda 'atâ-yı Rabb-i rahîm
46. Şu çâr-bâga sehâb-ı 'inâyetün iki kat
Hayât-ı tâze virüp itdi heşt-bâg-ı na'îm
47. Şu bezl-i himmet ü feyz-i nefes eserleridür
Ki buldı sulh ü salâh emri hayyiz-i tetmîm
48. Vezîr-i a'zam ile baş başa meşveretün
Belürdi hüsni misâl-i dü-cevher-i ibrîm
49. Hired kalurdı fakat meclis-i mükâlemede
Sehâb-ı feyz-veş ahvâli itse ger terkîm
50. Zihî latîfe-i sugrâ kaziye-i kübrâ
Güzel netîce virüp oldı dehre lutf-ı 'amîm
51. Hôşâ müferrih-i kudsî ki itdi a'dâyı
Nazîr-i efî-i tiryâk-horde süst ü sakîm
52. Efendi hikmeti Lokmândan idmişlerdür
Bu râ'yi anlıyamaz 'akl-ı Bîdpây-ı hakîm
53. Misâl-i mâr-ı ziyân-kâr-ı heft ser birden
Yedi kirâl bir olup pâdişâh-ı dîne hasîm
54. İdince hûş-ber-i feylesofı istişmâm
Uyuşdı kaldı yirinde o heft mâr-ı garîm
55. Bu zımn-ı lutf ü mürüvvetde halka vâcibür
Du'â-yı hayr-ı esâtîn-i lâzımü't-tekrîm
56. Keder virür diyü keyfe güzeşte-ahvâli
Bu demde yâd ideni rindler ider tecrîm
57. Ehemm-i meşgaleden 'add idüp harîf-i çemen
Bu def'e gâ'ileyi 'ayş ü 'işreti tasmîm
58. N'ola kovar ise nemmâmı yâr meclisinden
Makâm-ı fasl-ı nevâ oldı nagme-gâh-ı nemîm
59. Kemâl-i dâ'iye-vâr beste-hân-ı hâmemden
'Aceb mi eylese pür-şevk bir gazel taksîm
60. 'Asâbi'in yine teşbîk idüp o nûr-ı cesîm
Sahîfe-i sebak-ı hüsne itdi rahle-i sîm

61. Tatâr-ı gamzesinün ezberinde hâniyye
Kitâb-ı gasbdan almış sebak sebak ta'lîm
62. Nigeh yıkındısın eyler tebessümi ta'mîr
Hôşâ latîfe-i tahrîb ü şîve-i termîm
63. Parankon itmede 'uşşâkı ehl-i hibre olur
Kumâş-ı vuslatı itdükçe hûblar takvîm
64. 'Azîm 'arbede kaldurdı rindler ammâ
Sebûyı kelle-i zâhidde itdiler tahtîm
65. Şu fasl-ı gülde seri şarâba tevbe idüp
Felekde olmasa 'ayyaş-ı lây-hâre esîm
66. Kimine cur'an ile sâkiyâ 'ifâka'llâh
'Adû-yı gussayı şerbetledün idüp tesmîm
67. 'Umûmadur bu ziyâfet bu def'a merfû'dur
Esîr-i dûzah-i hicrândan 'azâb-ı elim
68. Şu rûzgârda Sâbit var eski pâye ile
Cenâb-ı gamma musâhib-i hemme nedîm
69. Oleff ü neşr-i müşevveş gibi perîşânun
Medâr-ı emr-i ma'âşı olınmadı tanzîm
70. Sekiz yıl oldı bu kavm içre pây-mal olıyor
Misâl-i gûdek-i nâdân yedinde levh-i rakîm
71. Nazarlarından telefdür bızâ-'a-i hüneri
Netiki nâzır-ı hâ'in elinde mâl-ı yetîm
72. Safâ-yı hâtırı yok bir içim su alsa ele
Sirişki ile olur kâsesinde hûn ile rîm
73. Derûn-ı hücre-i târîkde tek ü tenhâ
Enîsi vevese yâr-i semîmi vahşet ü bîm
74. Ölürse kimse bulunmaz meger ki kuzgun olup
İmâm-vâr kona nesr-i rûzgâr-ı le'îm
75. A yâdigâr kimin sun'i var ki bir kere
Veliy-yi ni'mete ahvâli itmedün tefhîm
76. Yed-i 'inâyet ü lutf ile kaldururdı seni
Hakîm-i 'adlini itsen bu emrde tahkîm

77. Kumâş-ı kâr-geh-i câhdan ne itse ider
    Harîr-i kalem-i zer-keşi degül mi kasîm
78. O râyı lutf bilürsen du'â umûrını gör
    Be-vefk-i de'b-i kadîm-i suhen-verân-ı fehîm
79. Nitekim hüsn-i nazarla müdebbirân-ı bahâr
    Mesâlih-i çemeni ide reşk-i dürr-i nazîm
80. Cenâb-ı sadr-ı mu'azzamla Şeyhü'l-islâmı
    Mü'ebbed eyleye merkezlerinde hay-yi kadîm
81. Müdâm râhet-i halk-ı Hudâyı isterler
    İrâhe eyleye şefkatler ile Rabb-i rahîm
82. Güler cemâllerin şebnem-i füyûz-ı ezel
    Gül-i sefid gibi ide hande-i rîz ü besîm
83. Misâl-i şîr ü şeker hüsn-i imtizâcları
    Ola mezâk-dih-i cân-ı dûstân-ı samîm
84. Muhiblerine mü'ebbed sevâb-ı bâg-ı Na'îm
    'Adularına muhalled 'azâb-ı dâg-ı cahîm

KAYNAKÇA

Akgündüz, Murat, **Osmanlı Devletinde Şeyhülislâmlık**, Beyan Yay., İstanbul, 2002.

Akkuş, Metin, **Nef'î Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara, 1993.

Aksoyak, İsmail Hakkı, **Hanyalı Nûrî Osmân ve Dîvânı**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, Ankara, 2009.

Aktaş, Yasemin, **Mehmed Nebil ve Divanı**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Ankara, 2010.

Alıcı, Lütfi, **Dîvân-ı Nâşid İnceleme Tenkitli Metin**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, Malatya, 1998.

Altunsu, Abdülkadir, **Osmanlı Şeyhülislâmları**, [y.y], Ankara, 1971.

Arslan, Mehmet-Aksoyak, İ. Hakkı, **Haşmet Külliyatı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, [y.t].

Bahâ'eddin, M., **Yeni Türkçe Lugat**, [y.y], İstanbul, [y.t.].

Başpınar, Fatih, **Beyânî Dîvânı**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, İstanbul, 2008.

Bayındır, Şeyda, **Şehdî Divanı**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Ankara, 2008.

Bektaş, Halime, **Şeyh Mehmed Nazmi Divanı (Edisyon Kritik, İnceleme),** Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstütüsü, Yayınlanmamış YLT, Sivas, 2005.

Bilkan, Ali Fuat, **Nâbî'nin Türkçe Dîvânı**, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Ankara, 1993.

Bilkan, Ali Fuat – Çetindağ, Yusuf, **Şeyhülislâm Şairler**, Hece Yayınları, Ankara, 2006.

Çağbayır, Yaşar, **Ötüken Türkçe Sözlük**, Ötüken Yay., İstanbul, 2007.

Çağrıcı, Mustafa, "Gazâlî md.", **DAİ**, C.13, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1996, s.498-505.

Çeçen, Mehmet Korkut, **Sabrî Mehmed Şerîf Hayatı, Sanatı, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili**, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, Elazığ, 2010.

Çeltik, Halil-Aydemir, Yaşar, **Meşhûrî Dîvânı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, 2009.

Devellioğlu, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ankara, 29. Baskı, 2012.

Doğan, Güler, **Edirneli Nazmî Dîvânı**, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, İstanbul, 2010.

Doğan, Muhammet Nur, **Şeyhülislâm Es'ad Efendi ve Dîvânının Tenkitli Metni**, MEB Yay., İstanbul, 1997.

Doğan, Muhammet Nur, **Şeyhülislâm İshak Efendi Hayatı, Eserleri ve Divanının Edisyon Kritiği**, MEB Yay., İstanbul, 1997.

Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi, [y.y], C.12, Konya, [y.t].

Eker, Ruken, **Feyzî Halil Paşazâde Dîvânı**, Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Kütahya, 2009.

Ertem, Rekin, **Şeyhülislâm Yahyâ Dîvânı**, Akçağ Yay., Ankara, 1995.

Güfta, Hüseyin, **Sâlim (Mirzâ-Zâde) Hayatı**, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Divanının Karşılaştırmalı Metni, Atütürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, Erzurum, 1995.

Güler; Mehmet, **Halil Nuri Divanı Edisyon-Kritik-İnceleme**, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Sivas, 2009.

Hamami, Erdal, **Râmî Dîvânı**, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 2001.

Hamîdullah, Muhammed, "Serahsî Şemsüleimme md.", **DİA**, C.36, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2009, s.544-547.

Harmancı, Esat, **Süheylî Dîvânı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara, 2007.

İpekten, Haluk, **Nâilî Divanı**, Akçağ Yay., Ankara, 1990.

Kalkışım, Muhsin, **Şeyh Gâlib Dîvânı**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1992.

Kanar, Mehmet, **Farsça Türkçe Sözlük**, Say Yayınları, İstanbul, 2013.

Kanar, Mehmet, **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, [y.y.], [y.t.].

Kaplan, Mahmut, **Neşâtî Dîvânı**, Akademi Kitabevi, İzmir, 1996.

Karacan, Turgut, **Bosnalı Sabit Divanı**, Cumhuriyet Üniversitesi Yay., Sivas, 1991.

Karakoyun, Engin, **Zaik Divanı**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Konya, 2007.

Karaköse, Saadet, **Nev'i-zâde Atâyî Dîvânı**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, Malatya, 1994.

Karapanlı, Gürcan, **Mekkî Divanı ve Tahlili**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstütüsü, Yayınlanmamış YLT, İstanbul, 2005.

Kardaş, Mehmet Nuri, **Re'Fet Mehmed 'Azîz'in Hayatı, Edebi Kişiliği, Eserleri ve Dîvânının Tenkitli Metni**, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Sakarya, 2008.

Kavruk, Hasan-Selçuk, Bahir, **Filibeli Vecdî Dîvânı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Malatya, 2009.

Kılıç, Filiz, **Âşık Çelebi Dîvânı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay, Ankara, [y.t].

Kılıç, Hulusi, "İbn-i Hâcib md.", **DİA**, C.21, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2000, s.55-58.

Kılıç, Müzahir, **Sâlik Efendi (Kasımpaşalı) Hayatı, Edebî Kişiliği, Diva'nın Tenkilti Metni ve İncelenmesi**, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, Erzurum, 1998.

Koçak, Fatma, **Fâik Mahmud ve Dîvânı**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Ankara, 2006.

Küçük, Sebahattin, **Bâkî Dîvânı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, [y.t].

Macit, Muhsin, **Eruzumlu Zihnî Dîvânı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, [y.t].

Macit, Muhsin, **Nedîm Dîvânı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, [y.t].

"Mufavvak: Hanefî merhebi fıkıh âlimi"; www.ehlisunnetbuyukleri.com/Islam-Alimleri-Ansiklopedisi/Detay/Mekkı-Muvaffak-bin -Ahmed/1373. (Son erişim: 25 Haziran 2015.)

Nar, Oktay, **Şeyhî Hayatı ve Divanı'nın Tenkitli Metni**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Konya, 2007.

Onay, Ahmet Talat, **Açıklamalı Divan Şiiri Sözlüğü**, (haz. Cemal Kurnaz), Berikan Yay., Ankara, 2013.

Öztuna, Yılmaz, **Büyük Osmanlı Tarihi**, C.8, Ötüken Yay., İstanbul, 1994.

Pakalın, Mehmet Zeki, **Osmanlı Tarihi Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.3, MEB, İstanbul, 1993.

Pala, İskender, **Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü**, Kapı Yayınları, İstanbul, 23. Baskı, 2013.

Sami, Şemseddin, **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yay., İstanbul, 1996.

Sarıkaya, Erdem, **Ebubekir Celâlî Divanı Karşılaştırmalı Metin-İnceleme**, İstanbul Kültür Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, İstanbul, 2008.

Selçuk, Engin, **Hasmî Divanı (İnceleme-Metin)**, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, Konya, 2007.

Soldan, Uğur, **Fatîn Divanı İnceleme-Metin**, Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YLT, Gaziantep, 2005.

Tanyeri, M. Ali-Tulum, Mertol, **Nev'î Dîvânı**, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul, 1997.

Taş, Hakan, **Vahyî Divanı ve İncelenmesi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, İstanbul, 2004.

Turan, Lokman, **Yenişehirli Avnî Bey Divanı'nın Tahlili (Tenkitli Metin) Encümen-i Şu'arâ ve Batı Tesirinde Gelişen Türk Edebiyatına Geçiş**, Atütürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, Erzurum, 1998.

Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 2009.

Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, TDV, C.39, Ankara, 2010.

Uludağ, Süleyman, "Pir-i Bistâmî md.", **DİA**, C.5, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1992, s.238-241.

Uzunçarşılı, İ. Hakkı, **Osmanlı Teşkilatında İlmiyye Teşkilatı**, TTK Yay., Ankara, 1998.

Yakut, Esra, **Şeyhülislâmlık, Yenileşme Döneminde Devlet ve Din**, Kitap Yayınevi, 4. Baskı, 2014, İstanbul.

Yavuz , Yusuf Şevki Yavuz, "Beyzâvî md.", **DİA**, C.6, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1992, s.100-103.

Yavuz , Yusuf Şevki, "Ebû Hanîfe md.", **DİA,** C.10, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, s.138-143.

Yavuz , Yusuf Şevki, "Râzî md.", **DİA**, C.12, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1995, s.89-95.

Yazıcı, İshak, "Semerkandî Ebü'lleys md.", **DAİ**, C.36, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 2009, s.473-475.

Yazıcı, Gülgün Erişen, **Edirneli Kâmî ve Dîvânı**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DT, Ankara, 1998.

Yenikale, Ahmet, **Ahmet Nâmî Dîvânı ve İncelemesi**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara, [y.t].

Yenikale, Ahmet, **Sünbül-zâde Vehbî Dîvânı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Kahramanmaraş, 2012.

Yoldaş, Kazım, **Sâbir Pârsâ Dîvânı**, Kitabevi Yay., İstanbul, 2005.

-